

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Deysin DIRVAR

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ETNİK ÇATIŞMALAR BAĞLAMINDA İKİ ÜLKE:
YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Deysin DIRVAR

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ETNİK ÇATIŞMALAR BAĞLAMINDA İKİ ÜLKE:
YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Danışman

Prof. Dr. Şenol KANTARCI

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Deysin DIRVAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Şenol KANTARCI (İmza)

Üye : Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (İmza)

Tez Başlığı: Soğuk Savaş Sonrası Etnik Çatışmalar Bağlamında İki Ülke: Yugoslavya ve Gürcistan Karşılaştırmalı Analiz

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 05/07/2019

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Soğuk Savaş Sonrası Etnik çatışmalar emberinde İki Ülke: Yugoslavya ve Gürcistan Karşılaştırmalı Analiz” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Deysin DIRVAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Deysin DIRVAR
Öğrenci Numarası	20165238004
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Programı	Uluslar arası İlişkiler
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof. Dr. Şenol KANTARCI
Tez Başlığı	Soğuk Savaş Sonrası Etnik Çatışmalar Bağlamında İki Ülke: Yugoslavya ve Gürcistan Karşılaştırmalı Analiz
Turnitin Ödev Numarası	1152598194

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 173 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 17/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 9

alıntılar dahil % 9 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise; Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırların aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

16/07/2019

(imzası)

Prof. Dr. Şenol KANTARCI

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	ii
ÖZET	ii
SUMMARY	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN'IN JEOPOLİTİK VE DEMOGRAFİK YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan İki Bölgesinin Önemi.....	24
1.1.1. Balkan Bölgesi ve Yugoslavya'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi.....	26
1.1.2. Kafkasya ve Gürcistan'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi.....	29
1.2. Gürcistan ve Yugoslavya'nın Etnik Yapısının Karşılaştırılması	34
1.2.1. Gürcistan'ın Etnik Yapısı	35
1.2.2. Yugoslavya'nın Etnik Yapısı.....	37
1.3. Uluslararası Sistemde Yaşanan Gelişmelerin Yugoslavya ve Gürcistan'a Yansımaları	39
1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Yugoslavya ile Gürcistan'ın Uluslararası Sistemdeki Konumu	40

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN'DA ETNİK ÇATIŞMALARIN ZEMİNİNİ OLUŞTURAN PARADİGMALAR ve ETNİK ÇATIŞMALAR

2.1. Yugoslavya ve Gürcistan'da Etnik Çatışmaların Zeminini Oluşturan Paradigmalar ..55	
2.1.1. Milliyetçilik Faktörü.....	55
2.1.2. Ekonomi Faktörü	66
2.2. Yugoslavya ve Gürcistan'da Yaşanan Etnik Çatışmaların Karşılaştırılması	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL DEVLETLERİN YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN'DA YAŞANAN ETNİK ÇATIŞMALARA KARŞI YAKLAŞIMLARI

3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı.....	131
3.2. Rusya Federasyonu'nun İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı	140
3.3. Türkiye'nin İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı.....	146
3.4. Birleşmiş Milletler'in İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı	159
3.5. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı	161
SONUÇ	163
KAYNAKÇA.....	168
ÖZGEÇMİŞ	183

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği	BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri		
AGİT	Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı	COMECOM	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu	COMINFORM	Komunist Bilgi Bürosu
BM	Birleşmiş Milletler	IFOR	Uygulama Gücü
IMF	Uluslar arası Para Fonu	IFOR	Uygulama Gücü
INOGATE	Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programı	TACIS	Bağımsız Devletler İçin Teknik Yardım
KFOR	Kosova Barış Gücü	TANAP	Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü	TDP	Türk Dış Politikası
RF	Rusya Federasyonu	TİKA	Türk İşbirliği ve Kordinasyon Ajansı Bakanlığı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği	TRACECA	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru
		UÇK	Kosova Kurtuluş Ordusu
UNMIK	Kosova Geçici Yönetimi Misyonu	UNPROFOR	Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonu
UNOMING	Birleşmiş Milletler Gözlemci Heyeti Gürcistan	USIAD	Uluslararası Gelişim Ofisi

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla birlikte çalışmada ele alınan iki ülke olan Yugoslavya ve Gürcistan'da tarihsel fay hatlarını harekete geçirerek, köklü değişimlere neden olmuştur.

Yugoslavya ve Sovyet Birliği'nde komünizmin savunduğu sınıfsız toplum ve bireysel kimliklerden uzak bir toplum yaratma hedefi dünya genelinde başarısız olduğu gibi her iki bölgede de sınıfta kalmıştır. Oluşturulmak istenen ulus üstü kimlik yani Yugoslav ile Sovyet vatandaşı her iki bölgede de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Her iki bölgenin halkarının kendi kimliklerinden vazgeçmemesi ve Soğuk Savaş sonrası her iki bölgede oluşan otorite boşluğu etnik milliyetçilik akımlarının doğmasına, gelişmesine ve saldırgan hale gelmesine neden olmuştur. Yugoslavya'da yükselen Sırp milliyetçiliği ve diğer cumhuriyetleri egemenliğine katma isteği, diğer etnik gruplarda milliyetçilik akımlarını tetiklemiş ve Sırp karşıtı milliyetçiliğin gelişmesine neden olmuştur. Gürcistan'ın bağımsızlığı ile göreve gelen Gamsahurdiya'nın "Gürcistan, Gürcülerindir" mantığı ile tamamen Gürcü denetiminde bir merkezî otorite kurmaya çalışması aynı Yugoslavya'da olduğu gibi tepkisel olarak etnik gruplar arasında milliyetçiliğin canlanmasına ve ayrılıkçı fikirlerin doğmasına neden olmuştur.

Her iki bölgede etnik milliyetçilik akımlarının yanında ekonomik ve siyasi krizlerin yaşanması bölgede gerilim artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda her iki bölgede de bu yaşanan krizlerden kurtulmanın yegâne yolu etnik milliyetçilikte ve şovenizmde aranmıştır. Bir diğer faktör ise, uluslararası konjonktürde yaşanan yapısal değişiklikler sonucu Yugoslavya'nın kanlı bir şekilde parçalanmasına, Gürcistan'ın bağımsızlığı ilan eder etmez kendisini etnik çatışmaların içinde bulmasına neden olmuştur.

Bölgesel bir sorundan çıkarak uluslararası birer soruna dönüşen etnik çatışmalar ABD ile RF'yi karşı karşıya getirmiştir. Her iki güç uluslararası tepkileri umursamaksızın bölgelere askeri harekâtlar gerçekleştirmesi aynı zamanda uluslararası sisteminde sorgulanmasına neden olmuştur.

Çalışmada karşılaştırmalı analiz metodolojisi ile her iki ülkenin Soğuk Savaş sonrası nasıl bir şekilde etnik çatışmaların çemberine sürüklendiği, ulus üstü kimliğin yaratılmasındaki başarısızlık, otorite boşluğunun yaşanması, devletlerin devletleşme sürecini nasıl sancılı bir şekilde yaşadığını ve etnik milliyetçiliğin her iki tarafta da nasıl bir yıkıcı rol oynadığına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Gürcistan, Etnik Çatışma, Soğuk Savaş, Ulus-Üstü Kimlik, Milliyetçilik.

SUMMARY

TWO COUNTRIES AS PART OF ETHNIC CONFLICTS AFTER COLD WAR: COMPARATIVE ANALYSIS OF YUGOSLAVIA AND GEORGIA

With the dissolution of the Soviet Union and the end of the Cold War, the historical fault lines in Yugoslavia and Georgia, which were dealt with in the study, were mobilized and caused radical changes.

In the Yugoslavia and the Soviet Union, the goal of creating a society free from the classless society and individual identities advocated by communism has failed in the world and remained in the classroom in both regions. The desired supranational identity, Yugoslav and Soviet citizens, has been unsuccessful in both regions. The fact that the peoples of both regions did not give up their own identities and that the authority gap formed in both regions after the Cold War caused the movements of ethnic nationalism to rise and become aggressive. The aspiration of Serbian nationalism and to hegemonise other republics to rise in Yugoslavia has triggered nationalist currents in other ethnic groups and led to the development of anti-Serb nationalism. The fact that Gamsahurdiya, who took office with the independence of Georgia, tried to establish a centralist authority under Georgian control with the logic of grup "Georgia is Georgians" caused the revival of nationalism and the emergence of separatist ideas among the ethnic groups as in Yugoslavia.

In addition to ethnic nationalism movements, economic and political crises in both regions have caused tension in the region. At the same time, the only way to get rid of these crises in both regions has been sought in ethnic nationalism and chauvinism. Another factor, due to the structural changes experienced in the international conjuncture, has led to the bloody disintegration of Yugoslavia, as Georgia declared independence and found itself in ethnic conflicts.

Ethnic conflicts that have emerged from a regional problem and turned into an international problem have confronted the US and RF. Both forces have been questioned in the international system, as well as military operations in the regions without regard to international reactions. Both forces have been questioned in the international system, as well as military operations in the regions without regard to international reactions.

In this study, the comparative analysis methodology shows how both countries are drawn into the circle of ethnic conflicts in the post-Cold War period, failure in the creation of supranational identity, the realization of authority gap, how the states live the process of

stateization in a painful way, and how destructive role ethnicity plays on both sides tried to be kept.

Key Words: Yugoslavia, Georgia, Cold War, Ethnic Conflicts, Supranational Identity, Nationalism.

GİRİŞ

Balkan bölgesi,¹ tarih boyunca gerek jeopolitik gerekse jeostratejik² konumundan ötürü, tarihin her döneminde uluslararası arenada öneme sahip olmuş ve dönemin büyük güçleri arasında da güç mücadelesine adeta ev sahipliği yapmıştır. Bölge, Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu arasında, ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğudaha sonra da Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı Blokları arasındaki mücadeleye sahne olmuştur.³ Bölgede hâkimiyetlerini pekiştirmek için her dönemin güçleri, kendi politikalarının yanı sıra dilini, dinini, mezhebini, ideolojisini ve kültürünü yaymaya ya da empoze etmeye çalışmışlardır. Büyük güçlerin bu bölgede uyguladıkları politikalar, zaten dini ve etnik olarak karmaşık olan Balkan bölgesinin daha da karışmasına, istikrarsızlaşmasına ve etnik kimlikler arası nefret tohumlarının yeşermesine sebebiyet vermiştir.⁴

Balkan coğrafyası,⁵ isminden de anlaşılacağı üzere “Bal ve Kan” gibidir. Kimilerine göre Balkan coğrafyası bir kültür mozaiği ve farklı din, dil ile kültürlerin iç içe kardeşçe yaşadığı bir bölgeyken kimilerine göre de Avrupa’nın barut fıçısı, kaosun, kanın ve gözyaşının eksik olmadığı ve büyük olayların başlangıç noktası olarak kabul edilen bir bölgedir.⁶

¹ “Balkan” sözcüğünün anlamı ağaçlarla kaplı dağlar silsilesi anlamı taşıyan bir Türkçe terimdir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu’nun bölgeye gelişi ile birlikte ismini aldığı yaygın olarak kabul edilir. Todorova, 2003: 64.

Balkan coğrafyasının bir terim olduğunun ve 1808’de Alman coğrafyacı Johann AugustZeune tarafından oluşturulduğu da iddia edilmektedir. Clenny, 2001: 18.

² Jeostratejik açıdan Asya, Afrika ve Avrupa’nın kavşak noktasında bulunan Balkan Yarımadası, hem işgaller açısından hem de diğer bölgelere uzanan bir geçit olarak tarihin her döneminde çekiciliğini korumuştur. Jevlich, 2017: 1-3.

³ Kenar, 2005: 1.

⁴ Bakınız: Jelavich, B. (2017), “Balkan Tarihi C:1 18. ve 19. Yüzyıllar”, (Çev. İ. Duru, G. Tunalı ve H. Koç) Küre, Yayınları, İstanbul; Glenn, M. (2001), “Balkanlar 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler (Çev. M. Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul.

⁵ Balkan bölgesinin sınırlarının nereden başladığı ve nerde bittiği konusunda net bir uzlaşma olmasa da genel olarak kabul gören kanı şöyledir: Balkanların fiziksel açısından sınırları, Kuzey kesiminde Tuna’nın aşağı kesimleri ve Sava ırmağı, doğuda Karadeniz, Güneyde Ege Denizi, güneyde Akdeniz ve son olarak ta güneybatıda İyon deniz olarak çizilmiştir. https://www.academia.edu/20803695/BALKAN_CO%C4%9ERAFYASI?auto=download (erişim tarihi: 01.03.2018).

Siyasi sınırlar açısından Balkan coğrafyası oluşturan devletler sırasıyla; Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Türkiye’nin Balkan Yarımadasında bulunan parçası ve Yugoslavya’nın parçalanmasının ardından bağımsız devletler olarak ortaya çıkan Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Kosova’yı içine bir bölgedir. Gökdağ, 2012: 1.

⁶ Castella, 1995: 1.

Balkan bölgesiyle nerdeyse aynı kaderi paylaşan ve coğrafi konumu ile bir kavşak özelliği taşıyan Kafkasya⁷ bölgesi, tarih boyunca değişik yönlerden gelen kavimlerin uğrak yeri olmuş, bölgenin jeostratejik konumu ve doğal zenginlikleriyle tarihin bilinen bütün dönemlerinde küresel ve bölgesel güçlerin iştahını kabartmıştır. Büyük güçlerin ve bölgesel güçlerin mücadele sahasına dönüşen bölgede çatışmalar, ölümler ve göçler bölge tarihinin bir parçası haline gelmiştir.⁸

Kafkasya⁹ yüzyıllar boyunca pek çok kavim ile medeniyetlerin göçlerine ve imparatorlukların istilasına maruz kalmıştır.¹⁰ Özellikle de Ruslar, Türkler ve Farslar arasında rekabet sahasına dönüşen Güney Kafkasya bölgesindeki bu mücadeleden Rus İmparatorluğu başarıyla çıkmıştır. Rusya'nın Kafkasya'da egemen konuma yükselişi 16. yüzyılın sonlarında başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar süren büyük mücadeleler ve savaşlar sonucunda pekiştirmiştir.¹¹ Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve 1783 Kırım'ın ilhakı ile Kafkasya ve Balkan bölgesinde etkin konuma gelmiştir. Buna ilaveten Georgiyevsk Antlaşması ile 1783 yılında Rusya'nın koruması altına giren Gürcistan, 1800'de yaşanan iç karışıklıklardan faydalanan Rusya tarafından ilhak edilmiştir.¹² Kafkasya bölgesinde Rusya; İran ve Osmanlı Devleti arasında yaşanan çekişmeler ve savaşlar sonunda mağlup olan İran; Türkmençay Antlaşması (1828) ve 1828-1829 Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti; 14 Eylül

⁷ Kafkas ve Kafkasya ismi ilk defa eski Yunan düşünürlerden olan Aiskhylos'un M.Ö. 490 yılında yazdığı Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence adlı eserinde zikredilen Kavaksos Dağı deyiminde geçtiği görülmektedir. Karadeniz ve Kurban Irmağın arasında kalan sıradağların batı kesiminin kuzeyindeki bulunan yerel halk (bugün ki Çerkeslerin) milli adı olarak Kavkas deyimini, eski Yunanca eserlerden M.S. 430 yılında çevrilen destanî Gürcü tarihi Kartlis-Ckhovreba'da geçmekte ve Lekan Kaviminin batı komşusu ataları da bu isimle anılmaktadır. Kavkas ismi eski Yunanlılardan Romalılara Kavkasus şeklinde intikal etmiş ayrıca Kafkas sıradağlarını adlandırmak için kullanılmıştır. Kırzioğlu, 1998: 15.

Kafkas kelimesinin kökeninin nereden geldiği hakkında bir sürü fikir ileri sürülmektedir. İran düşünce biçimini benimseyen ilk Müslüman coğrafyacılar, bölgeyi Babil dönemine kadar götürerek, güneyi uygar kuzeyi ise karanlık olarak ayıran Kaf Dağı'nın bulunduğu alan olarak tanımlamışlardır. Bedirhan, 2000: 39.

Kafkas kelimesi, Arapça'da al-Kabk, Türkçe'de Kafkas, Farsça Kafkah yani Kaf Dağı'nda esinlenerek oluşturmuştur. Ayrıca Kafkas kelimesi, Ahmet Cevdet Paşa'nın Kırım Savaşı'nın ardından 22 Şubat 1856'da gerçekleşen Paris Konferansı'na sunulmak üzere hazırladığı "Dağıstan, Gürcistan, Çerkezistan ve Kabardey" ülkelerinin içinde bulunduğu raporunda, Kafkasya ve "Cebel-i Kafkas" deyimlerinin kullanması ile Kafkas sözcüğü Türk literatürüne resmi olarak girmiştir. Karabayram, 2011: 18.

⁸ <http://www.senolkantarci.com.tr/?p=68> (erişim tarihi: 03.03.2018).

⁹ Genel olarak kabul gören kaniya göre Kafkasya iki bölgeye bölünmektedir. Buna göre, Kafkasya bölgesi; Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya olmak üzere iki bölüm olarak ayrılmaktadır. Bu iki bölümden biri olan Kuzey Kafkasya, bugün Rusya Federasyonu'nun sınırları içinde kalan sözde Özerk Adige, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan Cumhuriyetlerini kapsamaktadır. Diğer bir bölümünü oluşturan Güney Kafkasya ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Cumhuriyetleri ile Abhazya, Acara, Dağlık Karabağ, Nahçıvan Özerk Cumhuriyetleri ve Güney Osetya bölgesini kapsamaktadır. Tavkul, 2015: 11. Kafkasya, Hazar kıyısından başlayarak kuzeybatı istikametinde Azak ve Karadeniz bölgesinde kalan Taman yarımadasına doğru uzanan 1400 km uzunluğundaki Kafkas sıradağlarının oluşturduğu. Batıda Karadeniz, Doğuda Hazar Denizi ile sınırlı, Kuzeyde de Don ağızı, Maniç çukurluğu ve Kuma ağızı hattından, Güneyde Aras ve çoruh Nehri'ne kadar uzanan bölgenin teşkil etmektedir. <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/category/16> (erişim tarihi 01.03.2018)

¹⁰ Tavkul, 2015: 14.

¹¹ Karabayram, 2011: 33.

¹² Karabayram, 2007: 30-31.

1829 tarihinde imzaladığı Edirne Antlaşması ile Kafkasya'daki bütün haklarından vazgeçmiştir. Bunların neticesi olarak Çarlık Rusyası, Güney Kafkasya'yı kontrol altına almıştır.¹³

Rusya'nın 1904-1905 Japon Savaşı'nı kaybetmesi imparatorluk içinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Çarlık Rusya'sında başlayan kargaşalar, grevler ve sosyalist mitingler "İlk İhtilâl"e neden olmuştur. İhtilâlin altında yatan en temel sebepler liberal hareketler ve Rus-Japon savaşının kaybedilmesi olmuştur.¹⁴ İhtilal ateşi Güney Kafkasya'ya sıçramış ve bölgenin karışmasına neden olmuştur. Gürcistan'ın büyük bir kısmı Rusya'nın kontrolünden çıkmış, Azerbaycanlı Türkler ve Ermeniler arasında ise kanlı çarpışmalar yaşanmış, Rusya da bu ihtilâl hareketlerini kanlı bir şekilde bastırarak son noktayı koymaya çalışmıştır. İhtilal, Güney Kafkasya'da özellikle de Gürcü bağımsızlığı fikrinin oluşmasında önemli bir parametre olmuştur.¹⁵

Rusya'nın 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na katılması ve akabinde 1917'de Bolşevik Devrimi'nin (Ekim Devrimi) gerçekleşmesi ile Güney Kafkasya'da güç boşluğu oluşmuştur. Ayrıca Rusya Bolşeviklerin yönetime gelmesiyle Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiş ve Çarlık Rusya'sı tarafından yapılan gizli anlaşmaların geçersizliğini ilan etmiştir. Bunun yanı sıra, Kasım 1917'de "Ulusların Halk Bildirgesi" ile ulusların kendi kaderini belirleme haklarının olduğu deklare edilmiştir.¹⁶ Bu güç boşluğundan yararlanan Güney Kafkasya ulusları (Gürcü, Ermeni ve Türk) kendi kaderlerini belirlemek için harekete geçmişlerdir. Gürcü Menşeviklerin liderliğinde 28 Kasım 1917'de "Maveray-ı Kafkas Komiserliği/Seym Hükümeti (Transkafkasya Federasyonu)" kurulmuştur.¹⁷ Fakat Transkafkasya Federasyonu uzun ömürlü olamamış ve 26 Mayıs 1918'de gerçekleştirdiği son toplantı neticesinde federasyonun işlevsiz olduğu kabul edilerek federasyonun feshedilmesi yönünde karar alınmıştır.¹⁸ Gürcistan, 26 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan eder etmez 28 Mayıs 1918'de Alman himayesi altına girerek Transkafkasya Federasyonu'ndan ayrılmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı sonucu Almanya'nın mağlup olmasının ardından Gürcistan, ilk önce İngiliz işgaline maruz kalmış, ardından Kızıl Ordu'nun işgali sonucu bağımsızlığını kaybetmiştir.¹⁹ Fakat Kızıl Ordu'nun işgaline uğramadan önce Paris Barış Konferansı'na

¹³ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/188221> (erişim tarihi: 07.03.2018)

¹⁴ Armaoğlu, 2017: 77.

¹⁵ Karabayram, 2007: 32-33.

¹⁶ Yanar, 2002: 37.

¹⁷ Harp Aklademileri Komutanlığı, 1995: 11-12.

¹⁸ Yalçınkaya, 2006: 12.

¹⁹ https://www.researchgate.net/profile/Cueneyt_Yeniguen/publication/281409916_Gurcistan_Yeni_Dunyanin_Dogu-Bati_Siniri_Georgia_The_East-West_Border_in_the_New_World_Era/links/55e5e78808aebdc0f58ba9a0/Guercistan-Yeni-Dunyanin-Dogu-Bati-Siniri-Georgia-The-East-West-Border-in-the-New-World-Era.pdf (erişim tarihi: 11.03.2018)

katılarak Milletler Cemiyeti tarafından bağımsız bir devlet olarak kabul edilmiştir.²⁰ 25 Şubat 1921’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Gürcistan’ı ilhak etmiş ve Sovyet rejimini de Gürcistan’da tesis etmeyi başarmıştır. Aralık 1922’de Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan’dan oluşan Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetleri adı altında SSCB tarafından birleştirilmiştir. Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti 5 Aralık 1936 tarihinde dağıtılmış ve 1936 Anayasası ile Gürcistan’da Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti kurularak Sovyetler Birliği’nin 15 Cumhuriyeti’nden birisi olmuştur.²¹

1918-1920 arasında iki yıllık bağımsızlık deneyimi yaşayan Gürcistan, Bolşevik Rusya’nın işgali sonucu bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu işgal SSCB’nin 70 yıllık sürecek olan hâkimiyetinin başlangıcı olmuştur. SSCB’nin Güney Kafkasya bölgesinde özellikle de Gürcistan’da izlemiş olduğu “böl-yönet”²² politikaları, etnik kökenli sorunların oluşmasına zemin hazırlanmış ve var olan etnik kökenli sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Böylece bölgenin daha kolay kontrol edilmesine ve yönetilmesine imkân sağlamıştır.²³ Sovyetler Birliği’nin benimsediği politikalar ile uygulamaları neticesinde aynı milletlerin suni sınırlarla birbirlerinden ayrıştırılarak, farklı idari yapıların kontrolü altına verilmesi ve nüfus sayısının bilerek düşürülmesi (farklı bölgelere göç ettirilmeleri) siyaseti benimsenmiş; böylelikle etnik yapı içinden çıkılmaz bir hale getirilmiştir. Bu paradigmlar Soğuk Savaş sonrası Kafkasya’da oluşan neredeyse tüm etnik çatışmaların -SSCB’nin izlemiş 70 yıllık siyasetin sonucunda- oluşmasına neden olmuştur. Bu siyaset sonucunda hem Sovyetler Birliği’ne bağlı cumhuriyetlerin hem de bu yapıların içindeki etnik grupların kontrolü sağlanmaya çalışılmıştır.²⁴

Kafkasya ile kader kardeşliği yaşayan Balkan coğrafyası ise hemen hemen aynı süreçleri farklı yapılar içinde ve farklı tarihlerde yaşamıştır. Balkan coğrafyası tarih boyunca büyük medeniyetlere Yunan Medeniyeti, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu’na ev sahipliği yapmıştır. Sırp, Bulgar, Hırvat ve Boşnaklar değişik zaman dilimlerinde devletler kurmuş fakat uzun ömürlü devletler tesis edememişlerdir.²⁵

Balkan coğrafyası Osmanlı İmparatorluğu ile tanışması, 1354’de Gazi Süleyman Paşa’nın Gelibolu’yu fethedip Rumeli’ye çıkması ile başlamış ve ardından 1361 Edirne, 1389

²⁰ Karabayram, 2007: 59.

²¹ Yalçınkaya, 2006: 170.

²² Bir ülkenin, rakibi olan ülke veya ülkelerin içinde barındırdığı iç çelişkileri sıcak tutup besleyerek karşı tarafı güçsüz kılması ve böylece kendi denetimi altına bulundurması politikasını ifade eder. Sönmezoğlu, 2010: 169.

²³ Fuller, 1996: 37.

²⁴ Harp Akademileri Komutanlığı, 1995: 1-5.

²⁵ http://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/balkan_tarihi.pdf (erişim tarihi: 10.03.2018)

Kosova Savaşı ve 1444 tarihli İkinci Kosova Savaşı ile Balkan coğrafyasına kök salan Osmanlı İmparatorluğu, bölgede beş asır hüküm sürmüştür.²⁶

Osmanlı'nın gerçek anlamda bir devlet haline gelmesi, büyümesi ve güçlenmesi Balkan coğrafyasında başlamıştır. Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü de Balkan coğrafyasında baş gösteren isyan, milliyetçilik hareketleri ve bağımsızlıklarına kavuşan uluslar ile başlamıştır.²⁷

Osmanlı İmparatorluğu, hüküm sürdüğü yıllar boyunca, etnik/dini farklılıklara her zaman hoşgörülle yaklaşmış ve yönetim diğer grupları dışlayıcı ya da milliyetçiliği körükleyici bir siyasetten uzak durmuştur. Osmanlı yönetimi bu politikaların aksine birleştirici bir politika uygulamıştır. Örneğin, Müslüman olmayan tebaaların Osmanlı yönetiminde önemli mevkilere gelmeleri dini ve kültürel faaliyetlerin özgürce yaşanması ayrıca kendi tebaalarını yargılama hürriyetleri tanınmıştır.²⁸ Fakat 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan, zamanla artmaya başlayan ve imparatorlukları korkutan milliyetçilik akımı Balkan coğrafyasıda adeta kök salmıştır. Milliyetçilik akımları Osmanlı'nın bölgede egemenliğini zor duruma sokmaya başlamıştır. Ayrıca emperyalist güçlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine karışmak için Balkan bölgesindeki dindaşlarını kışkırtarak Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmelerini teşvik etmiştir. Bunun en çarpıcı örneği Rusya İmparatorluğu tarafından benimsenen "Panslavizm"²⁹ politikasıdır.³⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan coğrafyasında kurmuş olduğu yönetim 1789 Fransız Devrimi'ne kadar istikrar içinde sürmüştür. Fakat devrim sonucu oluşan milliyetçi akımından etkilenen Yunan, Sırp ve Hırvatlar Avrupa devletlerinin destekleri ile isyan etmeye başlamışlardır. Bu tarihten sonra Balkan bölgesinde isyanlar, kaoslar ve karmaşa dönemi başlamıştır.³¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Balkan bölgesinde güç kaybetmesinin önemli nedenlerinden birisi de 93 Harbi olarak bilenen 1877-1878 tarihindeki Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Osmanlı Devleti savaş sonunda Balkan coğrafyasında ağır darbe almıştır. Savaş

²⁶ İnbaşı, 2008: 288.

²⁷ Karpat, 2015: 7.

²⁸ Osmanlı döneminde siyaset ve toplum için bakınız: Halil İncalcık, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, Kronik, İstanbul, 2008. Aynı serinin ikinci cildinin de okunması ayrıca katkı sağlayacaktır: İncalcık, H (2008). Osmanlı İmparatorluğu ve Ekonomi, Kronik Yayınları İstanbul.

²⁹ "Panslavizm" hareketi ilk olarak Slovak yazar J. Henkel tarafından ileri sürülmüş ve Hırvatlar, Slovenler, Bulgarlar ve Sırp ve Karadağlılar arasında 1930 ile 1848 devrimlerinin etkisiyle hızlıca benimsenmiştir. Panslavistlere göre Osmanlı ile Avusturya-Macaristan İmparatorlukları yıkılıp yerine Rusya'nın egemenliğinde bütün Slavları içine alan bir devletin kurulmasıydı. Rusya'nın Panslavizm hareketi ile gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki Slavları kontrol etmek ve kendi çıkarları doğrultusunda harekete geçirmek için benimsediği bir politika olmuştur. Detaylı bilgi için bakınız, Kohn, 1991: 209.

³⁰ Armaoğlu, 2014: 99-100.

³¹ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/940/11701.pdf> (erişim tarihi: 13.03.2018)

sonrası önce Ayastefanos Antlaşması ve akabinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetimine bırakılmıştır. Bulgaristan'ın sınırları da daraltılmıştır.³²

1908 yılına gelindiğinde Osmanlı yönetimine darbe ile İttihat ve Terakki'nin gelmesi ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'yı ilhâkı, Balkan bölgesindeki statükoyu sarsmıştır.³³ Bu kargaşalardan faydalanan Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş açarak Birinci Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır. Osmanlı Devleti, Birinci Balkan Savaşı sonu ağır bir mağlubiyet almış ve Osmanlı'nın Balkan bölgesinde hâkimiyetine son verilmiştir.³⁴

Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı birleşen Balkan devletlerinin tek amacı Osmanlı'nın Balkan bölgesinden sökülüp atılması olmuştur. Fakat savaş sonrası toprak paylaşımları ya da gerçekleşecek olan güç boşluğunun savaş sonrası nasıl doldurulacağı konusunda fikir birliğine varamamışlardır. Bunların neticesi olarak literatüre 1913'de İkinci Balkan Savaşı olarak geçen savaşta, Balkan devletleri bu hususlarda birbirlerine düşerek ve kaosun başlamasına neden olmuşlardır. Asıl amaçları topraklarını genişletip “Büyük Devlet”lerini kurmak olmuştur.³⁵

İki Balkan Savaşı sonunda, Trakya'nın küçük bir kısmı ve İstanbul hariç, Balkan coğrafyasında yaklaşık beş asırlık Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir.³⁶ Osmanlı Devleti'nin Balkan'dan çekilmesi ile oluşan ve Habsburg İmparatorluğu'nun (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu) Bosna-Hersek işgali sonucunda Sırbistan ve Habsburg, gerilimi dünyayı ateş çemberinin içine sokan Birinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir. 28 Haziran 1914'de (28 Haziran 1389 Kosova Savaşı yıldönümü sembolize eder ve Sırlar için çok önemlidir) Sırp milliyetçisi olan Gravilo Princip'in Bosna-Hersek'te Avusturya Veliahdı Prens Franz Ferdinand'ı öldürmesi sonucu Birinci Dünya Savaşı'nı başlatacak olan ilk kıvılcımı yakmıştır. Veliahdın suikastı sonucu önceki yıllarda oluşturulan ittifak sistemi devreye girmiş ve savaş başta Balkan coğrafyası olmak üzere tüm dünyayı sarmıştır. Habsburg İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş açmasının ardından Almanya'nın ve İtalya'nın Habsburg'un yanında savaşa girmesi; Sırbistan'ın yanında ise Rusya İmparatorluğu, İngiltere ve Fransa'nın saf tutmasıyla Birinci Dünya Savaşı başlamıştır.³⁷

³² Şenel, 2006: 404-407.

³³ Yarasimos, 2009: 68.

³⁴ Bora, 1995: 37.

³⁵ Okur, 2009: 619-620.

³⁶ Jelavich, 2017: 105.

³⁷ Bora, 1995: 27.

Birinci Dünya Savaşı devam ederken Sırbistan, Güney Slavlarını birleştirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Sırbistan bu çerçevede “Yugoslav³⁸ (Güney Slavları) Komitesi”nin kurulmasında öncü rol oynamıştır. Avusturya-Macaristan Parlamentosu’ndaki Güney Slav milletvekilleri, Ekim 1918’de Zagreb’te toplanarak “Sloven-Hırvat ve Sırp Milli Komitesi”ni oluşturmuşlardır. Savaşta Avusturya-Macaristan’ın durumu kötüye gitmeye başlayınca komite bağımsızlık ilan ederek, Sırbistan ile temasa geçmiştir. Kasım 1918’de kurulacak olan Krallığa Karadağ Meclisi katılma kararı almış ve Kral Nicola’yı tahttan indirmiştir. Bu olayların akabinde 1 Aralık 1918’de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ilan edilmiş, Sırp Karayorgiyeviç Hanedanlığı’ndan Peter Krallığa getirilmiş ve monarşi ilan edilmiştir.³⁹ Krallığın toprakları Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan, Karadağ, Dalmaçya ve Bosna-Hersek’ten oluşmuştur. Ocak 1929’da Kral Aleksander Parlamento’yu feshederek bütün gücü kendisinde toplamış ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nın ismini “Yugoslavya Krallığı” olarak değiştirmiştir.⁴⁰

Birinci Dünya Savaşı’nın sonrasında oluşan şartlar ve özellikle galip devletlerden olan İngilizler ve Fransızların bölgede oluşan güç boşluğunun (Avusturya-Macaristan’ın yıkılması ve Bolşevik Devrimi) doldurması için Slavların tek çatı altında birleştirilmesi, Balkan bölgesinde sorunu çözecek olan en uygun formül olarak düşünülmüştür.⁴¹

Slavların içindeki en önemli grup olan Sırpların, 1917 Bolşevik Devrimi sonucu Rusya’nın desteğinden mahrum kalması ve Büyük Sırbistan’ın oluşmasında Yugoslavya’yı bir adım olarak görmesi Yugoslavya fikrinin desteklenmesine neden olmuştur. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulurken Slavlar kendi aralarında bir takım konularda fikir birliği sağlayamamıştır. Fakat dönemin konjonktürü tek bir çatı altında birleşmelerini daha cazip kılmıştır. Bu sayede emperyalist güçlerin hâkimiyetine girmekten kurtulmuş ve kendi kimliklerini de muhafaza edebilmişlerdir.⁴²

Özellikle belirtilmesi gereken husus; daha önceden Hırvat, Slovenler ve Sırp lar beraber aynı yönetim içinde yaşamamış ve ayrıca dini açıdan da farklılıklara sahip olmasıdır. Sırp lar asırlarca Osmanlı yönetimi altında kalmış, kültürel ve siyasi açıdan farklı bir yapı içinde yaşamış ve şekil almışlardır. Hırvat ve Slovenler ise Avusturya-Macaristan

³⁸ “Yugoslav” kelimesi, Sırpça-Hırvatça dilindeki anlamı “Güney Slavlar” anlamını taşır. “Yugoslavya” ise “Güney Slavların Yurdu” anlamına gelmektedir. Kelime, Sırp tarihçisi olan Teodor Pavloviç tarafından ilk kez 1839 yılında kullanılmıştır. Ülger, 2016: 13.

1867’de. Zagreb’te Yugoslav Bilimler Akademisi’nin kurulmasını sağlayan ve “Yugoslavizm” kelimesi ile fikrini ortaya koyan Rahip Josip Strossmajer’dir. Yugoslavizm’in temel amacı: Güney Slav halklarını Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun içinde federe olarak birleştirmek ve Slav olmayan işgalcilere karşı mücadele edebilmek ve son olarak özgürlüklerine kavuşmaktır. Crnobrnja, 1996: 40.

³⁹ Malcom, 1999: 322.

⁴⁰ https://www.turkcebilgi.com/balkanlarda_yeni_bir_olu%C5%9Fum_yugoslavya (erişim tarihi: 15.03.2018)

⁴¹ Bora, 1995: 38-40.

⁴² Bilanciç, 1999: 775.

İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalmış ve Katolik mezhebini benimsemişlerdir (Sırlar ise Ortodoks mezhebine üyedir). Görüldüğü gibi farklı yönetimler altında kalan etnik gruplar, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulurken zaten bir takım fikir ayrılıklar içinde birleşmiştir.⁴³ 1929'da Kral Aleksandr'ın yönetimi alması ile zaten mevcut olan Sırp hegemonyası daha da artmıştır. Sırp egemen devleti haline dönüşen Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda belirgin bir şekilde etnik bölünmenin olduğu da gözlemlenmiştir. Etnik çatışma tohumları sanılanın aksine Osmanlı dönemi boyunca değil de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın hüküm sürdüğü iki savaş arası dönemde Slav grupları arasında özellikle de Sırp-Hırvat çekişmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası Yugoslavya'nın etnik çatışmalar sonucu parçalanmasının tohumları bu süreçte atılmıştır.⁴⁴

İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, Nazi Almanyası Yugoslavya Krallığı üzerinde Mihver Devletler (Almanya-İtalya-Japonya) yanında saf alması için baskılarını artırmış ve 24 Mart 1941'de Yugoslav Hükümeti gönülsüzce de olsa Mihver Devletleri'nin safında yer almayı kabul etmiştir.⁴⁵ Fakat Sırp milliyetçiliğinin merkezi konumunda bulunan ordu, Hırvatistan'ın özerkliğinin tanınması akabinde harekete geçmiş ve 27 Mart 1941'de Havacı General Dušan Simović'in başını çektiği cunta, kralı indirerek yönetime el koymuştur. Naziler'in 6 Nisan'da Belgrat'ı bombalayarak Yugoslavya'ya girmesi ve ordunun koşulsuz olarak 17 Nisan günü teslim olmasıyla, iki savaş arası dönemde kurulan Yugoslavya Krallığı'nın tarih sahnesinden silinmiştir.⁴⁶

Nazi İşgali'nin Balkan coğrafyasında özellikle Yugoslavya'da, etnik çatışmaların üzerinde etkileri büyük olmuştur.⁴⁷ İkinci Dünya Savaşı cereyan ederken gerek Hırvatların "Ustaşa"⁴⁸ örgütü gerekse Sırların "Çetnik"⁴⁹ örgütü, savaş boyunca birbirlerini ve bölgedeki halkları katletmekten çekinmemişlerdir. Balkan coğrafyasında, özellikle de Yugoslavya içinde yaşayan etnik gruplar; gerekli konjonktürler oluştuğunda geleneksel olarak "Büyük Devlet" kurma paranoyası gerçekleştirmek için yıllarca beraber yaşadıkları halklara etnik temizlik uygulamaktan geri kalmayacağını en acı şekilde İkinci Dünya Savaşı sırasında çok net bir şekilde görülmüştür.⁵⁰

⁴³ Glleny, 2001: 333.

⁴⁴ Bora, 1995: 44-45.

⁴⁵ Malcom, 1999: 348

⁴⁶ Bora, 1995: 48.

⁴⁷ Mazower, 2014: 167.

⁴⁸ Ayaklanan, asi anlamı taşıyan "Ustaşa" örgütü 1920'lere Sırp milliyetçiliğine karşı silahlı mücadele fikrine dayanmaktadır. Asıl amacı, Hırvatistan'ı Hırvatların Yönetmesidir". Bora, 1995: 49-50. Mazower, 2014: 166.

⁴⁹ "Çetnikler" 1800'lerden beri Sırp çetelerine verilen isimdir. İkinci Dünya Savaşı'ndaki asıl amacı Sırbistan'dan Sırp olmayan herkesin Sırbistan'dan atılması ve homojen bir yapının yaratılmasını hedeflemiştir. Ayrıca diğer ulusların sınırlarını kaplayacak şekilde "Büyük Sırbistan"ın kurulmasıydı. Crampton, 2007: 13-14.

⁵⁰ Selver, 2003: 66-68.

İkinci Dünya Savaşı'nda partizan güçlere (Sosyalist) önderlik yapan Josip Broz⁵¹ (Partizanlar içindeki kod adı "Tito") savaş boyunca, Ustaşa ve Çetnik grupların aksine tüm halkları kucaklayan politikasıyla önemli başarılar kazanmış ve savaş sonunda Sosyalist Yugoslavya'nın kurucusu olmuştur.⁵²

Tito hâkimiyetini pekiştirmek için rakipleri olan Sırp Çentikleri, Hırvat Ustaşaları ve Slovak işbirlikçileri ortadan kaldırarak tek adam olmayı başarmıştır.⁵³ Tito, yönetimi ele alır almaz Yugoslavya'yı oluşturan uluslar ve cumhuriyetler arasındaki rekabeti kaldırmak için ulus-üstü bir söylemle Yugoslavya'yı oluşturmayı hedeflemiştir. Ayrıca Tito'nun vizyonunda ulus sorununu çözenin yolu, daha geniş özerklik ve eşitlik ilkesine dayanmaktadır. Sırpların tahakkümü ve Hırvatların ayrılık taleplerini halktan aldığı destek ve karizmatik kişiliği ile önleyen Tito, bunun içinde SSCB'nin 1936 tarihli anayasasından esinlenerek hazırlanan 1946 Yugoslav Anayasası'nı hazırlamıştır.⁵⁴ Anayasaya göre, Yugoslavya altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşmaktadır. Bunlar Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Makedonya'dan oluşan cumhuriyetlerin yanında Sırbistan'a bağlı olan Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerini kapsamaktadır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak değiştirilecek olan Yugoslav Federatif Halk Cumhuriyeti böylelikle kurulmuştur.⁵⁵

Tito, izlediği politikalar (Titoizm: federal yapı, sosyalist piyasa ekonomisi, özyönetim ve bağlantısız dış politika anlayışdır)⁵⁶ neticesinde 35 yıl boyunca göreceli olarak Yugoslav halklarını sosyalizmin öngördüğü eşitlik ve halkların kardeşliği söylemi etrafında ürettiği ideoloji ile devletin birliğini sağlamaya çalışmıştır. Tito, adem-i merkezîyetçiliği (yerinden yönetim) sayesinde zaman zaman oluşan muhalefeti yada milliyetçiliği sert bir şekilde bastırmıştır.⁵⁷

Yugoslavya, Soğuk Savaş yıllarında "Çift Kutuplu Güç Dengesi"nin taraflarından biri olan Sovyet Bloku ile Batı Bloku (Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin önderliğindeki blok) çekişmelerin arasında adeta tampon bölge olmuştur.⁵⁸ Özellikle Yugoslavya'nın

⁵¹ Josip Broz, yani Tito 7 Mayıs 1892 tarihinde Zagreb yakınlarındaki Zagorje bölgesinin Kumroveç köyünde doğdu. Hırvat kökenli bir ailenin çocuğuydu. Çok başarılı bir okul yaşantısı olmadı. Gençlik çağında, köyünden ayrılarak garson olmak için şehre geldi. Çeşitli işlerde çalıştı. Tamircilik ve elektrikçilik yaptı. Avusturya-Macaristan ordusuna katılmaya karar verdi. Çalışkanlığı ve karizmatik çizgisi sayesinde ordu içerisinde çalışkanlığı sayesinde subaylığa kadar yükseldi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tito adını alan Josip Broz, savaştan ordunun Mareşal unvanlı komutanı, kahraman, Komünist Parti Genel Sekreteri, halk kurtuluş hareketinin lideri, bütün halkları kucaklayan çizgisi ve Yugoslavya'nın kurucusu olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Glenny, 2001: 457.

⁵² Çelik, 2013: 31.

⁵³ Mazower, 2014: 175.

⁵⁴ Erol, 2017: 672.

⁵⁵ Kenar, 2005: 70.

⁵⁶ Sander, 2014: 576.

⁵⁷ Türkeş, 2004: 8.

⁵⁸ Erol, 2017: 666.

1948’de COMINFORM’dan ihraç edilmesi ve Bağlantısızlar Hareketi’nin öncülerinden olması, her iki bloğa mesafeli yaklaşmasına yol açmış ve bu stratejik noktasını kullanmasından dolayı gerek Batı gerekse de Doğu Bloku’ndan hem askeri hem de iktisadi yardımlar almayı başarmıştır.⁵⁹

Birleştirici rolü sayesinde 35 yıl boyunca etnik, dili ve dini farklılıkları bir arada tutmayı başaran Tito’nun 4 Mayıs 1980’de ölümü, Yugoslavya’nın parçalanmasının ilk adımı olmuştur. Titoizmin 35 yıl boyunca kurmaya çalıştığı üst kimlik olan Yugoslav kimliği, her ne kadar benimsenmiş gibi gözükse de Tito’nun ölümünün ardından her ulus kendi kimliğini benimsemiş ve bu çerçevede politikalar geliştirmeyi hedeflemiştir.⁶⁰

Ekonomik koşulların gerek 1970’lerin ortalarında gerekse de 1980’lerin başında giderek ağırlaşması ve beraberinde getirdiği hoşnutsuzluk, Yugoslavya sorununun daha da derinleşmesine neden olmuştur. Ekonomik sıkıntıların en büyük nedenlerinden birisi de Soğuk Savaş’ın sonlarına doğru gelirken Yugoslavya’nın Doğu-Batı çatışmasından kaynaklanan stratejik imtiyazını yitirmesi ve Batı Bloku’nun yardımlarından yararlanamaz hale gelmesi olmuştur.⁶¹

Soğuk Savaş’ın yumuşama dönemine girmesi ve SSCB’de yaşanan “Glasnost (açıklık)” ve “Perestroika (Yeniden Yapılandırma)” politikalarının etkileri Yugoslavya’da tetikleyici rol oynamıştır. Yugoslavya’da yapay sınırlar; din, mezhep ve kültürel farklılıkları ve karışık nüfusun yarattığı etnik sürtüşmeler, Tito döneminde üstü kapatılan ulusçuluk ve milliyetçilik akımları adeta gün yüzüne çıkmış ve merkezkaç kuvvetlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sırplar “Büyük Sırbistan” hayali ile milliyetçi politikalar güderek Yugoslavya’ya hâkim olmak isterken Slovenler ve Hırvatlar bağımsızlık yönünde hareket etmeye başlamıştır. Boşnaklar ile Makedonlar daha gevşek bir konfederal devlet yapısı fikrini savunmuştur. Kosovalı Arnavutlar ise statülerinin cumhuriyet statüsüne yükseltilmesini hedeflemiştir.⁶²

Gerek iç sorunlar (Milliyetçi akımlar) gerekse de küresel konjonktür de (1989 yılında Soğuk Savaş’ın sona ermesi) yaşanan gelişmeler ışığında Yugoslavya, iki kutuplu düzenin sona ermesiyle birlikte kendisini hızlı bir parçalanma sürecinin içinde bulmuştur. Komünist

⁵⁹ Crampton, 2007: 115-118.

⁶⁰ Jelavich, 2017: 433-434.

⁶¹ Kenar, 2006: 112.

⁶² Erol, 2017: 678.

ülkelerde yaşanan aksine Yugoslavya, etnik kökenli kanlı bir iç savaşla bu süreci yaşamıştır. Böylece etnik çatışmaların çemberinde “Balkanlaşma”⁶³ süreci başlamıştır.⁶⁴

Yugoslavya’da olaylar bu şekilde cereyan ederken SSCB’nin 15 Cumhuriyetinden biri olan Gürcistan, Gorbaçov’un Glastnost ve Perestroika politikaları ile bağımsızlık havasına girmiş ve bu çerçevede uygulamalar gerçekleştirmeye başlamıştır.⁶⁵

Soğuk Savaş sonrası SSCB’nin dağılmasının ardından diğer Sovyet Cumhuriyetleri’nde olduğu gibi Gürcistan önce egemenliğini sonrada bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat diğer cumhuriyetlere nazaran farklı bir süreç yaşamıştır. SSCB dönemi boyunca dondurulmuş etnik sorunlar, Gürcistan’ın bağımsızlığını ilan eder etmez gün yüzüne çıkmıştır. Yugoslavya ile nerdeyse aynı süreci yaşayan Gürcistan, milliyetçi duyguların artması, SSCB’nin siyasi gücünün zayıflaması ve bağımsızlık ilanından sonra kendisini Abhazya ile Güney Osetya’nın bağımsızlık ilanları ile etnik bir iç savaşın içinde bulmuştur.⁶⁶

Yugoslavya ve SSCB’nin ulusları bir arada yaşatmak, ulusları öteki uluslarla da kaynaştırarak yeni bir toplum inşa etme iddiası ve hedefi yirminci yüzyılın son çeyreğinde hüsrana uğramıştır. Kısacası her iki yapının çok uluslu, çok dilli, çok dinli yapısı ve bu karmaşık yapıdan doğabilecek sorunların ulus üstü bir kimlikle yani Yugoslav ya da Sovyet vatandaşı şeklinde benimsenmesi ve asıl olan kimliklerinin bir yana itilmesi amaçlanmıştır. Fakat her iki örnekte de görüldüğü gibi bu hedef, tam bir başarısızlık ile sonuçlanmıştır.⁶⁷

Çalışmada; her iki ülkenin Soğuk Savaş sonrası nasıl bir şekilde etnik çatışmaların çemberine sürüklendiği, ulus üstü kimliğinin yaratılmasındaki başarısızlık, otorite boşluğunun yaşanması devletlerin devletleşme sürecini nasıl sancılı bir şekilde yaşandığı ve milliyetçiliğin her iki tarafta da nasıl bir yıkıcı rol oynadığına ışık tutmaya çalışılmıştır.

Karşılaştırmalı analizin benimsenmesinin temel sebebi, belirli olayların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan fonksiyonel faktörleri sınırlandırmayı ve açıklamayı hedef alan bir araştırma metodolojisi olmasından kaynaklanmaktadır. Karşılaştırma tekniği ile iki bölgede gerçekleşen olayların incelenmesi ve açıklanması amaçlanmıştır.⁶⁸

Konunun kapsamını daha detaylı bir şekilde kavrayabilmek için önce kavramsal çerçeveye değinerek alt yapının oluşturulmasının ardından tezin ana temasına geçilmiştir.

⁶³ Balkanlaşma kelimesi, ilk defa Birinci Dünya Savaşı’nın ardından literatüre girmiş ve Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer alan bölgelerin bağımsız güçsüz ve küçük devletlere dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Tudorova, 2009: 33.

⁶⁴ Glenny, 2001: 504-506.

⁶⁵ Cheterian, 2008: 26-27.

⁶⁶ Kantarcı, 2011: 229-231.

⁶⁷ Bora, 1995: 7.

⁶⁸ Aydın ve Hanağası, 2017: 60.

Soğuk Savaş'ın sona erışı ve çift kutuplu sistemdeki güç çatışmalarının bariz bir şekliyle ortadan kalkmasının ardından etnisite, etnik kimlik, etnik milliyetçilik ve en önemlisi etnik çatışmalar kavramları sıkça telaffuz edilmeye başlamış ve uluslararası ilişkilerin gündeminde yıllarca merkez noktasını oluşturmaya başlamıştır. Söz konusu kavramlar gerek etnik milliyetçilik gerekse etnik çatışmalar tarih boyunca zaman zaman yaşanmış olsa da, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hız kazanmış, Soğuk Savaş'ın sonrasında ise, komünist rejimlerin yıkılmasıyla birlikte doruk noktasına ulaşmıştır.⁶⁹ Özellikle Yugoslavya ve Gürcistan topraklarında gruplar arasında yaşanan çatışmaları tanımlamakta kullanılan etnik çatışmalar gibi kavramlar sıklıkla ele alınmış ve iki ülkedeki olayların merkezini oluşturmuştur.⁷⁰

Bu çerçevede etnik çatışmaların kökenleri olarak kabul edilen kavramların sırasıyla ele alınması ve açıklanması, tezin ana temasının daha net bir şekilde kavranmasında faydalı olacaktır.

Etnisite kavramının kökeni, ulus-'ethnos' olarak kullanılan eski bir Yunan kelimesine dayanmaktadır. Bu kavram, eski Yunanca'da ortak kökene sahip bir topluluğu tanımlamak için kullanılmıştır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse din, mezhep, ırk ve dil gibi toplumsal kategorilerin açıklanmasıdır. Ayrıca "ethnos" kan yoluyla birbirlerine bağlanan akraba grubunu da tanımlamak amacıyla da kullanılmıştır.⁷¹

Etnisite, sosyal bilimlerin neredeyse her alanında karşılaşılan sorunlarından birisi olup, üzerinde uzlaşılmış bir terim değildir. Etnisite konusunda uzlaşamamasının temel nedeni, iki farklı ekolün etnisiteyi farklı yorumlamasından kaynaklanmaktadır.⁷² Ekolün başını çeken İlkçilere (primordialism) göre, biyolojik bağ etnisitenin en temel özelliğidir. Etnik kimliklerin, tarihi ve toplumsal koşullardan bağımsız hatta her şeyden daha önce var olduğu kabul edilmektedir. İlkçiler, etnik gruplar, kültürel, ekonomik, sosyal ve bunun gibi faktörlerin indirgenerek açıklanamayacağını savunmaktadır.⁷³ İlkçilerden farklı olarak Araçsalcı (instrumentalist) yaklaşım ise, etnisitenin toplumsal bir tasarım olduğunu ve toplumsal grupların diğer toplumsal gruplarla girdiği etkileşim sonucu meydana çıkan bir süreç olduğunu savunmaktadır.⁷⁴ Ayrıca etnisitenin sosyopolitik koşulların inşa ettiği ve bir takım siyasi amaçlara ulaşmak için siyasilerin halkı harekete geçirmede kullandığı bir yöntem

⁶⁹ Ercan Yılmaz, 2007: 1.

⁷⁰ Kalay, 2013: 16.

⁷¹ Walker, 2004: 100.

⁷² Aktürk, 2006: 25.

⁷³ Yapıcı, 2009: 44.

⁷⁴ https://www.academia.edu/22100272/ETN%C4%B0K_SORUNLAR_ULUSDEVLET_VE_ETN%C4%B0K_GRUPLAR_ARASINDAK%C4%B0_VAROLU%C5%9ESAL_%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0 (eriş tarihi: 22.03.2018)

biçimi olduğunu savunmaktadır.⁷⁵ Bu yaklaşımı benimseyen Norveçli antropolog Frederik Barth, etnisitenin çevresel faktörleri etkilediğini, biçimlendirdiğini ve aynı etnik grupların farklı çevresel faktörlerle karşılaştıklarında gerek yaşam biçimleri gerekse kavrayış biçimlerini geliştireceklerini iddia ederek etnisitenin çoğul olarak tanımlanması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, etnik kimliklerin sabit ve değişmez bir yapı olmadığını altını çizerek İlkçi yaklaşımdan farkını ortaya koymuştur.⁷⁶

Etnisite teriminin üzerinde görüş birliğinin oluşmaması, yazarlar arasında farklı şekilde etnisiteyi tanımlamalarına sebebiyet vermiştir. Anthony D. Smith, etnisitenin tarihsel olarak aktarıldığı ve bireysel tecrübelerle biçimlendiğini savunmaktadır. Etnisitenin bir kez oluştuktan sonra belirgin çerçeveler oluşturarak nesiller boyunca varlığını korumakta ve benzersiz bir şekilde süreklilik göstermekte olduğunu iddia etmektedir.⁷⁷

Etnisite kavramının dil, din ve renk özellikleriyle farklılaşan grupları kapsayıcı bir rolünün olduğunu savunan Donald Horowitz, etnisitenin özelliklerinin doğuştan kazanıldığını savunmaktadır. Immanuel Wallerstein'e göre, etnisite nesilden nesile geçen ve sınırlı olmayan kültürel bir kategoridir. Manuel Castells'e göre ise etnisite; din, dil, ulus ve coğrafya tarafından şekillenen ve güçlenme eğilimi olan bir kavramdır.⁷⁸

Etnik çatışmaların temelini oluşturan bir diğer etken ise etnik kimlik faktörüdür. Kimlik genel anlamı ile bireyin kendini tanımlaması ve konumlandırması anlamını taşır. Bireyin varlığının ve aidiyetinin tanımıdır. Bireyin kendini tanımlayarak nasıl bireysel kimlik oluşturuyorsa, değişik gruplarda kendi tanımlamalarında da kolektif kimlikleri oluşturur. Kolektif kimlik, belirli bir topluluğum kendine has özelliklerinin vurgulandığı ve bir tekillik taşıdığı aidiyet duygusunu ifade eder. Öteki olgusu kimlik açısından önemlidir. Çünkü kim olduğu ve nerde-ne şekilde durulduğu konusunda yapılan her açıklama, kuşkusuz kim ve nerede olunmadığının cevabıdır. Dolayısıyla, kimlik Richard Jenkins'e göre, bireylerin ya da grupların sosyal düzeydeki etkileşimleri diğer birey ya da gruplardan farklılaşma yönleri ile bağlantılıdır.⁷⁹

Etnik kimlik; ortak bir soy mitine (gerçek ya da kurgusal) inanç, geçmişe ait ortak anılara sahip, aynı kültür unsurlarını paylaşan ve kendi aralarında belli bir oranda dayanışma ruhuna sahip gruptur.⁸⁰ Kan bağı, etnik bilinç ve kimliğin oluşmasında önemli olsa da mutlak gerek bir faktör değildir. Etnik kimlik bir his, bir psikolojik bağ meselesidir ve bu bağ, kişi

⁷⁵ Kurubaş, 2008: 14.

⁷⁶ Yapıcı, 2009: 44-45.

⁷⁷ Smith, 2003: 38-39

⁷⁸ Castells, 1997: 67.

⁷⁹ Yapıcı, 2009: 40-41.

⁸⁰ Sönmezoğlu, 2010: 271.

düzeylerinde değişik kriterler ile görülmektedir.⁸¹ Bir etnik grubun oluşması için ise, dilde, dinde, edebiyatta, musikide, mimaride ve sosyal hayatın her bir parçasında farklılık olması gerekmektedir. Bazı etnik gruplar olmazsa olmaz temel faktörleri, başka gruplar için önem teşkil etmeyebilir.⁸²

Etnisite/Etnik kimlik kavramlarının siyasal bir içerik kazanması, sorun haline gelmesi modern çağın yarattığı bir olgudur. Etnisite, etnik kimliğin hem belirli bir insan grubu için bir kimlik biçimi oluşturmasını hem de bütünleşmeyi engellemiştir.⁸³ Etnik kimliğin modern bir olgu olarak ilk dönem ulus-devlet temellerinin oluşmasında ve bugünün ayrışan ulus-devletlerindeki (Sovyet Birliği “Gürcistan” ve Yugoslavya) farklı kimliklerin bir arada yaşamasına, grup içi dayanışmayı artırıcı özeliğin olduğu sosyolojik olarak vurgulanmıştır. Kimlik kavramında açıklandığı gibi grup içi dayanışmayı sağlaması ile etnik kimlik, ortak dil, müşterek kadim inançlar ve ortak yaşam koşulları etrafında kendisini organize edebilmiş insan grubu için anlamlı bir siyasi, kültürel ve toplumsal bir olgu sunabilmektedir. Fakat asıl konunun amacını oluşturan taraf ise etnik kimliğin yıkıcı bir yanının olmasıdır. Etnik kimliğin negatif yönü ele alındığında, kan veya soy bağı gibi özellikleri nedeniyle toplumsal, kültürel ve siyasal kaosa, ayrıştırıcılığa ve hatta yok edici bir işleve dönüşebilmektedir.⁸⁴

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte “etnik kimlik” farklı disiplin dallarında tartışma konularından birisi haline gelmiştir. Fakat etnik kimlik üzerindeki tartışmalar yeni değildir. Etnisite kavramında olduğu gibi etnik kimlik konusunda da net bir uzlaşma maalesef sağlanamamıştır. Etnik kimliğin kimi yazarlar, kan veya soy bağı gibi biyolojik olarak oluştuğunu savunsalar da diğer yazarlar sosyolojik bir faktör olduğunu savunmaktadırlar.

Adam Smith etnik grubu; “soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anlarını vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan veya ayırt edilen bir kolektif” şeklinde açıklamıştır.⁸⁵ Smith ayrıca, bir etnik topluluğun temel özelliklerini altı maddeyle sıralamıştır. Bunlar: kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı hale getiren bir ya da daha fazla element, özel bir “yurt”la bağ ve nüfusun önemli bir kısmı arasındaki dayanışma duygusudur.⁸⁶ Smith, dini toplulukların etnik kimlik arasındaki yakın ilişkisine vurgu yapmış ve Yugoslav Krallığı’ndaki Sırp’lar ile Hırvatlar arasındaki ilişkiyi örnek vermiştir.⁸⁷

⁸¹ Yılmaz, 207: 3.

⁸² Şen, 2004: 82.

⁸³ Şen, 2004: 83.

⁸⁴ Göka, 2006: 311.

⁸⁵ Smith, :1994: 32.

⁸⁶ Smith, 1994: 36.

⁸⁷ Smith, 2003: 6-7.

Etnik kavramı; azınlık ve çoğunluk olarak ele alan tanımlara göre etnik farklılaşma her şeyden önce çoğunluk ve azınlık ayrımı ile ilgilidir. Bir ulusun siyasal denetimi bir etnik grup egemen ise, fert bir çoğunluk üyesidir ama ferdin bulunduğu milliyet egemen değilse birey bir azınlık grup üyesidir. Gürcistan’da Abhazlar ile Osetler örnek verilebilir. Sayı bakımından diğer etnik gruplara göre küçük kalan etnik kavramı genellikle azınlık kavramıyla birlikte kullanılır.⁸⁸

Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla kullanılmaya başlanan ve Fransız Devrimiyle önemini arttıran “azınlık” kavramı, günümüzde devletlerin hem iç hem de dış politikaları konusunda büyük öneme sahiptir. Azınlık kavramı, Baskın Oran’a göre, “bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat güç olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan grup” olarak tanımlanır. Yugoslavya içinde Kosovalı Arnavutlar azınlık gruplarına örnektir. Çoğunluğunu oluşturan gruplar ise kendilerini hâkim görerek azınlık psikolojisinden uzaklaşmaktadır. Çoğunluğu oluşturan etnik grup tabiri caiz ise egemenlik sarhoşluğu (özel durumlarda) ile diğer etnik grupları dışlayıcı siyaset izleme eğilimine girerler.⁸⁹

Çalışmada daha önce de bahsedildiği gibi, etnik gruplar açısından etnik gruba aidiyet duygusu ile bağlanması ve geçmişte yaşandığına inandığı bir takım olaylar etnik kimlik açısından önem arz eder. Ayrıca kutsal sayılan mekânlar Sırpların, Kosova’yı gördüğü gibi etnik kimlik bilincinin bu gibi yerlerde zihinde ve diri tutulmasını sağlar.⁹⁰

Etnik kimlikler, özellikle kaos gibi olağanüstü durumlarda grup çevresinde birleşmeyi sağlar. Özellikle komünizmin ve sosyalizmin iddia ettiği kardeşlik ve “bir arada yaşama” sloganının yanında etnik kimliklerin, yerel aidiyetlerin ulus-üstü kimlikle ortadan kalkacağına yönelik ideolojik düşüncelerin Soğuk Savaş sonrası yaşanan etnik çatışmaların tamamen başarısız olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁹¹

Etnik kimlik, etnik çatışmalara yol açan tek faktör olmasa da çatışmaların altında yatan nedenlerin başında gelmektedir. Etnik kimliğin üzerinde durulması etnik çatışmaların kavranabilmesi açısından önemlidir.⁹²

Milliyetçilik, sosyal bilimlerde üzerinde çok durulan ve diğer konularda olduğu gibi üzerinde yoğun bir şekilde tartışılan en önemli konuların başında gelmektedir. Milliyetçilik kimilerine göre bütün olumsuzlukların sebebi iken bazılarına göre toplumu bir arada tutma ve siyasi başarıların en temel unsuru olarak görülmektedir.⁹³

⁸⁸ Şen, 2004: 83.

⁸⁹ Oran, 2001: 67.

⁹⁰ Yapıcı, 2009: 40-41.

⁹¹ Bora, 1995: 7.

⁹² White, 2001: 50.

⁹³ Akıncı, 2014: 132.

Milliyetçilik, bir millet oluşturdukları bilincine sahip bireylerin ülke içinde bağımsız bir şekilde siyaset yürütebilme hakkını savunan ve ülkesinin sınırlandırılmasına yönelik her türlü tutuma karşı gerektiğinde silahlı mücadeleyle karşı çıkılmasını destekler.⁹⁴

Dünyanın çeşitli milletlerinde, milliyetçilik hareketlerinin doğuş sebepleri, gelişme safhaları ve neticeleri birbirinden farklı düzeylerde gerçekleşmiştir. Milliyetçilik kavramının önemli isimlerinden olan Immanuel Kant'a göre, "ahlakın temelleri insanın iç dünyasındadır". Dünya özgür bir iradeye yönelmelidir sözleriyle aslında kendi kaderini belirleme ve milliyetçiliğin ilk tohumlarını bu sözlerle atmıştır.⁹⁵

Milliyetçilik kavramı ise ilk kez 1774 yılında Johan Gottfried Harder tarafından literatüre kazandırılmıştır.⁹⁶ Milliyetçilik hareketi, 1789 Fransız Devrimi ile doğmuştur. Napolyon Savaşları ile millet ve milliyetçilik fikirleri tüm Avrupa'da yayılmış ve benimsenmiştir. 19. asırda böylelikle milliyetçilik Avrupa'ya yerleşmiş ve gelişmiştir. Ulus-devlet inşa süreci çerçevesinde şekillenen milliyetçilik imparatorlukların yıkılmasında ve yeni devletlerin oluşmasında en temel faktörlerden birini teşkil etmiştir.⁹⁷

Milliyetçilik ile ilgili birçok farklı ve birbirine benzeyen tanımlar yapılmıştır. Louis L. Synder'e göre milliyetçilik şu anlamları taşımaktadır:

"Birleşme için bir güç, statüko için bir güç, bağımsızlık için bir güç, sömürgelere sahip olmak için bir güç, saldırı için bir güç: Milliyetçilik, Sırp'ların Yugoslavya'da ve Gürcülerin Gürcistan'da saldırı aracı olarak kullanması, iktisadi gelişme için bir güç ve son olarak sömürgecilik aleyhtarı bir güç".⁹⁸

Unutulmaması gereken en temel husus da milliyetçiliğin zaman içerisinde uğradığı değişim ve koşullara göre değişiklik göstermesidir. Krall Popper, milliyetçiliğin birleşik bir toplum kurulmasında engel teşkil eden en temel argüman olduğunu savunmaktadır. Kral Deutch ise, milliyetçiliğin toplumsal ve siyasal açıdan gelişmesinde katalizör görevi gördüğünü ve açık topluma giden yolun milliyetçilikten geçtiğini savunmuştur.⁹⁹

Frederich Manheim'e göre milliyetçilik, devlet milliyetçiliği ve etnik milliyetçilik şeklinde ikiye ayrılır. Devlet milliyetçiliği en basit anlamıyla, halkın bir siyasi yapıya bağlı olmasıdır. Etnik milliyetçilik ise, etnik olarak kan bağı, ortak dil ve ortak ülke kriterlerini

⁹⁴ Sönmezoğlu, 2010: 485.

⁹⁵ Tuğcu, 2001: 24

⁹⁶ Şen, 2004: 71.

⁹⁷ Morgenthau, 1970: 421.

⁹⁸ Şen, 2004: 76.

⁹⁹ Akıncı, 2014: 132.

taşıyan milliyetçiliktir. Örnek vermek gerekirse Sırp, Hırvat ve Arnavutlar bu gurubu teşkil etmektedir.¹⁰⁰

Görüldüğü üzere milliyetçilik akımı bazı yazarlar göre yıkıcı bazı yazarlara göre de tam tersini teşkil etmektedir. Çalışmada bahsedildiği gibi milliyetçilik zaman ve koşullara göre değişim göstermektedir. Milliyetçilik, aynı zamanda çeşitli alt gruplara ayrılmaktadır. Üzerinde durulacak olan alt grup ise etnik milliyetçiliktir.

Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte etnik milliyetçilik canlanmıştır. Komünist rejiminin ve Doğu-Batı rekabetinin dinsel, etnik ve ulusal kimlikleri ezmeleri nedeniyle Soğuk Savaş döneminde baskılanan milliyetçilik, Soğuk Savaş sonrası baskıların ortadan kalkmasıyla yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Sovyetler Birliği ile Yugoslavya'nın uyguladığı politikalar ve bir ulus üstü kimliğin yaratılması halk tarafından benimsenmeyerek etnik kökenli milliyetçiliğin gelişmesine sebebiyet vererek iki yapının parçalanmasında önemli rol oynamıştır.¹⁰¹

Bu arada bir husus hakkında parantez açmak gerekmektedir. Milliyetçilik ile etnik milliyetçilik kavramları arasında farklılığın net olmamasından dolayı bazen bu kavramlar birbirlerinin aynısıymış gibi lanse edilebilmektedir. Ayrıca "etnik milliyetçilik" ile "mikro milliyetçilik" aynı anlamda da kullanılmaktadır. Bunun yegâne sebeplerinden birisi de sosyal bilimlerde araştırmacıların kendine yakın kavramı kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Temelde ise etnik milliyetçilik, halkını zümre terimleriyle adlandırmakta ve doğuştan bu zümrelere sahip olmayanları dışlamaktadırlar.¹⁰²

Etnik milliyetçilik, etnisite kavramlarında olduğu gibi İlkçi ve Araçsalcı olarak da ayrılmaktadırlar. Daha önce değinildiği gibi İlkçi yaklaşıma göre, din, dil ve kan bağı gibi olgularının olduğunu ve nesilden nesile aktarıldığı ve bu esaslar üzerine bir milletin inşa edilebileceğini savunur. Ayrıca bu kavramların değişmezliği ile ezelden beri var olduğunu öne sürerler. İlkçi yaklaşım tezini savunan araştırmacılara göre insan nasıl aile içinde doğuyorsa aynı şekilde bir etnik grubun içinde doğar. İlkçi yaklaşım iki bakış açısını benimsemiştir. Birincisi, biyolojik yaklaşım, etnik milliyetçilikte genetik özellikler üzerine yoğunlaşır. İkinci yaklaşım ise, doğalcı bakış açısına sahiptir ve kültür, din, dil, gelenek ve tarih gibi ayırt edici özelliklerine ağırlık vermektedir.¹⁰³

Bir diğer yaklaşım olan Araçsal yaklaşım, etnisitenin toplumsal bir tasarım olduğunu ve toplumsal grupların diğer toplumsal gruplarla girdiği etkileşim sonucunda meydana çıkan

¹⁰⁰ Bostancı, 2003: 12.

¹⁰¹ Heywood, 2013: 223.

¹⁰² Kellas, 1991: 21.

¹⁰³ Sağır, 2004: 11.

bir süreç olduğunu savunmaktadır. Kuramsal yaklaşımlarda, mikro milliyetçiliğin; (etnik milliyetçiliğin) iktisadi, kültürel ve siyasal seçkinler tarafından toplumda avantajlarını korumaları açısından daha elverişli olduğunu savunmaktadır. Yugoslavya ve Gürcistan’da üst seviyede bulunan politikacılar, eski mitleri ya da milliyetçi duyguları kaşıyarak milliyetçiliğin mobilize etme gücünü kullanarak avantajlarını korumaya ya da hedeflerine ulaşmak için etnik milliyetçiliği bir araç olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir.¹⁰⁴

Görüldüğü gibi etnik milliyetçiliğin temelleri farklı kalıplara oturtulmaya çalışılsa da genel olarak kabul gören kanı; etnik milliyetçilik, çizgileri muğalak olan, bir etnik kimliğin bir takım özelliklerini ortaya koyan ve çoğunlukla geçmiş gibi mitlerden oluşmasıdır. Bu çerçevede Kral Deutsch’un tanımına göre, etnik milliyetçilik mitlere vurgu yaparak hemen her toplumun bir ya da birden fazla efsanesinin bulduğunu ifade eder. Ayrıca etnik milliyetçilik ideolojileri; fikirlerinde temel oluşturmak için eski dönemlerde daha şevketli olduklarını, fakat diğer etnik gruplarla girdikleri etkileşim sonucu karşı tarafın düşmanca tutumları nedeniyle parçalanma ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığına vurgu yapmaktadırlar. Eski günlere dönüşün etnik kimlikler etrafında toplanmaktan ve beraber hareket etmekten geçtiğini düşünmüşlerdir.¹⁰⁵

Etnik milliyetçilik, bazı farklılıklar içermesine rağmen genelde benzer faaliyetler söz konusudur. Bunlar etnik kimliğin değişik şekilde geliştirilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede bir dilin öğretilmesi, belli din ya da mezhebin etrafında birleşmek, bir takım sembollerin yaygınlaştırılması, bir takım kişilerin başarıları ile övünülmesi ve kutlanması, grup içi kültürel, ekonomik ve politik tanımayla ulaşma amacı ile eşitlik, adalet, özerklik ya da belli şartlarda bağımsızlık iddiaları etnik milliyetçiliğin temel taşlarını oluşturmaktadır.¹⁰⁶

Etnik milliyetçiliğin temelinde “diğerleri” imajı yatmaktadır. Diğerleri’nin anlamı; düşmanlık, şüphe, kötü niyet ve güvensizlik şeklinde karakterize edilir. Ayrıca grup üyelerinin diğer etnik grup üyeleriyle münasebeti bencillik ve ihanet olarak sayılmaktadır. Etnik gruplar kendilerini farklı bir grup ve farklı bir tarihe sahip olduğunu ve kendi gelecekleri açısından tehlikeli gördükleri diğerlerinden kurtulmak gereği tezini savunur. Ayrıca bütün olumsuzlukların yegâne sebebini karşıt grup oluşturmaktadır. Bir nevi günah keçisini oluşturur.¹⁰⁷ Sayılan sebeplerin etnik sorunların etnik patolojiye¹⁰⁸ dönüşmesinin altında yatan en temel sebep ise etnik milliyetçiliktir.

¹⁰⁴ https://www.academia.edu/22100272/ETN%C4%B0K_SORUNLAR_ULUSDEVLET_VE_ETN%C4%B0K_GRUPLAR_ARASINDAK%C4%B0_VAROLU%C5%9ESAL_%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0
(erişim tarihi: 22.03.2018)

¹⁰⁵ Tataroğlu, 2004: 220-221.

¹⁰⁶ Öztürk, 1998: 5.

¹⁰⁷ Tataroğlu, 2004: 230.

Etnik çatışmaların son yıllarda özellikle de Kafkasya'da etnik açıdan çeşitlilik gösteren Gürcistan'da etkisinin ciddi boyutlarda görülen nedenlerinden biri de etnik milliyetçiliktir. Sivil unsurların neredeyse tamamen dışlandığı ve kan bağına dayandırılan bu milliyetçilik türü, etnik açıdan heterojen bölgelerde gerginliklerin ve etnik çatışmaların temellerini oluşturmaktadır. SSCB döneminde dondurulmuş ve maskelenmiş olan etnik temelli sorunlar etnik milliyetçilik ile adeta yeniden canlandırılmıştır. Doğu Bloku'nun parçalanması ve Yugoslavya'nın dağılmasının altında yatan en temel sebeplerden birisi, etnik milliyetçilik akımıdır. Bu akımın yükselişinin yanında bölgedeki etnik grupların bu paradigmalarda etrafında toplanması da etkili olmuştur. Ayrıca üst düzey yetkililer, milliyetçiliği din gibi bir meşrulaştırma ve kitleleri mobilize etmeyi sağlayan güçlü bir araç olarak kullanmış ve benimsemiştir.¹⁰⁹

Her ne kadar etnik milliyetçilik tek başına etnik çatışmaların sebebi değilse de etnik çatışmaların ana temasında yer almaktadır. Bu açıdan etnik çatışmaların merkezinde yer almaktadır. Çalışmada ele alınan kavramların hepsi etnik çatışmalar açısından tetikleyici faktör ve katalizör işlevi göstermiştir. Bu tetikleyici faktörlerin dışında birçok etkenin olduğuna da hiç kuşku yoktur. Bu etkenlerin çalışmanın ilerleyen bölümünde açıklanması hedeflenmektedir.

Tartışmamızın ana temasını oluşturan "etnik çatışma"lara yoğunlaşmadan önce etnik çatışmaların niteliğine ve genel özelliklerine ilişkin bazı temel kavramların aydınlatılması tezin daha net kavranabilmesi hususunda fayda sağlayacaktır.

Etnisite kavramının millet, ırk, etnik azınlık gibi kavramlarla siyasallaşması ise kavramın içinden başka bir kavramın doğmasına sebebiyet vermiştir. Bu kavram hiç kuşkusuz etnik çatışma kavramıdır.¹¹⁰

Etnik çatışma; bir ülke dâhilinde, bir ya da birden fazla etnik grubun, diğer etnik gruplarla veya bu grupların dominant konumda bulunduğu devlet otoritesine karşı geniş ölçekli başkaldırı olarak tanımlanmaktadır. Etnik grup kavramı, daha önce bahsedildiği gibi, ortak soy, ortak dil ve ortak kültür paradigmaları çerçevesinde birlik oluşturan topluluklardır. Kan bağı ise etnik bilincin ve kimliğin oluşmasında önemli faktör olmasına karşın şart değildir.¹¹¹ Ayrıca belirtmekte fayda var ki, etnik çatışmalar sadece birbiri ile farklı ırksal özelliklere sahip gruplar arasında gerçekleşen çatışmaların yanı sıra aynı soya ait fakat farklı inanç geleneğine sahip toplumlar arasında da gerçekleşebilir. Bunun en somut örneği olarak

¹⁰⁸ Etnik patoloji, bir grubun diğer gruplara karşı düşmanlık, güvensizlik ve yabancılaşma hissi taşımalarının yanında şiddet içeren reaksiyonlar sergilemesi anlamını taşır. Öztürk, 1998: 4.

¹⁰⁹ Şen, 2004: 97.

¹¹⁰ Kalay, 2013: 17.

¹¹¹ Yılmaz, 2007: 3.

Yugoslavya’da Sırp ve Hırvatlar arasında ki etnik çatışma gösterilebilir. İkisi de Slav kökenine sahip olmalarına rağmen Hırvatlar Katolik dinini benimsemiş iken Sırp Ortodoks mezhebine üyedir.¹¹²

Danil Byman’ın savunduğu görüşe göre, bir etnik çatışma, etnik gruplar ya da birden fazla etnik grubun karşısında devlet güçleri arasındaki çatışma olarak ifade edilmektedir.¹¹³ Marksist teori ise etnik çatışmanın egemen sınıfın gerçek sınıf çelişkisini gizlemek ve ayrıcalığını muhafaza etmek için oluşturduğu yapay bir çatışma olduğunu savunur.¹¹⁴

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte etnik çatışmaların bu dönemde arttığını savunan kesim ile Ted Robert Gurr ve Barbara Harff ile arkadaşları, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana bu tür çatışmaların sayısındaki artış nedeniyle, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin etnik çatışmaların artışı ile doğrudan ilişkilendirilemeyeceğini savunmaktadır. Ted Robert Gurr ve Barbara Harff ile arkadaşlarının yaptığı çalışmalar, 1950’den Soğuk Savaş’ın bitimine kadar etnik gruplar ve devletlerarasındaki çatışmaların sürekli artan bir endeksi olduğunu işaret etmişlerdir. 1960’lardan başlayarak etnik çatışmalar artan bir eğilim olduğunu ve 1990’ların ortalarına gelindiğinde çatışmalarda düşüşün gerçekleştiğini savunmuşlardır.¹¹⁵

1950’lerin sonlarından başlayarak birçok etnik grup daha fazla hak ve tanınma talep etmeye başlamış ve bunun sonucu olarak Soğuk Savaş sonrası, iç çatışma ve uluslararası çatışmanın temel kaynağını oluşturmuştur. Minorities at Risk veri-bankası, 1960 ile 1990 arası etnik çatışmaların yaklaşık 4 kat arttığını belirtmiştir. Etnik çatışmaların, Soğuk Savaş sonrası döneme ait olgular olmamakla beraber, bu dönem ile birlikte uluslararası ilişkiler perspektifi bakımından önemi artmıştır. Ian Clark’ın dediği gibi; kimlik, etnik milliyetçilik, insan hakları ve demokratikleşme gibi kavramların Soğuk Savaş’ın bitişi ile özgürlüklerine kavuşmaları bu süreçte önemli bir rol oynamıştır.¹¹⁶

Bir diğer görüş ise etnik çatışmaların Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte vuku bulduğudur. Soğuk Savaş sonrası etnik çatışmaların temel nedeni olarak, etnik gruplar arasında, komünist dönemde baskılanan “eski nefretler” ve “milliyetçilik” gösterilmiştir. James Fearon’un ifade ettiği gibi, komünist dönemde çok ciddi etnik şiddet veya etnik kökenli savaşlar çok nadir görülmüş ve birçok alanda etnik gruplar barış içinde bir arada yaşamını sürdürmüşlerdir. James Fearon’un savunduğu diğer bir görüş ise, farklı etnik gruplar arasındaki uzlaşma, üçüncü bir taraf tarafından yapılmakta ve eğer bir üçüncü taraf olmaz ise etnik gruplar arasında uzlaşmanın bozulmasına ve bağlılık sorunun ortaya çıkmasına sebep

¹¹² Kalay, 2013: 17

¹¹³ Fearon, 2000: 848.

¹¹⁴ Kalay, 2013: 18.

¹¹⁵ Gurr, 1994: 350.

¹¹⁶ Clark, 1999: 112.

olmaktadır. Komünizmin sona ermesiyle birlikte Yugoslavya ve SSCB sonrası kurulan yeni devletlerdeki gruplar azınlık konumuna düşme endişesi yaşamışlar ve yeni kurulacak devletlerde kendilerini güvende hissetmedikleri için çatışmayı bir seçenek olarak görmüşlerdir. Abhazya ve Güney Osetya'nın, Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden hemen sonra ayrılmayı talep etmeleri örnek olarak gösterilebilir. Etnik çatışmaların Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte yükseldiği savı, "Etnik Çatışmalar Araştırma Projesi Dünya Çatışma İndeksi" 1995-2000 yılları arasında gerçekleşen çatışmaların yüzde 60'ından fazlasının etnik çatışmaların oluşturduğunu ilan ederek bu savı desteklemiştir.¹¹⁷

Hümanist açıdan ele alınan diğer bir görüş ise olayların 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasının sembolize ettiği iki kutuplu dünya düzeninin ve Soğuk Savaş'ın sona erişinin; dünyada barış, huzur ve silahsızlanmanın hüküm süreceği yeni bir dönemin başlangıcı olduğu savunmuştur. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra gerek Yugoslavya'da ve Kafkasya'da yaşanan olayların yanında ABD öncülüğünde gerçekleşen Körfez Savaşı bu düşüncenin sadece hayal olduğunu ortaya koymuştur.¹¹⁸

Soğuk Savaş'ın sona erışı ve süper güçler arasında çatışmaların bariz şekilde ortadan kalkmasıyla birlikte dünya barışını tehdit eden, devlet sınırları içinde gerçekleşen etnik çatışmalar karşımıza çıkmıştır. Ted Robert Gurr'un belirttiği gibi dünyadaki mevcut ulus-devletlerin sayısı ile potansiyel ulus-devletlerin sayısı arasında önemli derecede bir fark bulunmaktadır.¹¹⁹ Bu nedenle, dünya politik sistemi etnik-milliyetçi çatışmalar için yüksek bir potansiyele sahiptir. Özellikle 1989'dan bu yana devletlerin birbirleri ile yaptıkları savaşların ciddi oranda azalırken, devletler içindeki silahlı çatışmaların oranında önemli bir yükselme bulunmaktadır. Örneğin, Soğuk Savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletler (BM) barış güçlerinin müdahalede bulunduğu uluslararası çatışma sayısı yalnızca 3 iken, 2006 yılı verilerine göre bu sayı devlet-içi çatışmaların 15 katına çıktığı görülmektedir. 2009 yılında ise 29 devlete ise iç çatışmanın olduğu belirlenmiştir.¹²⁰

Etnik çatışmalar; farklı zaman ve farklı şekillerde ortaya çıkmakta, dış müdahale fırsatlar yaratarak, istikrarsızlık korkusu ve komşu devletler arasında güvenlik çıkmazları oluşturarak, mülteci ve terörizm sorunları yaratarak bölgesel güvenliği tehdit eden sorunların oluşmasına neden olmaktadır.¹²¹

Etnik çatışmalar, çoğu kez sadece tarafları bağlamakla kalmaz; devlet sınırları içerisinde cereyan eden bir "iç sorun" olmanın ötesine taşarak, hızla uluslararası barışı ve

¹¹⁷ Scherner, 2003: 102.

¹¹⁸ Keskin, 2002: 536.

¹¹⁹ Harf ve Gurr, 2000: 198.

¹²⁰ Yılmaz, 2007: 1.

¹²¹ Ağır, 2014: 4.

güvenliği tehdit eden bir seviyeye yükselebilmektedir. Böylelikle, bir ülkedeki devlet-içi bir çatışma kısa bir sürede uluslararası krizlere ve devletlerarası çatışmalara yol açabilmektedir. Nitekim Balkan bölgesinde ve Kafkasya’da yaşananlar o kadar hızlı gelişmiştir ki, uluslararası toplum gelişmeler karşısında çoğu zaman olayları izlemekten başka bir şey yapmamıştır. Bunun en temel nedeni uluslararası sistemin devletler arasında çatışmalara odaklanması ve devlet içi çatışmalara karışmama ilkesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekleşen uluslararası müdahalelerde ise genelde taraflardan biri kaybeder ve bu müdahaleler sonrası barışın tahsisi ve devletleşme sürecinin inşasını BM, NATO (Kuzey Atlantik İşbirliği Organizasyonu) ve AB (Avrupa Birliği) gibi kurumlarla gerçekleştirilmektedir.

Etnik çatışmaların bölgesel ve uluslararası boyutu, “yayıma” ve “örnek” teşkil etme niteliğiyle kendisini göstermektedir. Etnik çatışmaların yayılması, bir bölgede başlayan yerel nitelikteki etnik çatışmalara ve benzer siyasal yapı bölgelerine sıçramasıdır. Örnek etkisi ise baskı altındaki bir etnik grubun merkezi otoriteye başkaldırmanın diğer gruplara örnek teşkil etmesi ve bu olayları aynı şekilde tekrar etmesidir. 2008 tarihinde Kosova’nın bağımsızlığına kavuşmasının ardından Osetler ile Abhazlar’ın Kosova’yı örnek alarak bağımsızlıklarını meşrulaştırma amacı örnek verilebilir.¹²²

Etnik çatışmalar aynı zamanda, istikrarsızlık, mülteciler ve etnik temizlik gibi olumsuzlukları da içermektedir.¹²³ Özellikle etnik temizlik ilk önce Balkan coğrafyasında Bosna-Hersek’ten sonra da Kosova’da görülmüştür. Benzer bir durum Kafkasya’da ise Karabağ olaylarında görülmüştür.¹²⁴

Etnik çatışmalara neden olan faktörlerin başında gelen ve genel olarak kabul gören kanı ise etnik kimliği ifade arzusu, ayrımcılık, rejimin niteliği ve toplumsal kültür, elverişsiz ekonomik koşullar ve kaynakların adaletsiz dağılımı, merkezi otoritenin çökmesi, tarihsel travmalar ve uluslararası destek gibi faktörlerdir.¹²⁵

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle Yugoslavya, kanlı bir etnik savaşın ardından Kosova’nın 2008’de bağımsızlığını ilan etmesiyle yedi parçaya bölünerek dağılma sürecine tamamlamıştır. Gürcistan ise bağımsızlığını ilan eder etmez karşısında farklı etnisite ihtiva eden bölgelerin Gürcistan’dan ayrılmak istemeleri ile karşı karşıya kalmıştır. Gürcistan bağımsızlığını ilan ettiği günden beri toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla ayrılmak isteyen bölgelere müdahalelerde bulunmuş ve bu müdahalelerin sonucunda da etnik çatışmaların oluşmasına ve Rusya Federasyonu’nun (RF) olaylara müdahil olmasıyla birlikte savaşa

¹²² Yılmaz, 2006: 28.

¹²³ Yılmaz, 2017: 424.

¹²⁴ Buksur, 2013: 244.

¹²⁵ Yılmaz, 2007: 7-9.

sebebiyet vermiştir. Tüm bu olumsuz gelişmeler sonucu Gürcistan'ın sorunlar karşısında başarısız ve mağlup olmuş bir tablosu çizilmesine neden olmuştur.¹²⁶

Tüm bu paradigmaların işaret ettiği nokta ise komünizm ile sosyalizmin ulus-üstü kimliğin oluşturulmasındaki başarısızlığı olmuştur. Etnik bilincin yok olmadığı Soğuk Savaş sonrası çok acı tecrübelerle öğrenilmiştir.¹²⁷

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte etnik, dini ve ulusal kimlikler ile ilgili yaşanan güvensizlikler ortaya çıkardıkları etkiler sonucunda etnik çatışmaların artmasına ve uluslararası gündemin merkezinde yer edinmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş boyunca üst otoriteler tarafından her türlü duyguların, akımların ve isteklerin bastırılması Soğuk Savaş'ın sonra ermesiyle birlikte adeta özgür kalmıştır. Bu özgürlük ise beraberinde kan ve gözyaşını getirerek etnik çatışmaların temelini oluşturmuştur.¹²⁸

¹²⁶ Kantarcı, 2011: 234.

¹²⁷ Kalay, 2013: 20.

¹²⁸ Ağır, 2014: 4.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN’IN JEOPOLİTİK VE DEMOGRAFİK YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan İki Bölgesinin Önemi

Jeopolitik, devletlerin coğrafi özelliklerini göz önünde tutarak iç ve dış politikalarının belirlenmesi mantığına dayanmaktadır. “Jeopolitik” kelimesi ilk defa on dokuzuncu yüzyılın sonlarında İsveçli siyaset bilimci profesörü Rudolf Kjellen (1864-1922) tarafından kullanılmıştır. Sözcüğün kaderine yüklenen anlam ve kullanım özelliklerine bağlı olarak yer ve zaman koşullarına göre değişmiştir.¹²⁹ Jeopolitik, devletlerin coğrafi özelliklerini göz önünde tutarak iç ve dış politikalarının belirlenmesi mantığına dayanmaktadır.¹³⁰ Jeopolitik kavramının gelişmesinde ve uluslararası ilişkilerde yer etmesine önemli düşünürler katkı sağlamıştır. Alman Frederik Ratzel (1844-1904), İngiliz Sir Halford Mackinder (1861-1947), ABD’li Alfred Thayer Mahan (1840-1914) ve Nicholas J. Spykman (1893-1943) savundukları tezlerle kelimenin anlamını ve önemi artırmıştır.¹³¹

Soğuk Savaş’ın son bulmasıyla birlikte uluslararası sistemde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bu durum yeni teorilerin çıkmasına ve yeni jeopolitik ile jeostratejik konuları üzerinde durulmasına neden olmuştur. Bunların başında Francis Fukuyama “Tarihin Sonu” tezinde Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte Liberal demokrasinin karşısında alternatif bir güç kalmadığı için tarihin sonu mitini savunmuştur. Ayrıca Fukuyama tezinde, medeniyetler arası uyumu reddederek diğer bütün medeniyetlerin ve sistemlerin Batı değerlerini kabul etmek zorunda kalacağını ifade etmiştir. Böylece Batı normlarının, Liberal demokrasinin ve serbest piyasa ekonomisinin tüm dünyaya hakim olacağı kabul edilmiştir.¹³² Fukuyama’nın yanı sıra, Brezinevski’nin “Büyük Satranç Tahtası”¹³³, Samuel Huntington’ın “Medeniyetler Çatışması”¹³⁴, Aleksander Dugin’in “Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım”ı¹³⁵ jeopolitik ve jeostratik konular üzerinde durmuştur.

¹²⁹ Defa, 2005: 7.

¹³⁰ Yeşiltaş, 2016: 351.

¹³¹ Defay, 2005: 18-24.

¹³² Fukuyama, 2008: 425-440.

¹³³ Detaylı bilgi için bakınız: Brzezinski, Z. (2017). “Büyük Satranç Tahtası Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri”, (Çev. Y. Türedi), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

¹³⁴ Detaylı bilgi için bakınız: Huntington, S. (2017). “Medeniyetler Çatışması”, (Çev. M. Yılmaz), Vadi Yayınları, İstanbul.

¹³⁵ Detaylı bilgi için bakınız: Dugin, A.(2018). “Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım”, (Çev. V. İmanov), Küre Yayınları, İstanbul.

Jeopolitik, Nicholas J. Spykman'ın dediği gibi "coğrafya, uluslararası ilişkilerde en temel unsurdur, zira en kalıcı olan odur. Bakanlar gelir ve gider; hatta diktatörler bile ölür, ama dağlar yerinde kalır".¹³⁶

Jeopolitik, devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkelerin coğrafi konumu ve fiziksel çevre ile açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır.¹³⁷ Yaklaşımı daha basit tanımlamak gerekirse, coğrafyanın siyasi olarak yorumudur.¹³⁸

Coğrafya bölgelerin politikalarının belirlenmesinde ve kaderinin şekillenmesinde önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu açıdan Balkan bölgesi ile Kafkasya adeta bir kader yoldaşdır. Tarihin her döneminde gerek jeopolitik gerekse de jeostratejik açıdan her iki bölge önemini korumuş ve bu konumlarından dolayı her dönemde küresel ve bölgesel güçlerin rekabetlerini en çekişmeli yaşandığı ana merkezlerin başında yer almışlardır.¹³⁹

Coğrafi, jeopolitik ve jeostratejik açılardan dünyanın önemli bir noktasında bulunan Kafkasya ile Balkan coğrafyası, tarihin her döneminde geçiş noktası özelliğini taşımıştır ve taşımaktadır. Kıtalararası bir köprü olduğu için, tarih boyunca birçok farklı etnik grup bu coğrafyadan geçmiş ve burada önemli izler bırakmıştır. Kafkasya'nın sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginlikleri bölgesel ve küresel güçlerin iştahını kabartmıştır. Balkan bölgesi, Kafkasya kadar doğal zenginlikler açısından zengin olmasa da kendine has jeopolitik ve jeostratejik öneminden dolayı aynı şekilde gerek bölgesel gerekse de küresel devletlerin ilgisini çekmiştir. Kafkasya ve Balkan coğrafyasının bütün bu özellikleri dikkate alındığında, bugüne kadar uzanan süreç sonucunda dünyanın etnik yönden en çeşitli bölgelerini kapsadığı aşikârdır.¹⁴⁰

Her iki bölgeye hem demografik yapısı hem de jeopolitik konumu gereği uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında, sistematik çelişkilerin en sert yaşandığı bölgeleri oluşturmaktadır. Bu açıdan Soğuk Savaş döneminde çift kutuplu yapının en sert ve en suni bölünmeyi tabi tuttuğu bölge olan Balkan coğrafyası (Yugoslavya) ve Kafkasya (Gürcistan), Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjonktürde kendi politikaları çerçevesinde etkinlik alanlarını artırmak isteyen büyük güçlerin farklı kılıflar çerçevesinde aralarındaki rekabete sahne olmuştur. ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni"¹⁴¹ altında bu politikalarına meşruluk kazandırmaya çalışırken iki kutuplu sistemin sona erişinden sonra Körfez Savaşı ile gerek

¹³⁶ Akman, 2006: 299.

¹³⁷ Sönemoğlu, 2010: 373.

¹³⁸ Tezkan ve Taşar, 2013: 16.

¹³⁹ Karabayram, 2011: 40.

¹⁴⁰ Alpargu ve Şahin, 2007: 331.

¹⁴¹ Detaylı bilgi için bakınız: Khanna. P. (2011). "Yeni Dünya Düzeni", (Çev. E. N. Akbaş). Pegasus Yayınları. İstanbul.

küresel gerekse bölgesel olarak dengeleri belirleyici ve iki kutuplu sistemin sona erışı ile süper güç olduğu kabul edilmiş, de facto olarak tanımlanmıştır.¹⁴²

Her iki bölge çift kutuplu sistemin ve komünizmin çöküşüyle başlayan kaos ortamı ve etnik çatışmalar sebebiyle uluslararası politikanın merkezinde yer almasına neden olmuştur. Bölgelerde gerçekleşen etnik savaşlar, iç sorun olmaktan çıkarak bölgesel devletleri ve küresel güçlerin de katıldığı bir girdaba dönüşmüştür.¹⁴³ Bu açıdan her iki bölgenin jeopolitik ve jeostratejik konumlarına önem vermekte fayda vardır.

1.1.1. Balkan Coğrafyası ve Yugoslavya'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Avrasya anakıtasının steplerinden Akdeniz'e doğru inen temel kuşağı oluşturmak açısından jeopolitik önemi, Doğu ile Batı'yı ayıran bölge olarak görülmesi açısından ise jeokültürel bir önem de taşıyan Balkan coğrafyası, dünyanın en büyük dört medeniyetini (Eski Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı) barındıran, dinamik, bazen patlayıcı, çok katmanlı yerel bir uygarlık oluşturmuş olan sınır bölgesidir. Balkan bölgesi, uluslararası ilişkilerin temel bunalım bölgelerinin en başında yer almıştır. Gerek yirminci yüzyıl boyunca gerekse de Soğuk Savaş'ın bitişiyle en yoğun çatışmalar bu bölgede yaşanmıştır. Bölgenin hassas jeokültürel ve jeopolitik ayırım hatları uluslararası ilişkilerde yaşanan kriz ve bunalımların bölgeye doğrudan ve en sert şekilde yansımaya neden olmaktadır. Coğrafi, kültürel ve demografik özellikleriyle Balkan bölgesi her yarım asırda bir, adeta patlamaya hazır bir yanardağ gibidir.¹⁴⁴

Balkan coğrafyası sınırlarının nereden başladığı ve nerede bittiği hususunda net bir uzlaşma olmasa da genel olarak kabul gören kanı şöyledir; Balkan bölgesinin fiziksel açıdan sınırları, kuzey tarafında Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava ırmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz ve son olarak da güneybatıda İyon Deniz'i olarak çizilmiştir. Bu sınırların kapsadığı yüzölçümü yaklaşık 505.000 kilometrekaredir.¹⁴⁵ Siyasi sınırlar açısından Balkan coğrafyasını oluşturan devletler sırasıyla; Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Türkiye'nin Balkan Yarımadası'nda bulunan parçası ve Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Kosova'dır.¹⁴⁶

Yugoslavya; Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Makedonya ile iki otonom bölge olan Kosova ve Voyvodina'dan oluşmaktadır.¹⁴⁷ Yugoslavya 1991 tarihinde

¹⁴² Davutoğlu, 2016: 292-293.

¹⁴³ Clenny, 2001: 507-509.

¹⁴⁴ Davutoğlu, 2016: 120.

¹⁴⁵ Kaçmaz, 2011: 11.

¹⁴⁶ Gökdağ, 2012: 1.

¹⁴⁷ Kenar, 2005: 70.

23.700.000 nüfusu ve 255.000.000 kilometrekare yüzölçümü ile Balkan coğrafyasında en büyük devleti konumunda olmuştur.¹⁴⁸ Yugoslavya, Soğuk Savaş boyunca Doğu ile Batı arasında tampon bölge olma özelliğini korumuş ve bu jeostratejik konumundan dolayı gerek Batı gerekse de Doğu bloğundan iktisadi ve siyasi yardımlar elde etmeyi başarmıştır. Soğuk Savaş boyunca tampon görevi gören Yugoslavya, bu özelliğini Yugoslav lideri Tito'nun 1980 yılında ölümü ve iki kutuplu sistemin aralarındaki çekişmelerinin 1980'lerin ikinci yarısından sonra azalması ile Soğuk Savaş'ın bitişi sonucu tampon bölge olma özelliğini kaybetmiştir.¹⁴⁹ Jeostratejik konumundan dolayı elde ettiği avantajlardan mahrum kalan Yugoslavya, iç karışıklıklar yüzünden zaten zor günler içerisinde olmasının yanında bir de jeostratejik konumunu yitirmesi ile elde ettiği ekonomik ayrıcalıkların ortadan kalkmasıyla kendisini geri dönüşü olmayan etnik temelli iç savaşın içinde bulmuştur.¹⁵⁰

Balkan coğrafyası yaşanan etnik temelli savaşlar sonrası Balkan bölgesi yeni bir jeopolitik konuma kavuşmuştur. Balkan coğrafyasının yaklaşık yüzde 70'ni oluşturan Yugoslavya, İslam ve Hıristiyan dünyalarının birleştiği Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan bir coğrafya olduğu gibi, iki kutuplu sistemin bittiği, dünya siyasal konjonktürünün yeniden yapılanma sürecine girdiği günümüz uluslararası politikasını yakından ilgilendirmektedir.¹⁵¹ Balkan coğrafyası Avrupa'nın kapısı ve geçiş güzergâhıdır. Bu açıdan Balkan coğrafyası Avrupa güvenliği için büyük önem arz etmektedir. Bölgede yaşanan her olumsuz gelişme Avrupa'yı doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle Balkan coğrafyası göbeğinde yer alan Yugoslavya'daki etnik temelli çatışmalar bölgenin istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Etnik temelli savaşların ardından Bosna Savaşı'nı sonlandıran Dayton Barış Antlaşması ve Kosova'ya NATO müdahalesi ile bölge göreceli olsa da istikrara kavuşturulmuştur. Yugoslavya'da yaşanan iç savaşların ardından AB'nin genişleme projesi, Maastricht Antlaşması ile hayata geçirilmiştir. AB, Balkan coğrafyasında stratejisini gerek ekonomik gerekse siyasi olarak genişleme alanı olarak belirlemiş, bu çerçevede de politikalar izlemiştir. Balkan ülkelerinin AB üyeliği gibi süreçleri uygulamaya konulmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası AB ekonomik sistemi ve pazarı Balkan coğrafyasına özellikle de Yugoslavya sonrası kurulan ülkelerin genişlemesi açısından stratejik önem arz etmiştir. Özetlemek gerekirse AB, Balkan jeopolitiğini genişleme stratejileriyle yürütmüştür/yürütmektedir.¹⁵²

¹⁴⁸ Alp, 2017: 109-110.

¹⁴⁹ Kut, 2005: 46-47.

¹⁵⁰ Ülger, 2016: 68-70.

¹⁵¹ İrge, 2014: 279.

¹⁵² Mujezinoviç, 2012: 67.

İki kutuplu sistemin ortadan kalkması, dünya siyasal konjonktürünün yeniden şekillenme sürecine girmesiyle birlikte, Hazar bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında Balkan bölgesi, özellikle de Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından doğan yeni devletlerin jeostratejik önemi artmıştır. Batı Avrupa ülkeleri, Rus enerji bağımlılığından kurtulmak için Balkan coğrafyası enerji güzergâhına büyük önem vermiştir/vermektedir.¹⁵³ Bu durum Balkan bölgesinin bir enerji güzergâhı olmasını, jeopolitik ve jeostratejik önemini daha da belirginleştirmektedir.

ABD, eski Yugoslavya coğrafyasında siyasi ve ekonomik yapılanma sürecini AB ve onun uzantıları olan uluslararası komisyonlar aracılığı ile yönetmeye çaba sarf etmiştir. ABD'nin, Balkan jeopolitiğinde asıl ağırlık verdiği konular ise askeri ve güvenlik üzerine olmuştur. ABD öncülüğünde Yugoslavya'ya yapılan NATO müdahaleleri ve krizleri yönetmesi ile küresel çapta liderliğini sergilemiştir.¹⁵⁴ Yapılan tüm bu müdahalelerin ardından ABD ordusu Yugoslavya coğrafyasında konuşlanma fırsatı elde etmiştir. Özellikle Avrupa'daki en büyük askeri üssünü (Bonsteel) Kosova'nın Ferizay kentinde inşa etmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası jeostratejik konumu yitiren RF'nin olası bir Balkan yayılmasını önlemek ve siyasi üstünlüğünü koruması ile artırması açısından eski Yugoslavya coğrafyası çok büyük stratejik öneme sahiptir. ABD'nin Yugoslavya Krizi sonrasında Balkan coğrafyasında oluşturduğu askeri ve güvenlik boyutlu jeopolitik çıkarları günümüzde de devam etmektedir.¹⁵⁵

1990'ların ortalarına doğru NATO'nun Balkan coğrafyasında çatışmalara müdahale etmesi ve doğuya doğru genişlemesi alandışılık (out of area)¹⁵⁶ sorununu ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişiyle NATO'nun üstlendiği misyonu sorgulanmaya başlanmıştır.¹⁵⁷ NATO müdahalesi sonrası, eski Yugoslavya topraklarında yeni doğan bağımsız devletlerin NATO'ya üye olması ve NATO'nun Balkan coğrafyasında genişlemesi temel stratejisini oluşturmuştur. NATO'ya katılan eski Yugoslavya Cumhuriyetleri ise Slovenya, Hırvatistan ve Karadağ olmuş, Karadağ'ın NATO kanadına geçmesiyle birlikte RF'nin Adriyatik kıyılarıyla

¹⁵³ İrge, 2014: 280.

¹⁵⁴ Birsler, 2012: 109-124.

¹⁵⁵ Kodaman ve Birsler, 2014: 59.

¹⁵⁶ NATO Soğuk Savaş sonrası kendi varlığını sorgulama dönemine girmiştir. NATO'nun temel kuruluş amacı SSCB'nin önlenmesi ve savunduğu ideolojinin önüne geçilerek müttefik devletler arasında birliği sağlamaktır. Aynı zamanda müttefik herhangi birine gerçekleştirilecek bir saldırının NATO üyelerine yapılmış bir saldırı olarak kabul edilecek ve bu çerçevede karşılık verilecekti. SSCB'nin yıkılmasından sonra NATO yeniden yapılanmaya gitmiş ve bu tarihten sonra "Alandışılık Sorunu" olarak ifade ettiğimiz sorunsal ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca detaylı bilgi için bakınız: Erhan, 2002: 567

¹⁵⁷ Erhan, 2002: 567.

bağlantısı tamamen kesilmiştir. NATO'nun genişleme faaliyetleri günümüzde de devam etmektedir.¹⁵⁸

Balkan jeopolitiği tarihin her döneminde önemini korumuş ve korumaktadır. Görüldüğü üzere Balkan coğrafyası jeostratejik konumunun bu denli önemli olması kuşkusuz bölgeye ilginin Soğuk Savaş sonrası ve günümüzde artmasına, ayrıca siyasi faaliyetlerin yoğunlaşmasına neden olmuştur/olmaktadır.¹⁵⁹

Çalışmada bahsedildiği gibi Balkan coğrafyası ile Kafkasya'nın kader arkadaşı olduğu ve yazgılarının neredeyse aynı olduğu kanaatine varılmaktadır. Yugoslavya'nın jeopolitiğinde bahsedilen hususların, Gürcistan ile karşılaştırılması için Gürcistan'ın jeopolitik ve jeostratejik özelliklerine bakılmalıdır.

1.1.2. Kafkasya ve Gürcistan'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Asya ve Avrupa'nın önemli bir kesişme noktasını oluşturan Kafkasya; siyasi, ekonomik ve kültürel bakımdan da kaynaşma bölgesi durumundadır. Asırlar boyu geçiş güzergâhı olması ve coğrafi özellikleri nedeniyle aynı zamanda etnik ve kültürel bakımdan Balkan coğrafyası ile beraber dünyanın en karmaşık yapısına sahip olduğu kabul edilmektedir.¹⁶⁰

Karadeniz ile Hazar Denizi arasında doğu-batı paralelinde uzanan ve yüksekliği orta kısımlarda beş bin metreyi aşan sıradağlar günümüzde Kafkaslar olarak adlandırılmaktadır. Kafkasya'nın tanımı siyasi, coğrafi, etnik ya da kültürel sınırlar açısından ele alındığında, farklı şekilde sınırlara sahip olan tanımlar ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan farklı tanımlara girmeden Kafkasya, Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuzey Kafkasya, RF'nin sınırları içinde kalan bölgeler olan Adige, Karaçay-Çerkezya, Kabarin-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Çeçenistan ve Dağıstan Özerk Cumhuriyetlerini kapsamaktadır. Güney Kafkasya ise Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan Cumhuriyetleri ile Acara, Dağlık Karabağ ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyetleri ve 2008 yılında RF tarafından bağımsızlığı tanınan Güney Osetya ile Abhazya'dan oluşmaktadır.¹⁶¹

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişme noktası olan Kafkasya, dünyanın çatısı olarak görülmüş, bu özellik sadece jeopolitik öneminden değil aynı zamanda ekonomik, politik ve stratejik nedenlerden de atfedilmiş. Kafkasya, zengin petrol havzasına sahip olması,

¹⁵⁸ https://www.nato.int/cps/su/natohq/nato_countries.htm (erişim tarihi: 18. 04. 2018)

¹⁵⁹ İgre, 2011: 292-293.

¹⁶⁰ Yalçınkaya, 2006: 1.

¹⁶¹ Tavkul, 2002: 11.

tampon bölge özelliği ve bölgeyi kontrol eden bir konuma sahip olması nedeniyle stratejik bir önem taşımaktadır.¹⁶²

İki kutuplu sistem boyunca tamamıyla SSCB'nin egemenliği altında kalan Kafkasya'nın dış dünya ile irtibatı SSCB'nin "demir perde" şartlarından dolayı sınırlandırılmıştır.¹⁶³ Rusların Soğuk Savaş boyunca uyguladıkları "böl-yönet" politikaları yüzünden bölge, içinden çıkılmaz bir hale getirilmiştir.¹⁶⁴ Asya'nın Balkanı olan Kafkasya, Soğuk Savaş boyunca Ruslar için jeopolitik ve jeostratejik açıdan son derece önem kazanmıştır. Bölgenin Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olmasının yanı sıra, Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyılarının olması sebebiyle Rusya'nın Karadeniz, Boğazlar ve Akdeniz yolu ile Süveyş Kanalı'na inme imkânı sağlaması son derece önem arz etmiştir.¹⁶⁵ Kısacası bölge, Rusya'nın sıcak denizlere açılması için gerekli olan en kısa güzergâh üzerinde olması ve bu bölgeyi kontrol edebilmesi, doğal sınır olması ve Rusya'nın güneyden gelebilecek tehlikelere karşı tampon olarak kullanmasına olanak sağlamış, Rus jeopolitik çıkarları için hayati önem taşımıştır/taşımaktadır.¹⁶⁶

Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan Güney Kafkasya'nın jeopolitik ekseninin önemli bileşenini oluştururken; Güney Kafkasya'nın merkezini oluşturan, sıcak denizlere bağlantıyı sağlayan Karadeniz vasıtasıyla Gürcistan'dır. Ayrıca Gürcistan, jeopolitik konumu ile Kafkasya bölgesinde bir kavşak ve geçiş güzergâhı olma özelliğini taşımaktadır.¹⁶⁷

Gürcistan'ın sahip olduğu demir ve karayollarının yanı sıra diğer Güney Kafkasya ülkelerinin yoksun olduğu limanlar ulaşım konusunda Gürcistan'ın bölgede jeopolitik açıdan konumunu artırmakta ve jeostratejik açıdan kilit rol oynamaktadır.¹⁶⁸

Avrupa ile Asya arasında bir kavşakta yer alan, Avrupa güvenlik sisteminin güney doğusunda bir saçak şeklinde olan Gürcistan, aynı zamanda Rusya ile Ortadoğu bölgelerinin arasında tampon bölge görevi görmektedir.¹⁶⁹

Soğuk Savaş sonrası Güney Kafkasya bölgesinde küresel güçlerin doğrudan müdahil olduğu bir konjonktür ortaya çıkmıştır. Özellikle küresel ekonomik-politik rekabetin oluşturduğu bu yeni konjonktür, çok uluslu şirketlerin de devreye girdiği stratejik nitelikli

¹⁶² Cemilli, 2007: 13.

¹⁶³ Yalçınkaya, 2006: 1.

¹⁶⁴ Kantarcı, 2014: 227.

¹⁶⁵ Tavkul, 2002: 17.

¹⁶⁶ Can, 1996: 207.

¹⁶⁷ Kantarcı, 2014: 233.

¹⁶⁸ Mert, 2004: 31.

¹⁶⁹ Kantarcı, 2014: 233.

doğal kaynakların aktarım meselesine odaklanmıştır. Dolayısıyla bu düzlemin kritik alanı temelde jeo-ekonomik bir nitelik arz etmiştir.¹⁷⁰

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kafkasya jeopolitiğinde önemli değişimler meydana gelmiş, ardından başta ABD olmak üzere diğer Batılı devletlerin bölgeye olan ilgisi giderek artmıştır. Aleksandır Dugin'in dediği gibi; Kafkasya, Ruslar ve Batı Avrupalıların çıkarlarının geleneksel olarak çatıştığı bir alandır. Güney Kafkasya bölgesinde denetim kurmak için Moskova ve Batı Avrupa, günümüzde ABD arasında her zaman jeopolitik mücadele içinde olmuştur.¹⁷¹

Kafkasya'da Gürcistan doğal kaynaklar bakımından zengin olmasa da Hazar Bölgesi ve Orta Asya enerji kaynaklarının geçiş güzergâhında olmasından dolayı bölgede kilit role sahiptir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Kafkasya jeopolitiğinde önemli değişimlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Başta, RF Karadeniz'de bulunan önemli limanları Odessa, Illychevsk ve Mariupol'u kaybetmiş ve Balkan coğrafyasında yıkılan komünist rejimlerin ardarda Batıya entegre olması ile bir zamanlar Sovyet denizi olan Karadeniz, Soğuk Savaş sonrası bu stratejik özelliğini kaybetmiştir.¹⁷²

İki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte bölge, küresel güçlerin odağı haline gelmiştir. Bölgede yaşanan etnik çatışmalar, devletleşme süreci ve kargaşalar başta küresel ve bölgesel güçlerin sorunlarına kolayca müdahil olmasına olanak sağlamıştır. Bölgede yaşanan "Büyük Oyun" olarak adlandırılan uluslararası rekabetin arkasında enerji kaynaklarının kullanılması, elde edilmesi ve nakli yatmaktadır.¹⁷³

ABD'nin, Güney Kafkasya'ya yönelmesi ve nüfus alanına alınması Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra artarak devam etmiştir. Kafkasya'nın jeostratejik önemi, Büyük İpek Yolu'nun merkez noktasında bulunması, Uzak Doğu, Orta Asya ile Avrupa'yı birleştirecek ticari yolların geçtiği bölgede olması ve doğal enerji kaynaklarını bulundurması, ABD'nin bölgeye ilgi duymasının temel sebepleridir.¹⁷⁴ Soğuk Savaş sonrası bölgede Gürcistan ile Azerbaycan Batı'ya yakınlaşırken; Ermeniler ABD'de lobicilik faaliyetlerinde son derece etkili olmalarına rağmen, Ermenistan ABD yanında yer almak yerine Moskova'nın güdümünde kalmıştır. Azerbaycan ve Gürcistan enerji kaynaklarının çıkarılması ve tüm dünyaya dağıtılması, Soğuk Savaş sonrası en önemli konuların başında yer almıştır. Bu açıdan bu bölgeler ABD çıkarları için son derece önemli bir konuma sahiptir.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Davutoğlu, 2016: 126.

¹⁷¹ Dugin, 2014: 365.

¹⁷² Kantarcı, 2014: 232.

¹⁷³ Karabayram, 2011: 90.

¹⁷⁴ Cemilli, 2007: 17.

¹⁷⁵ Davutoğlu, 2016: 126.

Gürcistan, Rusya ekseninde olmak istememesine rağmen bağımsızlığın ilk günlerinden başlayarak Rusya'nın Abhazy ve Güney Osetya'ya olan desteğinden dolayı Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye olmuş ve topraklarında Rus askeri üslerini kabul etmek durumunda kalmıştır. Gürcistan, toprak bütünlüğünde sorun yaşarken bunun yegâne sebebinin RF olduğu savını benimsemiştir. Gürcistan, toprak bütünlüğünü sağlamanın ve Rus askeri üslerini topraklarından çıkarmanın tek yolu olarak bölgede Rusya'yı dengeleyecek gücün Batı, özellikle de ABD olduğuna inanmıştır. Bu çerçevede ABD ile Gürcistan ilişkileri artarak devam etmiştir. Özellikle de ABD-Gürcistan ilişkilerinde ilerleme 11 Eylül 2001 sonrası gerçekleşmiştir.¹⁷⁶ Bu süreçte Gürcistan, ABD'nin Afganistan operasyonu sırasında hava sahasını kullanmasına ve Amerikalı askeri danışmaların Gürcistan'a gönderilmesine yeşil ışık yakmış, Gürcistan silahlı kuvvetlerinin eğitilmesi ve donatılması çerçevesinde bölgeye 200 ABD askeri gönderilmiştir. Gürcistan'ın ABD ile olan askeri işbirliğinin altında yatan temel sebep ise Rus askeri üslerinden kurtulmak istemesi olmuştur. Böylece Güney Kafkasya ülkelerinden birine ilk defa resmen ABD askeri gücü gelmiştir. Bu olaylar silsilesi zaten iyi olmayan Rusya-Gürcistan ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olmuştur.¹⁷⁷

ABD bölgede etkinliğini artırmak amacıyla Güney Kafkasya ülkelerine maddi yardımlarda bulunmuştur. ABD dış yardım programlarında Gürcistan'a verilen yardımlar 2,5 milyar doları bulmuştur. Gürcistan'ın enerji yolları üzerinde olması ve Batı yanlısı bir politika izlemesi ile 11 Eylül sonrası terörle mücadelede, bölge jeopolitik açısından ABD için son derece önem teşkil etmiştir.¹⁷⁸

AB'nin ise bölgeye duyduğu ilginin en temel nedeni enerji güvenliği ve RF'nin enerji tekeline kurtulmak olmuştur.¹⁷⁹ AB, SSCB'nin dağılmasından kısa bir süre sonra kendi bünyesinde TACIS (Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States: BDT İçin Teknik Yardım) programını icra etmiş ve BDT ülkelerinin Kafkasya ve Karadeniz üzerinden Avrupa'ya bağlanmasını gerçekleştirmek için TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia) ve Orta Asya ile Kafkasya bölgesindeki petrol ve doğalgazın Avrupa'ya taşınması için INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) programlarını hayata geçirmiştir. Ayrıca Güney Kafkasya ülkeleri ile işbirliği kurmuş; maddi ve teknik destekte bulunarak bölgede genişlemeyi amaçlamıştır.¹⁸⁰

Enerji hususunda bölgede Sovyetlerin kalıntıları arasından yükselen, günde yaklaşık bir milyon varil petrolü Akdeniz'e taşıyacak olan asrın projesi "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC)",

¹⁷⁶ Kasım, 2011: 187-188.

¹⁷⁷ Karabayram, 2011: 92.

¹⁷⁸ Karabayram, 2011: 91-92

¹⁷⁹ Kalay, 2013: 78.

¹⁸⁰ Karabayram, 2011: 91.

25 Mayıs 2005 tarihi itibarıyla hayata geçirilmiştir. BTC, Ermenistan'ı devre dışı bırakarak Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan hattından geçmiş ve Batı yanlısı devletler üzerinden inşa edilmiştir.¹⁸¹ Böylece BTC sayesinde Bakü-Novorossisk hattı ile Rusya'nın AB üzerindeki ve bölgedeki etkinliği azalmıştır.¹⁸²

AB, Karabağ ve Güney Osetya sorunlarının çözülmesi amacıyla bölgeye özel temsilciler göndermiş ve AGİT (Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı)'in aktif rol oynamasına olanak sağlamıştır. Gürcistan, AB ile NATO'ya tam üyelik hedefi olduğunu açıklayan tek Kafkasya ülkesidir. Batı yanlısı bir politika izleyen Saakaşvili yönetimi, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında olan Eylem Planı'nın gerçekleştirilmesine önem vermiştir. Bu sebeplerden dolayı Gürcistan, AB politikaları ve bu politikaların uygulanmasının yanında enerji nakil güvenliğinde AB için hayati önem taşımaktadır.¹⁸³

NATO'nun 1992 yılında genişleme kararı alması ile Gürcistan'ın NATO güvenlik şemsiyesi altına girip RF'nin etki alanından kurtulmasının ve toprak bütünlüğünü sağlamanın, NATO'nun Gürcistan'ın üyeliğini reddetmesi ve RF'nin 2008 tarihinde müdahalesi yüzünden mümkün olmayacağı acı bir şekilde anlaşılmıştır. Böylece Batı'nın ön gördüğü güvenlik şemsiyesinin kısa vadede pek mümkün olmayacağı anlaşılmıştır.¹⁸⁴

Bölgede ABD'nin ekonomik çıkarları ve Rusya'nın jeopolitik çıkarları, iki kutuplu sistemin sona ermesiyle -özellikle de Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrin'i ilan etmesi ve ABD'nin bölgeyi "yaşamsal çıkar alanı" olarak belirlemesi ile- ABD ve Rusya arasında bölgede çıkar çatışmalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Rusya "arka bahçesi" olarak gördüğü Güney Kafkasya'yı, bölgenin jeostratejik konumunun ve Hazar enerji kaynaklarının farkında olan ABD'ye kaptırmak istememektedir. Güney Kafkasya'nın Hazar petrollerine ve doğalgaza sahip olması, Orta Doğu, Asya ve Avrupa ekseninde önemli bir üs olması bölgeyi ABD ve Rusya'nın mücadele alanına dönüştürmektedir.¹⁸⁵

Dünyada enerji ihtiyacının giderek artması ile küresel ve bölgesel güçler, enerji üretiminde ve taşınma güzergâhında bulunan devletler üzerinde nüfuz kurmaya çabalamaktadırlar. Bu nüfuzları sağlamak için gerek devletlerarasındaki anlaşmazlıklardan gerekse etnik çatışmalardan yararlanarak veya bu çatışmaları destekleyerek çıkar sağlamayı amaçlamaktadırlar.¹⁸⁶

¹⁸¹ Enerji hakkında detaylı bilgi için bakınız: Pamir, N. (2016). "Enerjinin İktidarı". Hayy Kitap, İstanbul.

¹⁸² Bozkurt, 2006: 35.

¹⁸³ Kalay, 2013: 82.

¹⁸⁴ Karabayram, 2011: 93.

¹⁸⁵ Çelikpala, 2011: 301.

¹⁸⁶ İrge, 2014: 282.

Görüldüğü üzere iki bölgede Soğuk Savaş sonrası ciddi şekilde jeopolitik değişimler yaşanmıştır. Komünist rejimlerin yıkılmasıyla birlikte iki bölgede kurulan yeni devletler ve yeni siyasal sistemler, iki kutuplu sistem boyunca bastırılan sorunların ortaya çıkmasına ve yeni koşulların yarattığı fırsatlardan yararlanmak isteyen azınlık grupları arasında pastadan daha fazla pay almak istemesi ile etnik çatışmalar gerçekleşmiştir. Özellikle de etnik çatışmaların bölgesel sorun olmaktan çıkıp uluslararası sorun haline gelmesi sonucunda dış müdahalelere adeta kapı aralanmıştır. Yugoslavya örneğinde olduğu gibi, ABD'nin öncülüğünde siyasi, ekonomik ve askeri olarak NATO'nun müdahil olması bölgenin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Gürcistan ve Yugoslavya'da yaşanan bu jeopolitik değişimler ABD, AB ve NATO'nun bu bölgelerde genişlenmesine olanak sağlamıştır. Rusya ise Soğuk Savaş sonrası kaybettiği jeostratejik üstünlüğünü tekrardan elde etmek amacıyla “Yakın Çevre Doktrini” gibi politikalarla bölgede tekrardan hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Gerek eski Yugoslavya coğrafyası gerekse de Gürcistan, enerji güzergâhı hususunda son derece kilit rol oynamakta,¹⁸⁷ her iki bölge AB'nin enerji ihtiyaçlarını karşılamada ve Rusya'ya bağımlılığın azaltılması konusunda hayati önem taşımaktadır. Askeri ve güvenlik politikaları açısından bu bölgeler ABD çıkarları için son derece önem arz etmektedir. Çalışmada bahsedildiği gibi her iki bölge jeopolitik ve jeostratejik açıdan uluslararası rekabete sahne olmakta ve dünyanın en önemli kavşaklarını oluşturması ile dünya siyasetinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır.¹⁸⁸

1.2. Gürcistan ve Yugoslavya'nın Etnik Yapısının Karşılaştırılması

Balkan ve Kafkasya bölgeleri çalışmada açıklandığı üzere tarih boyunca büyük güçler arası rekabete sahne olmuş ve söz konusu bölgelerin göç eden kavimlerin bir kısmının geçiş güzergâhı üzerinde yer alması nedeniyle kavimler bu coğrafyalara yerleşip bu bölgeleri anayurtları olarak kabul etmişlerdir. Yüzyıllarca yaşanan savaşlar ve her iki bölgede uygulanan politikalar sonucu bölgede yaşayan halkların etno-kültürel çeşitliliğine neden olmuştur. Her iki bölgenin zengin etnik ve dini farklılıklarının olması ve bir arada yaşamalarına rağmen aralarındaki kaynaşma maalesef gerçekleşmemiştir.¹⁸⁹ Özellikle komünist ve sosyalist söylemlere ile oluşturmak istenen ulus-üstü kimlik, iki bölgede bulunan halkları kaynaştıramamıştır. Uygulanmaya çalışılan ulus-üstü kimlik projesi istenilenin aksine her iki bölgede ters etki yaratarak bölgelerdeki toplumların ya kendi aidiyetlerine ya da dini perspektifler etrafında yoğunlaşmalarına ve ilgi göstermelerine neden olmuştur. Bu iki bölge

¹⁸⁷ Can, 1996: 207.

¹⁸⁸ Çelikpala, 2011: 301

¹⁸⁹ Alp, 2017: 108.

demografik yapıları nedeniyle dünyanın en karmaşık ve en iç içe girdikleri bölgelerin başında hatta birinci sırada yer almasına neden olmuştur.¹⁹⁰

1.2.1. Gürcistan'ın Etnik Yapısı

Kafkasya, asırlar boyu Avrasya'nın değişik bölgelerine yayılan kavim göçlerinin en önemli kavşak noktalarından biri olmuş, bu nedenle de küçük bir alanda son derece karmaşık etnik ve dilsel yapıyı barındırmıştır.¹⁹¹ Asya ve Avrupa'nın önemli bir kesişme alanını oluşturan Kafkasya, siyasal, ekonomik ve kültürel bakımdan da kaynaşma bölgelerinden birisi olarak kabul edilmektedir.¹⁹²

Kafkasya'da özellikle SSCB döneminde Stalin tarafından uygulanan "Nüfus Mühendisliği" politikaları zaten karmaşık ve hassas olan demografik yapının iyice bozulmasına neden olmuş, Soğuk Savaş sonrası yaşanan etnik çatışmaların tohumlarının aslında geçmiş dönemlerde ekildiğini göstermiştir. Stalin döneminde uygulanan iskân politikaları nedeniyle bölge halkları tamamen kendi bölgelerinde tutulmamış, bölge halklarının belli grupları da SSCB'nin değişik bölgelerine göç ettirilerek bölgede meydana gelen nüfus boşluğu da farklı halklarla doldurulmuştur.¹⁹³ Bunun yanı sıra bölgede oluşturulan idari sınırlarla etnik bütünlük parçalanmıştır. SSCB döneminde cumhuriyetlerin sınırları etnik topluluklar arasında bir takım sorunlar bırakacak şekilde çizilmiş, doğal, tarihi ve etnik şartlar göz önünde tutulmamıştır. Bu durum SSCB'nin dağılmasından sonra eski düşmanlıkların, menfaat çatışmalarının ortaya çıkmasına ve etnik çatışmaların meydana gelmesine olanak sağlamıştır.¹⁹⁴

Güney Kafkasya'da Gürcistan, SSCB döneminde uygulanan böl-yönet ve nüfus mühendisliği politikalarından en çok etkilenen cumhuriyetlerin başında yer almıştır. Gürcistan etnik yapı bakımından ele alındığında diğer Güney Kafkasya Cumhuriyetleri içinde en az ana etken grubuna sahiptir. Örneğin Azerbaycan'da Türk oranı yüzde 85-90 iken Gürcistan'daki Gürcü oranı yüzde 55 ile yüzde 60 oranları arasındadır. Ayrıca Gürcüler kendi içindeki etnik yapısı bakımından homojen olmayıp Lazarlar ve Savanlar gibi farklı boylara ayrılmaktadır.¹⁹⁵

Gürcistan, etnik yapısına ve nüfusuna bakıldığında bölgede en fazla çeşitliliği bünyesinde barındıran bir profil çizmektedir. Soğuk Savaş öncesi verilere göre, Gürcistan 69.700 kilometrekarelik bir bölgeyi kapsamaktadır. Bu bölgenin 8600 kilometrekaresi

¹⁹⁰ Bora, 1995: 7.

¹⁹¹ Davutoğlu, 2016: 124.

¹⁹² Yalçınkaya: 2006: 1.

¹⁹³ Yanar, 2002: 32.

¹⁹⁴ Kantarcı, 2006: 35.

¹⁹⁵ Buttanrı, 2004: 146-147.

Abhazya, 2800 kilometrekaresi Acara ve 3800 kilometrekaresi de Güney Osetya bölgesine aittir. 5.300.000 Gürcistan nüfusunun yüzde 69'unu Gürcü, yüzde 8,5'ini Rus, yüzde 9,7'sini Ermeni, yüzde 4,6'sını Azerbaycan Türkleri, yüzde 1,7'sini Abhaz ve yüzde 1'ini Osetler oluşturmaktadır.¹⁹⁶

1989 ve 1990 verileri, Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan bölgelerinin nüfusları ve etnik yapılarını şöyle sıralamaktadır; Abhazya'nın nüfusu 525.000 olup yüzde 45,7 Gürcüler, yüzde 17,8 Abhazlar, yüzde 14,6 Ermeniler, yüzde 14,3 Ruslar ve yüzde 2,8 Rumlar'dan oluşturmaktadır. Bölgenin nüfus sayısı ve etnik yapısı bölgede yaşanan iç savaşlar ile uygulanan politikalar sonucu günümüzde değişikliğe uğramıştır. Güney Osetya nüfusu 98.500 olup bunun yüzde 66'sı Oset, yüzde 28'i Gürcü ve yüzde 6'luk kısmını ise diğer halklar oluşturmaktadır. Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nin nüfusu 400.000 olup yüzde 80'ni Gürcü, yüzde 10'unu Ruslar, yüzde 5'ini Ermeniler ve diğer yüzde 5'ni ise diğer azınlık grupları oluşturmaktadır.¹⁹⁷

Küçük bir ülke olmasına rağmen Gürcistan, birbirlerinden farklı etnik grupları, ulusları, kültürleri, dinleri ve dilleri içinde barındırmaktadır. Bu durum ise kültür mozağının yanında, jeopolitik açıdan dezavantajlara neden olmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Tiflis ile Moskova'yı birleştiren oto yolları (bir demiryolu ve iki otoyol) Osetler ile Abhazların kontrolünde bulunmaktadır. Aynı şekilde Ermenistan-Gürcistan sınırında Azerbaycan Türkleri bulunurken Gürcistan-Türkiye sınırında da Ermeniler bulunmaktadır. Gürcistan iç ve dış politikasını etkileyen etnik faktörler sınırdaki komşu devletler üzerinde de etki yaratmaktadır.¹⁹⁸

Bölgenin bu denli karışık bir nüfusa sahip olması kuşkusuz dış güçlerin Gürcistan üzerinde söz sahibi olma avantajına ve sorunlara müdahil olmasına neden olmaktadır. Özellikle RF, Gürcistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında etnik gruplar arasındaki sürtüşmelerinden ve çatışmalarından yararlanarak bölgeyi nüfuz etmeye çalışmıştır. Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının çözülmesi hususunda BDT üyeliği ve Gürcistan'da Rus askeri üslerinin kurulması konusunda Rusya'ya taviz vererek müdahil olmasını onaylamıştır. Rusya, SSCB'nin dağılmasının ardından "arka bahçesi" olan Kafkasya'da kendi çıkarları ve politikaları doğrultusunda etnik kökenli anlaşmazlıkları kullanarak ve yöneterek bölgede hareket alanı sağlamaya çalışmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Tavkul, 2002: 63.

¹⁹⁷ Çiloğlu, 1998: 204.

¹⁹⁸ Arı, 2010: 108.

¹⁹⁹ Ağacan, 2011: 65.

1.2.2. Yugoslavya'nın Etnik Yapısı

Yugoslavya, Gürcistan'daki gibi etnik açıdan heterojen bir yapıya sahip olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti; Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan, Karadağ, Bosna- Hersek ve Makedonya Cumhuriyetleri'nden, ayrıca Sırbistan da kendisine bağlı iki özerk bölge olan Voyvodina ve Kosova'dan oluşmuştur. Yugoslavya'nın kurucusu olan Tito, Yugoslavya içerisinde bulunan etnik kökenleri, aynı ya da farklı halkları aynı potada birleştirip ulus-üstü bir kimlik yaratarak etnik farklılıklardan meydana gelebilecek sorunlardan uzak durmayı hedeflemiştir. Sınıfsal farklılığa karşı olan sosyalist ideolojiyi bu amaç doğrultusunda benimsemiş ve uygulamıştır.²⁰⁰

Yugoslavya; kurucu unsurlarından ve "ulus" olarak tanınan Sırp, Hırvatlar, Makedonlar, Müslümanlar (Müslümanlar 1963 Anayasası ile ulus statüsünü kazanmıştır) ve Karadağlılar tarafından oluşmuştur. Ayrıca ülke, Tito döneminde "milliyet" olarak tanımlanmış olan Arnavutlar, Bulgarlar, Çekler, İtalyanlar, Çingenerler, Romenler, Rutenler, Slovaklar ve Türkleri kapsamıştır.²⁰¹ Tito yönetimi boyunca uluslar ile milliyetlere sağlanan her türlü siyasal, ekonomik ve kültürel hakların ulus-üstü kimliğin geliştirmesi ve sağlamlaştırılması beklenirken, tam tersine bu haklar milliyetçilik akımlarını besleyen kaynaklar haline gelmiştir.²⁰² Bölgede her ne kadar SSCB döneminde Gürcistan'da uygulanan nüfus mühendisliği kadar sert politikalar uygulanmamışsa da, özellikle Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde Sırp kolonici bir yaklaşımla Kosova'da Müslüman halkı özellikle de Arnavutları bölgeden sürerek Sırp nüfusunun yerleştirilmesi ve Sırp'ların Arnavut nüfusunu geçmesi için uygulamalarda bulunulmuştur.²⁰³ Tito ise Sırp'ların hegemonyasını kırmak amacıyla Sırbistan'ı özerk bölgelere bölerek ve özerk bölgelerde bulunan Arnavutlar ile Macarları destekleyerek Sırbistan'ı kontrol etmeyi amaçlamıştır. Yugoslavya'nın sınırları diğer sonradan kurulan devletler gibi suni olarak çizilmiştir. Nerdeyse tüm cumhuriyetlerin içinde diğer devletlerin halkları kalmıştır, tıpkı Hırvatistan içerisindeki Sırp halkı gibi. Tito bu karmaşık yapı sayesinde cumhuriyetleri rahatça kontrol edebilmiştir. Tito'nun Yugoslavya'yı bir arada tutan karizması ve liderliğinin 4 Mayıs 1980'de ölümüyle son bulması, Yugoslavya'da etnik kırımda ve hoşnutsuzluk başlatmıştır.²⁰⁴

Yugoslavya'nın sahip olduğu coğrafi konum ve tarihsel geçmiş, bölgeyi etnik yapı açısından son derece karmaşık bir hale getirmiştir. Yugoslavya üç farklı din, dört resmi dil ve

²⁰⁰ Gürkaynak, 2011: 233.

²⁰¹ Kenar, 2005: 3.

²⁰² Uzgel, 1992: 218.

²⁰³ Malcom, 1999: 16.

²⁰⁴ Kenar, 2005: 74.

iki ayrı alfabe kullanmakla beraber yirmiye yakın çeşitli ulus ya da milliyetten insanın altında yaşadığı bir çatıyı oluşturmuştur.²⁰⁵

Yugoslavya içinde etnik grupları daha detaylı ele alacak olursak çok zengin bir tablo çıkmaktadır. Yugoslavya içinde gruplar arasında en kalabalık olan hiç kuşkusuz Sırp olmuştur. Sırp, Yugoslavya'nın nerdeyse yüzde 35'lik kesimini kapsamıştır. 1991 yılı verilerine göre, Sırbistan dışında Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetleri içinde yer alan Sırp'ların rakamları şu şekildedir: Bosna-Hersek'te yüzde 31, Hırvatistan'da yüzde 12, Slovenya'da yüzde 2,4 ve Makedonya'da yüzde 2'dir. İkinci büyük grubu teşkil eden Hırvatlar ise, Yugoslavya içinde nüfusu 4.633.000 olup Yugoslavya nüfusunun yüzde 19,7'sini kapsamıştır. Hırvatistan'da ise Hırvatların nüfusu yüzde 78'dir. Bu oran Bosna-Hersek'te yüzde 17, Slovenya'da yüzde 3, Sırbistan ve Makedonya'da ise yüzde 1'dir. Yugoslavya içerisinde en homojen cumhuriyet olan Slovenya'nın nüfusu ise Yugoslavya nüfusunun yüzde 7,4'ü kapsamıştır. Slovenler kendi cumhuriyetlerinde ise yüzde 91 orana sahiptir. Slovenlerin en yoğun yaşadığı diğer bir cumhuriyet olan Hırvatistan'da nüfusu ise yüzde 1'dir. Yugoslavya içinde Arnavutlar Kosova ve Makedonya'da yaşamışlardır. Arnavutlar, Kosova nüfusunun yüzde 85'ni oluşturmuş ve nüfusu 750 bin civarında seyretmiştir. Makedonya'da 425 bin olan Arnavutlar, Karadağ'da Karadağ nüfusunun yüzde 6,5'ni temsil eden yaklaşık 40 bin nüfusa sahip olmuştur.²⁰⁶

Yugoslavya'nın gerek etnik gerekse dini açıdan en karmaşık bölgesi Bosna-Hersek olmuştur. Nüfusu 4,5 milyon olan bölgenin yüzde 43,74'ü Boşnak, yüzde 31,33 Sırp, yüzde 17,27'si Hırvat ve yüzde 7,66'sı ise diğer grupları temsil etmiştir.²⁰⁷

Yugoslavya'daki etnik yapının karmaşık olması, Yugoslavya'nın geçmişten kaynaklanan iç zayıflıkları, her cumhuriyetin bağımsızlık talepleri, homojen ve büyük devlet kurma paranoyası yanında ulus-üstü kimlik inşasının başarısızlığı etnik çatışmaların yaşanmasında temel faktörler olmuştur.

Her iki bölgede etnik açıdan farklılıklar olduğu kadar dinsel farklılıklar da görülmüştür. Gürcistan; yüzde 65 Georgian Ortodoks, yüzde 10 Doğu Ortodoks, yüzde 15 Müslüman, yüzde 8 Ermeni Apostolik nüfusu içinde barındırmıştır. Genellikle Gürcüler ve Ruslar Ortodoks, Acaralılar Sünni Müslüman, Azerbaycan Türkleri Şii Müslüman, Osetler Doğu Ortodoks, Abhazlar Ortodoks ve bir kısmı Sünni Müslüman, Ermeniler de Apostolik dinlerinin mensuplarından oluşmuştur.²⁰⁸ Yugoslavya içerisinde ise Sırp ve Karadağlılar

²⁰⁵ Uzgel, 1992: 218.

²⁰⁶ Ülger, 2016: 80.

²⁰⁷ Alp, 2017: 113.

²⁰⁸ Yalçınkaya, 2006: 168.

Ortodoks Hıristiyan inancına bağlıdır. Boşnaklar, Türkler ve Arnavutların büyük çoğunluğu da Müslüman'dır. Hırvatlar ve Slovenler Katolikliği benimsemişlerdir.

Her iki bölgenin içinde bulundurduğu farklı etnik yapıların komünist ve sosyalist rejimler çatısı altında ve güçlü yöneticiler sayesinde çalışmada bahsedildiği gibi etnik kökenli sorunlar sürekli bastırılmış ya da ört pas edilmiştir. Fakat Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzeni ve bölgelerde yaşanan otorite boşluğu ile etnik farklılıklar ortaya çıkmış ve etnik farklılıklardan kaynaklanan sorunlar meydana gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası her iki bölgede bulunan karmaşık yapı başta Yugoslavya krizinin çıkmasına, Yugoslavya'yı kanlı bir şekilde parçalamasına, her iki bölgenin de istikrarsızlaşmasına sebep olmuştur. Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrası ise toprak bütünlüğünün oluşmasında etnik yapının karışık olması, iç savaşa neden olmuştur. Her iki bölgede etnik farklılıkların farklı yol izlemesi ve Soğuk Savaş sonrası pastadan en büyük payı almak istemeleri, etnik savaşların yaşanmasında en önemli etken olmuştur.²⁰⁹

1.3. Uluslararası Sistemde Yaşanan Gelişmelerin Yugoslavya ve Gürcistan'a Yansımaları

Yugoslavya Soğuk Savaş süresince çift kutuplu yapının bir yansıması olarak bölgesel dengelerden ziyade küresel dengelerden etkilenen bir konuma sahip olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler ve Yugoslavya'nın iç dinamikleri; karmaşık etnik/dini yapısından dolayı parçalanma sürecine girmesine ve etnik kökenli iç savaşların yaşanmasına neden olmuştur.²¹⁰

Gürcistan, Soğuk Savaş boyunca SSCB'nin böl ve yönet ve nüfus mühendisliği gibi uygulamalarıyla şekillendirilmiş, Sovyetlerin 70 yıllık himayesi neticesinde uluslararası sistemden neredeyse tecrit edilmiştir.²¹¹ Gürcistan diğer 15 Sovyet Cumhuriyet'i gibi dış politikada tamamen Moskova'nın denetimi altında kalmış ve yönetilmiştir. Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu sistemin çökmesi, SSCB'ye bağlı Cumhuriyetlerin teker teker bağımsızlık ilanları ve Moskova'nın resmen SSCB'nin dağıldığını ilan etmesiyle birlikte Gürcistan da bağımsızlığı ilan etmiştir. Akabinde içinde barındırdığı karmaşık etnik/dini yapıdan dolayı Gürcistan, Abhazya ile Güney Osetya bölgelerinin ayrılma istekleriyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrılma talepleri ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak istemesi sonucunda bölgede

²⁰⁹ Kut, 2005: 46-50.

²¹⁰ Davutoğlu, 2016: 301.

²¹¹ Tavkul, 2002: 60-61.

etnik çatışmaların yaşanmasına ve yeni kurulmakta olan devletin istikrarsızlaşmasına neden olmuştur.²¹²

Uluslararası sistemde en ufak bir değişimin ya da güç dengesinde oluşabilecek bir farklılığın kuşkusuz etnik/dini yapısından dolayı son derece hassas olan her iki bölgenin, doğrudan ve negatif yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Bunun en çarpıcı örnekleri gerek Birinci ile İkinci Dünya Savaşları'nda gerekse de Soğuk Savaş sonrası her iki bölgenin galip devletler tarafından tekrardan şekillendirilmesi ve yönetilmesi olmuştur.²¹³

1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Yugoslavya ile Gürcistan'ın Uluslararası Sistemdeki Konumu

İkinci Dünya Savaşı hiç kuşkusuz tarihin gördüğü en yıkıcı savaş olmuştur. Devletler yanmış, yıkılmış ve milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Savaşın tesirlerini hissetmeyen ne bir ülke ne de bir toplum kalmıştır.²¹⁴ Uluslararası sistem yapı bakımından İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte köklü bir şekilde değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile yorulan ve sömürge imparatorluklarını önemli oranda kaybeden Avrupa büyük güçlerinin dünya politikasındaki etkileri azalmış, savaşta galip gelen ABD ile SSCB büyük güçler statüsünden süper güç seviyelerine yükselmiş, uluslararası sistem ise her iki tarafın oluşturduğu ve savunuculuğu yaptığı bloklar arasında şekillenmiştir. Doğu Bloğu'nun lideri Sovyetler Birliği, Batı Bloğu'nun lider ülkesi ise ABD olmuştur. Böylelikle yeni uluslararası sistem “iki kutuplu”²¹⁵ sistem olarak adlandırılmıştır.²¹⁶ Soğuk Savaş²¹⁷ kavramı, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ABD ile SSCB'nin aralarındaki rekabeti ifade etmek amacıyla ilk defa 1947 yılında Amerikalı Bernard Baruch tarafından kullanılmıştır.²¹⁸

²¹² Kantarcı, 2014: 236.

²¹³ Clenny, 2001: 507-509.

²¹⁴ Armağoğlu, 2018: 319.

²¹⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistem köklü bir değişime sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, uluslararası sistem iki süper güç seviyesine yükselmiş devletlerin oluşturduğu bloklar ekseninde şekillenmiştir. Doğu bloğunun lideri Sovyetler Birliği, Batı bloğunun lideri ise ABD olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında çıkan ve 1991'de Doğu bloğunun dağılmasına kadar devam eden sisteme çift kutuplu sistem adı verilmiştir. Arı, 2017: 164.

²¹⁶ Kardaş, 2016: 437-438.

²¹⁷ Soğuk Savaş kavramı, SSCB ve ABD birbirlerine karşı üstünlük ve avantaj sağlam için, birbirlerine karşı doğrudan sıcak çatışmaya girmeksizin, başka devletleri veya grupları kullanarak, bölgesel savaşlar, yerel çatışma, iç karışıklıklar, kendi görüş ve çıkarlarını yayarak, devamlı silahlanma ile gerginliklerin gölgesinde yürütülmüş denge ve korku politikaları, “Soğuk Savaş” ortamını ve dönemini ifade eder. Aslında, ABD ile SSCB'nin kendi sosyo-politik, ideoloji ve kendi modelini dünyaya yayma ya da dayatma gayretini kapsamaktadır. Kantarcı, 2012: 50

²¹⁸ Sönmezoğlu, 2010: 591; Detaylı bilgi için bakınız: McMahan, J. R. (2013). “Soğuk Savaş”, (Çev. Gül, S.). Dost Kitabevi. Ankara.

Mihver devletlerine karşı ABD ile SSCB arasında klasik bir mantık evliliği olan savaş dönemi ittifakı daha en baştan gerilim, güvensizlik ve kuşku barındırmıştır. Nazi Almanyası'nı yenilgiye uğratmak gibi ortak bir hedefin ötesine geçildiğinde, zorunluluktan doğmuş olan bu ittifakı pekiştirecek pek bir şey kalmamıştır.²¹⁹ İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemi ve en önemlisi Soğuk Savaşı şekillendiren Sovyet Rusya'nın savaştan bir süper güç olarak çıkması ile uluslararası ilişkilere doktrin ve ideoloji unsuru dahil edilmiştir. Sovyet sisteminin komünizmi, bütün dünyaya hakim kılmak isteyen bir ideoloji ile doktrine dayanması ve savaştan sonra dış politikada en temel paradigma olmuştur. ABD bloğunun da doğal olarak politikalarını bu amacı engellemeye yönelik belirlemesi, milletlerarası mücadelenin konusunu farklı dünya ideolojilerinin çatışması ve hürriyet düzeni ile totaliter komünist sistemin mücadelesine dönüştürmüştür.²²⁰ Böylece, ABD özgür dünyanın savunucusu rolünü üstlenirken, Sovyetler Birliği, Üçüncü Dünya ülkelerinin emperyalist devletlere karşı yürüttükleri bağımsızlık mücadelelerinde yanlarında yer alarak kendi siyasal, ekonomik ve en önemlisi ideolojisini yaymaya çalışmıştır. Bu ortamda iki blok arasındaki ilişki tamamen Soğuk Savaş mantığı ile gerçekleştirilmiştir.²²¹

Uluslararası sistemin çift kutuplu hale gelmesinin doğal sonucu olarak savaş sonrası bölgeler ve devletler, iki süper güç etrafında ya kendi istekleriyle ya da demir yumrukla bloklar arasında paylaşılmıştır.²²² Balkan coğrafyası, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Ekim 1944 tarihli Churchill'in Moskova ziyareti sırasında Stalin'le yaptığı görüşmeyle bir küçük kağıt parçası üzerinde yüzdeler şeklinde aralarında paylaşılmıştır. Bu anlaşma tarihe "Yüzdeler Antlaşması" olarak geçmiştir. Anlaşmaya göre nüfus alanları şöyledir; İngiltere, Yunanistan'ın yüzde 90'ını, Sovyetler Birliği Romanya'nın yüzde 90'ını ve Bulgaristan'ın yüzde 75'ini denetim altına alırken; Macaristan ve Yugoslavya yüzde 50-50 aralarında bölüşülmek istenmiştir. Bu anlaşmanın sonucunda Doğu Avrupa neredeyse tamamen Sovyetler Birliği'nin denetimi altına bırakılması talep edilmiştir. İngilizler'in bu siyaseti gütmesinin en önemli nedeni ise İngiliz nüfus küresini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Yunanistan İngilizler için hayati önem taşımıştır. Yugoslavya'nın yüzde 50-50 paylaşılmasının asıl sebebi ise Alman askeri işgalinden kendi gerilla savaşları ile kurtulması olmuştur.²²³

Şubat 1945'teki Yalta Konferansı'nda uluslararası düzen üzerinde durulmuş, Birleşmiş Milletler'in kurulması ve Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul üzerinde uzlaşmıştır. Ayrıca

²¹⁹ Mcmahon, 2013: 29.

²²⁰ Kantarcı, 2012: 52.

²²¹ Arı, 2017: 167.

²²² Sander: 2014: 201-202.

²²³ Kissinger, 2014: 394-395.

Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere, Nazilerden kurtarılmış topraklarda, faşist olmayan tüm partilerin katılımıyla gerçekleşecek serbest ve adil seçimlerin gerçekleşmesi hususunda aralarında karar alınmıştır. Aynı yılın Ağustos ayında toplanan Potsdam Konferansı, İngiltere ve ABD serbest ve adil seçimler ile iktidara geldiğine inanmadıkları hiçbir hükümeti tanımayacaklarını belirtmişlerdir.²²⁴

Taraflar arasındaki anlaşmazlıklar toplantılar sırasında belirginleşmeye başlamıştır. Ayrıca, ABD'nin, Sovyetler Birliği'ne yaptığı yardımlar karşısında İngiltere'ye yapılan yardımlar çok hafif kalınca savaş dönemi ittifakı savaş sonrası dönemin ilk zayıtının olacağı hissedilmiştir. Savaş sırasında yapılan mantık evliliğinin köklerine inilirse 1917 Rus Devrimi'nde Donanma Bakanı olan Churchill, Komünizmi büyük düşman olarak görmüş ve beşiğinden boğmak gerektiğini söylemiş, devrim sırasında hem İngiltere hem de ABD askerleri karşı devrim korkusuyla Rusya'da askerlerini tutmuşlardır. 1933 yılında Roosevelt Sovyetler Birliği'ni tanımış, fakat iki ülkenin ilişkileri en başından beri zehirlenmiştir. Özellikle Roosevelt'in ölümü ve yerine Harry Truman'ın geçmesi dengeci siyasetten uzaklaşması, atom bombasının Japonya'ya karşı kullanılması Sovyetler Birliği'ni mtfeıklere karşı güvenin sorgulamasına itmiştir.²²⁵

Batı açısından Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası uluslararası düzenin inşasında iki engel ortaya çıkmıştır. Birincisi, Avrupa'daki g dengesinin altüst olması ve oluşan bu g boşluğu Sovyetler Birliği'nin doldurması ve genişlemesi ile sonuçlanmasıdır. İkincisi ise, Sovyetler Birliği'nin savunduğu ideoloji Batı'nın her bir kurumsal yapısının meşrutiyetine meydan okumasıdır. Sovyetler Birliği'nin ideolojisinin savunduğu en temel nokta, Komünizm, egemen sınıfları devirip Kral Marx'ın nitelemesiyle “Dünyanın Emekçilerine” güçlerini kazandıracak bir dünya devrimi çağrısıdır.²²⁶ Sovyetler Birliği eline geçen bu fırsattan yararlanmak için Avrupa'da oluşan g boşluğunu kendi doktrin, ideoloji ve askeri gyle doldurmaya çalışmıştır. Bu erevede Komünist partilerin hkmete egemen olmaları, muhalefetin tavsiyesi, sosyal ve siyasal düzenin Sovyet modeline göre dizayn edilmesi gibi kriterler Sovyetler Birliği'nin uydu devletlerinde hayata geçirilmiştir.²²⁷

Soğuk Savaş'ın temelleri mtfeik devletlerin ilk başlarda birbirlerine şüphe ve güvensizlikle yaklaşmalarının yanı sıra, savaşın sonuna doğru oluşacak yeni dünya düzenindeki anlaşmazlıkları ve en önemlisi iki süper gücün ideoloji farkı olmuştur. Soğuk Savaş'ın başlangıcı 5 Mart 1946 tarihinde Fulton'da bir konferansta Churchill'in “Demir

²²⁴ Crampton, 2007: 4-5.

²²⁵ Kissinger, 2014: 404-426.

²²⁶ Kissinger, 2016: 207.

²²⁷ Jelavich, 2017: 300-324.

Perde” konuşması kabul edilmektedir. Churchill konuşmasında, Avrupa’yı iki ayrı kampa bölen ideolojik çatışma alanlarını ve fiziksel sınırlarını tanımlamıştır. Ayrıca, Komünist yayılcılığın Hıristiyan uygarlığı tehdit ettiği uyarısında bulunmuştur.²²⁸ Böylelikle Demir Perde kavramı, her iki tarafın kendi blokları içinde uluslararası ekonomik ve askeri ittifaklarını geliştirmiştir.

Soğuk Savaş hatlarının çizilmesi 12 Mart 1947 Başkan Harry Truman’ın ismiyle anılacak olan “Truman Doktrini” ile ilan edilmiştir. Savaş sonrası tamamen gücünü yitiren İngilizler, Balkan coğrafyasında Sovyet yayılcılığını önlemek adına ABD’den yardım istemiştir. Harry Truman bu çerçevede, kongreden Yunanistan ile Türkiye’ye, Sovyetler Birliği’nin uyguladığı baskılara dayanabilmesi ve karşı koyabilmesi adına mali ve askeri yardımda bulunulması için yetki talep etmiştir. Kongrenin onay vermesi ile “Truman Doktrini” Soğuk Savaş’ı başlatan belge olmuştur. ABD, Truman Doktrini ile savunduğu Monro Doktrini’ni terk etmiş ve dünya polis görevi İngilizlerden ABD’ye geçmiştir.²²⁹

Truman Doktrini’nden üç ay sonra ABD, saldırganlığının ikinci evresini açıkça ilan etmiştir. Dışişleri Bakanı George C. Marshall, Harvard Üniversitesi mezuniyet töreninde yaptığı konuşmada toparlanma çabalarını eşgüdümlü hale getirmek isteyen tüm Avrupa ülkelerine Amerikan yardımı verileceğini ifade etmiştir. Marshall Planı ile Batı Avrupa’ya 13 milyar dolar tutarında destek sağlanması, ekonomik toparlanmasına yardımcı olması ve en önemlisi de Amerikan malları için önemli bir pazarın geri kazanılması planlanmıştır.²³⁰ ABD, Truman Doktrini ile Sovyetler Birliği’ne karşı müttefiklerinin güçlenmesi yönünde çaba harcamış, Marshall Planı’yla ekonomik olarak Sovyetler Birliği’ne karşı destek olmuştur.²³¹

Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşı sonlarında Alman işgalinden kurtarmak bahanesi ile girdiği Avrupa’da yukarıda bahsedildiği gibi kendi modeline uygun sistemleri inşa etmiştir. Ayrıca Amerika, Sovyetler Birliği’ne karşı alınan tedbirler sonrasında SSCB uydu ülkelerle arasındaki bağları daha da güçlendirmek ve aynı zamanda milletlerarası komünist faaliyet ve hareketlerini bir merkezden idare etmek için 1947 Eylül ayında ilk adımı atmıştır. Sovyet Rusya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya Yugoslavya ile Fransa ve İtalya Komünist parti liderleri Polonya’da Szklarska Proeba şehrinde bir araya gelmiştir. 5 Ekim 1947’de COMINFORM (Communist Information Bureau) kurulduğunu ilan eden belgelerin imzalanmasıyla toplantı son bulmuştur.

²²⁸ McMahon, 2013: 42. (Konuşmanın tamamını izlemek için Oliver Ston’un “ABD’nin Gizli Tarihi” Belgeselinde 4. Bölümünün 13-15 dakikaları arasına bakılması gerekir, Erişim Tarihi: 29.04:2019. <https://www.dailymotion.com/video/xyzytl>)

²²⁹ Erhan, 2002; 528-531.

²³⁰ McMahon, 2013: 46-48.

²³¹ Sönmezoğlu, 2010; 592.

COMINFORM'un temel amacı; işçilerin yegane vatanı olarak Sovyetler Birliği'nin savunulması, ABD tarafından temsil edilen emperyalizme karşı mücadele edilmesi ve son olarak bütün dünyayı kapsayacak olan SSCB devletinin kurulmasıdır. COMINFORM ile dünya resmen Doğu Komünist–Batı Kapitalist bloğa ayrıldığına kanaat getirilmiştir.²³²

Sovyetler Birliği'nin hedefi Doğu Avrupa'da kendi ideolojik sistemini yaymanın yanı sıra Sovyet güvenliği için Balkanl coğrafyasında bir “Tampon Bölge” olarak oluşturulmasıdır. Bilindiği gibi Rusya'ya saldırılar hep bu bölgelerden gerçekleştirilmiş ve tekrardan atlama tahtası olmaması için önlemler alınmıştır (COMINFORM gibi önlemler).²³³

Kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı sonrası Doğu Avrupa'nın en etkin ve en güçlü devleti Yugoslavya olmuştur (Sovyetler Birliği dışında). Tamamıyla ulusal kumanda altında 800 bin kişilik tecrübeli askerlerden oluşan bir orduya sahip olmuştur. Savaş devam ederken muhalefet grupları (Çentik ve Ustaşa) temizleyen Partizanlar, savaş bitiminde tek başına ve tek lider etrafında toplanarak Sosyalist temellere dayanan Yugoslavya'nın kurulduğunu ilan etmiştir. Diğer Balkan devletlerinden en önemli farkı, Nazi Almanya'sının işgalinden kendi halk hareketi ile kurtulması ve tek lider etrafında toplanmasıdır. Geniş çaplı bir programa ve plana sahip olan Partizanlar, Kızıl Ordu yardımıyla Alman işgalinden kurtarılmış bir ülke olarak görülmemektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasi programların yanı sıra dış politikada da hedefleri olan bir ülke konumunda yer almış, savaş sonrası sosyalist kampa bağlılıklarını ilan etmişlerdir. Tito aynı zamanda Yugoslavya'da kendine özgü bir komünizm (Milli Kominizim) oluşturmuştur. Komşu devletlerle barış antlaşmaları imzalamış ve “Balkan Federasyonu” hayalini gerçekleştirmek için adımlar atmıştır.²³⁴

Sovyetler Birliği, Yugoslavya'ya bakış açısı ise, diğer uydu devletlerden farklı yaklaşım sergilemiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere işgalden neredeyse tamamen kendi başına kurtulan Yugoslavya, Sovyetler tarafından ne askeri açıdan ne de siyasi açıdan tam manasıyla etki alanına girmemiştir. Savaş sonrası Balkan coğrafyasında nüfuzunu artıran Sovyetler Birliği, Yugoslavya'da çıkmaza girmiş, Balkan Federasyonuna karşı çıkmış ve engellemiştir. Ayrıca, diğer Balkan devletlerindeki Yugoslav nüfuzundan özellikle Arnavutluk ve Yunan iç savaşında komünistlere Tito'nun yardımından rahatsız olmuştur. Moskova'nın izni dışında gerek iç gerekse de dış politika güden Yugoslavya ile ilişkiler en başından kırılğan hal almıştır.

Yugoslav yöneticiler, savaş sonrası hak iddia ettikleri yerlerde yeteri kadar Sovyet desteğini görmemesi ile büyük devletlerin Balkan coğrafyasını kendi aralarında paylaşması

²³² Armağoğlu, 2018: 332-333.

²³³ Sander, 2014: 236.

²³⁴ Jelavich, 2017: 333-337.

(Balkan ülkelerinin bir tek temsilcisi olmaksızın), diğer uydu devletlerinde olduğu gibi Yugoslavya'da kukla rejim kurarak tamamen kontrol altına alması, Sovyet ajanlarının iç işlerine karışma ile propaganda yapması ve Sovyetler Birliği'nin izni olmadan politika güdülmemesi gibi olaylar Sovyetler Birliği'nin arasının açılmasına neden olmuştur.²³⁵ Savaş sonrasında düzenli olarak görülen bu ayrılık işaretlerine rağmen Sovyet-Yugoslav ilişkilerinde herhangi bir kriz 1948 yılına kadar ortaya çıkmamıştır. Şubat 1948 tarihinde Stalin, Yugoslav ve Bulgar heyetlerini Moskova'ya davet etmiş, hükümetlerinin yanlış politikaları ile bağımsız eylemlerini uyarmıştır. Yugoslav heyetine toplantı sonunda Yugoslavya'nın dış politikada Sovyetler Birliği'ne danışacağı ile ilgili bir antlaşma baskı sonucu imzalatılmış, bu antlaşma ile Sovyet-Yugoslav ilişkileri kriz düzeyine yükselmiştir.²³⁶

Yugoslavya devletinin karşılaştığı mesele; bağımsızlığını devam ettirme ya da Moskova'nın emri altında kalması olmuştur. Yugoslavya'nın kararlı tutumu ve dik duruşu karşısında Sovyetler Birliği'nin misillemesi gecikmeden gelmiş, önce Sovyet askeri ve sivil danışmanları Moskova'ya geri çağırılmış, akabinde devam eden ticaret görüşmeleri sona erdirilmiştir. Sıcak gelişmeler sonucu Yugoslavya'nın 28 Haziran 1948 tarihinde COMINFORM'dan ihraç edildiği açıklanmıştır. İhraç sonrası Sovyetler Birliği ile uydu devletler, Yugoslavya'yla ekonomik ilişkilerini ya kesmiş ya da kısıtlama yoluna gitmişlerdir.²³⁷

Moskova'nın giderek artan sert yanlı politikası Soğuk Savaş'ın ilk krizlerinden biri olan Çekoslovakya'yı işgal etmesi sonucu Avrupa'da doğu-batı ayrımını şiddetlendirmiştir. Yugoslavya'nın COMINFORM'dan ihraç edildiği süreçte Berlin Krizi'nin patlak vermesi savaş sonrası dünyayı tehlikeli bir serüvene sokmuştur.²³⁸

Yugoslavya'nın COMINFORM'dan ihraç edilmesinin ardından Sovyetler Birliği, Tito'nun Yugoslavya'da itibarını kaybedeceğini ve Yugoslav Komünist Parti liderliğine kendi denetiminde bir lider atayabileceğini düşünmüş, fakat düşündüklerinin tam tersi olmuştur. İhracın ardından Yugoslav komünistleri Tito etrafında toplanmış, Tito'nun popülaritesi, Stalin'e ve SSCB'ye kafa tutmasından dolayı hem yurtiçi hem yurtdışında daha da artmıştır. Bu çerçevede Tito'nun iç politikada oluşturduğu ve kendi ismiyle bilinen "Titoizm" kavramı benimsenmiş, Sovyetler ile yollarının ayrılmasından sonra gerek iç gerekse dış politikada bağımsız yeni politikalar belirlenmiştir.²³⁹

²³⁵ Jelavich, 2017: 349-345.

²³⁶ Crampton, 2007: 28-29.

²³⁷ Crampton, 2007: 30.

²³⁸ Crampton, 2007: 33.

²³⁹ Glenny, 2001: 467.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle nasıl ki ideolojik kavramlar, çift kutuplu sistem ve Soğuk Savaş kavramları girdiyse aynı şekilde Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsızlık mücadelesi de uluslararası literatüre girmiştir. Yani sömürgelerin bağımsızlık hareketlerine girişmesi sonucunda sömürgeciliğin tasfiyesi gerçekleşmiştir. Bunun yanında sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının bir sonucu olarak, uluslararası sistemde Üçüncü Blok, Üçüncü Dünya veya Bağlantısızlar Bloğu denen yeni bir faktör/kuvvet doğmuştur.²⁴⁰ Bu çerçevede, Yugoslavya Soğuk Savaş'ın şiddetlendiği ve Avrupa'nın bölündüğü yıllarda, Doğu ve Batı Bloklarını strateji kullanarak kısmen kabul etmiş, ideolojik olarak Komünist Blok'a, ekonomik olarak ise Batı Bloku'na yakın olma konumunu seçmiştir. Bundan sonra Yugoslavya Devleti'nin dış politikasının ideolojik temeli hem Batı Bloğu'ndan hem de Doğu Bloğu'ndan bağımsız olarak benimsenen "Bağlantısızlık" politikası olmuştur.²⁴¹

-Moskova'dan bağımsızlık fakat komünist sisteme bağlılık- Yugoslavya'yı, Soğuk savaş döneminde, Doğu Bloğu ve Batı Bloğu arasında önemli bir konuma getirmiştir. Özellikle, Tito'nun Sovyetlerden uzaklaşmasının ardından Batı, Tito'nun konumunu desteklemek ve iktidarda kalması için ekonomik yardımlarda bulunmuştur. ABD için Balkan coğrafyasında Sovyetler Birliği'nden adeta bağımsız tampon bir bölgenin varlığı hayati önem ifade etmiştir. Tito, bu stratejik konumunun farkındalığıyla her iki taraftan da maddi, ticari ve askeri hususlarda fayda sağlamış, Yugoslavya'nın karşı tarafa geçmesi bahanesiyle her iki taraf farklı zaman dilimlerinde Yugoslavya'ya yakınlaşmışlardır. Tito'nun bu konumu başarıyla kullanarak dış politikada izlediği bloklar dışı siyaset, hem Tito'ya hem de Yugoslavya'ya 1950'de uluslararası camiada hatırı sayılır şekilde saygınlık kazandırmıştır.²⁴²

Soğuk Savaş döneminde Moskova'nın önderlik ettiği Doğu Bloğu hiyerarşik yapı bakımından çok katı olduğundan blok ülkelerinin diğer devletlerle ilişkileri en alt düzeyde seyretmiş ya da hiç olmamıştır. İlişkiler Moskova aracılığı ile yürütülmüştür. Blok içi çatışmalar ve blok üyeleri arasında sürtüşmeler söz konusu olmamıştır. Gürcistan, Soğuk Savaş boyunca tamamen Sovyet kontrolü altında kalmış, Sovyetlerin uygulamış olduğu nüfus mühendisliği gibi olumsuz politikalara maruz kalmıştır. Fakat büyük bir gücün denetimi altında olması ayrılıkçı ya da milliyetçi hareketlerin bastırılması ya da bertaraf edilmesi sağlanmıştır.²⁴³ Sovyetler Birliği'nde hiyerarşik düzen o kadar güç kazanmıştır ki birlik cumhuriyetlerinde yapılan gösterilerde istenilen sadece kültürel hakların artırılması olmuştur. Güney Kafkasya bölgesinde Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği'nden ayrılma ya

²⁴⁰ Kantarcı, 2012: 52.

²⁴¹ Kenar, 2005: 88-89.

²⁴² Kenar, 2005: 89-90.

²⁴³ Arı, 2017: 166.

da isyan yönünde herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Bunun nedenleri Sovyetlerin Soğuk Savaş'ın başlarında Moskova'nın kuşkusuz gücü ve Doğu Avrupa'da isyanları kanlı şekilde bastırması olmuştur. Ayrıca Güney Kafkasya bölgesinde komünizm halk tarafından benimsenmiş, bu çerçevede de Moskova ulus üstü kimlik inşası için sosyalist ideolojiyi kullanmıştır. Bu olgular da Moskova'nın bölgede hâkimiyeti açısından kolaylık sağlamıştır.²⁴⁴

Gürcistan'da temel parametreler böyleyken uluslararası sistemde Soğuk Savaş gerilimi giderek yoğunlaşmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın ardından Sovyetler Birliği yayılmasını durdurmak adına askeri bir ittifak kurmak için girişimlerde bulunulmuş; Berlin Krizi'nin ardından askeri bir ittifakın ne kadar gerekli olduğu hissedilmiştir. ABD öncülüğünde Batı Avrupa ülkeleri ve Kanada'nın katılımıyla 4 Nisan 1949 NATO (North Atlantic Treaty Organization) kurulmuş, böylelikle Sovyet Birliği'nin Avrupa'daki yayılmasının önüne geçilmiştir. Fakat 1949 yılına gelene kadar Sovyetler Avrupa'nın büyük bir kısmını sınırları içine katmış ve kontrol sağlamıştır. Rakamlarla ifade etmek gerekirse Sovyetler Birliği'nin, 1940-1945 yıllarında Avrupa'da 450.000 kilometrekare toprağı ve 24 milyon kadar nüfusu olmuş, 1945-1948 yılları arasında ise bu rakamlar, 1 milyon kilometrekare ile 92 milyona çıkmıştır.²⁴⁵

Sovyetler Birliği, ABD'nin Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO gibi uygulamalarına karşı kendi cephesinden cevap vermiştir. İlk olarak üye ülkelerin arasında ekonomik işbirliğinin sağlanması ve aralarında işbirliğini sağlamak adına Ocak 1949 COMECON (Council for Mutual Economic Assistance) kurulmuştur. Temel amacı, üye ülkeleri ekonomik olarak kalkındırmak ve SSCB'de ortak bir ekonomik politika ile ticaret modelini oluşturmak olmuştur.²⁴⁶ NATO'nun kurulmasından 6 yıl sonra Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkelerinin Batı emperyalistlerine karşı savunulması adına ortak savunma örgütü olan Varşova Paktı'nı kurmuştur. Temelinde bu amaç yatan Varşova Paktı, aynı zamanda Moskova yönetimi tarafından uydu devletlerin denetimi ve ileride Tito'nun Yugoslavya'daki ulusçu, bağımsız ve asi tutumunu diğer devletlerin benimsenmesinin önüne geçme, eğer benimsenirse müdahale etme amacını gütmüştür. Varşova Paktı kurulmasından kısa bir süre sonra Çek ve Macar ayaklanmalarının bastırılması hususunda açıkça kullanılmıştır.²⁴⁷

Soğuk Savaş şiddetlenirken COMINFORM'dan çıkarılan Yugoslavya'nın Moskova ile ilişkileri bozulmuş, ülkenin sadece ekonomik sorunlarıyla uğraşmasına sebep olmamış

²⁴⁴ Sönmez, 2004: 59.

²⁴⁵ Armağoğlu, 2018: 342.

²⁴⁶ Tellal, 2002: 500.

²⁴⁷ Sander, 2014: 272.

aynı zamanda güvenlik endişesine de neden olmuştur. ABD bu fırsattan yararlanarak Belgrad yönetimine gerek askeri gerekse de ekonomik yardımda bulunmuş; Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olmasıyla birlikte "Çevreleme Politikasını" uygulamaya başlamıştır. NATO dışında Balkan coğrafyasında ve Ortadoğu'da kurulacak ittifaklarla hem SSCB'nin çevrenmesi hem de NATO'nun askeri savunma hattının Atlantik'ten İran'a uzanması amaçlanmıştır. Bu hattın içinde tek boşluğu oluşturan Yugoslavya olmuştur. Fakat Sosyalist Tito önderliğindeki ülke NATO'ya üye olmayacağından tek çözüm, NATO üyesi Yunanistan ve Türkiye'nin oluşturduğu bir paktın kurulması olmuştur. Balkan Paktı, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın katılımıyla kurulmuş, her üç devletin de ortak amacı SSCB tehdidine karşı birlik olmak ve ABD'nin desteğini almak olmuştur. Fakat Stalin'in Mart 1953'te ölmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin Balkan politikasında yumuşama yaşanmıştır. Moskova'nın Yugoslavya'ya uyguladığı ambargo ile baskılar kaldırılmış, böylelikle her iki devlet arasında diplomatik ilişkiler düzelmiştir. Aynı zamanda Türkiye ile Yunanistan kendi içlerinde barındırdıkları sorunlardan dolayı pakt sağlıklı olmamış ve her devletin pakta ilgisini azalmasına neden olmuştur. Pakt ilerleyen zamanlarda ekonomik ve kültürel ilişkiler düzeyinde kalmış, Balkan Paktı uzun ömürlü olmamıştır.²⁴⁸

Soğuk Savaş'ın başlaması ve körüklenmesi Avrupa'da başlamış, Kore Savaşı ile de tüm dünyaya yayılmıştır. Washington-Moskova rekabeti 1980'li yıllara kadar inişli çıkışlı bir devam etmiş, 1980'li yıllardan sonra ise Soğuk Savaş'ın seyri değişmeye başlamıştır. Uluslararası sistemde İran'da Devrim yaşanmış, İran-Irak Savaşı, Camp David Antlaşması ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali gerçekleşmiştir. Yugoslavya'da ise Tito'nun ölümü ile Yugoslavya fikrinin sorgulanmasına hatta ayrılıkçı hareketlerin ve fikirlerin doğuşuna neden olmuştur.

Soğuk Savaş açısından 1985 yılı hiç kuşkusuz bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sovyetler Birliği'nde Mihail Gorbaçov²⁴⁹,un iktidara gelmesi ile Soğuk Savaş'ın seyri değişmiş, uluslararası sistemde ve Sovyetler Birliği'nin denetiminde olan bölgelerde değişim rüzgârları esmeye başlamıştır.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren Sovyet toplumu birlik ve eşitlik bilincini kaybetmeye başlamıştır. Sovyet "ulus inşası-ulus üstü kimlik" modeli yıkılmaya maruz kalmış, toplum yön bilincini kaybetmiştir. Herkes değişimin gereğinin farkında olmasına rağmen öylesine komplike bir durumun içinden nasıl çıkılacağı konusunda hiç kimse fikir

²⁴⁸ Fırat, 2002; 588-591.

²⁴⁹ Detaylı bilgi için bakınız: Sproule, A (1996). "Mihail Garbaçoc Soğuk Savaş'ın sona ermesini sağlayan ve Doğu Avrupa'nın Özgürlüğüne Kavuşmasına Yardımcı Olan Sovyet Lideri". İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri, Ankara

birliğine varamamıştır. Ayrıca 80'li yıllar boyunca büyüme oranı, ulusal gelir ve ekonomi Sovyetler'de tıkanmıştır. Ekonomideki sıkıntılar halkın ideolojik ve manevi değerlerini aşındırmıştır.²⁵⁰ Bu karışıklık ortamında Komünist Genel Sekreterliği'ne 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un gelmesiyle SSCB'de yeni hedefler, yeni politikalar ve demokratikleşme rüzgârları esmeye başlamıştır.

Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle Sovyet-Amerika ilişkilerinde de radikal dönüşümler meydana gelmiştir. Özellikle silahlanma yarışına son verilmesi adına Gorbaçov tek taraflı inisiyatif olarak ve tavizler vererek ne pahasına olursa olsun silahlanma yarışına ve nükleer silahların imha edilmesi hususunda ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir. ABD ile Sovyetler arasında 1980'lerin sonlarına kadar Gorbaçov ile ABD Başkanı Ronald Reagan karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiş, birbirine düşman iki ülkeden daha çok iki müttefik havasına girilmiştir.²⁵¹ ABD ile rekabeti, düşmanlığı ve silahlanmayı bitirmek adına tüm adımlar Gorbaçov tarafından tek taraflı olarak atılmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı olan Eduard Şevardnadze'nin ve Gorbaçov'un temel hedefi, silahlanma, güvenlik endişesi, nükleer silahlar meselesi gibi konuların çözümlenmesinin ardından yurtiçinde reform ve sosyalizmin yeniden canlandırılması olmuş, iki devlet adamı bu fikirleri hayata geçirmişlerdir.²⁵²

Yurtiçinde Gorbaçov reformların gerekliliğini ve SSCB'nin tekrardan yapılandırması adına bir takım politikalar benimsemiş/uygulamıştır. Bu çerçevede, Gorbaçov "Glasnost" (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılandırma) politikalarıyla belli bir süre içinde siyasal, ekonomik ve toplumsal bir dönüşüm başlatmış, Glasnost reformu ile Sovyetler Birliği'nde şeffaflığı ve demokrasinin açık bir şekilde işlemlenmesini hedeflemiştir.²⁵³ Gorbaçov'un hayati reformlara ilişkin en önemli kararı en son 1941'de toplanan Komünist Parti Kongresi'nde alınmıştır. 28 Haziran-1 Temmuz tarihli kongrenin açılış konuşmasında Perestroyka'dan bahsetmiştir. Perestroyka çerçevesinde; siyaset sistemi, devlet teşkilatı, hükümet organları ve askeri sistemin yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmuştur. Kongrede Gorbaçov'un talepleri doğrultusunda seçim sisteminin daha demokratik hale getirilmesi, genel seçimlerin yapılması, halk tarafından Temsilciler Meclisi'nin kurulması ve başkanlık sistemine geçiş gibi kararlar alınmıştır. Bu argümanların gerçekleşebilmesi için anayasa değişikliği gerek görülmüştür. Anayasanın değişikliği ve Gorbaçov'un birçok yetkisi genişletilmiştir. Böylece Gorbaçov Komünist Parti Genel Sekreterliği'nin yanında Devlet Başkanlığı'na da getirilmiştir. Yüksek Sovyet'in 1990'da almış olduğu bir diğer karar ise Amerika'daki gibi

²⁵⁰ Dugin: 2017, 29.

²⁵¹ Kissinger, 2016: 338-339. Detaylı bilgi için bakınız: Kissinger, K. (2016) "Dünya Düzeni", Çev. S. S. Gül, Boyner Yayınları, İstanbul.

²⁵² McMahon: 2013, 212-216.

²⁵³ Sander, 2014: 492.

“Başkanlık Sistemi”nin getirilmesi olmuştur. Dört yıllığına seçilen Gorbaçov’un görev süresi bittiğinde 9 Temmuz 1990’da Komünist Parti’nin son toplantısında partinin Genel Sekreteri seçilmiş ve yeni başkanın halk tarafından seçileceği kararlaştırılmıştır.²⁵⁴ Görüldüğü gibi Gorbaçov, uluslararası ilişkilerde Amerika-Sovyet ilişkilerini yumuşatmaya ve barış ortamı sağlamaya çalışmıştır. Bunun en temel nedeni ise savunma ve güvenlik harcamalarının artık bu ideolojik çatışmaya sarf etmek istenmemesidir. Savunmaya harcanacak olan kaynakların Sovyetler Birliği’nin tekrardan yapılanmasına ve ekonomiye aktarılmasını istemiştir. Gorbaçov’a göre güvenlik askeri tedbirlerle değil, siyasi tedbirle elde edilmelidir. İçeride yapmış olduğu reformlarla da Sovyet sisteminin köklü bir şekilde değişmesine neden olmuştur.²⁵⁵

Yetmiş yıldır katı bir komünist ideoloji ve iktidar tekeli tarafından yönetilen bir “süper güç”te bu denli hızlı bir şekilde reformların gerçekleşmesi önemli iç ve dış sorunların oluşmasına neden olmuştur. Gorbaçov’un iktidara gelmesi ve reformları, SSCB’nin altı yıllık bir süre içinde dağılmasına sebebiyet vermiş, 1980’lerin sonuna doğru hızlı bir şekilde dağılma sürecine girmiştir.²⁵⁶ SSCB’deki demokratikleşme süreci ve kendi kaderini belirleme (self-determination) gibi faktörler milliyetçi hareketlerin güçlenmesine neden olmuştur. Milliyetçilik faktörü bu dönemde baskın olmasıyla SSCB’yi tehdit eden en önemli unsurlarından biri olmuştur. Gorbaçov ekonomiyi modernize etmek ve Sovyet toplumunda değişime odaklanmışken SSCB içinde milliyetçi ve ayrılıkçı hareketlere karşı ne parti kanadıyla ne de devlet kanalıyla bir önlem almıştır. İlk ayrılık rüzgarları Baltık Cumhuriyetleri’nde başlamış ve Sovyetlerin hegemonyası altında olan tüm bölgelere adeta domino etkisi yaratarak yayılmıştır. 1989-1991 yılları arasında Sovyetlere bağlı Cumhuriyetler birer birer egemenliklerini ve ardından bağımsızlıklarını ilan ederek Sovyetler Birliği’nde ayrılmışlardır.²⁵⁷

Haziran 1989’da Berlin duvarının yıkılması, Rusya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti’nin egemenliğinin ilanı, Ekim 1990 tarihinde iki Almanya’nın birleşmesi, Sovyetler Birliği’nin Almanya’dan çekilmesi, Temmuz 1991 Varşova Paktı’na son verilmesi, Aralık 1991’de Gorbaçov’un SSCB’nin sona erdiğini; yerine 21 Aralık 1991 tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)’nun kurulduğunu açıklamasıyla Soğuk Savaş son bulmuştur.²⁵⁸

²⁵⁴ Armaoğlu, 2018: 981-984.

²⁵⁵ McMahon, 2013: 217.

²⁵⁶ Sander, 2014: 496.

²⁵⁷ Demir, 2000: 6-8.

²⁵⁸ Fırat, 2002: 588-591.

Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmelerin dışı etkisi büyük jeopolitik çekilmeye neden olmuştur. 1988 yılında Afganistan'la başlayan geri çekilme Doğu Almanya'nın terk edilmesi ile devam etmiş, SSCB'nin dağıldığı Aralık 1991'e kadar olan zaman diliminde bütün Doğu Avrupa Sovyetler'in kontrolünden çıkmıştır. Ayrıca SSCB'nin dağılmasıyla Avrasya da adeta bir kara delik oluşmuştur. Soğuk Savaş boyunca net bir şekilde Sovyetlerin denetimi altında olan Kafkasya, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteme entegre olmaya ve Batı ile ilişki kurmaya başlamıştır. BM, AGİT, NATO gibi uluslararası örgütlerin etkinliği artmış ve özellikle Kafkasya'da cereyan eden etnik çatışmalar neticesinde bu örgütler sorunlara müdahil olmuşlardır. Bu çerçevede yarım asırdan fazla Kafkasya'nın tek hâkimi olan Moskova, bölgedeki dış faktör tekeliyi yitirmiştir.²⁵⁹

1989 yılı içinde Doğu Avrupa ülkelerinde komünist yönetimlerin sırasıyla devrilmelerinin ardından 1990'da Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin 1991'de varlığının fiilen son bulması ile yaklaşık kırk beş yıl boyunca devam eden Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. Uluslararası sistemin niteliği açısından Soğuk Savaş'ın son bulmasının en önemli sonucu ABD'nin sistemde tek süper güç haline gelmesi olmuştur.²⁶⁰ Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yaşanan iyimserlik havası, 1990 Ağustosunda Kuveyt'in işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi²⁶¹'nde ABD Başkanı George Bush'un önderliğinde kurulan uluslararası koalisyonun kazandığı zaferle iyice belirgin hale gelmiştir. Bush'un bu dönemde "Yeni Dünya Düzeni"²⁶² söylemi de "Tarihin Sonu"²⁶³ tezinden de destek alarak ABD'nin küresel liderliğinin fikirsiz zemininin oluşmasını sağlamıştır. Neticede Soğuk Savaş sonrası ABD önderliğinde yeni bir dünya düzeni oluşturulurken Batı dünyası kendi liberal demokrasisini ve serbest piyasa ekonomisini dış dünyaya dayatmıştır.²⁶⁴

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve blok sisteminin çökmesiyle birlikte ortaya çıkan uluslararası sisteme Yeni Dünya Düzeni adı verilirken; ABD, Sovyetler Birliği'nin parçalanması sonucu SSCB'nin etkisi ve denetimi olan bölgelerde yaşanan güç boşluğunu doldurmayı ve genişlemeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede, NATO, AB ve ABD gerek doğrudan gerekse uluslararası örgütler nezdinde özellikle Güney Kafkasya ve Doğu Avrupa'ya genişlemiş/genişlemektedir. Sovyetler Birliği'nin mirasını alan Rusya Federasyonu (RF) ise 1990'ların ilk yarısını kendi siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle bütün dikkatini iç

²⁵⁹ Karabayram, 2011: 73.

²⁶⁰ Arı, 2017: 173.

²⁶¹ Detaylı Bilgi için bakınız: Şahin, T. Ş. (2011) "Uluslararası Politikada Ortadoğu", Barış Kitap, Ankara.

²⁶² Yeni Dünya Düzeni hakkında daha detaylı bilgiler için bakınız: Khanna, K. (2011) "Yeni Dünya Düzeni", (E. N. Akbaş), Pegasus Yayınları, İstanbul.

²⁶³ Tarihin Sonu, Soğuk Savaş'ın bitişiyile Batı liberal demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğunu ispat etmiştir. Fukuyama'nın savunduğu fikir liberal demokrasiden daha iyi bir yöntem biçimi veya alternatif bir seçeneğin olmadığına göre "Tarihin Sonu"na gelinmiş demektir. Fukuyama, 2008: 429-429.

²⁶⁴ Erşen, 2014: 60-59; Kantarcı, 2012: 61.

politikaya vermiştir.²⁶⁵ Boris Yeltsin, RF'nin ilk yıllarında izlediği Batı yanlısı politika ve liberal ekonomiye geçiş için başlattığı şok terapi reformları sonucu ülkenin sosyoekonomik yapısının altüst olmasına neden olmuştur. SSCB'nin parçalanmasıyla ve RF'nin kendi iç politikasına odaklanması neticesinde dış politikada etken bir aktör olmaması sebebiyle Soğuk Savaş sonrası 90'ların sonuna kadar ABD'ye dünya jeopolitiğinde hareket serbestliği yaratılmıştır.²⁶⁶

Boris Yeltsin ilk başlarda Batı yanlısı politikalar izlemiş ve ABD'nin yayılmacılığına tam anlamıyla göz yummuştur, muhaliflerin ve halkın hoşnutsuzluğu karşısında RF, 1993 yılında “Yakın Çevre”²⁶⁷ doktrinini ilan etmiştir. Yakın Çevre doktrini ile eski Sovyet cumhuriyetlerinin RF'nin doğal nüfuz alanı içinde olduğu ifade edilmiştir. RF'nin bundan sonraki temel stratejisi bağımsızlığını elde etmiş bölgelerde askeri, siyasi ve ekonomik olarak varlığını sürdürmek olmuştur. Bunun için de, Rusya'dan muhalif liderleri uzaklaştırmak ve tekrardan etkinliğini artırmak adına ülkelerdeki etnik ve siyasi sorunları kullanmıştır.²⁶⁸

“Yeni Dünya Düzeni” kavramıyla ortaya konmaya çalışılan ve iki kutuplu sistemin son bulmasıyla beraber ortaya çıkan yeni sistemle uluslararası toplumun işbirliğinin, uluslararası istikrarın ve iyimserlik ortamının çok uzun sürmeyeceği anlaşılmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan devletlerde ve Yugoslavya'nın parçalanma sürecine girmesiyle etnik çatışmalar yaşanmıştır. Bu etnik çatışmaların neden Soğuk Savaş sonrası hemen yaşandığı sorusunun cevabı, iki kutuplu yapıda her bloğun kendi etki alanlarında güvenlik ve istikrardan sorumlu olması kabul görmüştür. Ayrıca karşı bloğun güvenlik kuşağında giriştiği eylemlere de karışılmamıştır. Böylece blok üyeleri arasındaki sürtüşmeler bloğun liderleri tarafından engellenmiştir.²⁶⁹

Soğuk Savaş sonrası küresel krizlerden çok bölgesel krizler ve etnik çatışmalar yaşanmıştır. Dünyada ortaya çıkan bu çatışma süreci “edeniyetler Çatışması” tezinin de geçerliliğinin adeta kanıtı olmuştur.

Soğuk Savaş öncesi ve sonrası uluslararası sistemde yaşanan olayların Gürcistan ve Yugoslavya'ya yansımaları diğer ülkelere farklı olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Kafkasya Cumhuriyetleri içerisinde etnik yapısı ve dış etkilere açık coğrafi konumuyla Gürcistan, bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren toprak bütünlüğü hususunda sorunlar

²⁶⁵ Erşen, 2014: 61.

²⁶⁶ Kantarcı, 2012: 61.

²⁶⁷ “Yakın Çevre “ Rusya Federasyonu dışında kalan eski Sovyet topraklarına (Baltık ülkeleri, Ukrayna, Orta Asya ve Kafkasya) yönelik uygulamaya konulan dış politika konseptidir. Bu çerçevede yakın çevre Sovyetler sonrası kurulan devletleri ifade etmektedir.

²⁶⁸ Erşen, 2014: 61

²⁶⁹ Arı, 2017: 173.

yaşamış/yaşamaktadır ve istikrarsızlık sürekli bir hale gelmiştir.²⁷⁰ Gürcistan, Soğuk Savaş sonrası Kafkasya'nın değişen uluslararası konumu onu güçler mücadelesinin ana karargâhı haline getirmiştir. Böylelikle dış güçlerin ana merkezi haline gelirken aynı zamanda uluslararası sistemde politik etkisi artmıştır. Brzezinski Kafkasya'nın konumunun ne denli önemli olduğunu şu şekilde vurgulamıştır; “Soğuk Savaş sonrası en önemli jeopolitik bölge Avrasya’dır. Avrasya, küresel üstünlük mücadelesinin oynandığı satranç tahtasıdır”.²⁷¹ Gürcistan, Kafkasya bölgesinde açık denizlere çıkışı olan tek ülke olması nedeniyle jeopolitik ve jeostratejik açıdan bölgenin en önemli ülkesi haline gelmiştir. Siyasi ve ekonomik yapısı, Ruslar tarafından bölgede uygulanan politikalar (böl-yönet) çerçevesinde içinden çıkılmaz bir hale getirilmiştir. Komünizmin ana fikrine karşı olmasına rağmen etnik gruplar birbirlerine düşman edilerek bölgede bilinçli olarak istikrarsızlık yaratılmıştır. Bu olgular bölgenin sorunlar sarmalına dönmesine neden olmuştur.²⁷²

Uluslararası ortamda meydana gelen gelişmeler, Yugoslavya'nın kurulmasında olduğu gibi dağılmasında da etkili olmuştur. 1918’de ve 1945’de büyük güçler Yugoslavya'nın kurulmasında etkisi olmuştur. 1990’larda uluslararası sisteme hakim olan güç dengesi Yugoslavya'nın varlığını ve bağımsızlığını devam ettirmesini sağlamıştır. Yugoslavya'nın iki blok arasındaki stratejik pozisyonu ve iki ideoloji arasındaki denge politikası, 1980’lerin ortalarından sonuna kadar aşamalı olarak ortadan kalkmıştır. Yugoslavya, her iki bloktan aldığı yardımların kesilmesi ve uluslararası sistemde öncülüğünü yaptığı Bağlantısızlar Hareketi'nin Tito'nun ölümüyle stratejik konumunu yitirmiştir.²⁷³

Sovyetler Birliği’nde gerçekleşen reformlar ve bunun sonucunda Doğu Avrupa’da ortaya çıkan etnik milliyetçilik düşüncelerin, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın, özgürlükçü gelişmelerin etkisi Yugoslavya’ya yansımıştır. 1980’de Tito'nun ölümü ve ülkede yaşanan istikrarsızlık ortamına SSCB’de yaşanan gelişmeler eklenince ülke geri dönüşü olmayan bir yola girmiştir. Sovyetler Birliği’nin ortadan kalkmasıyla bölge gerek siyasi gerekse de ekonomik açıdan krizler yaşamıştır. Ayrıca Doğu Bloğu’nun dağılması, Yugoslavya'nın kendi içinde 1948’de Sovyetlerden ayrılmasından beri birleştirici faktör olan dış tehlike hissini de yok etmiştir.²⁷⁴

Bu gelişmeler sonucunda Yugoslavya’da tırmanmaya başlayan etnik milliyetçilik, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik sebepler birliğin dağılmasını hızlandırmıştır. Aslında artık Yugoslavya fikrinin öldüğü cumhuriyetler tarafından fark edilmiş, cumhuriyetler için asıl

²⁷⁰ Kasım, 2011: 63.

²⁷¹ Brzezinski, 2017: 51.

²⁷² Kantarcı, 2014: 227.

²⁷³ Yürür, 2005: 123.

²⁷⁴ Yürür, 2005: 124-125.

konu Yugoslavya'nın nasıl gömüleceği olmuştur. Yugoslav fikrinin ölmesiyle birlikte Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin bağımsızlık eğilimleri su yüzüne çıkınca bu cumhuriyetlerin Sırbistan'la olan münasebetleri gerginleşmeye başlamış ve etnik kökenli bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur.²⁷⁵

Bölgede yaşanan siyasi değişim ve ülkelerin kendi içinde milliyetçi kimliklerine sahip çıkmalarının yanı sıra Sırp milliyetçi olan Slobodan Miloşeviç'in Sırbistan'da iktidara gelmesiyle birlikte Büyük Sırbistan hayali ile Sırbistan'a bağlı Kosova ve Voyvodina demir yumrukla yönetilmeye çalışılmıştır.

Tırmanan Yugoslav krizi 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle iç savaşa dönüşmüş, Boşnak-Sırp çatışmalarında ise etnik temizliğe varacak kadar trajik olaylar yaşanmıştır. 1999'da Kosova'da başlayan Sırp-Arnavut çatışmaları NATO'nun müdahalesi ile son bulmuştur. Kosova'nın 2008'de bağımsızlığını tek taraflı olarak ilan etmesiyle birlikte Yugoslavya'nın dağılma süreci son bulmuştur.

²⁷⁵ Armaoğlu, 2018: 696.

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN'DA ETNİK ÇATIŞMALARIN ZEMİNİNİ OLUŞTURAN PARADİGMALAR VE ETNİK ÇATIŞMALAR

2.1. Yugoslavya ve Gürcistan'da Etnik Çatışmaların Zeminini Oluşturan Paradigmalar

Yugoslavya Tito'nun ölümünden sonra bir kriz ortamına girmiş ve 1990'ların sonuna kadar bir dağılma sürecine girmiştir. Bu dağılma sürecinin kanlı bir etnik savaşa dönüşmesinin elbette altında birçok sebep yer almaktadır. Özellikle bu sebeplerin ardında bölge tarihi yatmaktadır. Bölgede ortak yaşanmış, çatışmalar, katliamlar ve seçilmiş travmalar bölge her toplumu etkilemekte ve bu çerçeveler etrafında diğer toplumlar ile ilişkiler kurmaktadır. Etnik çatışmaların perde arkasında tarihin olduğu çalışmamızın birinci bölümünde değinilerek altı çizilmiştir. Fakat etnik çatışmaların temel olarak zeminini oluşturan milliyetçilik ile ekonomik faktörler ikinci bölümde ele alınarak daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Yugoslavya ile nerdeyse aynı kaderi Gürcistan'da aynı şekilde tarih faktörün toplumlar arası kin ve nefretin oluşmasında nasıl bir rol oynadığını ve bunun sonucunda nasıl etnik çatışmalara etki ettiğide çalışmamızın ilk bölümlerinde açıklanmıştır. Her iki bölgede temel olarak etnik çatışmaların zeminini oluşturan milliyetçilik ile ekonomik faktörlerin Soğuk Savaş sonrası özellikle de Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından nasıl etnik çatışmaları tetiklediğini ve etnik çatışmaların yaşanmasına sebep olduğu irdelenerek açıklanmıştır.

1.3.2. Milliyetçilik Faktörü

Yugoslavya ve Gürcistan bölgelerinin parçalanmasında kuşkusuz birçok faktör etkili olmuş, özellikle her iki ülkenin çok uluslu yapıya sahip olması iç politikada istikrarsızlığa ve milliyetçilik faktörü parçalanmasına sebep olmuştur.

Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nde sosyalist sistemlerin çökmesiyle birlikte milliyetçilik kavramı ivme kazanmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından Yugoslavya ve Gürcistan'da iç savaşa dönüşen ayrılma sürecini başlatmıştır.

Yugoslavya özellikle ulusal sorun konusunda oldukça iddialı bir ülke olmuştur. Yugoslavya Sosyalist Federatif Devleti bu sorunu çözdüklerini ileri sürmüş hatta diğer devletlerle kendilerini etnik kimliklerin bir arada yaşamasının tek formülü olduğunu savunmuştur. Gerçekten Yugoslavya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurduğu sistem ile

içinde barındırdığı etnik kimlikler, din ve dil farklılıklarına rağmen başarılı bir yönetim sergilemiştir. Burada unutulmaması gereken husus ise bu etnik grupların İkinci Dünya Savaşı'nda birbirlerine karşı topraklarını genişletmek ve büyük devletler kurmak adına giriştikleri katliamlardır. Bu perspektifler göz önüne alındığında Yugoslavya'nın tüm bu olumsuz şartlar altında Tito'nun önderliğinde inşası gerçekleştirilmiştir. Tito'nun kurduğu bu sistem inişli çıkışlı olmasına rağmen 1980'lerin sonuna kadar büyük bir gerginlik yaşamadan sürmüştür.²⁷⁶

Yugoslavya'da milliyetçiliğin yükselmesi her şeyden önce bölgenin tarihsel geçmişiyle ilintilidir. Bu anlamda Balkan coğrafyasında milliyetçilik tarihin bir mirası olarak kabul edilmektedir. Yüz yıllardan beri Balkan bölgesi değişik dil, din ve etnik kökenden gelenlerin evi olmuştur. Etnik bakımdan birbirine yakın olanlar dahi aidiyet duygusunun güçlü olması nedeniyle kaynaşamamışlardır.²⁷⁷ Tarihin her döneminde gerek İmparatorluk gerekse de Yugoslavya şemsiyesi altında uluslar yan yana yaşamışlar ama birbirlerinden ayrı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Daha önce de bahsedildiği gibi, İkinci Dünya Savaşı öncesi Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (1918-1941) Sırpların tahakkümü altında geçmiştir. Özellikle 1929'dan sonra Sırplaştırma devletin resmi politikası haline gelmiş, Hırvat ve Slovenler dışında kalan ulusların varlığı kabul edilmemiştir.²⁷⁸

Yugoslavya'da milliyetçiliği canlı tutan bir diğer faktör ise İkinci Dünya Savaşı deneyimleri olmuştur. Almanların Yugoslavya'yı 1941'den 1945'te işgaline kadar geçen 4 yıl içerisinde Yugoslav sınırları içerisinde yaşayan halklar birbirleriyle kıyasıya mücadele etmişlerdir. Hırvatistan ve Bosna Hersek topraklarını içine alan bölgede Alman koruması altında kurulan Ustaşa Devleti, toplumunu homojen bir yapıya dönüştürmek için başta Sırp ve Boşnaklar olmak üzere yüz binlerce insanı katletmiştir. Aynı şekilde Çetnikler, Sırp olmayan uluslara karşı katliam yapmışlardır. Savaş sonrası ise Partizanlar, saflarına katılan yüz binlerce Hırvat'ı Almanlar ile işbirliği yaptığı gerekçesi ile kurşuna dizmiştir. Tekrardan Sırpların denetimi altında Yugoslavya'nın kurulmasını ve büyük Sırbistan hayali olan Çetnikler de Partizanlar tarafından infaz edilmiştir.²⁷⁹

Yugoslavya'da milliyetçiliğin bir başka dikkat çekici yanı, uluslara sağlanan her türlü ekonomik, siyasal ve diğer tüm hakların sağlanıp milliyetçiliğin gelişmesine engel olunması beklenirken tam tersine milliyetçiliği besleyen ana kaynak haline gelmiştir. Bu ülkelerdeki

²⁷⁶ Üzgel, 1992: 217..

²⁷⁷ Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar aynı ırktan gelmelerine rağmen, yaptıkları dini tercihlerden dolayı aralarındaki ayrılmaya sebep olmuştur. Güney Slavları olan Sırp Ortodoks, Hırvatlar Katolik ve Boşnaklar Müslüman dinini kabul etmişlerdir. Alkan, 1994: 71-72.

²⁷⁸ Ülger, 2016: 84-85.

²⁷⁹ Ülger, 2016: 85.

federalizme dayanan siyasal yapı, gelişimi boyunca giderek merkezîyetçilikten uzaklaşmış, Tito'nun uyguladığı politikalar sonucu egemen ulusun üstünlüğünün kurulmasına engel olunmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetlerde ve Kosova'da zaman zaman meydana gelen olaylara rağmen özerk bölgelerin ve milliyetlerin varlıkları, ulusal hakları tanınmışken ve ülke çapında eskisi gibi bir Sırp egemenliği söz konusu değilken milliyetçiliğin tüm bu haklara rağmen Yugoslavya'da yükselmesi dikkat çekmektedir.²⁸⁰

Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti, ulus sorununa ve milliyetçiliği Yugoslavya'dan silmek adına Yugoslavya anayasasında bir takım özgürlükleri uluslara ve azınlıklara sağlamıştır. 1946 anayasanın 1. Maddesi'nde Yugoslavya, -ayrılma hakkı da dahil olmak üzere- self determinasyon hakkına sahip uluslar olarak tasnif edilmiştir. Anayasanın bir diğer maddesinde ise her ulusun kültürel gelişmesi ve kendi dilini kullanma hakkı tanınmıştır. Yugoslavya ilerleyen tarihlerde yaptığı anayasa değişiklikleri ile ulusların yetkilerinin daha da genişlemesine ve milliyetçiliğin yeşermesine zemin oluşturmuştur.

1965 yılında Yugoslavya'nın Pazar Sosyalizmine geçişi milliyetçiliğin aynı zamanda ekonomik bir zemine oturmasını sağlamıştır. 1966 tarihinde Sırp kökenli istihbarat başkanı Alexander Rankoviç'in Tito'nun emriyle alınması ile Federasyon içinde siyasi anlamda liberalizm yaratılmıştır. Uluslara ve etnik gruplara yönelik baskıların ortadan kalkmasıyla milliyetçi akımlar Komünist Parti bürokrasisinde etkin olmaya başlamış, Tito önderliğinde zaman zaman temizlik yapılsa da tam manasıyla temizlenememiştir.²⁸¹

1967 ile 1971 anayasalarında yapılan değişiklikler ve 1974 Yugoslav yeni anayasası Federe Cumhuriyetlerin Federasyona bağlantılarını zayıflatmıştır. 1974 yılında kabul edilen yeni anayasa ile Cumhuriyetlerin hak ve yetkileri -kendi kaderini belirleme hakkı dahil olmak üzere- o kadar kapsamlı belirtilmiştir ki, federasyonun adeta arada sadece bağlantıyı sağlayan bir organ olmanın ötesinde bir işlevi kalmamıştır.²⁸²

1974 Anayasası, Cumhuriyetlerin haklarının genişletilmesinin yanında özerk bölgeler olan Kosova ile Voyvodina'nın Cumhuriyetler ile eşit haklara sahip olma hakkını tanımış, uluslarda milliyetçilik akımının yüzeye çıkmasında ve gelişmesinde katkıda bulunmuştur. Yeni anayasa Yugoslavya devletinin zayıflamasına ve Yugoslav ulus üstü kimliğinin yerine bireysel kimliklerin benimsenmesine neden olmuştur. Ayrıca, Sırbistan'a bağlı olan iki özerk bölgeye verilen haklar, Yugoslavya ile Tito'ya ve özerk bölgelere tepki olarak Sırp milliyetçiliğini tırmandırmıştır.²⁸³

²⁸⁰ Üzgel, 1992: 218.

²⁸¹ Ülger, 2016: 87.

²⁸² Üzgel, 1992: 229.

²⁸³ Kenar, 2005: 129.

1980 tarihinde Tito'nun ölümü, aynı zamanda milliyetçiğe geçiş dönemi olmuştur. 1981 yılında Yugoslavya'da yapılan nüfus sayımında, 22,4 milyon nüfusun sadece 1,2 milyonu (yüzde 5) milli kimliğini “Yugoslav” olarak kabul etmiştir. Zaten bu 1,2 milyonun çoğunluğu asker-sivil-devlet-parti bürokratlarından oluşturmuştur. Bu durum, Yugoslavya genelinde etnik-tarihi milli kimliklerin güçlendiğinin ve ilanın işareti olarak görülmüş ve yıllarca üstünde durulan Yugoslav kimliğinin başarısızlığının kanıtı olmuştur.²⁸⁴

1980'li yıllarda etnik milliyetçilik ve baskı politikası çığırını açan, gerilimi tırmandıran olay, Kosova'da Arnavutların ayaklanması ve Sırbistan tarafından şiddetle bastırılması olmuştur. Olaylar 11 Mart 1981'de öğrencilerin Priştina Üniversitesi'nin sosyal şartlarının iyileştirilmesi boyutundan 25 Mart'ta siyasi bir görünüme bürünmüştür. Bunun üzerine üniversite rektörünün daveti ile polisler öğrencilere çok sert müdahale ederek çoğu öğrenciyi tutuklamıştır. Protestoların daha da büyümesi ise 26 Mart Kosova'nın başkenti olan Priştina'da öğrenciler ve bu sırada greve giden işçilerin birleşmesi ile binlerce kişilik bir protesto yapılmasıyla gerçekleşmiştir. Göstericilerin sloganları bağımsız bir Kosova ve Arnavutluk ile birleşme istekleri olmuş, fakat bu talepler ordu tarafından çok sert bir şekilde bastırılmıştır. Böylece Kosova aylarca Yugoslavya'dan ve hatta dünyadan tecrit edilmiştir. Kosova ayaklanması Sırp-Arnavut uçurumunu daha da artırmıştır.²⁸⁵

Yugoslav halkları arasında en güçlü milliyetçiliğe sahip olan Sırlar, Sırbistan'ın konumunu güçlendirmek için milliyetçilik faktörünü seçmiştir. Slobodan Miloşeviç 1986 yılında Sırp Komünist Parti Başkanı ve 1987'de yapılan seçimlerde oyların çoğunluğunu alarak Sırbistan Devlet Başkanı olmuştur. Şovenist Slobodan Miloşeviç, batmakta olan komünizmin yerine Sırp milliyetçiliğini yeni bir reçete olarak sunmuştur. Siyasal programını özerk bölgeler üstünde Sırp egemenliğini kurmak, 1974 Anayasasını kaldırmak ve Yugoslavya'yı Sırp egemenliği altında birleştirmek olarak belirlemiştir. Miloşeviç Sırlar arasında birleştirici bir faktörken Yugoslavya için bölücü bir faktör olmuştur.²⁸⁶

Miloşeviç, Yugoslavya'yı Sırları zayıflatma projesi olarak görmüştür. “Zayıf Sırbistan, güçlü Yugoslavya” prensibi artık sona ermiş ve Sırbistan'ın tekrardan eski kudretine kavuşma zamanının geldiğini ifade etmiştir. Tam bu tarihlerde 1985-1986'da -Sırp Bilimler Akademisi- Miloşeviç'i destekler nitelikte Yugoslavya'daki Konumu hakkında 75. sayfalık bir memorandum yayınlamıştır. Memorandumda, Sırların tek bir devlette yaşamaları gerektiği ve bunun için de “Büyük Sırbistan” a duyulan ihtiyaçtan, bu hedefe nasıl

²⁸⁴ Bora, 1995: 99.

²⁸⁵ Crampton, 2007: 145; Bora, 1995: 102.

²⁸⁶ Kenar, 2005: 130.

ulaşılacağından bahsedilmiştir. Büyük Sırbistan²⁸⁷ ve Sırp milliyetçiliğinin resmi belgesi haline gelen memorandum aynı zamanda Miloşeviç'in devlet politikasının ana hatlarını oluşturmuştur.²⁸⁸

Slobodan Miloşeviç, Yugoslavya'nın Sırp seçilmiş travmasının canlandırılması ve siyasi propaganda olarak kullanılması ile Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesine yol açmıştır. Prens Lazar'ın kalıntıları bir tabuta başta kilise yetkileri olmak üzere davaya inananlar tarafından köylerden başlayıp bütün kasabaların gezdirilmesiyle, Sırp seçilmiş travmasının canlandırılmasının ilk adımları başarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Kosova'da Prens Lazar için yeni bir anıt inşa edilmiştir. Lazar tüm Sırbistan'da bir yıl gezdirildikten sonra sürgünden dönmüş ve bu anıtın altına gömülmüştür. 600 yıllık Sırp seçilmiş travması olan -28 Haziran 1389 Kosova Savaşı⁻²⁸⁹, 28 Haziran 1989 Kosova Savaşı'nın 600. yılında Miloşeviç, Lazar/İsa'nın yeryüzündeki bir "krallık" kurmak üzere cennetteki karanlığından yere inmesini simgelercesine anıtın olduğu alana bir helikopterle iniş yapmıştır. 28 Haziran'da Miloşeviç yaptığı konuşmada, tekrardan Büyük Sırbistan'ı kuracağını ifade etmiştir. Sırp lideri Miloşeviç ve etrafındaki akademisyenlerin ve kilise otoritelerinin altı yüz yıllık seçilmiş Sırp travmasını canlandırılması, Miloşeviç ve etrafındakilerin "Büyük Sırbistan" yaratma hayallerini Yugoslavya'nın 1990'lardan başlayarak Kosova Savaşı'na kadar bölgede etnik çatışmaların meydana getirilmesine neden olmuştur.²⁹⁰

Sırlar için Kosova'nın önemi, Ortaçağda Sırbistan Krallığı'nın kalbi ve Sırp ulusunun doğum yeri olarak kabul edilmesidir. Ayrıca Sırbistan Krallığı'nın 1389'da Osmanlı Ordularına yenilerek kaderine mahkûm olduğu yer olarak kaydedilmiştir. Kısacası Kosova, Sırlar için Sırbistan'ın Kudüs'ü olmuştur.²⁹¹

Milliyetçiliği körükleyen bir diğer lider ise Bosna'da Sırların lideri olan Radovan Karadžić (Bosna Kasabı) olmuştur. Miloşeviç'in yolunu benimseyen Karadžić, aynı şekilde

²⁸⁷ Kosova, Vojvodina, Karadağ, Bosna'nın büyük bir bölümü ve Hırvatistan'ın doğusunun bir bölümünü içerir. Büyük Sırbistan fikrinin diğer bir fantezi noktası ise, Sırp kemiklerinin oluğu yere kadar Büyük Sırbistan'ın sınırları çizilebilir. Crampton, 2007: 145.

²⁸⁸ Alkan, 1994: 75; Memorandumda Federal Devletin 1945 yılından buyana Sırbistan'a gerek ekonomik gerekse siyasi yönden ayrımcılık uygulanması, ekonomide Hırvat-Sloven tekeli, 1974 Anayasasının Sırbistan'ı üçe bölmesi, Sırbistan, Kosova ve Vojvodina gibi hususlar üzerinde durmuştur. Özellikle Sırların kendi devletlerinin olmadığı vurgulanmıştır. Bu hususlarda yapılması gerekenler vurgulanmıştır. Öncelikle 1974 Anayasasının yürürlükten kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir. Todosjevic, 2001: 86.

²⁸⁹ Sırp efsanesine göre, Gri şahin kılığında Aziz İlyya, Osmanlı Devleti ile savaş sırasında olan Kral Lazar'a görünerek ona Bakire Meryem'den bir mesaj getirmiştir. Lazar'a mesajda iki seçenek sunulmuştur. Birincisi, eğer arzu ederse bu savaştan gelip gelecek ve yeryüzünde bir krallık sahibi olacaktır. İkincisi ise savaşı kaybedip şehit düşecek ve cennete bir krallığa kavuşacaktır. Lazar cenneti seçerek savaşı Osmanlı Devleti'nin kazanmasına izin vermiştir. Bu efsanenin temel amacı, Sırların utancı ve savaşı inkâr etmesinin bir sonucu olarak türemiştir. Volkan, 2013: 385.

²⁹⁰ Volkan, 2013: 389.

²⁹¹ Stevanović, 2005: 58.

Bosna'da bir Sırp devletinin kurulması, ardından Sırbistan ile birleşerek büyük Sırbistan hayalini gerçekleştirmek için gereken tüm milliyetçi hususlara başvurmuştur. Ne kadar ileri gidebileceğini ise, Eylül 1991'de Bosna-Hersek'te yapılan toplantıda şunları söyleyerek göstermiştir; "Müslümanlar büyük bir ihtimalle yok olacaklar". Bu sözlerin ne anlama geldiğini ise 9 ay sonra tüm dünya Bosna'da yaşanan katliamlar ile anlamıştır.²⁹²

Milliyetçilik başlığı altında Sırp'ların bu kadar ele alınmasının en temel nedeni Yugoslavya'da diğer ulusların milliyetçiliklerinden daha da saldırgan bir milliyetçiliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda da Sırp milliyetçiliği Osmanlı Devleti içinde en saldırgan ve aşırı uçlara sahip bir akımı sürdürmüştür. Sırp milliyetçisi olan Gavrilo Princip, Saraybosna'da Arşidük Francis Ferdinand'a ve hamile eşine düzenlediği suikast sonucu Birinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir. Görüldüğü gibi Sırp milliyetçiliği tarihin her döneminde saldırgan izlenmiş ve büyük devlet kurma hayali için tabiri caizse bu yolda her şey mubahtır anlayışı benimsenmiştir. Örnek vermek gerekirse, Sırp olmayan bir kadına tecavüz edilerek Sırp tohumlarının taşınması ve bu kadınlardan doğacak çocukların birer Sırp olacağı düşüncesiyle Büyük Sırbistan için hizmet edeceği fikirleri canlanmıştır. Nitekim bu mantık özellikle Bosna'da on binlerce kadının tecavüze uğramasıyla sonuçlanmıştır.²⁹³

Milliyetçilik faktörü diğer uluslarda daha çok Sırp milliyetçiliğine karşı tepkisel olarak doğmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Saldırgan Sırp milliyetçiliği karşısında Yugoslavya devleti içinde bulunan uluslar aidiyetlerini koruma ve Yugoslavya'da tekrardan Sırp hegemonyası altına girmemek için çaba sarf etmişlerdir. Bu çerçevede Yugoslavya parçalanma sürecine girerken genel olarak devletlerin tutumları şu şekilde olmuştur; Sırp milliyetçiliği yukarda da bahsedildiği gibi Yugoslavya genelinde hakimiyet kurmak, Sloven ve Hırvat milliyetçileri ise bir an evvel Yugoslavya'dan ayrılıp bağımsız birer devlet kurmak hedefini gütmüştür. Makedon milliyetçiliği ise, Yugoslavya'da Sırlara ve Arnavutlara, dışarıda ise Yunanistan'a varlığını kanıtlama çabasına girmiştir. Makedonya, Yugoslavya'da yaşanan olayların genellikle perde arkasında kalarak bekle-gör politikasını uygulamıştır. Bosna Müslümanları ise ayrı ulus kimliği mücadelesi vermiştir. Karadağ Sırp'larla birlikte hareket etmeyi tercih etmiş, Kosova Arnavutları ise Bağımsızlık ve Arnavutluk ile birleşmeyi hedeflemiştir.²⁹⁴

²⁹² Alkan, 1994: 78; konuşmanın tamamını Türkçe olarak bakınız: <https://www.youtube.com/watch?v=WjBPMms-Kf8> (erişim tarihi: 22. 04. 2019)

²⁹³ Volkan, 2013: 390.

²⁹⁴ Ülger, 2016: 86.

Milliyetçiliğin bu denli hızlı bir şekilde büyümesinin nedenleri 1980'lerden başlayarak toplumu bir arada tutan Tito gibi bir liderin ölümü, Sovyetler Birliği tehdidinin kalkması, Sosyalizmin zayıflaması ve Yugoslavya'nın bloklar arasında kalmasının getirdiği Batı desteğinin kalkması olmuştur. Yugoslav modeli ölürken onun yerini giderek milliyetçilik almaya başlamıştır. Sosyalizmin boşalttığı alanı yıllardır için için kaynayan milliyetçilik akımları doldurmuştur. İdeolojik düzeyde kolay bir şekilde gerçekleşen bu dönüşüm, pratikte son derece kanlı bir şekilde canlanmıştır.²⁹⁵

Yugoslavya'da milliyetçilik kavramları ve etnik düşmanlıklar, milliyetçi liderler tarafından sırf kendi konumlarını güçlendirmek amacıyla halk arasında yayılmada başarılı kullanılmış ve etnik gerginliklerin bilerek tırmandırılması Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan savaşların ve dağılma süreçlerinde diğer devletlerden farklı olarak kanlı bir süreç gerçekleşmesine neden olmuştur.²⁹⁶ Güney Kafkasya'da etnik milliyetçiliğin canlanması ve etnik çatışmaların yaşanması, ulus inşa sürecini tamamlayamamış milletlerin ve azınlık olan etnik grupların Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile yaşanan değişimi tehdit olarak görmelerinden kaynaklanmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Cumhuriyetlerin birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Cumhuriyetlerin kontrolü altında olan özerk bölgelerde bulunan halkların geleceklerini tehdit altında görülmüş, varlıklarını ve kültürel kimliklerini yaşatmak adına milliyetçiliğe sarılmışlardır.

Gürcistan'da ise milliyetçiliğin yükselişi Yugoslavya'daki gibi aşama aşama gerçekleşmemiş, Sovyetler Birliği döneminde uygulanan politikalar sonucu bölgede çok sıkı bir denetim ve hiyerarşi söz konusu olmuştur. Bu etkenler bölgede milliyetçiliğin Glasnost ve Perestroika politikalarının ilanına kadar milliyetçiliğin açık bir şekilde ifade edilmesi ya da savunulmasını engellemiştir.

Gorbaçov'un başlatmış olduğu "perestroika" süreci, Gürcistan'da kısa bir zaman diliminde milli bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştür. Özgürlük ortamı daha sonra siyasi partilere temel teşkil edecek toplulukların/fikir platformlarının meydana gelmesi için uygun ortamı yaratmıştır. Topluluklar, genel olarak amaçlarının perestroikayı desteklemek olduğunu açıklasa da bu toplulukların çalışmalarının temeli, tarih dil ve edebiyat gibi etnik milliyetçiliği besleyen konuları kapsamıştır.²⁹⁷ Gürcistan vatandaşlığı, anlayışının henüz gelişme sağlamadığı bir ortamda ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde genişlemeye başlayan etnik Gürcü milliyetçiliği, ilk başlarda Sovyetler Birliği'nin uyguladığı Ruslaştırma politikalarına karşı olmakla beraber, kısa bir sürede Gürcistan sınırları içinde Gürcü olmayan diğer etnik grupları

²⁹⁵ Üzgel, 1992: 238.

²⁹⁶ Kenar, 2005: 133.

²⁹⁷ Ağacan, 2011: 57.

dışlayıcı bir kavrama dönüşmüştür. Olayın bu şekilde nüksetmesinde diğer etnik milliyetçiliklerin rolü olmuştur. Özellikle Abhazya ve Güney Osetya'nın özerkliklerinin genişletilmesi ve Gürcistan'dan ayrılma talepleri giderek radikalleşen ve uzlaşmaz bir seviyeye doğru tırmanan Gürcü milliyetçiliğini artmasına ve popülerleşmesine neden olmuştur. Böylece başlangıçta aydınlar çevresinde gelişen Gürcü milliyetçiliği, tavandan tabana inmiş, artık miting alanlarını dolduran yüz binlerce Gürcü tarafından desteklenmeye başlanmıştır. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer husus ise, Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'a karşı bağımsızlık talepleri ile Gürcistan'ın Sovyetler Birliği'nden bağımsızlık talebi ile eş zamanlı olmasıdır.²⁹⁸

Soğuk Savaş dönemi boyunca bastırılan Gürcü milliyetçiliği, Gorbaçov'un başlattığı reformlar sayesinde tekrar gün yüzüne çıkma fırsatı bulmuştur. Özellikle Zviad Gamsahurdiya'nın Abhazya'da yaşayan Abhazların gerçek Abhazlar olmadığı iddiası, aslında Abhazların Kartvel kökenliği olduğunu savunması etkili olmuştur. Gamsahurdiya, ayrıca bölgede Abhaz olduğunu ilan edenlerin bölgeye sonradan geldiklerini ve işgalci olduklarını ifade etmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, akademik çevrelerinin de bu görüşleri benimsemesiyle Gürcü milliyetçiliğinin hızlı bir şekilde büyümesine neden olmuştur.²⁹⁹

18 Mart 1989'da Abhazya'nın Lihni köyünde Komünist Partisi, Abhazya Bölge Komitesi ve Abhazya Bakanlar Kurulu'nun da içinde bulunduğu bir toplantı yapılmış, toplantıda alınan kararla Abhazya Özerk Statüsünün yerine Abhazya Cumhuriyeti statüsünün kabul edilmesi talep edilmiş, Tiflis'le ilişkilerin daha da gerginleşmesine sebebiyet vermiştir. Giderek şiddetlenen gösteriler, Gürcistan Komünist Partisi'nin Lihni'de alınan bağımsızlık kararını reddettiğini açıklamasına rağmen, Tiflis yönetiminin kontrol edemediği bir sürece girmiştir. Gürcistan'ın ve Abhazya'nın statüsünü değiştirmesi üzerine daha etkili adımlar atılmasını gerçekleştirmek adına 4 Nisan 1989'da, Gürcistan milli bağımsızlık hareketinin önemli isimlerinin başlattığı açlık grevi, Tiflis'e sığıyarak yüz binlerce insanın desteğini almaya başlamıştır. Olayların şiddetlenmesinin üzerine bir de 2 Nisan'da gerçekleştirilen SSCB Halk Temsilciler Kurultayı seçimlerinin gerçekleşmesi ile olaylar içinden çıkılmaz bir hale doğru ilerlemiştir. Seçimler sonucunda iktidarın eski yapıyı sürdürme ısrarı olayların çığırından çıkmasına neden olmuştur. Olayların şiddetlenmesi sonucu, Gürcistan Komünist Partisi olayları bastırması için Kızıl Ordu'nun müdahalesine izin vermiştir. 9 Nisan'da Kızıl Ordu zırhlı araçlarla donatılmış birlikler göstericilere çok sert bir şekilde müdahale etmiş ve 20 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.³⁰⁰

²⁹⁸ Kantarcı, 2014: 239-240.

²⁹⁹ Kumuk, 2004: 260.

³⁰⁰ Ağacan, 2011: 58-59.

“9 Nisan Olayları” Gürcistan tarihi açısından son derece önemli gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Bu olaylar, Gürcistan milli bağımsızlık hareketinin radikalleşmesine, bağımsızlık sürecinde halk tarafından Rus ve Komünist karşıtlığın ortaya çıkmasına, bölgede Sovyet sisteminin sarsılmasına ve devlet-toplum ilişkisinin tahrip olmasına neden olmuştur. “9 Nisan Olayları” halkın neredeyse tamamının Komünist Partisi’nin bir takım üyeleri ile Komünist Partisine muhalefet çatısı altında birleşmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu olaylar sonucu, gerçekleştirilen askeri operasyon nedeniyle birçok üye Komünist Parti’den ayrılmıştır. Neticede, Gürcistan’da iki farklı siyasal yapının oluşmasına neden olmuştur. Birincisi, SSCB’nin uzantısı olan Gürcistan Komünist Partisi, ikincisi ise sürecin doğal gelişmesi ve bütünleşmesi ile ortaya çıkan muhalif yapıdır.³⁰¹

Tüm bu karışıklıkların içinde Kasım 1989’da Gürcistan Yüksek Sovyeti, Gürcistan’ın çıkarlarına veya kanunlarına aykırı olması durumunda Sovyetler Birliği kanunlarını veto edilebileceği kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, Şubat 1990’da muhalefetin 1918-1921 tarihlerindeki Gürcistan’ın ilhakı tezi Bolşevik Rusya tarafından onaylanmış ve Mart 1990’da SSCB’den ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 28 Ekim 1990’da yapılan ilk çok partili parlamento seçimlerinde Gürcü milliyetçisi Zviad Gamsahurdiya’nın zaferiyle Gürcistan’da yeni bir dönem başlamıştır.³⁰² Gürcistan’ın Komünist Parti dışında ilk başkanı ve ilk çok partili seçimlerinde muhalefeti temsil eden Yuvarlak Masa İttifakı grubun lideri Zviad Gamsahurdiya, başkanlığı kazanmadan önce Sovyet iktidarına karşı aktif bir mücadele sergilemiş ve milli bağımsızlık savunucularının en önemli isimlerinden biri olmuştur.³⁰³

Ekim 1990 yılında Zviad Gamsahurdiya otoriter etnik milliyetçi hükümetinin başa gelmesiyle birlikte Gürcistan’ın içerisine düştüğü durumu, Andrei Sakharov’un Cumhuriyetçilik hakkındaki ifadesi olan “Küçük İmparatorluk” tanımına benzetmiştir. Ulusal şovenizm atmosferi, çok etnikli işbirliği ve çoğulculuk için gerekli olan hoşgörü, fikir birliği ve uzlaşmacı kriterleri yerinden sarsmıştır. Gürcistan muhalefeti ve etnik azınlıklar ulusal özgürlükler adına hareket ederken yeni bir siyasi paternalizm tehdidi altında kalmışlardır. Soğuk Savaş’ın bitişiyle birlikte Sovyetlere bağlı cumhuriyetlerde yapısal ve sosyal değişikliklerin iyimser hava çerçevesinde çoğulculuk ile sonuçlanacağı yönündeki bakış açıları hayal kırıklığına neden olmuştur.³⁰⁴

Devlet Başkanlığından önce ve sonra Sovyet karşıtı siyaset güden Gamsahurdiya, Moskova’nın sert tutumuyla karşılaşmıştır. Bu durum da zaten siyasi ve ekonomik olarak

³⁰¹ Kantarcı, 2014: 241.

³⁰² Kantarcı, 2014: 242.

³⁰³ Ağacan, 2011: 60-61.

³⁰⁴ Karabayram, 2011: 163.

krizde olan ülkenin koşullarının daha da ağırlaşmasına ve Gamsahurdiya'nın arkasında olan halk desteğinin azalmasına neden olmuştur. Özellikle Gamsahurdiya döneminin “Gürcistan Gürcülerindir” sloganları ile şekillenmesi, etnik milliyetçiliğin körüklenmesine ve ayrılıkçı etnik milliyetçiliğinin doğmasına neden olmuştur. Gürcü ulusunun inşasında Gamsahurdiya ülke içinde azınlıkları en büyük engel olarak görmüş ve bunları dışlayıcı bir siyaset izlemiştir. Gamsahurdiya dönemi, Gürcistan'da çoğulcu ve demokratik bir yöntemden daha çok tıpkı Sovyetler döneminde olduğu gibi tek partili sisteme dönüşmeye başlamıştır.³⁰⁵

Gamsahurdiya seçim sloganında olduğu gibi “Gürcistan Gürcülerindir” mantığıyla hareket etmiş ve Gürcü denetimi altında bir merkezi otoritenin inşası için gereken tüm yollara başvurmuştur. Özellikle, Gürcistan'a bağlı özerk bölgelerin kendilerini Sovyetler sonrası tehdit altında hissetmeleri ve geleceklerinden kaygı duymaları ile Gürcü milliyetçiliğinin tavan yapması, bir arada yaşamama isteğinin doğmasına ve Tiflis yönetimini inkâr etmelerine neden olmuştur. Abhazya ve Güney Osetya'da patlak veren sorunlar Moskova'nın arabuluculuğu ile her ne kadar durdurulmuşsa da sorunlar çözülmemiştir.³⁰⁶

RF Devlet Başkanı olan Boris Yeltsin tarafından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyeliğine karşı çıkan Gamsahurdiya, Moskova'nın Gürcistan içindeki ayrılıkçı gruplara destek vermesine ve Gürcistan yönetimini devirmeye yönelik çabalara destek vermesine itmiştir. Gürcistan'ın ilk Devlet Başkanı olan Gamsahurdiya'nın Sovyet sonrası izlemiş olduğu politika; Moskova'nın dışlanması, merkezi otoritenin yerleşmesi için azınlıklık gruplarının dışlanması, Gürcüleştirme hedefinin olması ve radikal hükümet tutumları olmuştur. Nerdeyse bir asır süren Sovyet denetiminin aniden ortadan kalkması ve bu şekilde izlenen politikalar, özellikle Abhazya ve Güney Osetya'da etnik kökenli çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu çatışmalara RF'nin müdahil olması ile körüklenmesine ve kronikleşmesine neden olmuştur. Gürcistan'ın ulus inşa sürecinde bu krizlerin yaşanması ve bir türlü toprak bütünlüğünü sağlayamamasına sebebiyet vermiştir.³⁰⁷

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından çok kısa bir süre sonra Güney Osetya'da referandum düzenlenmiş ve RF ile birleşme kararı çıkmıştır. Güney Osetya ile Tiflis arasında yaşanan çatışmaların Gürcistan merkezi otoritesi üzerine negatif etkisi ile Gamsahurdiya'nın izlediği baskı politikaları eklenince çatışmalar Gürcistan'ın başkenti Tiflis sokaklarına da sıçramıştır. Ulusal Muhafızlar olarak bilinen Gürcistan silahlı kuvvetleri lideri Tengiz Kitovani, Mhedrioni isimli paramiliter grubun lideri Jaba Loselani ve eski başbakan olan Tengiz Sigua'nın de oluşturduğu Askeri Konsey çatışmalara müdahale etmiş ve

³⁰⁵ Wheatley, 2009: 122.

³⁰⁶ Mitchell, 2009: 22.

³⁰⁷ Kantarcı, 2014: 242; Gahrton, 2010: 59-91.

gerçekleştirdikleri darbe ile Gamsahurdiya'yı başkanlıktan indirmiştir. Gamsahurdiya ülkede yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle ülkeden kaçmak zorunda kalmış, boşalan koltuğa da Mart 1992'de SSCB Eski Dışişleri Bakanı ve Gürcistan Komünist Partisi eski sekreteri olan Eduard Şevardnadze geçmiştir.³⁰⁸

Gamsahurdiya yönetimi kısa bir dönemi kapsasa da izlemiş olduğu politikalar ve uygulamaları Gürcistan'ın iç ve dış politikasını şekillendirmiş, uzun yıllar sürecek etkiler bırakmıştır. Gamsahurdiya'dan sonra başa gelen Şevardnadze dönemi ve sonraki dönemlerin en büyük problemi ülke içerisindeki özerk bölgelerle girilen çatışmalar, Gamsahurdiya'nın azınlıkları ötekileştirmesi, sadece güç kullanarak azınlık grupların hizaya getirilmesi anlayışı ile durum içinden çıkılmaz bir kronik hastalığa dönüşmüştür. Bu durum iç politikada istikrarsızlığa neden olurken dış politikanın bu perspektiflerle şekillenmesine neden olmuştur.

Gamsahurdiya dönemi boyunca Batı dünyasının -özellikle ABD'nin- Gürcistan'da aktif siyaset izlememesinin en temel nedeni Soğuk Savaş sonrası yaşanan iyimser hava ve RF'nin Batıyla yaklaşarak liberal ekonomiye entegre olduğu döneme denk gelmesidir. Bu sebeple ABD, Rusya'nın yakın çevresine aktif şekilde müdahil olmaktan sakınmıştır, fakat Şevardnadze'nin gelmesi ve ABD-RF yollarının giderek ayrışması sonucu bölgede rekabete dayalı yeni dönem başlamıştır.³⁰⁹

Gürcü milliyetçiliğinin temel olarak Sovyet sistemi ile Rus karşıtlığı içermesi ve Merkezi otoritenin Gürcülerin elinde olması diğer azınlık grupları dışlayıcı bir akım olarak yükseltmiştir. Abhazya ve Güney Osetya'nın kendilerini tehdit altında hissetmeleri, Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası Gamsahurdiya önderliğinde kurulan devlette Gürcü milliyetçiliğinin yükselişi, diğer azınlıkları dışlaması ve Gürcüleştirme politikaları bir arada yaşamanın imkânsızlaştırılmasına neden olurken aynı zamanda azınlık grupları arasında da Gürcü milliyetçiliğine karşı etnik grupların milliyetçilik akımlarının yükselmesine neden olmuştur. 1931 Gürcü Anayasasının tekrardan kabul edilmesi ve çıkan ayaklanmalarda Gürcistan Komünist Partisi'nin daveti üzerine Kızıl ordunun azınlıklara müdahalesi ile gruplar arası etnik kökenli milliyetçiliğin yükselmesine ve saldırgan hale dönüşmesine zemin oluşturmuştur. Bölgede başlayan Gürcü milliyetçiliği, Yugoslavya'da olduğu gibi tepki milliyetçiliğinin doğmasına neden olmuştur. Unutulmaması gereken ise, Gürcü milliyetçiliği SSCB döneminde de birliğin tüm çabalarına rağmen ayakta kalmış ve SSCB'den ayrılma düşüncesini her zaman diri tutmaya başarmıştır. Nitekim Gürcüler Kafkasya'da milliyetçiliğin en güçlü olduğu halkların başındadır.³¹⁰

³⁰⁸ Gharton, 2010: 78; Ağacan, 2011: 62-63.

³⁰⁹ Karabayram, 2011: 191-193.

³¹⁰ Kantarcı, 2014: 245.

1.3.3. Ekonomi Faktörü

Yugoslavya ile Gürcistan'ın dağılmasında ve etnik çatışmaların yaşanmasında nasıl milliyetçilik faktörü rol oynamışsa aynı şekilde bu kavramların oluşmasında ekonomi faktörünün rolü çok büyüktür. Her iki bölgede yaşanan siyasi sürtüşmeler, milliyetçi söylemlerin artmasının yanında bir de ekonomik sıkıntıların yaşanması bölge halklarının enerjilerini tamamen siyasi meselelere vermesine neden olmuştur. Bir ülkede ekonomik sistemin kötüye gitmeye başlaması halkın, iktidarı ile sistemi sorgulanmasına ve hatta değiştirmesine sebebiyet vermektedir. Her iki bölgede tüm etkenler birleşerek adeta domino etkisi oluşturmuş, milliyetçilik ve ekonomik sıkıntılar yüzünden dönüşü olmayan yola girmelerine neden olmuştur.

Yugoslavya, 1945 tarihinde Stalinist yani devletçi bir ekonomi-politika benimsemiştir. Fakat Yugoslavya'nın COMINFORM'dan çıkarılması ve SSCB ile yollarının ayrılması 1950'de Özyönetimin benimsenmesine yol açmış, 1965'de Pazar Sosyalizmi hayata geçirilmiştir.³¹¹ Sosyalist sistem içerisinde piyasa ekonomisinin işleyişinden kaynaklanan enflasyon ve dış borçlar gibi kronik sorunlar, 1970'lerden itibaren Yugoslav ekonomisini etkilemeye başlamıştır. Özellikle petrol fiyatlarında yaşanan artışlar ve uluslararası rekabetin artması Yugoslavya ekonomisine negatif yönde yansımıştır.³¹²

Tito yönetimi son 20 yıl boyunca, 1970'lerden başlayarak bazı ekonomik sıkıntılar olmasına rağmen, genel olarak halkın refah düzeyinin artması ve bunun halkta pozitif bir etki yaratmasının ardından, 1980'li yıllar boyunca Yugoslavya ekonomik ve siyasi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun sorumlusu olarak, 1980'lerde dünya genelinde olan ekonomik kriz kadar yatırım kararlarının federal ve bölgesel liderlerin yanlış yönlendirildiği görülmektedir. Aynı zamanda sınırlı Pazar ekonomisi, IMF (International Monetary Fund) ve Batı bankalarından alınan kredi borçları da ülkede yaşanan krizlerin nedenlerinden biri olmuştur. IMF istikrar programı da ülkenin kötüleşmesinde etkili olmuştur. Tito'nun vefatının hemen ardından Yugoslavya'nın uluslararası finansörleri, Tito dönemine ait borçlarını Yugoslavya'dan talep etmişlerdir. 1980'lerin sonuna doğru Doğu-Batı çatışmasında yaşanan

³¹¹ Özyönetim, iktisaden yatay olarak ve coğrafi açıdan dikey olarak adem-i merkeziyetçi bir yapıydı. Özyönetimin amacı, cumhuriyetlere siyasi, ekonomik hususlarda karar verme ve uygulama hakkının tanınması, özel mülkiyetin yeniden verilmesi Yugoslavya genelinde üretimin artışının yaşanmasına neden olmuştur. Yugoslav tipi sosyalizm (Pazar Sosyalizmi), sosyalist sistem içerisinde piyasa ekonomisi kurallarının çerçevesi içinde işletilmesi; fakat piyasanın kendi kuralları ile oluşmasına izin verilmeyip Komünist Parti'nin piyasayı denetlemesini içermekteydi. Yugoslavya'nın ekonomik açıdan benimsediği bu yol, cumhuriyetler içinde kendi pazarlarının oluşmasına ve bireylerin yaşadıkları cumhuriyetin çıkarlarını önde tutmasına ve Yugoslavya içinde iktisadi bölünmeye yol açmıştır. İsakovic, 1990: 115; Hobsbavm, 1993: 151.

³¹² Crampton, 2007: 139; Ülger, 2016: 87.

yumuşama dönemi ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle Batılıların her ne pahasına olursa olsun stratejik rolü de sona ermiştir.³¹³

Tito iktidarı boyunca her cumhuriyet kendi çelik endüstrisi, demir yolu bağlantısı vb. diğer yatırımlara sahip olmak istediğinden, bu doğrultuda prestij yatırımı olarak adlandırılan birçok boş yatırım Yugoslav ekonomisine yük getirmiştir. Slovenya ve Hırvatistan bu yatırımların ölü olduğu gerekçesiyle tepki göstermiştir. Bu nedenlere bir de ek olarak üretimde azalma, Doğu Avrupa ve Sovyet pazarlarının iç karışıklıklardan dolayı kaybedilmesi ve üretim kalitesinin eksikliği nedeniyle Batı pazarları kaybedilmiştir. Ek olarak enflasyonun, işsizlik oranlarının giderek yükselmesi ve nihayetinde Körfez Savaşı'nın bu dönemde patlak vermesi, ekonomik kriz ve gerilimin artmasına neden olmuştur. Ayrıca ülkede 1970'lerde başlayan ekonomik gerilemenin 1980'lerden itibaren artarak yoğunlaşması cumhuriyetler ve özerk bölgeler arasındaki ekonomik gelişmişlik farkı açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu durum 1980'den itibaren cumhuriyetler arasında Yugoslavya'nın ekonomi geleceğine olduğu kadar, ülkenin siyasi geleceğine dair de farklı fikirlerin doğmasına neden olmuştur.³¹⁴

Özyönetim ve piyasa sosyalizmi, cumhuriyetlerin orantısız gelişmesine neden olmuştur. Aradaki farkın uçurumlaşması iktisadi boyutun ötesinde siyasi düzeyde katlanılmazlaşmıştır. Ülkenin kuzeyinde bulunan en gelişmiş cumhuriyetler olan Slovenya ile Hırvatistan'ın tam serbest pazar ekonomisine geçme ve Avrupa'ya entegre olma düşüncesiyle; "fakir cumhuriyetlerin yükünü taşımamak" adına özerkleşme eğilimleri güçlenmiştir. Bu eğilim, giderek federasyondan ayrılma, bağımsızlık talebine dönüşmüştür. Federasyonun güneyinde bulunan devletler ise içinde buldukları ekonomik krizin ancak devlet tarafından yönlendirilecek olan bir ekonomi modelinin en iyi olacağına inanmışlardır. Cumhuriyetler arası ekonomik farklılığın sonucunda "sömüren-sömürülen" tartışmaları çıkmıştır. Daha zengin olan Slovenya-Hırvatistan diğer bölgeleri beslediğini iddia etmiş, göreceli olarak daha fakir olan diğer bölgeler ise kendilerinin sömürülen olduklarını ve ortak pastadan asgari ölçüde pay aldıklarını savunmuşlardır. Cumhuriyetler arasında giderek artan ekonomik sorunlara paralel olarak siyasi açıdan da sorunlar artmıştır.³¹⁵

Yugoslavya'da 1980'lerde yaşanan sosyo-ekonomik krizler federal bütçenin zarar görmesine neden olmuştur. Slovenya ve Hırvatistan diğer cumhuriyetlere sağladıkları yardımlardan dolayı şikâyet etmeye başlamış, 1990'da Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan ve Voyvodina federasyona artık vergi ödemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Özellikle Miloşević'in seçimlerde galip gelebilmesi adına 1,8 milyon dolar hazineden alıp oy satın almasının

³¹³ Kenar, 2005: 112.

³¹⁴ Vukadinovic, 1992: 5.

³¹⁵ Bora, 1995: 107.

ardından Hırvat ve Sloven hükümetleri, Federal hükümetin borçlarından bundan sonra kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır. Sloven ve Hırvat hükümetleri, Federal bütçeye desteklerini azaltmıştır. Ayrıca Slovenya'nın, Yugoslav ordusuna yükümlü olduğu ödemeleri bundan sonra yapmayacağını belirtmesiyle ordunun da bütçesi küçülmüştür. Bunların sonucunda Federal hükümetin de cumhuriyetlere yaptığı yardımlar kesime uğramıştır.³¹⁶

İstikrarı tehdit eden bir diğer faktör ise, ülke genelinde yaşanan ekonomik gelişmişlik farkı olmuştur. Cumhuriyetler arasında kaynak dağılımının hangi kriterler esas alınarak gerçekleştirileceği Yugoslavya'nın kuruluşundan kaynaklanan kronik bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Nüfus esas alındığında yatırımlar verimliliğin düşük olduğu bölgelere (geri kalmış bölgeler) yapılmıştır. Oysa bütçenin önemli bir kısmı Yugoslavya'nın ekonomik açıdan en gelişmiş iki ülkesi olan Hırvatistan ve Slovenya tarafından karşılanmıştır. Kaynakların bu şekilde geri kalmış cumhuriyetlere harcanması sadece kalkınma sürecinin yavaşlamasına neden olmamış aynı zamanda etnik ve politik problemlerin doğmasına neden olmuştur. Cumhuriyetler arası eşit kaynak dağılımı geri kalmış cumhuriyetlerin daha da fakirleşmesine neden olmuştur. Yugoslavya bu açıdan geleneksel olarak sosyalist ülkeler arasında gelir dağılımı en dengesiz ülke konumunda olmuş ve pazar ekonomisine geçiş bu durumu daha da kötülemiştir. Tito sonrası dönemde dayatılan kemer sıkma politikaları, istikrarın ana sütunu olan Federal devletin zayıflaması ve sosyalizmin gücünün azalması gelir dağılımının derinleşmesine neden olmuştur. Örnek vermek gerekirse, Slovenya'nın kişi başına ulusal geliri, Yugoslavya'da yoksul bölümü oluşturan Kosova'nın kişi başına düşen ulusal gelirin yedi katına yaklaşmıştır.³¹⁷

Yugoslavya'nın son dönemlerinde³¹⁸ cumhuriyetler ekonomiyi canlandırmak ve kurtarmak için ellerinden geleni yapmak adına izlenecek yol konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Neticede Yugoslavya genelinde yükselen milliyetçilik akımlarının iktisadi boyutları gelişmiş ve geri kalmış cumhuriyetlerde farklılık yaratmıştır. Kosova ve Makedonya gibi ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerde de milliyetçiliği besleyen temel olgular işsizlik ve ekonomik sıkıntılar olmuştur. Slovenya ile Hırvatistan, geri kalmış bölgelere yapılan mali yardımlardan kurtulmayı öne çıkararak milliyetçilik akımlarının desteklenmesine imkân

³¹⁶ Samary, 1995: 66-72; Kenar, 2005: 114.

³¹⁷ Crampton, 2007: 140-142; Ülger, 2016: 88.

³¹⁸ 1980'lerin sonun yaklaşılırken yükselen enflasyon, dış borç, işsizlik oranlarının artması ve gıda sıkıntısı Yugoslavya'nın en temel sorunu haline gelmiştir. Yugoslavya 1980 yılında dış borç 18 milyar dolara ulaşmış ve ticaret açığı 3,5 milyar dolardı bunun yanı sıra büyüme oranı sıfıra düşmüştü. 1990 yılında Yugoslavya ekonomisi her alanda altüst olmuştur. İşsizlik oranı yüzde 15 varmış, enflasyon oranı yüzde 127'e ulaşmış ve dış borç 22 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde bütün cumhuriyetlerde gerileme yaşanmıştır. Kenar, 2005: 112.

vermiştir. Sırp'lar ise, Yugoslavya'yı bir arada tutmak için hegemonyacı Sırp milliyetçiliğine sarılmıştır.³¹⁹

Tüm bu ekonomik sıkıntılar, krizler ve siyasilerin hatalı politikaları yüzünden cumhuriyetler ve bölgeler arasında iktisadi gelişme farklılıkları, toplumlar arasında kutuplaşma etnik milliyetçiliğin beslenmesine ve etnik kökenli savaşların yaşanmasında tek başına bir neden olmasa da en önemli etken olmuştur.

Gürcistan'a ekonomik açıdan baktığımızda, yukarıda da bahsedildiği üzere Yugoslavya'da olduğu gibi uzun bir zaman diliminde değil 3-5 yıl arası kısa bir sürede bu gelişmeler yaşanmıştır. SSCB 15 ülkesinden biri olan Gürcistan, Stalin döneminde adeta altın çağını yaşamıştır. Ekonomik olarak adeta özerk tutulan Gürcistan, Stalin'in ölümüne kadar diğer Sovyet cumhuriyetleri içinde nerdeyse en iyi koşullara sahip ülke konumunda yer almıştır. Stalin'in görece şekilde Gürcistan'a ekonomik ayrımcılık tanınması bölgede paralel bir ekonominin oluşmasına neden olmuştur. Bu paralel ekonomi, Abhazya sahilinde yer alan Karadeniz kasabalarının turizm gelirleri sayesinde hayat standartlarının yükselmesine ve Sovyet vatandaşlarının diğer Birlik Cumhuriyetleri'nde bulamayacağı tüketici ürünlerin yer aldığı karaborsanın oluşmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda resim, heykeltıraşçılık, tiyatro ve sinemacılık gelişmiştir. Gürcistan'ın ılımlı iklimi ve bereketli toprakları, Sovyetler Birliği'nin kapalı ekonomisi içinde aşırı talep edilen tarımsal ürünlerin yetişmesi için tercih edilen ana merkezlerden biri olmuştur. Ayrıca, Karadeniz sahili ve Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kalan Pitsunda ve Garga kentleri turistlerin uğrak yeri haline gelmiştir. Gürcistan kamuoyuna göre, Sovyetler Birliği içinde Gürcü hayat tarzı diğer Sovyet halklarına göre çok daha üstün, SSCB'nin diğer bölgelerinde yaşayanlar içinse de Gürcistan ayrıcalıklı bir toprak, kısıtlamalar ve lüks sanatoryumuyla farklılık gösterdiği düşünülmüştür. Fakat Stalin'in ölümü ve ardından gelen Sovyet liderleri Gürcistan'ın ayrıcalıklı konumunu yitirmesine neden olmuştur. Gürcistan bu süreçten sonra SSCB'nin kapalı ekonomisinin bir parçası haline gelmiş ve Moskova'dan yönetilmiştir.³²⁰

Bolşevik Devrimi ile uygulanmaya başlanan sosyalist ekonomik sistem sayesinde Sovyetler Birliği'nde merkezi planlama ekonomisi hakim kılınmıştır. SSCB, merkezi planlama ekonomisi ile Doğu Bloku ile birliği oluşturan cumhuriyetleri ve özerk bölgeleri entegre etmeye çalışmış, böylece ülkelerin kendi kendilerine yeterli olmamasını hedeflemiş ve birliğin geleceğine yönelik önlemler alınmıştır.³²¹

³¹⁹ Ülger, 2016: 88.

³²⁰ Cheterian, 2017: 182-183.

³²¹ Avşar ve Solak, 1994: 90.

1970’li yıllardan başlayarak Sovyetler Birliği’nin, gerekli modernizasyonun yapılamaması, teknoloji ve kalitenin geri planda kalması, arz-talep dengelerinin kurulamaması, tarım sektöründeki izlediği yanlış politikalar yüzünden çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel olaylar çözülmeye başlamış, merkezi otoritenin zayıflamasıyla ile de sosyalist anlayış giderek zayıflamış ve ortadan kalkmıştır. 1989 yılında Doğu Avrupa’da yaşanmaya başlayan hareketlilik, politik bağımsızlık ve ekonomik etkinlik kazanma arzusu ile yönetilmiş, bu olaylar hem sosyalist dış ticaret sisteminin hem de bölgesel ekonomik entegrasyon olan COMECON’un çöküşüne yol açmıştır.³²²

Mihail Gorbaçov’un 1985’te SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekteri seçilmesi ile merkezi planlamaya dayalı Sovyet ekonomisinde serbest pazar ekonomisinin ilk adımı atılmıştır. Özellikle, ekonomik reform yeniden yapılanma (perestroyka) ile 1980’li yılların başından itibaren bozulan ekonominin tekrardan raylarına sokulması, ekonomideki gerilemenin engellemesi, ekonomiye geniş ölçüde dinamizm kazandırma ve köklü bir değişimi gerçekleştirmek hedeflenmiştir.³²³

Ekonomi temeli kamu mülkiyeti prensibine dayanan Sovyet sisteminde başlangıçta ekonomik zenginliklerin paylaşılması, etnik gruplar arasında bir rekabete ve ekonomik çıkarların tetiklediği milliyetçilik akımlarına neden olmamıştır. Fakat 1980’lerde başlayarak 1990’lerin başında ortaya çıkan derin sosyo-ekonomik kriz ve ülke zenginliklerinin paylaşım krizi Sovyet ulusları arasındaki anlaşmazlıkların derinleşmesine neden olmuştur. Glasnost politikaları, Komünist Parti’nin katı sansürünün zayıflamasına ve Sovyet uluslarının kendi ekonomik ve siyasi ulusal çıkarlarına sahip çıkmalarına imkân sağlamıştır. Böylelikle cumhuriyetlerden güçlenen ulusal elit (parti teşkilatı üyeleri, fabrika müdürleri, tanınmış akademisyenler v,s) kısa bir zaman diliminde milliyetçi ideoloji oluşturarak kendi halklarına dayatmıştır.³²⁴

Gürcistan diğer Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri gibi dağılma arifesine girmiş ve diğer Sosyalist Cumhuriyetler gibi önce egemenliğini sonra da bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Gürcistan’ı diğer cumhuriyetlerden ayıran temel nokta, bağımsızlığını ilan eder etmez içinde yaşadığı etnik temelli problemler yüzünden bir türlü sağlayamadığı toprak bütünlüğü olmuştur. Bağımsızlık döneminde Gamsahurdiya’nın başında bulunduğu hükümet, birleştirici ve demokratik bir yol izlemek yerine devlet inşası sürecinde milliyetçi ve dışlayıcı bir siyaset izlemiş, özellikle Abhazya ile Güney Osetya’da kördüğümüne neden olmuştur.

³²² Ağdaş, 2006: 2. .

³²³ İgre, 2006: 187-188.

³²⁴ Karabayram, 2011: 70.

Siyasi sorunların yanı sıra Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan Gürcistan, merkezi plana dayanan karar alma mekanizmalarını terk edip serbest piyasa ekonomisine yönelmiş ve geçiş ekonomisi sürecine girmiştir. Ayrıca ulusal ekonomiyi tekrardan inşa etme, ekonomik kaynakların kontrolü ve ülke ekonomisinin idare tarafından yönetilmesi durumlarla karşılaşmıştır. Gürcistan, bağımsız devlet olma özelliklerini kazanma ve merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine dönüşüm sürecinin sıkıntılarını bir anda yaşamıştır. Bu olayların yanına bir de reform hataları eklenince büyük ölçüde üretim düşüşü yaşanmış, temel iktisadi göstergeler 1970'teki düzeye gerilemiş ve 1991-1995 yılları ekonomik reformdan çok ekonomik krizle mücadele yılları olmuştur.³²⁵

Gürcistan yukarıda da bahsedildiği gibi bağımsızlığının ilk gününden itibaren tüm enerjisini iç sorunlara harcamak zorunda kalmıştır. Yaşanan krizler Gürcistan'ın istediği reform hareketini başlatamamasına neden olmuş, ekonominin temelini oluşturan vergi Gürcistan içerisinde bulunan bölgelerden bir türlü tahsis edilmemiştir. Ayrıca Sovyetler döneminde, siyasi ve kültürel olarak Gürcistan'ın dokularına zarar verilerek tekrardan yapılandırılmıştır. Aynı şekilde SSCB dönemi boyunca Kafkasya özellikle de Gürcistan ekonomik açıdan olumsuz bir duruma maruz kalmıştır. Tüm ekonomik kararlar Moskova'dan alınmış, ekonomik açıdan altyapı, tarımsal ve sanayi gelişmesi Moskova'nın hiyerarşik katı düzeniyle belirlenmiştir.³²⁶

Sovyetler Birliği'nin dağılması arifesinde, BDT eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri'nin bir bölümü aralarında yaptıkları anlaşmayla uluslararası örgütün temelini atmışlardır. BDT topluluğunun temel amacı, Sovyetlerin dağılmasının ardından bu ülkelerin tekrardan bir çatıda buluşturulması, ortak bir pazarın gerçekleşmesi ve RF'nin eski nüfuz alanlarında tekrardan siyasi, ekonomik ve askeri açıdan hakimiyet sağlanması olmuştur. Gürcistan ilk başlarda BDT'na girmeyi kabul etmemiş fakat yaşadığı iç çatışmalar ve bu çatışmaları Rusya'nın arabuluculuğu ile çözmesi Rusya'ya boyun eğmesine neden olmuştur.³²⁷ Gamsahurdiya'nın ülkeden kaçmasının ardından yönetime gelen Şevardnadze'nin RF açısından daha ılımlı bir politika izlemesi ile BDT, Gürcistan üye olmuştur. BDT'nin ekonomik ve siyasi açıdan yetersizliğinin yanı sıra Moskova'nın nüfuz amaçlarına bir araç gibi kullanması Güney Kafkasya'ya başta ABD olmak üzere diğer Batılı devletlerin ilgisini çekmiştir. Özellikle Rusya enerji tekelinin ortadan kaldırılması için

³²⁵ Ağdaş, 2006: 4; Gürcistan ekonomisi için daha detaylı bilgi edinmek için Dünya Bankası verilerine bakınız: <http://documents.worldbank.org/curated/en/496731525097717444/pdf/GEO-SCD-04-24-04272018.pdf> (erişim tarihi: 24.04.2019)

³²⁶ Henze, 1994: 66.

³²⁷ BDT; 21 Aralık 1991'de üç Baltık devleti Estonya, Letonya, Litvanya ve Gürcistan hariç diğer eski Sovyet ülkelerinin katılımıyla kurulmuştur. Gürcistan 1993 yılında birliğe katılmasına rağmen 2008'de ayrılmıştır. Karabayram, 2011: 85.

Azerbaycan petrolünün çıkarılması ve bu enerji kaynaklarının uluslararası piyasaya aktarılması Gürcistan'a özel bir önemin atfedilmesine neden olmuştur. Ermenistan ise geçmişte olduğu gibi Rusya'nın yanında yer alarak adeta Rusya politikalarını uygulayan bir kukla ülke haline gelmiştir. Azerbaycan ve Gürcistan tüm sıkıntılara rağmen Batı ile gerçekleştirdikleri ilişkiler sayesinde bir büyüme ivmesi yakalamıştır. Ermenistan ise, izlediği politikalar sonucu bölgede izole edilmiştir. RF ve ABD çekişmesi bölgelerin daha da istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Bu çekişmenin en bariz örneği Gürcistan olmuştur. ABD, Batı taraftarı politikacıları desteklemek, ülkeye krediler vermek ve hatta NATO'ya üye olmak gibi hayallerin oluşmasına neden olmuştur. RF ise sürekli Batı politikaları izleyen ve RF'yi dışlayan merkezi Gürcü politikasına karşılık bölgedeki ayrılıkçı grupları destekleyerek istediklerine elde etmeyi hedeflemiş/hedeflemektedir.³²⁸

Yugoslavya'da olduğu gibi etnik milliyetçilik ve etnik çatışmaları tetikleyen en önemli unsurların başında ekonomik sorunlar yer almıştır. Aynı zamanda her iki bölgede yaşanan siyasi ve iktisadi krizlerin yegâne kurtuluşu olarak bölgede bulunan etnik kimlikler birbirlerinden ayrılmakta ve bağımsızlığını ilan etmekte görmüşlerdir. Tüm bu faktörler etnik kökenli savaşların yaşanmasının zeminini oluşturmuş ve her iki bölgede etnik kökenli savaşların yaşanmasına neden olmuştur.

2.2. Yugoslavya ve Gürcistan'da Yaşanan Etnik Çatışmaların Karşılaştırılması

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın bitişinin yarattığı küresel ölçekli deprem, 45 yıldır bazı hareketlenmelere karşı uyuyan tarihsel fay hatlarını Yugoslavya'da harekete geçirmiştir. Aynı zamanda Sovyetlerin içinde bulunan cumhuriyetler, depremi en şiddetli hisseden ülkeler olmuştur.³²⁹

Yugoslavya ve Gürcistan'da sosyalizmin ulus üstü kimlik yaratma hedefi 1980'lerin sonunda her iki bölgede de ne kadar başarısız olduğunu göstermiştir. Komünizmin sınıfsız toplum ve bireysel kimliklerden uzak bir toplum yaratma hedefi dünya genelinde olduğu gibi bu iki bölgede de sınıfta kalmıştır. Her iki bölgenin halklarının kimliklerinden vazgeçmemesi, Soğuk Savaş'ın sonuna doğru her iki bölgede milliyetçilik akımlarının giderek artması ve saldırgan hale gelmesi bölgede bulunan etnik azınlıkların artık bir arada yaşama karşı çıkmalarına neden olmuştur. Yugoslavya'da başlayan Sırp milliyetçiliği ve diğer cumhuriyetleri egemenliğine katma isteği, diğer etnik gruplarda milliyetçiliği tetiklemiş ve milliyetçilik akımlarının bölgede artmasına neden olmuştur. Gürcistan'da ise bağımsızlık döneminde hükümetin başında olan Gürcü milliyetçisi Gamsahurdiya'nın toplumu birleştirici

³²⁸ Yalçınkaya, 2006: 35-44.

³²⁹ Emiroğlu, 2010: 111.

ve yapıcı bir dilden uzaklaşarak ‐Gürcistan Gürcülerindir‐ mantığı ile bölgede tamamen Gürcü denetiminde merkezîyetçi bir otorite kurmaya çalışması, aynı Yugoslavya’da olduğu gibi tepki alarak diğer etnik gruplarda milliyetçiliğin canlanmasına ve ayrılıkçı fikirlerin doğmasına neden olmuştur. Gürcistan’da Sovyetlerin uyguladığı siyasi, ekonomik ve kültürel politikalar sonucu Gürcistan etnik konularda tam anlamıyla bir kördüğümün oluşmasına neden olmuştur. Rus nüfus mühendisliği ile bölgelerdeki halkların yerlerinin değiştirilmesi ya da bölgelere başka etnik yapıların getirilmesi ile doğal dokular bozulmuştur. Sovyetlerin gücünü yitirmesinin ardından ise bu bölgeler Gürcistan’da en temel sorun haline gelmiştir. Yugoslavya’da da Tito dönemi boyunca bastırılan tüm ayrılıkçı ve milliyetçi duygular Tito’nun ölümü ve özellikle 1980’lerin sonuna adeta hortlamıştır. Özellikle, Yugoslav halkları, tarihlerini bir türlü hatıralarından silmemişlerdir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nda birbirlerine yaptıkları katliam her zaman göz önünde tutularak diğer etnik gruplarla ilişki kurulmuştur. Milliyetçiliğin Balkan tarihinin bir parçası olması nedeniyle milliyetçi duygular hiçbir zaman tam manasıyla terk edilmemiş hatta etnik çatışmaların bölgede yaşanmasının en temel nedenlerinden birini teşkil etmiştir. Her iki bölgede farklı etnik kimliklerin bulunması, ulus üstü kimliğin başarısızlığı, milliyetçilik akımlarının artması ile saldırgan milliyetçiliğe dönüşmesi ve ekonomik sebepler, zincirleme etki yaratarak etnik çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Yugoslavya’daki federal yapının ve komünist sistemin yıkılmaya başladığının ilk belirtileri Kosova’da yaşanan krizlerle kendini belli etmiştir. Kosova’da 1981 yılında Priştina’da yapılan protestolar büyüyerek statülerinin değiştirilmesi yönüne kaymıştır. Kosova’nın ayrılık taleplerine başta Sırp toplumu tarafından karşı çıkılmış ve ordunun sert bir şekilde bastırılmasıyla son bulmuştur. 1986’da ise Arnavutların Sırp yerleşim yerlerinde ikamet etmesi yasaklanmıştır. Aynı yıl içinde 212 Sırp entellektüel ‐Kosova’daki Arnavutlar tarafından Sırlara yapılan zulümleri‐ protesto etme adına bir genelge yayınlamıştır. Halk arasında da Kosova’daki Sırp kadınların Arnavut erkekler tarafından tecavüze uğradığı propagandası hayata geçirilmiş, takip eden yıllarda Sırp kökenli görevlilerin sayısı arttırılarak üst seviyelere getirilirken Arnavutlar sistemli bir şekilde devlet görevlerinden tasfiye edilmiştir (aktif bir şekilde tecrit politikası). Bu şekilde bölgede Sırp kontrolü ve nüfuzu artırılmış ve pekiştirilmiştir.³³⁰

1988 yılı boyunca parti tarafından örgütlenen, kendiliğinden görünömlü ‐Kosova Sırlarıyla dayanışma‐ gösterileri Yugoslavya geneline yayılmıştır. Miloşeviç bu gösterileri destekleyen konuşmalarında, ‐Sırbistan ya birleşecek, ya yok olacaktır‐ ifadelerini tekrar

³³⁰ Lendvai ve Parcell, 1991: 36-40; Akman, 1994: 27.

etmiştir. Ayrıca Belgrad basını Kosova gösterilerini üçüncü Sırp ayaklanması (on dokuzuncu yüzyıldaki ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki bağımsızlık mücadelesi) olarak lanse etmiştir. Bu protestolar Yugoslavya genelinde Sırp birliğine ve Sırp şovenizminin oluşmasına neden olmuştur.³³¹

Kosova'da 28 Haziran 1389'da Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü kutlamalarında Miloşević'in yaptığı konuşma Sırp milliyetçiliğinin doruğa ulaşmasına neden olmuş ve Kosova'nın³³² Sırp seçilmiş travmasının yani milliyetçiliğin canlanması için adeta bir araç olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Arnavutlar milli düşman olarak ilan edilmiştir. Kosova'da Sırp milliyetçiliği canlandırılmış ve Büyük Sırbistan hayallerinin ilk adımları burada atılmıştır. Miloşević bir adım ileri giderek Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırarak Sırbistan'a bağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Sırlara göre 1974 Anayasası Sırbistan'ı üçe bölen ve Sırları aşağılayan bir anayasa olmuş, bu anayasanın derhal değiştirilmesi ve Sırbistan'dan ayrılan bu iki bölgenin tekrar Sırp denetimi altına alınması gerektiği görüşüne varılmıştır. Bu çerçevede Sırbistan, Mart 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırmış, Yugoslavya'daki konumunu güçlendirmiştir.³³³

Bu olayların arifesinde ve akabinde karşılıklı olarak hem Sırlar hem de Arnavutlar olayları protesto etmişlerdir. Özellikle Belgrad'da Sırp davasını desteklemek adına 800 bin Sırp toplanıp destek yürüyüşünde bulunmuştur. Kosova'da Yugoslav Komünist Cemiyet temsilcisi Azem Vlasi'nin de bulunduğu bazı önemli kişilerin görevden uzaklaştırılması bölgede protestolara neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Sırp askerleri, Federal Kolektif Devlet Başkanlık emriyle bölgeye girmiş ve gösterileri bastırmıştır. Ardından bölge tamamen sıkıyönetim ilan edilerek Sırp kontrolüne girmiştir.³³⁴

Ayrıca belirtilmesi gereken başka bir husus da anayasanın kabul edilmesinden önce Karadağ, Voyvodina ve Kosova'da Miloşević'in baskıları sonucu yönetimlerin değiştirilip Miloşević'in istediği isimler iktidara getirilmesidir. Gelen isimler de Sırp liderinin çizdiği totaliter çizgide ve Büyük Sırbistan hayali çerçevesinde aynı politikaları izlemiştir. Bölgede

³³¹ Bora, 1995: 118.

³³² Kosova Sırp milliyetçiliğinin Kudüs'ü konumundadır. Bunun nedeni, Büyük ortaçağ Sırp İmparatorluğu'nun merkezi Kosova olmasıydı. Aynı zamanda Osmanlı-Sırp savaşında Kral Lazarın ölümü ve Sırlar tarafından bir mistik olay olarak lanse edilmesi Sırp şuurunun ve milliyetçiliğinin ana ekseninin oluşmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Sırlar Kosova'yı kendi anavatanları olarak görmeleri sonucu, Arnavutların bölgeye sonradan geldiklerini ve zamanla çoğunluk hale geldiği savını savunmaktadır. Bu kavramlar bölgede Arnavutlara karşı Sırların revanşist (intikamcı) duyguların beslenmesine ve bölgeden Arnavutların atılması gerektiği düşüncelerin oluşmasına zemin oluşturmuştur. Bora, 1995: 110.

³³³ Emiroğlu, 2010: 116; Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırarak yeni anayasa aynı zamanda (72. Madde) Sırbistan'ın, Sırp azınlıkları hakları ve çıkarlarını koruma ve müdahale hakkını cumhuriyet sınırları dışında da tanıyordu. Yeni anayasa aynı zamanda, resmi dili Sırpça ve yazıyı Kiril alfabesi olarak değiştirmiştir. Bora, 1995: 122.

³³⁴ Emiroğlu, 2010: 115.

kontrolü sağlayan Sırp lider Milošević aynı zamanda Federe Devlet'te üstünlüğü kazanmış, oy çokluğunu alarak istemediği hiçbir şeyi onaylamamıştır. Özellikle Yugoslavya Konsey Başkanlığı'nın boş kalmasında etkin olmuştur.³³⁵

Mart 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerinin kaldırılmasından sonra yeni bir anayasa hazırlanmış; 2 Temmuz 1990 tarihinde referandumla tüm Sırbistan'da yeni bir anayasa kabul edilerek Eylül'de yürürlüğe sokulmuştur. Anayasayla çok partili seçimlere olanak sağlanmış ve sosyalist kelimesi cumhuriyetin isminden çıkarılarak anayasa hükümleri uygulanmıştır. Aynı yasa 1974 Anayasasının eyaletlere verdiği haklarının büyük bölümüne de son vermiştir. Seçimlere Kosova'dan hiçbir Arnavut partisi katılmamıştır. Arnavut partilerin bu seçimi boykot etmesi şaşırtıcı olmamıştır. Zira 1989'da ellerinden özerklikleri alınmış ve baskı politikaları Arnavutlara karşı sistematik bir şekilde uygulanmıştır.³³⁶ Kosovalı Arnavutlar anayasayı protesto etmekle kalmamışlar aynı zamanda Kosova Meclisi'ni temsilen 114 Arnavut temsilci, 2 Temmuz 1990 tarihinde bir bildiri yayınlarak Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Bildiride Kosova, Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmiş, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin kurucu cumhuriyet olduğunu beyan etmiştir.³³⁷

Sırp Meclisi bu olaylar karşısında 26 Haziran 1990'da 180 kişilik Kosova Meclisi'ni (mutlak çoğunluk 114 kişiyle Arnavutlarda) ve diğer resmi organların görevlerini devralmıştır. Sırp Meclisi aynı zamanda 5 Temmuz'da yapılan oylamada Kosova Meclisi'nin belli bir süreliğine değil de sürekli olarak dağıtılması ve hükümetten uzaklaştırılması kabul edilmiştir. Kosova Meclisi'nin tüm yetkileri ve sözleşmeleri sona erdirilmiş, böylelikle Kosova'nın tüm yetkileri Sırp Meclisi'nin kontrolü altına geçmiştir. Aynı gün Kosova Radyo ve Televizyon Kurumları başkanı ve Kosova'nın en prestijli gazetesi olan Rilindja'nın genel müdürü, polisler aracılığıyla görevden alınmıştır.³³⁸ Tüm bu olaylar Kosova'da protestolara neden olmuş, ardından 3 Eylül'de gelen genel grevle adeta Kosova'da hayat durmuştur.

³³⁵ Tito kendisinden sonra yerine gelecek başkan konusunda harekete geçerek Başkanlık Konseyi'ni oluşturmuştur. Her cumhuriyet ve özerk bölgeden birer temsilcisinin bulunduğu Konseyde, rotasyon prensibi oluşturulmuştur. Bu çerçevede Tito'dan sonra ülke "Dönüşümlü Devlet Başkanlığı" ile idare edilmeye başlanmıştır. Sekiz kişilik olan Başkanlık Konseyi içinden bir cumhuriyet veya özerk bölge her yıl 15 Mayıs'ta Konsey başkanı olarak görev alması kararlaştırılmıştır ve uygulanmıştır. 1991 yılına kadar düzenli şekilde çalışan sistem Milošević'in federal birimler arasındaki eşitliği bozan politik uygulamaları ile sistemin tıkanmasına neden olmuştur. 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğine son verilmesinin ardından 28 Mart Başkanlık Konseyi'ndeki temsilciliklerini kaldırmıştır. Karadağ'da zaten kendi kukla rejimin iktidara getiren Milošević, Karadağ'ın Sırbistan lehine oy kullanmasını sağlamıştır. Böylelikle Sırbistan Konseydeki dört oy Sırbistan'ın lehine geçmişmiş ve kontrol etmiştir. Nitekim 1991 yılında sırası gelen Hırvatistan temsilcisi, Sırbistan ve Sırbistan'ın kontrolünde bulunan oyları alamadığı için temsilci Konsey Başkanı olamamış ve Yugoslavya Devlet Başkanı seçilememiş dolayısıyla federasyon başkansız kalmıştır. Mihailo, 1996: 80-85.

³³⁶ Crampton, 2007: 232.

³³⁷ Emiroğlu, 2010: 124.

³³⁸ Emiroğlu, 2010: 124.

Grevin amacı, Sırbistan'ın Kosova'nın özerkliğini kaldırılmasına, siyasi baskı ve polis ile devlet memurlarının beşte dördünün işten çıkarılmasına tepki göstermek olmuştur. 7 Eylül'de ise kapatılan Kosova Meclisi'nin üyeleri (Arnavut, Türk ve diğer Müslüman azınlıklar) Kosova'nın Kaçanik bölgesinde toplanmış, 13 Eylül'de Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nı ilan etmişlerdir. Doğal olarak Sırbistan bu Anayasayla birlikte Kosova'nın hiçbir siyasi hareketini kabul etmemiş ve illegal olduğunu iddia etmiştir.³³⁹

Sırp politikası Kosova'daki Arnavutları siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda etkisizleştirmeyi/yetkisizleştirmeyi hedeflemiştir. Bölge Sırplaştırılmaya çalışılmış, Miloşeviç yaptığı her konuşmada bölgeye Sırp nüfusunun yerleştirilmesi için adımlar atılması gerektiğini savunmuştur. Bu çerçevede 400 bin Sırp'ın bölgeye yerleştirilmesi ve Arnavutluktan gelen tüm Arnavutların derhal sınır dışı edilmesi hedeflenmiştir. Fakat Sırp'lar Kosova'da yüzde 10'luk bir kısmı teşkil etmiştir. Bunun sebebi Kosova'nın Federal Devlete en fakir devlet olması ve Arnavutların doğum oranının yüksek olmasıdır. Özellikle 1970'lerin sonlarına doğru Kosova'da yaşanan ekonomik krizler çerçevesinde Sırp'ların gelir düzeyi daha yüksek bölgelere göç etmelerine neden olmuştur. Bölgede uygulanan Sırplaştırma politikalarının yanında asimilasyon politikaları da güdülmüştür. Arnavutça eğitime sınırlandırma getirilmiş, bu politikalarla Miloşeviç Kosova'yı sindirme politikası gütmüştür.³⁴⁰

Kosova Sırp milliyetçiliğinin canlanmasında önemli bir etken olmuş, Miloşeviç, Kosova'yı adeta milliyetçiliği şahlandırmak için politikalarına alet etmiştir. Kosova'da 1981'de yaşanan öğrenci isyanları, Sırp Bilimler Akademisi'nin memorandumu, Kosova Savaşı'nın 600. Yıl kutlamaları, Sırp'lar ile Arnavut gösterileri ve Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması Yugoslavya'nın parçalanmasına zemin oluşturmuştur. Sırp propagandası Kosova'da hayata geçirilmiş ve tüm Yugoslavya'daki Sırp'lara yayılmıştır. Aslında bu propaganda ile literatüre tekrardan giren Balkanlaşma süreci de hayata geçirilmiştir. Zamanla Sırp propagandasının yerini yeni bir Sırp propagandası almış ve şiddetlenerek Kosova'dan tüm Yugoslavya'ya yayılmıştır. Miloşeviç için Kosova, popülist, şovenist, irredentist, revanşist kavramlarını hayata geçirdiği, büyüttüğü ve tüm Yugoslavya'ya yaydığı ana merkez

³³⁹ Crampton, 2007: 233.

³⁴⁰ Glenny, 2001: 497; Kosova problemi, problemin ana teması Kosova bölgesi üzerinde Arnavut-Sırp çatışması yatmaktadır. Bu sebepten tarihin her döneminde her iki etnik grup arasında ilişkiler kin, nefret, şüphe ve önyargılar etrafında şekillenmiştir. Nefretin dozu, politikacılar tarafından ve ideolojiler aracılığıyla sistematik bir şekilde tırmandırılmıştır. Bu yüzden, Kosova tarih boyu şiddete, baskılara, isyanlara, sürgüne ve göçlere sahne olmuştur. Sırp'lar ve Arnavutlar arasındaki şiddet karşılıklı her daim varlığını sürdürmüş, 1990'ların sonunda ise şiddet etnik çatışmalara doğru evrilmiştir. Sırp-Arnavut ilişkilerinin göreceli olarak daha sakin geçtiği dönemlerde bile Sırp'lar ve Arnavutlar hiçbir şekilde birbirlerine kaynaşmamışlardır. İki topluluk yüzlerce yıl aynı toprak parçası üzerinde yaşamasına rağmen; dil, din ve genel olarak kültür farklılıkları nedeniyle birbirlerinden her daim uzak durmuşlardır. Erhan, 2008: 5.

olmuştur. Kosova, Sırp'lar açısından milliyetçiliğin Kudüs'ü haline gelmiş, Kosovalı Arnavutlar içinse Balkan coğrafyasının Filistin'i haline dönüşmüştür.³⁴¹

Kosova'da uygulanan kampanyalar çerçevesinde, Sırbistan'da ideolojik bakımdan milliyetçi, siyaseten muhafazakâr-otoriter bir otoriter yapı meydana gelmiştir. Bu noktada Büyük Sırbistan gibi fanatik hayaller de önem kazanmıştır. Kosova'da Sırp milliyetçiliği başarıyla canlandırılmış ve Yugoslavya'nın tüm cumhuriyetlerinde bulunan Sırp'lara ulaşılmıştır. Miloşević Büyük Sırbistan hayalinin ilk adımını başarıyla Kosova'da tamamlamış ve dikkatini Slovenya ile Hırvatistan'a yoğunlaştırmıştır.³⁴²

Kosova'da bu olaylar yaşanırken Yugoslavya genelinde ekonomik, siyasal ve sosyal karışıklıkların olduğu bir dönemden geçmiştir. 1990'ların sonuna doğru artık Yugoslav ideası popülarlığını yitirmiş; hiç kimse daha fazla çürümüş olan bu federal yapının içinde kalmak istememiş, herkes Sırp, Hırvat, Sloven ve Arnavut olmak istemiştir. Bütün cumhuriyetlerin Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nden dolayı uğradıkları zarar ve kayıpları gündeme getirmeye başlaması, cumhuriyetlerin ulusal kimliklerine dönüşün yanında ulusal devletlerini kurma arayışı içinde de olduklarının en somut örneğini göstermiştir.³⁴³

Yugoslavya'nın ekonomik açıdan en güçlü ve nüfus açısından da homojen bir ülkesi olan Slovenya ve Franjo Tuğman'ın başında olduğu, milliyetçiliğin doruğa ulaştığı Hırvatistan, Sırbistan'ın, federasyon görüntüsünü koruyan ama Sırp hegemonyası altında fiilen merkezi denetimine almaya çalıştığı Yugoslav Federasyonu içinde yer almak istememiştir. Federasyonun en yoksul cumhuriyetlerinden biri olan Makedonya ile etnik açıdan Federasyonun en karmaşık yapısını barındıran Bosna Hersek ise, uzun süredir savundukları esnek federasyon fikrinden yana olmuş, fakat Slovenya ile Hırvatistan'ın olmadığı bir federasyondan çekinmişlerdir. Kosovalı Arnavutlar ise, ulus statüsünü kazanarak Yugoslavya'da cumhuriyet statüsüne yükselmek ve bir nebze de olsa Arnavutluk ile birleşme hayalleri kurmuştur. Soğuk Savaş'ın resmen bitmesiyle dönemin en önemli ülkelerinden biri olan Yugoslavya'nın siyasal ekonomik, etnik kökenli sorunlar ve anayasal sorunları doruk noktasına çıkmıştır.³⁴⁴

1990 Ocak ayında yapılan Yugoslavya Komünistler Birliği'nin Olağanüstü Kongresi'nde delegelerin bir karara varmadan salonu terk etmelerinin ardından Cumhuriyetlerde partiler teker teker isimlerini değiştirerek seçimlere gitmiş, ülkenin revizyonist bir sürece girmesine yol açmıştır. Cumhuriyetlerde çok sayıda partiler kurulurken

³⁴¹ Samaray, 1995: 40-51; Glenny, 2001: 480-507.

³⁴² Bora, 1995: 112.

³⁴³ Kenar, 2005: 134.

³⁴⁴ Kut, 2005: 48.

Federal düzeydeki örgütlenme çabaları ise başarısızlıkla sonuçlanmış ve Federasyon etkisini tamamen yitirmiştir. Seçimlerin ardından Yugoslavya'nın geleceği ne olacak sorusu bütün cumhuriyetlerde hâkim olmuştur. Başa gelen milliyetçi yönetimler, cumhuriyet ile federasyon yasalarının çelişmesi durumunda cumhuriyet yasalarının uygulanacağı prensibine dayanan egemenlik kararı almaya başlamıştır. Yugoslavya yukarıda da bahsedilenler ışığında geri dönülemez bir yola tam gazla ilerlemiştir. Referandumların ardından peş peşe bağımsızlık kararları alınmaya başlanmış ve bölgede domino etkisi yaratarak ilerlemiştir.³⁴⁵

Ocak 1990'dan sonra birkaç toplantı daha olsa da her toplantıdan sonra yaşanan gelişmeler artık hiçbir şeyin Yugoslavya Federasyonu'snu daha fazla bir arada tutmaya yetmeyeceğini göstermiştir.³⁴⁶ Kısacası Yugoslavya'nın öldüğü herkes tarafından bilinip fakat nasıl gömüleceği soru işareti olmuştur. Yugoslavya mozaikinden ilk kopan kare, Slovenya,³⁴⁷ Yugoslavya'nın en batısında yer alan ve Yugoslavya'nın Orta Avrupa'daki sınırını çizmiştir.³⁴⁸ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içinde toplam nüfusun yalnızca yüzde sekizini kapsayan Slovenya, 1980 yılı verilerine göre, ülkenin gayri safi yurtiçi hâsılasının üçte birine, ağır sanayi ve homojen bir oluşuma sahip olmuştur. Slovenler, Yugoslavya içinde tartışmasız bir şekilde refah seviyesi en yüksek cumhuriyetini temsil etmiştir.³⁴⁹ Ülkenin en batısında olması komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmasını ve Yugoslavya içinde demokrasi ile özgürlükçü anlayışın en çok geliştiği bölge konumuna gelmesini sağlamıştır.³⁵⁰

Slovenya, Yugoslavya milli gelirinin yüzde 20'sini üreten, ihracatın da üçte birini karşılayan Yugoslav ekonomisinin lokomotif konumunda yer almıştır. Ekonomik güce sahip olan Slovenya, Yugoslavya'nın 1980'lerin sonuna doğru yaşadığı krizler ve Kosova olaylarından sonra Yugoslavya'nın ömrünü tamamlamış bir federasyon olduğu fikri etrafında toplanmış ve bağımsızlık yoluna doğru adımlar atmıştır.

Slovenya'nın en rahatsız olduğu konuların başında, Sloven ekonomisinin ürettiği ve sattığı malların gelirlerinin Federasyon tarafından az gelişmiş ülkelere aktarılması sorun teşkil etmiştir. Ayrıca Sırp hegemonyasının giderek Yugoslavya üzerinde hissettirilmesi ve son

³⁴⁵ Ülger, 2016: 88.

³⁴⁶ Kenar, 2005: 136.

³⁴⁷ Slovenler, Güney Alpleri ile Adriyatik arasındaki bölgeye tahmini olarak VII. Asırda yerleşmişlerdir. Fakat Slovenler Ortaçağda diğer Slavlar gibi, bir devlet kuramamışlar, Alman ve Avusturya hükümdarlığı altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. XIII. Yüzyıl ile Birinci Dünya Savaşı arasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı kalan Slovenya, savaş sonrası Sırp ve Hırvatlarla birlikte 1 Aralık 1918'de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ana unsurlarından biri olarak oluşumun içinde yer almışlardır. Türbedar, 2003: 74.

³⁴⁸ Slovenya halkının yüzde 83'ü kendini Sloven olarak tanımlamaktadır. Geriye kalanlar yüzde 1-2 Sırp, yüzde 1-2 Hırvat, yüzde 1-2 Boşnak ve ayrıca yüzde 4-5 oranında Arnavut, Macar, İtalyan ve Roman oluşturmaktadır. Slovenya'nın ana tabanını Slovenler ve çok az oranlarda diğer etnik gruplardan oluşması, nüfus açısından Yugoslavya'nın en homojen devletini oluşturmaktadır. Tatar, 2012: 207.

³⁴⁹ Slovenya'nın Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde ki refah düzeyinin yüksek olmasının en önemli sebebi, dış ticarete etkin olması ve Batı komşularıyla münasebetlerinin iyi olması etkilemiştir.

³⁵⁰ Karakuzu, 2013: 246.

olarak Yugoslav anayasasına aykırı olmasına rağmen Kosova ile Voyvodina'nın özerkliklerinin kaldırılması olmuştur.

1989 yılının ortalarında Slovenya'da ortaya çıkan Komünist Parti'den Sosyal Demokrat Parti'ye geçiş olayı ilk defa plüralizmin Yugoslavya'da yaşanmasına neden olmuştur. Bu olay, Yugoslavya için sonun başlangıcına doğru giden bir yol açmıştır. Cumhuriyetler arasındaki gerginlik Mart 1989'da Sırbistan'ın Sloven mallarını boykot etmesiyle hızlanmıştır. Sırbistan yönetimi, Sloven mallarına boykot kararı alınmasına Slovenya'nın Kosova Arnavutlarına destek verdiği iddiasını gerekçe göstermiştir.³⁵¹

Slovenya Parlamentosu bu olayların ışında ülkenin egemenliğini ve Federasyondan ayrılma hakkını düzenleyen anayasa değişikliğini (Federasyon anayasasına aykırı olmasına rağmen) 27 Eylül 1989'da kabul etmiştir. Anayasa değişikliği ile ülkede yeni siyasi partilerin kurulabileceği (çok partili hayata geçiş), siyasal çoğulculuğun benimsenmesi ve serbest seçimlerin düzenlenmesi istenmiştir.³⁵²

Sloven Parlamentosu tarafından düzenlenen anayasa değişikliği Federasyonla ilişkileri olumsuz şekilde etkilemiştir. Slovenya Komünist Partisi'nin yaptığı açıklamada Parlamantonun egemenlik kararının arkasında olduğunu ifade etmiştir. Yugoslavya Federal Parlamentosu ise, anayasa değişikliğinin ancak mahkemenin onayından sonra yürürlüğe girebileceğini ifade etmiştir.³⁵³

Sloven temsilciler Federal Parlamento'nun bu kararına karşı çıkmış, Sırbistan'ın Kosova ile Voyvodina'nın özerkliğinin kaldırmasından sonra Federal Parlamento'nun böyle bir karar almadığını açıklayarak bu sürece itiraz etmiştir. Kolektif Başkanlık Konseyi'nde yer alan Sloven temsilci, Sloven parlamentosunun aldığı kararın bir ayrılma olmadığını ifade etmiştir. Sırp'lar ise bu egemenlik ilanının Yugoslavya'nın temellerini sarstığını savunmuştur. 27 Eylül'de Karadağ'ın başkenti olan Titograd'ta 50 bin Sırp'ın katılımıyla Slovenya'nın aldığı karar protesto edilmiş ve Yugoslavya'nın bütünlüğüne karşı bir saldırı olduğu savunulmuştur. Göstericiler Yugoslavya Federal Anayasası'nı savunmak için gerekiyorsa Slovenya'ya karşı silahlara sarılacaklarını sloganlarla ifade etmişlerdir. Gösteriler aynı zamanda Sırbistan'ın değişik şehirlerinde de gerçekleşmiştir. Sırbistan ile Slovenya arasında ilişkilerin gerilmesi karşılıklı restleşmelerin doğmasına neden olmuştur.³⁵⁴

Yugoslavya Komünistler Birliği'nin 14. Olağanüstü Kongresi'nde Slovenya'nın talebi doğrultusunda Federasyon yapısının tekrar görüşülmesi ve yapılandırılması önerileri

³⁵¹ Abazi, 2007: 54.

³⁵² Ülger, 2016: 113.

³⁵³ Yılmaz, 2011: 138.

³⁵⁴ Ülger, 2016: 115.

reddedilmiştir. Bu durumu protesto etmek için Sloven delegeler kongreyi terk etmişlerdir. Federasyonun egemen ve bağımsız devletler birliği çatısı altında tekrardan inşa edilmesi fikri savunulmuş ve Hırvatistan tarafından da desteklenmiştir. Slovenya bu olayların ardından 1990 Şubat tarihinde Federasyon ile tüm bağlarını askıya alma kararı almıştır.³⁵⁵

1990 seçimlerinde Slovenya’da iktidara geçen milliyetçi/demokratik, federe devletleri yük gibi gördüklerinden onlardan ayrılarak hem bağımsızlığına kavuşmak hem de Avrupa’yla bütünleşmek istemişlerdir. Sırbistan yönetiminin Sloven mallarına boykot kararı almasının ardından Slovenya da aynı şekilde Sırbistan mallarını boykot ederek karşılık vermiştir. Karşılıklı artan krizler sonucu Slovenya, federal bütçeye karşı sorumluluklarını askıya aldığı, 2 Haziran 1990’da bundan sonra dış ve iktisadi ilişkiler ile hukuk işlerinde Yugoslavya’dan bağımsız bir şekilde hareket edeceğini ilan etmiştir.³⁵⁶

1990 Mart ayının başından itibaren siyasete yeni kurulan partiler girmeye başlamış, yeni kurulan partiler -özellikle altı parti- birleşerek Slovenya Demokratik Muhalefeti çatısı altında toplanmıştır. Kısa bir zaman sonra da Slovenya Parlamentosu ülkenin adından -sosyalist- ifadesinin kaldırılması yönünde karar almıştır. Aynı zamanda Slovenya’da yapılan seçimlerde Slovenya Demokratik Muhalefeti oyların yüzde 55’ni alarak 80 sandalyeli parlamentoda 47 yeri almayı başarmıştır. Demokratik Reform Partisi olarak değiştirilen eski Komünist partisi ise oyların ancak yüzde 17’sini alabilmiştir. Seçimlerin ikinci turunda Slovenya eski Komünist Partisi lideri Milan Kučan Cumhurbaşkanı olarak seçimlerden galip çıkmıştır.³⁵⁷

Slovenya Meclisi 2 Temmuz 1990’da Cumhuriyet yasalarının Federal yasalardan üstün olduğu ve ülkede öncelik olarak ulusal meclis yasalarının uygulanacağını deklarasyonda açıklamıştır. Ayrıca deklarasyonda savunma ve dış politikada Slovenya, Federasyondan bağımsız bir şekilde hareket etme hakkı olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁸

23 Aralık 1990’da Slovenya’nın bağımsızlığı için plebisit yapılmıştır. Plebisite halkın katılım oranı yüzde 93 olup oyların yüzde 85,5’i Slovenya’nın bağımsızlığı yönünde oy kullanılmıştır. Slovenya Cumhurbaşkanı Kucan ve hükümetin liderleri bu süreçte federal hükümet ile çatışma olasılığından dolayı Bölgesel Savunma Güçlerini artırmak amacıyla bir takım adımlar atmışlardır. Slovenya’nın diğer cumhuriyetlere nazaran etnik açıdan homojen olmasının federal ordunun saldırısı halinde avantaj sağlayacağı düşünülmüştür. Ayrıca

³⁵⁵ Ülger, 2016: 117.

³⁵⁶ Kut, 2005: 49-51.

³⁵⁷ Ülger, 2016: 117; Parti önderi Milan Kučan’ın savunduğu politik çizgi, siyasi serbestlik, serbest Pazar ekonomisi, demokrasi, çoğulcu siyaset ve ilk başlarda esnek federasyon daha sonra bu fikir bağımsızlığa doğru evrilmiştir. Bora, 1995: 126.

³⁵⁸ Yılmaz, 2011: 139.

kurulan Bölgesel Savunma Güçleri, Slovenya'nın kara ve hava yollarını denetim altına almıştır.³⁵⁹

25 Haziran 1991 tarihinde Slovenya Parlamentosu tek taraflı bağımsızlığını ilan ederek Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrıldığını deklere etmiştir. Bağımsızlığın ardından Federal ordu iki gün sonra yani 27 Haziran 1991'de Slovenya'ya müdahale etmiştir. Sırp hegemonyası altında olan Federal Ordu, Federasyonun birliğini sağlamak adına harekete geçmiştir. 27 Haziran-7 Temmuz arasında yaşanan etnik çatışmalar “Slovenya Bağımsızlık Savaşı” ya da “On Gün Savaşı” adıyla anılan bu savaş, Brioni Antlaşması'nın imzalanması ile son bulmuştur.³⁶⁰

Federal Ordu Slovenya'da başarısız olduktan sonra geri çekilmeye başlamıştır. Federal Ordu'nun çekilmesi Yugoslavya'nın dağılmasının kaçınılmaz olduğunun ilk göstergesidir. Diğer cumhuriyetleri bir arada tutan Federal Ordu korkusu böylelikle son bulmuş, artık Federasyonu bir arada tutmayı başaracak hiçbir güç kalmamıştır.³⁶¹

Uluslararası platformda On Gün Savaşı'ndan önce Yugoslavya'nın tek parça halinde kalması ve Slovenya'nın Yugoslavya'nın parçası olarak varlığını sürdürmesi yönünde politikalar izlenmiştir. Toprak bütünlüğüne dayanan bu politikalar, Slovenya'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından değişmiştir. Özellikle Aralık 1991'de Almanya Slovenya'yı tanımış, arkasından Avrupa Topluluğu ve Birleşmiş Milletler tanımıştır.³⁶²

Bu süreçte Federal Ordu ile Slovenya'nın yaşamış olduğu On Gün Savaşı etnik çatışmaların fitilini ateşlemiştir. Bu savaş minimum zarar ile Slovenya'nın atlatmasının³⁶³ altında yatan sebepler, Sırp ideali içinde yer almaması, Sırp nüfusunun yok denecek kadar az olması, Yugoslavya'nın en batısında yer alması ile Hırvatistan'ın Sırbistan-Slovenya arasında tampon bölge görevi görmesi ve Batı ile iyi ilişkilerinin olması şeklinde sıralanıp Yugoslavya'dan kansız bir şekilde ayrılmasını sağlamıştır. Slovenya'da yaşanan bu olaylar Yugoslavya'nın hızlı ve kanlı bir şekilde dağılma sürecine girmesini tetiklemiştir.

Aynı süreçlerden geçen ve Federasyon içinde adeta kader arkadaşı olan Hırvatistan ise bu süreci Slovenya gibi kansız bir şekilde atlatamamıştır. Hırvatistan'da Slovenya ile eşzamanlı olarak Mayıs 1990'da çok partili seçimler yapılmış ve Hırvatistan'ın egemenliğini yasalaştıran anayasa değişiklikleri kabul edilmiştir. Seçimlerin sonucunda milliyetçi Franjo Tudjman önderliğindeki Hırvat Demokratik Birliği kazanıp mecliste çoğunluğu sağlamış,

³⁵⁹ Kenar, 2017: 331.

³⁶⁰ Brioni antlaşması Luksenburg, Hollanda ve Portekiz temsilcilerin oluşan Avrupa Topluluğu'nun temsilcileri tarafından ve Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya ve Yugoslavya'nın önderliğinde yapılan görüşmeler sonucunda imzalanmıştır. Kenar, 2017: 332-333.

³⁶¹ Ülger, 2016: 117;

³⁶² Kenar, 2017: 332-333.

³⁶³ Federal Ordu'dan 39 kişi ve Sloven Cephesi'nden 22 kayıp vermiştir. Abazi, 2007: 248.

Franjo Tudjman 1990’da Hırvatistan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Sırlar kadar milliyetçi olan Hırvatlar da Balkan tarihinin bir parçası olan milliyetçilik akımlarını diğer cumhuriyetler gibi canlandırmış ve politik hayatın merkezine yerleştirmiştir.³⁶⁴

Hırvat milliyetçiliği diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi 1980’lerden itibaren artarak gelişimini sağlamış, üç başlık altında toplanmıştır: Birincisi, Yugoslavya’nın siyasi ve ekonomik yapısının federalizmden konfedere yapıya dönüştürülmesi ve Hırvatistan’ın yapı içerisinde daha da serbest olmasını hedeflenmiştir. Fakat konfedere fikri Sırp milliyetçiliğinin içinde ve Yugoslavya’nın 1990’lardan başlayarak bulunduğu durumdan dolayı bağımsızlığa doğru evrilmiştir. İkincisi, Sosyalist öz yönetimini yıkmak ve kapitalizme geçiş yaparak bu çerçevede kurumları inşa etmek. Hırvatistan’ı, Karadağ’ın sahil şeridi, Bosna-Hersek’in güneybatısını ve Sırbistan’ın bazı topraklarını içine alacak şekilde “Büyük Hırvatistan Devleti”ni kurma fikirleri etrafında toplanılmıştır.³⁶⁵

Franjo Tudjman’ın başında bulunduğu Milliyetçi-Liberal parti, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya ve İtalya’nın desteği ile kurulmuş olan Bağımsız Hırvat Devleti’ni yöneten faşist Ustaşa devletinin uzantıları ve destekçilerin içinde yer aldığı Hırvat göçmen teşkilatından siyasi ve maddi destek almıştır (1990’a kadar bu destek 8,2 milyon dolara ulaşmıştır). Tudjman’ın giderek Hırvatistan içinde milliyetçilik etkisinin artması Bosna’da bulunan Hırvatların da desteğini almasına ve liderleri olarak kabul etmesine neden olmuştur.³⁶⁶

Hırvatistan, Slovenya’nın aksine Sırbistan’da gelişen ve Kosova ile doruk noktasına çıkan Sırp milliyetçiliğine karşı daha temkinli olmuştur. Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi’nin 1986’da yayınladığı memorandumda, Yugoslavya tarafından Sırların hoşnutsuzluğu ve haksızlığa uğratıldığı dile getirilmiştir. Yugoslav önderi Tito’nun Hırvat oluşu, Sırları bilerek ve isteyerek uyguladığı politikalar sonucu Yugoslavya’da zayıf bıraktığı da açıklanmıştır. Ayrıca, Hırvatistan’da nüfusun yüzde 10-15’ni oluşturan Sırların Hırvatistan hükümeti tarafınca asime edildiği (Hırvatlaştırdığı) ve zayıflatıldığı belirtilmiştir.

³⁶⁴ Durdular, 1993: 6.

³⁶⁵ Hırvat milliyetçiliğinin gelişmesinde her ne kadar Yugoslavya’nın 1980’lerin sonunda doğru bulunduğu konjonktür ile Sırp milliyetçiliği olsa da Hırvat Katolik Kilisesinin de etkisi olmuştur. Milliyetçi Franjo Tudjman başında bulunduğu partiyi sürekli desteklemiştir. Hırvat siyasi camiasında milliyetçiliğinin dini faktörler katılarak gelişmesinde katkıları olmuştur. Ayrıca Yugoslavya’nın sonlarına doğru iyice kızışan Ortodoks-Katolik Kiliseler arası rekabet ve dışlayıcı söylemler kilisenin içinde de milliyetçi ile ayrılıkçı adımların gelişmesine neden olmuştur. Her iki kilise de Sosyalist Yugoslavya’nın yıkılması taraftarıydı. Bilindiği üzere Sosyalist yapı tüm dinleri dışlayıcı bir yapıya sahipti. Bu sebeple sosyalist temelleri olmayan bir devletin kurulması, din hürriyetini getireceği gibi kiliselerinde etkinliğini artıracaktı. Bu çerçevede, Her iki kilisede kendi ulusal devletlerinin kurulması ve büyük devlet kurma hayalleri ile etnik milliyetçiliğinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Tekin, 2018: 44.

³⁶⁶ Tekin, 2018: 45.

Hırvatların İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver güçlerinin denetiminde kurulan Ustaşa devleti döneminde Sırp'ların yok edildiği ve Hırvatistan'dan sürüldükleri konusu kaşınılmış ve her iki taraf arasında giderek artan krizi körüklemiştir.³⁶⁷

20-22 Ocak 1990 tarihlerinde yapılan XIV. Yugoslavya Komünistler Birliği Olağanüstü Kongresi'nde Slovenya'nın federasyonunun konfederal yapıya dönüştürülme isteğinin Milošević tarafından reddedilmesi, ardından Sloven delegelerin kongreyi terk etmeleri Yugoslavya'nın parçalanma arifesine doğru gittiğini işaret etmiştir. Sloven delegelerin kongreyi terk etmelerinin ardından, Hırvat, Makedon ve Boşnak delegeler de kongre çalışmalarını sonlandırmışlardır. Komünistler Birliği böylelikle tamamen işlevsiz hale gelmiştir.³⁶⁸

25 Temmuz 1990 tarihinde Hırvat federe anayasasının toplam 12 maddesi değiştirilerek Slovenya'da olduğu gibi devlet ibaresinden "Sosyalist" kelimesi çıkartılmıştır. Resmi alfabe Latin alfabesi ile resmi dilin Hırvatça olduğu ilan edilmiştir. Cumhuriyetin "Hırvatların ve Hırvatistan'da yaşayan Sırp'ların devleti" olan tanımı, Hırvatların ve diğer azınlıkların devleti olarak değiştirilmiştir. Hırvatistan bayrağında bulunan kırmızı yıldız çıkarılmış ve yerine Ortaçağ'da Hırvat kralları ile Ustaşa'nın kullanmış olduğu arma olan satranç tahtası gibi küçük kırmızı beyaz kareli amblem milli bayrak olarak seçilmiştir.³⁶⁹ Bu değişiklikler Hırvatistan'ın barındırdığı Sırp'lar tarafından olumsuzlukla karşılanmıştır.³⁷⁰

25 Temmuz 1990 tarihinde Hırvatistan'ın Krajne bölgesinde yaşayan Sırp'lar, Knin kasabasında toplanarak Sırp Ulusal Konseyi'nin kuruluşu ilan etmişlerdir. Sırp'lar Hırvatistan'ın bu durumu içinde kendilerini huzursuz hissederek otonomi ilan edebilmek amacıyla plebisit kararı almışlardır. Plebisit sonucu, Hırvatistan Sırp'larının egemenliği ve otonomisi ilan edilmiştir. Aynı zamanda Hırvatistan hükümetinin çıkardığı hiçbir yasanın Hırvat Sırp'ları bağlamayacağı ifade edilmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Tudjman, egemen bir devlet içinde başka bir devlet yapılanmasına izin verilmeyeceğini sert bir şekilde dile getirmiştir.³⁷¹

Hırvat Sırp'larının siyasi anlamda organize olmaları Hırvatistan hükümetini harekete geçirmiş ve polis karakollarındaki silahları ele geçirmeye çalışmasına neden olmuştur. Böyle bir politika gütmemesinin altında yatan sebep ise Hırvatistan'da özellikle polis teşkilatının içinde yarısından fazlasının Sırp olmasıdır.³⁷² Sırp siyasetçiler Zagreb yönetiminin bu girişimini

³⁶⁷ Demir, 2017: 223.

³⁶⁸ Demir, 2017: 223.

³⁶⁹ Bora, 1995: 160.

³⁷⁰ Demir, 2017: 225.

³⁷¹ Ülger, 2016: 122.

³⁷² Bora, 1995: 130.

engelleyerek silahları bölgedeki Sırlara dağıtmışlardır. Ardından Sırlar Hırvatistan'daki yolları kapatıp Zagreb ve Dalmaçya bölgeleri arasındaki bağlantıyı kesmeyi hedeflemişlerdir. Bu çerçevede 17 Ağustos 1990'da yaşanan olaylar "Balman Devrimi" olarak adlandırılmıştır. Hırvatistan Sırlarının, Hırvatistan'a karşı ayaklanmaları bu tarihte resmen başlamıştır. Krajna bölgesinde yaşanan olayların ardından Hırvatistan İçişleri Bakanlığı ayaklanmayı bastırmak üzere bölgeye 3 helikopter gönderme kararı almıştır. Fakat Sırp hegemonyasında olan Yugoslav ordusunun derhal geri dönmesini aksi takdirde düşüreceklerini söylemiştir. Ardından 31 Mart 1991'de Plitcička Ulusal Parkı bölgesinde gerçekleşen çatışmalarda Yugoslav ordusu "güçsüz Sırları" korumak adına müdahalede bulunmuştur. Böylece Yugoslav ordusu daha sonra da çatışma bölgelerinde Sırlar lehine sürekli olarak müdahalede bulunulmuştur. 1991 Nisan ayında ise Federal orduya bağlı bölgesel güçlerin yerine yeni kurulan ve ilerde Hırvatistan ordusunun temeli olan "Hırvat ulusal Muhafızları" kurulmuştur.³⁷³

19 Mayıs 1991'de Hırvatistan genelinde bağımsızlık adına referandum yapılmıştır. Sırların boykot ettiği bu referandum sonucu, oylamaya katılanların yüzde 94'ü Hırvatistan'ın egemenliği yönünde oy kullanmıştır. Hırvatistan'da yapılan referanduma karşılık Hırvatistan Sırları Krajina bölgesinde referandum düzenleyerek, Krajina bölgesinin Hırvatistan'dan ayrılması ve Sırbistan ile birleşmesi kararı çıktı. Hırvatistan'da yapılan referandum sonuçları neticesinde, Hırvatistan Meclisi Hırvatistan'ın bağımsızlığını 25 Haziran 1991'de ilan etmiştir. Bağımsızlığından sonra Hırvatistan, ordu kurma işine yoğunlaşmış ve Hırvat Ulusal Muhafızları'nın oluşturduğu çekirdek kadro Hırvat ordusunun temelini oluşturmuştur. Ayrıca Hırvat deniz kuvvetleri de bu arada kurulmuştur. Hırvat ordusu, içinde bulunduğu durumdan dolayı her geçen gün büyüme ihtiyacı duymuştur. Bu çerçevede 1991-1995 yılları arası Hırvat ordusundaki asker sayısı yaklaşık 200.000 kişiye ulaşmıştır. 1991 Eylül ayından beri Yugoslav ordusunun Hırvatistan'daki Sırlara destek vermesi bölgede 66.000 silahlı Sırp'ın Hırvatistan'da bulunmasına neden olmuştur.³⁷⁴

Hırvatistan'ın içinde barındırdığı Sırlarla arasındaki çatışmalara Federal ordunun da dâhil olmasıyla kendisini savaşın içinde bulmuştur. Federal ordu yıkılmaya yüz tutmuş, Federasyon'un devamı yönünde politika izleyen Milošević'in yolunu izleyerek kendi çıkarları doğrultusunda varlığını korumak istemiştir. Aynı zamanda çoğunluğu Sırp olan Federal ordu bu sürece müdahil olarak Sırları Hırvatistan'dan koruma ve Sırların önce küçük bir devlet kurmasını ardından Büyük Sırbistan'ın bir parçası olması adına müdahalede bulunmuştur.³⁷⁵

³⁷³ Demir, 2017: 226.

³⁷⁴ Demir, 2017: 226.

³⁷⁵ Gleeny, 2001: 504-509.

Yugoslav Ordusu 17 Şubat 1991’de Batı Slovenya’ya saldırı başlatmış ardından Macaristan sınırındaki Baranja bölgesini ele geçirmiştir. Yugoslavya’nın o dönem başında olan başkan Stipe Mesiç’in askeri birliklerin kışlalarına geri dönme talimatını maalesef Yugoslav ordusu dinlememiş ve bunun üzerine Tudjman Hırvatistan’daki askeri üslere el konulması emri vermiştir. 18 Eylül’e geldiğimizde Yugoslav ordusu Zagreb’e 30 kilometre yaklaşmıştır. Aynı zamanda Yugoslav hava kuvvetleri Zagreb hükümet binasını da bombalamıştır. Savaşın en yoğun yaşandığı bölge olan Vukovar şehri³⁷⁶ büyük bir direnş göstermiş ve adeta bağımsızlığın sembolü olmuştur. Hırvatistan’ın diğer şehirlerine yayılan savaş Yugoslav ordusunun gerilemeye başlaması ile savaşın sonlarına yaklaştığının işareti olmuştur. Hırvatistan ile başlayan barış görüşmeleri ve ordunun Bosna’ya yönelmesi bölgenin göreceli olarak sakinleşmesine neden olmuştur. 3 Ocak 1992’de taraflar arası ateşkes imzalanmıştır. 21 Kasım 1991 bölgede bulunan Sırplar isimlerini Krajina Sırp Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Ateşkesin ardından Zagreb ve Krajina Sırp Cumhuriyeti arasında barışın kurulması ve uluslararası gözetim gibi konularda anlaşmalar imzalanmıştır.

Sırp-Hırvat çatışmasında arabuluculuk yapan BM Temsilcisi Cyrus Vance’in girişimleriyle taraflar arasında Vance Planı kabul görmüş ve planın gereğince Hırvatistan’ın, Sırpların işgali altında bulunan bölgelere UNPROFOR barış güçleri yerleştirilmiş, tampon bölge oluşturulmuştur.³⁷⁷ 1995 yılında Sırp lideri Milan Martić ise Krajina Sırp Cumhuriyeti’ne geniş özerklik tanıyan Plan Z-4’ü kabul etmemiştir.³⁷⁸

Yugoslavya krizinin tamamen Bosna’da yaşanmakta olan olaylara ve savaşa odaklanması ile Hırvatistan Sırpların işgal ettikleri topraklara askeri operasyonlar başlatmıştır. Sırbistan’ın bütün dikkatini Bosna Savaşı’na vermesi ve Batı’nın da olaylara sadece Bosna dramından bakması sonucu Hırvatistan bölgeyi almak için ardı ardına askeri operasyonlar düzenleyerek hâkimiyetini kurmaya çalışmıştır. Hırvatistan yönetimi ABD desteğini alarak 4 Ağustos 1995 tarihinde Oluja Operasyonu’nu başlatmıştır. Bu operasyonla birlikte Krajina Sırp Cumhuriyeti varlığına son verilmiş ve bölgede Zagreb denetimi sağlanmıştır. Operasyonlardan sonra Hırvatistan topraklarının sadece yüzde 4,5’i işgal altında kalmıştır. Kasımın 1995’te başta ABD olmak üzere uluslararası toplumun girişimi barış yoluyla Hırvatistan topraklarının geri alınması için Zagreb ve Eduart’ta bir antlaşma yapılmış ve Hırvatistan’a aşamalı olarak topraklar devredilmiştir. 1995 yılında Hırvat güçlerinin yaptıkları

³⁷⁶ Hırvatların büyük trajedisi olan Vukovar’ın 1991’de 87 günlük Yugoslav ordusu tarafından kuşatılmasını ifade eder. 18 Kasım 1991’de bölge Sırp güçlerin eline geçerek tamamen yerle bir edildi. Asker ve sivil gözetmeksizin yüzlerce Hırvat öldürdü. Bölgede resmen etnik temizlik yapılmıştı. Ayrıca bölgede ya da civarlarında yaşayan yaklaşık 30 bin Hırvat zorla göç ettirilmiştir. Volkan, 2013: 390.

³⁷⁷ Kenar, 2005: 156.

³⁷⁸ 2018. Tekin, 2018: 47; Detaylı bilgi için bakınız: Tekin, T. (2018) “Hırvatistan Devleti’nin Kuruluşu ve Türkiye ile Münasebetleri”, Çizgi Kitapevi, Konya.

müdahaleler ile 200 bin Sırp Hırvatistan'dan sürülmüş ve Sırpların nüfusları yüzde 15'lerden yüzde 3,1'e kadar indirilmiştir.³⁷⁹

Hırvatistan, bağımsızlığını ilan etmesinin ardından içinde barındırdığı Sırp nüfusu yüzünden devletleşme süreci esnasında Sırp bölgelerinin bağımsızlık ilanları ile kendisini bir krizin içinde bulmuştur. Milošević'in bütün Sırp'ları tek çatı altında birleşmesi fikri etrafında toplanan Hırvatistan Sırp'ları önce bağımsızlıklarını ardından da Sırbistan'la birleşme yönünde adımlar atmıştır. Bu çerçevede Sırp güçleri ile Hırvat askerleri arasında çıkan çatışmalar, Sırp hegemonyası altında olan Yugoslav ordusunun savaşa dâhil olmasına ve bölgede etnik çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Gürcistan'ın devlet inşası sırasında karşılaştığı krizler aynı şekilde Macaristan'da vuku bulmuştur. Asıl etnik çatışmalar Yugoslavya'nın en etkin ve en milliyetçi iki ulusunun Bosna-Hersek'teki büyük devlet kurma hayali doğrultusunda giriştikleri kanlı eylemler olmuştur. İki ulusun Hırvatistan'da yarım kalan politikaları Bosna üzerinden devam etmiştir.

Bosna-Hersek, Slovenya ile Hırvatistan'ın bağımsızlıkları ve kısa süreli savaşların ardından Yugoslavya krizinin en şiddetli yaşandığı bölge olmuştur. Bosna'da bağımsızlığın ardından başlayan girdap etnik çatışmalara dönüşerek Yugoslavya krizinden bölgesel krize ve son olarak küresel bir krize dönüşerek tüm dünyayı etkilemiştir. Yirmi birinci yüzyılda Avrupa'nın ortasında Boşnaklara karşı yapılan etnik temizlik dünyanın derinden sarsılmasına, Batı'nın Bosna vahşeti hususunda pasif politikalarından aktif politikalara evrilmesine neden olmuştur.

Yugoslavya fikrinin tekrardan canlandırılması ve bir arada tutulması adına yapılan zirvelerin sonucunda cumhuriyetler arası fikir birliğinin oluşmamasının ardından Slovenya ile Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu toplantılar sırasında Sırbistan ve Karadağ klasik bir federasyonun yani statükonun devamından yana olmuş, Hırvatistan-Slovenya ise daha esnek bir konfederasyon oluşturulmasını savunmuştur. Bosna-Hersek ve Makedonya ise hepsine eşit yakınlıkta ve uzaklıkta davranarak Sırp'ların dikkatini çekmemeye çalışmışlardır. Nitekim Slovenya ile Hırvatistan'ın bağımsızlık ilan etmelerinin ardından Bosna'nın Federasyona karşı fikrinin değişmesine neden olmuştur. Slovenya ve Hırvatistan'ın olmadığı bir Yugoslavya'da Bosna'nın kalmayacağını çünkü onun artık Yugoslavya değil, Büyük Sırbistan olacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. 1991 Ekim sonunda Karadzic tehdit konuşmasını yapmış: "Bosna'yı cehenneme çevirmekten ve gerekirse Müslüman halkı da imha etmekten

³⁷⁹ Demir, 2017: 226; Her ne kadar bağımsızlık süreci boyunca Hırvatlar haklı gözüke de unutulmaması gerek bir şey Hırvatların, Hırvatistan içinde Sırp'lara karşı yaptıkları kıyım ve sürgünlerdir. Örnek vermek gerekirse, 11 Eylül 1991'de Gospiç'te hâkimlerin ve aralarında ünlü profesörlerin bulunduğu 120 kişinin kaçırılarak öldürülmesidir. Bu olay Sırp'lara karşı başlatılan etnik temizlikten başka bir şey değildi. Ustaşa ateşinin sönmediğini ise Bosna Savaşı'nda görülecektir. Laura, 2016: 174.

çekineceğimizi sanmayın” ifadelerini kullanmıştır. Bunun üzerine Bosnalı Müslümanların lideri olan Aliya İzzetbegoviç’in cevabı ise, “Karadziç’in beyanatı ve mesajı, bizim Yugoslavya’nın içinde kalmama ihtimalimizin en iyi açıklamasıdır. Bay Karadziç’in istediği bir türde bir Yugoslavya, başkaları tarafından istenmeyen bir Yugoslavya’dır; Sırlar dışında kalan herkesin” olmuştur.³⁸⁰

Bosna Hersek etnik bakımdan Yugoslavya’nın en karışık cumhuriyeti olarak görülmüştür. 1991 yılında yapılan nüfus sayımına göre, nüfusun yüzde 44’ü Müslüman, yüzde 31,5’i Sırlar ve yüzde 17’den fazlasını Hırvatlar’dan oluşmuş, geri kalan kısmı ise farklı milliyetler oluşturmuştur. Aynı zamanda Yugoslavya’nın yüz ölçümü ve nüfusu (4,1 milyon) açısından üçüncü büyük cumhuriyeti olan Bosna-Hersek, nüfusunun fazlalığı ile karmaşıklığı yüzünden küçük Yugoslavya olarak kabul edilmiştir.³⁸¹

Bosna lideri İzzetbegoviç Yugoslavya’nın parçalanması yerine yumuşak bir konfederasyon kurulmasını savunmuştur. Hırvatistan’da Hırvat-Sırp çatışmaları yaşanırken The Times ve The Economist dergileri, Yugoslavya’nın tek Müslüman cumhuriyeti olan Bosna-Hersek aleyhine Sırp-Hırvat ikilisi arasında gizli anlaşma yapıldığını ifade etmiştir. Slobodan Miloşeviç ve Franjo Tudjman, 1991 tarihinde yaptıkları “Karacocevo Antlaşması”yla Bosna-Hersek’i aralarında paylaşarak Müslümanlara kendi aralarında bir tampon bölge oluşturulması adına küçük bir alan bölge bırakılmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde Bosnalı Sırp ve Hırvat delegasyonları Avusturya’nın Graz kentinde buluşarak aralarındaki Bosna pazarlığını devam ettirmiştir. Bosna-Hersek’teki Hırvat Demokratik Topluluğu lideri Mate Boban ve Bosna Sırp Cumhuriyeti Başkanı Radovan Karaciç, toplantıda Bosna-Hersek topraklarının; yüzde altmışını Sırlara, yüzde otuzunu Hırvatlara ve yüzde onunun Müslümanlara bırakılması şeklinde karar almışlardır.³⁸²

1991’den başlayarak Sırp bölgeleri silahlanmaya başlamıştır. Ayrıca Sırbistan’ın denetiminde olan federal ordu aracılığı ile de Bosna’daki Sırlar silahlandırılmaya devam edilmiştir. Mart 1992 tarihinde ordu Bosna’daki Sırlara 51.900 tane hafif silah dağıtmıştır. Bosna’da ise 1991 yazında Ulusal Savunma Konsey’i kurmuştur. Konsey zamanla Bosna-Hersek ordusuna dönüşmüştür. Aynı zamanda Slovenya ile Hırvatistan’da başlayan etnik temelli savaşların sonucu, Boşnak askerlerinin artık Federal orduya katılmaması nedeniyle yaşanan iç savaşlar ve krizler gösterilmiştir.³⁸³

³⁸⁰ Aliya İzzetbegoviç, 2018a: 108-109.

³⁸¹ Kenar, 2005: 164.

³⁸² Şüphesiz bu anlaşma ile Bosna-Hersek’in Sırp ve Hırvatların arasında bölünmesi amaçlayan 1939 Tsvetkoviç-Maçak Antlaşmasının adeta bir devamıydı. Alp, 2017: 106.

³⁸³ Alp, 2017: 110.

Bosna-Hersek’de siyasal yaşam Yugoslavya’da yaşanan tüm olaylardan doğrudan etkilenmiştir. Yugoslavya Komünist Partisi’nin diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi etkinliğini yitirmesi ve sistemin çok partiliğe geçmesi Boşnak, Sırp ve Hırvatlar arasında gerginliğe neden olmuştur.³⁸⁴ Özellikle Hırvat lideri Tudjman ve Sırp lideri Milošević seçim süreçlerinde bölgeye ilgilerini dile getirmiş, büyük devletlerin içine her ikisinin Bosna’yı koymaları ve -etnik açıdan Slav olmalarına rağmen- Müslümanlığı seçmelerinden dolayı Boşnakların ya ortadan kaldırılmasına ya da asimilasyon edilmesi hususunda politikalar gütmüşlerdir. Bu gerginlikler artarak Sancak bölgesinin Novi Pazar ve Bosna Hersek’in Foça kentlerinde Müslümanlar ile Sırp milliyetçiler arasında etnik temelli çatışmalara neden olmuştur.³⁸⁵

Müslüman-Hırvat koalisyonu 1992 Mart ayında Bosna-Hersek’in bağımsızlığını ilan etmesi ve bağımsızlığın Avrupa Topluluğu ile ABD tarafından Nisan 1992’de tanınması, Bosna-Hersek’te bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur.³⁸⁶

Bosna-Hersek bağımsızlık öncesi ve sonrası özellikle Bosnalı Sırp lar ve Hırvatlar silahlanmaya başlamışlardır. Silah tedarikçisi her iki tarafın da kendi devletleri olmuştur. Özellikle Slovenya ile Hırvatistan’da yaşanan çatışmalar sonucu Yugoslavya’ya silah hususunda ambargo uygulanmış, buna rağmen Hırvatistan ve Sırbistan, Bosna’daki uzantılarını silahlandırmaya devam etmiştir. Boşnaklar ise, ilk başlarda Yugoslavya’da yaşanan krizde dikkat çekmemek adına silahlanma veya bu tarz girişimlerde bulunmamıştır. Özellikle Boşnakların lideri İzzetbegović³⁸⁷, Bosna’da savaş olmayacağını ve Yugoslav ordusunun içinde Yugoslavya fikrine bağlı subayların Bosna-Hersek’in toprak bütünlüğünü koruyacağına inanmıştır. Dikkate almadığı taraf ise, Yugoslav ordusundaki subayların yüzde 60’nın Sırp lardan oluştuğu gerçeğidir. Bosna’da her iki etnik grup silahlanırken ve kendi para-militer güçlerini oluştururken Boşnaklar bu hususta pasif kalmışlardır. Üstelik bölgeye

³⁸⁴ Bosna-Hersek’te ilk serbest seçimler 16 Kasım/2 Aralık 1990 tarihleri arasında yapıldı. Seçimlere halkın katılım oranı oldukça yüksekti. Seçimler sonucu Aliya İzzetbegović’in başında olduğu Müslümanların Demokratik Eylem (SDA) partisi olmuştur. 240 sandalyeli Bosna-Hersek meclisininin 86’nı SDA, 70’ni Sırp ların Radvon Karadzic liderliğini yaptığı Sırp Demokratik Partisi (SDS) almış, 45’ni Hırvat Demokrasi Partisi (HDZ), 14’nü Komünist Parti ve 12’ni de reformistler almıştır. Yeni oluşturulan meclis ilk oturumundan SDA ve HDZ’nın oylarıyla Aliya İzzetbegović Devlet Başkanlığı’na, Hırvat Juri Pehlihan Başbakanlığa ve Sırp Momcilo Krajišnik de meclis başkanlığına getirilmiştir. Başkanların seçilmesi sırasında yaşanan Sırp-Hırvat olayları göz ardı edilmemesi gerekir. Hırvatlarla Boşnakların birlikte hareket etmesi patlak veren Hırvat-Sırp İç Savaş’ının tipik bir tezahürüydü. Alkan, 1995: 53.

Eylül 1991’de, Bosnalı Sırp lar Sırbistan kontrolünde olan Yugoslav ordunun bölgeye müdahale etmesini istedi. Somut bir gerçeklik yaratmak için bazı bölgelerde küçük çaplı çatışmalar gerçekleştirildi. Bu olaylar sonrası Federal Ordu, Milošević’in direktifi ile Batı Batı Bosna’ya yaklaşık 5.000 asker göndererek bölgeyi kontrol altına aldı.³⁸⁵ Üger, 2016: 125.

³⁸⁶ Armaoğlu, 2018: 697.

³⁸⁷ Aliya İzzetbegović’in Bosna-Hersek savaşı öncesi tüm konuşmaları ve fikirlerini içerdiği eseri “Köle Olmayacağız” bakmakta fayda olacaktır. Böylece büyük lider İzzetbegović’in fikirleri daha kolay anlaşılacaktır. İzzetbegović, A. (2018b). “Köle Olmayacağız”, (Çev, Crnovrsanin, S. ve Kurtali, M. C.), Yarın Yayınları, İstanbul.

uygulanan silah ambargosu Boşnakların silahlanmasını engellemiştir. Oysa Sırbistan'ın kontrolünde bulunan Yugoslav ordusunun keza Hırvat güçlerinin de mühimmata ihtiyacı olmamıştır. Ambargo, Boşnakların silahlanması engellemiş ve ileride yaşanan etnik çatışmaların daha şiddetli yaşanmasına neden olmuştur.³⁸⁸

Bosna-Hersek'in bağımsızlığına en şiddetli şekilde karşı çıkan şüphesiz Sırp olmuştur. Milošević'in hatırlanması gerek, “Yugoslavya'dan ayrılmak isteyenler bulunmaktadır, biz Sırpolar ise Yugoslavya'yı asla bırakmayacağız, bir yerde tek bir Sırp bile olsa orası Sırbistan'ın parçasıdır, tüm Sırpolar tek çatı altında olacaktır.” sözleri aslında gelecekte yaşanacakların bir işareti olmuştur. Ayrıca Sırp Demokratik Partisi lideri Radovan Karadzic, Yugoslavya'nın dağılması halinde Bosna-Hersek'teki Sırpoların savunma yetkisinin Slobodan Milošević'e verildiğini ifade etmiştir. Böylelikle Bosna'nın Doğu ve Güney bölgelerini kapsayacak Büyük Sırbistan Devleti'nin kurulması adına adımlar atılmıştır.³⁸⁹

Söz konusu bağımsızlık kararına en büyük tepki Sırbistan ile Bosna Sırpolarından gelmiştir. Sırbistan; Slovenya, Hırvatistan ve hatta Makedonya'nın Yugoslavya'dan bağımsızlığını zor da olsa bir şekilde kabullenmiştir. Fakat Bosna-Hersek'in jeostratejik ve jeopolitik açıdan Sırbistan için hayati önem taşıması, Bosna'nın birlikten ayrılmasını önlemek adına var gücüyle direnmiştir. Sırbistan idarecileri tarafından oluşturulan “Yeni-Üçüncü Yugoslavya” projesine Bosna-Hersek'de dâhil edilmiştir. Bu yeni oluşumda yer almaz ise Sancak Bölgesi'nin elden çıkabileceği ihtimali oluşmuştur. Bu da Sırbistan'ın Karadağ ile olan fiziki bağlantısını ve Adrediyatik Denizi'ne çıkışının kesilmesine neden olacak bir oluşmuştur. Böylece Sırbistan'ın Batı Balkan bölgesindeki hâkimiyetinin tehlikeye gireceği düşüncesi oluşmuştur. Bu jeopolitik ve jeostratejik çıkarlar doğrultusunda Sırbistan, Bosna-Hersek'teki Sırp azınlığı kendi politikaları için kullanmış ve bünyesine katmayı hedeflemiştir. Bu yüzden Sırbistan, Bosna-Hersek sınırına yaklaşık 100 bin kişilik Federal Ordu birliklerini yığarak Bosna'ya yoğun baskı uygulamaya başlamıştır. Aynı zamanda Sırbistan desteğiyle Sırp azınlığı, Bosna'nın kuzeyinde 4 Kasım 1991'de “Kuzey Bosna Özerk Bölgesi”nin kurulduğunu ilan etmiştir. “Bosna Sırp Parlamentosu”, 21 Aralık 1991'de ise “Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyetini” ilan ederek Sırpoların bulunduğu ve hâkimiyetindeki yerlerin bağımsızlığını ilan etmiştir. Aynı zamanda Sırp Cumhuriyeti'nin Yeni Yugoslavya'ya (Sırbistan-Karadağ) katılacağı da deklare edilmiştir.³⁹⁰

³⁸⁸ Samary, 1995: 88.

³⁸⁹ Bora, 1995: 150.

³⁹⁰ Alp, 2017: 117-11; Sırp otonomi bölgelerini ve Bosna-Hersek'in topraklarının yüzde 65'ini oluşturan Sırp Cumhuriyeti'ni Bosna-Hersek yönetimi işgalci ve yasadışı ilan etmiştir. Bunun üzerine tartışmalar şiddetlenerek etnik çatışmalara doğru evrilmeye başlamıştır. Üger, 2016: 128.

Bosna-Hersek 6 Nisan 1992 tarihinde Avrupa Topluluğu ve ABD tarafından tanınmıştır. Bosna-Hersek ayrıca 22 Mayıs 1992’de BM tarafından kabul edilmiştir. Uluslararası arenada, Hırvatistan’da olduğu gibi, Bosna-Hersek’in tanınması durumunda çatışmaların da aynı şekilde engellenebileceği düşünülmüş fakat Bosna-Hersek Cumhuriyeti’nin tanınmasından çok kısa bir süre sonra, ülkede çok büyük acılara ve kayıplara sebep olan etnik kökenli savaşlar başlamıştır.³⁹¹

Bosna-Hersek’in bağımsızlığının tanınmasının ardından Sırlar, “Bosna Sırp Cumhuriyeti”ni kurduklarını ilân etmiş ve “Federal Ordu”nun desteğiyle ülkede yaşayan Müslümanlara karşı saldırmaya başlamışlardır. Aynı gün, Sırp paramiliter birlikleri Miloşević’ten aldıkları emirle, Müslüman kentlerinde korku ve terör estirmeye başlamıştır. Bosnalı Sırlar başkent Saraybosna’yı 6 Nisan günü ordu birliklerinin desteği ile kuşatmış, Bosna-Hersek’in tamamında etnik kökenli savaş başlamıştır. Sırlar girdikleri her şehirdeterör estirmeye başlamıştır. Bu küçük çatışmalar kısa bir zaman sonra bir Müslüman katliamına dönüşmüştür. Milliyetçilik ateşi ile tutuşan paramilliter milis güçleri, ayırım yapmaksızın inandıkları ideal için kan dökmüşlerdir (bu ideal içinde tecavüzler, çocukların, öldürülmesi ve daha kötü örnekler yer almaktadır). Ayrıca insanları rastgele öldürüp sindirmeye çalışmışlardır. Kanlı saldırılarla başlayan savaş, üç buçuk yıl boyunca aynı şekilde devam etmiştir. Miloşević’in talimatı ile Federal ordunun Bosna iç savaşına katılması, sürecin daha da kanlı yaşanmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle, Federal Ordu için “kabasını” bombalarla haletmiş, “ince iş” için ise Bosna’da yaşayan Sırp Çetnikler devreye girerek, burada karşılarına çıkan her Müslüman’ı, kadın-çocuk ayırımı yapmadan katlederek etnik yönden “temiz” hale getirmeye çalışmıştır.³⁹²

Savaş başlarında ve savaşın en şiddetli yaşandığı tarihlerde etnik gruplar buldukları bölgeleri ellerinde tutmak için var güçleriyle savaşımlardır. Dolayısıyla Bosna’nın kuzeyi, batısı, Saraybosna’nın doğusundaki banliyöler ve Doğu Hersek baştan Sırların elinde kalmış, Hırvatlar ise Batı Hersek ile Orta ve Kuzeydoğu Bosna’daki bazı noktalarda tutunmuşlardır. Ancak Federe ordunun desteği ile Bosnalı Sırların, Boşnak çoğunluğun yaşadığı Doğu Bosna’da Gorazde, Srebrenica ve Zepa dışındaki tüm şehirler, kuzeyde Brčko ve Hırvatların Boşnaklarla birlikte savundukları Bosanski Brod ve Modriča gibi kuzey şehirleri ile batıdaki Jajce denetimine geçmiştir. Sırlar buralarda yerli halka yönelik sistemli bir soykırım

³⁹¹ 21 Şubat 1992’de BM Güvenlik Konseyi 743 Numaralı Kararıyla, barışı koruma misyonu UNPROFOR’un (United Nations Protection Force) oluşturulmasına ve Yugoslavya’daki çatışma bölgelerinde görevlendirilmesi kararlaştırıldı. Karakuzu, 2013: 262.

³⁹² Saraybosna adeta savaşın can damarı olmuştur, Dünya televizyonlarına yansıyan ve dünyanın dikkatini çeken en korkunç saldırı Mayıs 1992’de gerçekleştirilmiştir. Pazar yerine düşen 3 top mermisi, pazarda bulunan 20’de fazla kişinin hayatını yitirmesine neden olmuştur. Abazi, 2007: 74.

uygulayarak yalnızca 1992 yılı içerisindeki resmi rakamlara göre 122 bin kişiyi katletmişlerdir. Sırp'ların temel hedefi Müslümanların yoğun yaşadıkları kasabaları, kentleri ve köyleri ele geçirerek savunmasız kalan Boşnakları öldürmek, evlerinden sürmek ve toplama kamplarına götürmek olmuştur.³⁹³

Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna, 1992 Nisan ayında Sırp paramiliter milislerce kuşatılmıştır. 1993 yılının başlarına kadarki dönemde Saraybosna'da yaşanan çatışmalar sonucu 8 bin kişi hayatını kaybetmiştir bu sayı sonra 14 bine ardından 50 bin gibi korkunç bir rakama yükselmiştir. Bu olaylar karşısında, BM ve AT girişimleri ile ilan edilen ateşkeslerin hiçbiri uzun ömürlü olmamıştır. Hırvatistan'a 14 bin kişi göndermiş olan BM, etnik çatışmaların kana buladığı Bosna-Hersek'te pasif politika izlemiştir, BM tarafından yapılan açıklamada, ülkede barış gücü konuşlanması gerektiren koşulların oluşmadığı ileri sürülmüştür. Mayıs ayında BM Güvenlik Konseyi ilk başlarda sadece Yugoslavya'ya ekonomik yaptırım yapılacağını (757 sayılı kararda) ilan etmiştir.³⁹⁴

İç savaşın seyrini değiştiren nokta ise, Hırvat-Müslüman çatışması olmuştur.³⁹⁵ 1992 Temmuz ayında Bosnalı Hırvatlar Mute Boban önderliğinde bağımsızlıklarını ilan etmiş, Hırvat milliyetçiliğini savunan Boban'ın hedefi ise Bosna-Hersek'in güney bölgelerini kontrol ve denetim altına almak olmuştur. 1992 ortalarından itibaren Bosna'nın yüzde 20'sini kontrol altına alan Hırvat güçleri, bölgeyi savunan Bosna-Hersek resmi silahlı güçlerini ve Müslüman güçlerini taciz etmeye başlamıştır. Bu tacizler giderek etnik çatışmalara dönüşmüş ve karşılıklı ağır kayıpların verilmesine neden olmuştur. Batı Hersek'in Hırvat milliyetçiler tarafından Hırvatistan ile birleştirilmesi hedeflenmiştir. Bölgenin Hırvatistan açısından jeostratejik önemi, bölgede yoğun yaşayan Hırvatların yanı sıra Hırvatistan'a bağlı Dalmaçya kıyılarını güvenceye almak için hayati önem niteli taşımıştır.³⁹⁶

Bosnalı Hırvatların bağımsızlık ilan etmeleri ile iç savaş iki cephe olmaktan çıkıp üç tarafın kıyasıya savaştığı bir iç savaşa dönüşmüştür. 6 Mayıs 1992'de Bosnalı Hırvatların lideri Mate Boban ve Bosnalı Sırp'lar bir araya gelmek için Avusturya'nın Graz kentinde toplanmış, anlaşmazlıkları Bosna'nın aralarında bölünmesi temelinde çözmeye çalışmışlardır. Bu görüşmenin ardından yukarıda belirtildiği gibi Temmuz ayında Bosnalı Hırvatlar'ın bağımsızlık ilan etmesi ise manidar olmuştur. Bu zaman zarfında tehditler sadece Sırp lideri

³⁹³ Abazi, 2007: 74.

³⁹⁴ Ülger, 2016: 151.

³⁹⁵ 1992 Haziran'da Bosna-Hersek ve Hırvatistan arasında askeri işbirliği antlaşması yapılmış ve antlaşmadan sonra bölgede Hırvatistan devriyeleri gezmeye başlamıştır. İşbirliği sayesinde Mostar'ın Sırp denetiminden kurtulmasına sağlamıştır. Hırvatistan bu antlaşmayı yaparken Boşnak-Hırvat işbirliğine ve Hırvat milliyetçiliğinin asıl amacı, Batı Hersek'e hâkim olmak, buranın Güneydeki Hırvatistan'a bağlı daracık Dalmaçya kıyı şeridinin güvenceye alınmasını hedeflemiştir. Ülger, 2016: 151.

³⁹⁶ Yılmaz, 2011: 163; Ülger, 2016: 152.

Milošević'ten değil aynı zamanda Tudjman'dan da gelmiştir. Tehditlerin içeriği ilk başlarda Bosna-Hersek'in bir Konfederasyon kurması ve bu yapı ile Hırvatistan'ın birleşmesine yönelik belirlenmiştir. Boban'ın önderliğini yaptığı Hırvat milliyetçiliğinin tehdidi ise ya federasyona dahil olunması ya da Hırvat güçlerinin müdahale edeceği yönünde olmuştur. Bu tehditler karşısında harekete geçmeyen Bosna, 1993 ortalarından itibaren Bosnalı Hırvatlar ile çatışmaya başlamıştır.³⁹⁷

İç savaşın üç taraf arasında yaşanması ve Bosna-Hersek sınırdaş ya da hamisi olmaması yüzünden gerekli yardımları alamamış ve savaşta kendisini müdafaa edememiştir. Bu da iç savaşta en fazla can kaybının Boşnak nüfusunda olmasına neden olmuştur. Bunun yanında bir de Hırvatistan'da yaşanan yüzünden dolayı milletlerarası koalisyonun Yugoslavya'ya top yekûn silah ambargosu uygulaması Bosna savaşında askeri gücü olmayan Boşnakları daha çok etkilemiştir. Tüm bu etkenlerin sonucunda Hırvatlar ile Sırlar; Foça, Vişegrad, Srebrenitsa, Vlasenitsa ve Bratunats şehirlerini işgal etmiş, Mostar, Saraybosna, Gorajde ve diğer bölgelere saldırmışlardır. Sırlar ile Hırvatlar, Boşnaklara yönelik sistematik bir şekilde soykırım uygulayarak sadece 1992 yılı içerisinde 200 bin insanın (15 bini çocuk) katledilmesine neden olmuş, nüfusun üçte birini ise göçe zorlamışlardır. Savaşta Sırların milliyetçilik anlayışına göre tecavüze uğramış kadınlardan doğacak çocukların Sırp olacağı inancı Bosna'da tecavüzlerin yaşanmasına yol açmıştır.³⁹⁸

Bosna-Hersek'te tüm bu zalimlikler yaşanırken uluslararası toplum birkaç girişimde bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi, Ekim 1992'de BM ve AT temsilcileri Cyrus Vance ve Lord Owen'in arabuluculuk ettiği Cenevre görüşmelerinde, İsviçre'nin sahip olduğu kantonlar modelinin Bosna-Hersek'te uygulanmasını öngören model önerilmiştir. Vance-Owen Planına göre, Bosna-Hersek'in topraklarının paylaşımı, yüzde 43 Müslümanlar, yüzde 31 Sırlar ve yüzde 26 Hırvatlar şeklinde olmuştur. Tüm diğer konulardaki anlaşmazlıklar bu planda da ortaya çıkmış, her grubun kendine göre çıkarlarına karşılık gelen bu plan hayata geçirilememiştir. Fakat bazı bölgelerde artan etnik çatışmaları önlemek adına BM Koruma Gücü (UNPROFOR) yerleştirilmiş ve "Güvenli Bölge" ilan edilmiştir (bu bölgeler; Serbrenica, Zepa, Tuzla, Gorazde ve Bihac'dır). Tüm bu girişimlerin sonucu başarı elde edilememiş aksine olayların daha fazla kızışmasına, dünyanın gözü önünde Boşnakların etnik temizliklerine neden olmuştur. Her ne kadar Hırvatlar ile Sırlar birbirlerine karşı düşman olsalar da ortada buluştukları fikir, Boşnakların hain ve Osmanlılar ile işbirliği yapmış ve Müslümanlığı seçmiş olmaları şeklinde açıklanmıştır. Her iki toplumun ana hedefi Boşnakların etnik açıdan temizlenmesi olmuştur. Bu temizlik, öldürülmeleri, sürgün

³⁹⁷ Samary, 1995: 88.

³⁹⁸ Alp, 2017: 121.

edilmeleri, asimilasyon (dinlerini değiştirmek) ve Boşnak kadınlara tecavüz edilmesi şeklinde olmuştur.³⁹⁹

Bosna-Hersek Savaşı'nda sonun başlangıcı, Srebrenica'ya başlatılan operasyon olmuştur. Kelimelerin kifayetsiz kaldığı bir trajedi olarak dünya tarihine geçen Srebrenica, ihanetin, kinin, soykırımın, etnik çatışmanın ve yıllarca beraber yaşamış insanların bir diğerini gözünü kırpmadan katlediği bölgedir.⁴⁰⁰ Tarihler 11 Temmuz 1995 gösterdiğinde Bosna-Hersek'in doğusunda bulunan Srebrenica Bosna'nın en kanlı gününü yaşamıştır. Daha önce Srebrenica BM Güvenlik Konseyi tarafından Güvenli Bölge (Save Heaven-Güvenli Cennet) olarak ilan edilmiştir. Bu sebeple bölgede bulunan Boşnakların ellerinden silahları toplanarak tamamen silahsızlaştırılmış, BM Koruma Gücü (UNPROFOR) tarafından Boşnaklar koruma altına alınmıştır.⁴⁰¹ Sırp güçleri 6 Temmuz 1995'te Srebrenica'ya sığınan Müslümanları kuşatmaya başlamıştır. 9 Temmuz'da şehre giren Sırplar BM Koruma Gücü'ne bağlı 30 Hollandalı askeri rehin almış ve bu askerleri pazarlık konusu yaparak Müslümanlar ile takas yapılmasını talep etmiştir. 11 Temmuz'da ise Ratko Mladić şehre girmiş ve Hollandalı General Ton Karreman'la anlaşma sağlanmış, Hollandalı askerler için Müslümanlardan vazgeçilerek Srebrenica savunmasız bırakılıp Sırp güçlerine teslim edilmiştir. Sırp güçleri savunmasız kalan Müslümanlara karşı soykırım hareketine başlamış ve 8 binden fazla savunmasız çocuk, yaşlı, genç, erkek, kadını ayırım yapmaksızın öldürmüşlerdir. Srebrenica'da ve Bosna'nın genelinde yaşanan olaylar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra işlenmiş en korkunç soykırım olmuştur.⁴⁰²

Srebrenica'daki katliamlar dünya kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuştur. Batı'nın pasifliği bu katliamlardan sonra daha aktif ve çözüm odaklı siyaset izlemesine neden olmuştur. Bu çerçevede, savaşın küçük çaplı hava akınları ve diplomatik çabalarla durdurulamayacağı maalesef kanlı bir şekilde anlaşılmıştır. Bosnalı Müslümanların kurtulması için Batının askeri müdahalesi kaçınılmaz hâle gelmiştir. Tüm bu olayların üzerine 28 Ağustos 1995 tarihinde Saraybosna'da pazar yerine düşen bomba, iç savaşın artık kuvvet kullanarak bitirilmesi gerektiğinin son işareti olmuştur. Bu olayın ardından NATO harekete geçmiş, 30 Ağustos 1995'te ABD liderliğinde, Bosna'daki Sırp mevzilerini ağır bir şekilde

³⁹⁹ Saldırıların şiddetlenmesi ve etnik grupların bölgeleri kendi hâkimiyetine katma çabası ile bölgede bulunan etnik gruplara ait tüm simgesel yapılarında yok edilmesine neden olmuştur. Hırvatistan ordusundan destek alan Hırvat güçleri, 9 Kasım 1993'de Mostar'ın simgesi ve Osmanlı mimarisinin en güzel öreni olan Mostar köprüsünü bombalayarak yıkmıştır. Mostar Köprüsünün yıkılışını izlemek için: <https://www.youtube.com/watch?v=V-aLuhS9HGU> (erişim tarihi: 28. 04. 2019); Ülger, 2016: 151; Samary, 1995: 80-90.

⁴⁰⁰ Srebrenica ruhunu anlamak adına "Bosna Sen Benim Annemsin" eserini göz atmakta fayda olacaktır: <https://www.youtube.com/watch?v=27GY1oc0wOQ> (erişim tarihi: 28. 04. 2019)

⁴⁰¹ Alp, 2017: 121.

⁴⁰² İzzetbegoviç, 2018a: 256-267; Yılmaz, 2011: 167.

bombalamaya başlamıştır. Tomahawk füzeleriyle başta Banja Luka olmak üzere, Sırpların Bosna'daki önemli mevkileri havadan bombalanmıştır. Saldırıların ardından Sırpların geri çekildiği bölgelere Boşnak ve Hırvat güçleri yerleştirilmiştir. Miloşević bu aşamada uluslararası toplumun daha da fazla tepkisini çekmemek adına Bosnalı Sırpı korumak için bir eylemde bulunmamıştır. Yugoslavya'ya BM tarafından uygulanan ambargonun kaldırılması karşılığında ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Halbrooke'un mekik diplomasisi ve çabalarıyla taraflar için barış antlaşması hazırlanmıştır. ABD'nin Dayton kentinde Müslümanlar adına İzeetbegoviç, Hırvatlar adına Tudjman ve Sırp Sırpı adına Miloşević'in katılımlarıyla bir araya gelmişlerdir. Uzun ve çekişmeli müzakerelerin ardından Bosna-Hersek faciasına son veren Dayton Anlaşması imzalanmıştır.⁴⁰³

Bosna Savaşı'nı sonlandıran Dayton Barış Anlaşması'nın kapsamında Bosna- Hersek Anayasasınca, Bosna-Hersek Cumhuriyeti ikiye ayrılmış; Biri, Boşnaklar ile Hırvatların oluşturduğu "Bosna-Hersek Federasyonu", diğeri Sırp Sırpı oluşturduğu "Sırp Cumhuriyeti" olmuştur. Bosna-Hersek topraklarının yüzde kırk dokuzu Sırp Cumhuriyeti'ne, yüzde elli biri ise, Müslüman-Boşnak Federasyonu denetimine bırakılmıştır. Dayton Anlaşması çerçevesinde, Bosna-Hersek'teki askerî faaliyetler tamamıyla NATO inisiyatifine bırakılmış ve tekrardan inşa edilmesi için yetki tanınmıştır. Dayton Anlaşması'yla, Bosna-Hersek içinde iki farklı ordunun inşa edilmesine yeşil ışık yakılmıştır. Birincisinin Boşnak-Hırvat Federasyon Ordusu, ikincisinin Sırp Cumhuriyeti Ordusu olmasına karar verilmiştir. Ancak bu ordular, ülkede konuşlandırılan NATO askerlerinin denetimi altında faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir.⁴⁰⁴

Dayton Anlaşması⁴⁰⁵ Bosna-Hersek'te savaşı bitirmekte başarılı olmuştur. Ancak bir uzlaşma ve parçalanmış toplumun tekrardan inşası açısından günümüzde bile yetersiz kabul edilmektedir. Bosna-Hersek'in tek bir yapıda olmasını sağlamaya çalışmış fakat içerde param parça bir devlet bırakmıştır. Yine de Dayton Barış Anlaşması o günkü koşullara göre çok başarılı bir barış anlaşması olarak görülmektedir. Birbirlerine karşı İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi toplumlar tekrardan katliamlar girişmişler bunun sonucunda tekrardan bir devlet çatısı altında beraber yaşamaya zorlanmışlardır. Dayton, savaşı sonlandırma açısından başarılı

⁴⁰³ Glinny, 2001: 516; Ülger, 2016: 151

⁴⁰⁴ Holbrooke, 1999: 388- 395; İzeetbegoviç, 2018: 325-355.

⁴⁰⁵ Dayton anlaşmasının hangi koşullarda ve ne süreçlerden geçtiğini, Dayton barış antlaşmasının mimarı olan Richar Holbrooke'un kendisini kaleme aldığı "Bir Savaşı Bitirmek" adlı eserine daha detaylı bilgi edinmek için bakmanızda fayda olacaktır. Holbrooke, R. (1999) "Bir Savaşı Bitirmek", (Çev. Dişbudak, B. B.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

bir anlaşmayken ulus inşası, toprak bütünlüğü ve siyasal sorunlar hususunda pek de başarılı olamamıştır.⁴⁰⁶

Yugoslavya faciasının içinden en kanlı çıkan Boşnakların uğradıkları etnik temizlik vahşetin doruğua ulaşmasına neden olmuştur. Yugoslav insanı yaratılması ve milli kimlik bilincinin zayıflatılmasına yönelik Tito politikası Bosna iç savaşı ile yerle bir olmuştur. Sırlar ile Hırvatların kendi devletleri içerisinde Bosna'nın topraklarının yer alması ve her iki grubun Boşnakları hain olarak görmeleri Bosna faciasının yaşanmasının en temel unsurları olmuştur. Bu bağlamda her ne kadar Gürcistan'da bu denli etnik çatışmalar yaşanmamış olsa da aslında her iki bölge de aynı süreçlerden geçmiştir. Her ikisi de bağımsızlıklarını ilan eder etmez kendilerini bir iç savaşın içinde bulmuşlardır. Ulus inşa süreci böylelikle sekteye uğrayarak yerini etnik çatışmalara bulmuştur.

Milošević önderliğindeki Sırların tanımladıkları Büyük Sırbistan ideali, Bosna, Kosova ve Makedonya gibi ülkelerin etnik ve dini olarak monolitik (yekpare) bir yapı kurma hayli olarak tanımlanmıştır. Bölgelerde etnik temizlik ve zorla göçlerin gerçekleştirilmesi, Adriyatik denizi ile Büyük Sırbistan'ın bağlantısının sağlanması, böylece Tuna'dan Adriyatik'e uzanan Sırp jeopolitik hayat alanının tanımlanması ve hayat alanı içindeki Boşnaklarla Arnavutlar temel düşman, yok edilmesi gereken kolay bir hedef olarak belirlenmiştir. Hırvatistan ile Bosna-Hersek'te ilk başlarda başarılı olan Sırp projesi sonlara doğru hayal kırıklığının yaşanmasına neden olmuştur. Büyük Sırbistan projesinin son ayağı Kosova olmuş, bu olaylardan sonra tüm dikkatini buraya yöneltmiştir.⁴⁰⁷

Milliyetçi Sırlar tarafından Kosova'yı Bosna-Hersek'ten ayıran 4 temel nokta olmuştur. İlkinde, Bosna'da etnik temizlik yolunu seçerek bölgenin demografik yapısını değiştirmeyi seçen Sırlar, Kosova'da ise nüfusunun yüzde 90 Arnavut olan vatandaşların başka ülkelere sürülerek demografik yapının değiştirilmesi yolu seçilmiştir. İkincisinde, Sırlar ile Arnavutlar Yugoslavya dönemi boyunca aralarında entegrasyon açısından en düşük olan iki toplum olmuştur. Boşnaklar ile Sırlar arasında entegrasyon oranı yüksek seviyede seyretmiştir (aynı dil, aynı isimler bir arada yaşama gibi unsurlar). Üçüncü temel noktada, Bosna-Hersek'in adeta bir kısıkaca alınarak Bosna'nın doğu ve batısı (Hırvat-Sırp) sıkıştırılmış ve savaşta etnik açıdan temizlik yapılması daha kolay olmuştur. Arnavutlar ise, gerek Makedonya'daki Arnavutlar gerekse de Arnavutluk'taki Arnavutlar ile lojistik destek ve sığınma imkanları elde etmiştir. Dördüncü ve sonuncusu Sırlara avantaj sağlamıştır. Kosova'nın 1989'da Sırbistan'a bağlanması ile Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ve sonrasında tanınma süreçleri dışında tutularak devre dışı bırakılmıştır. Ayrıca Sırbistan,

⁴⁰⁶ Glenny, 2001: 517.

⁴⁰⁷ Davutoğlu, 2016: 309.

Kosova'nın diğer cumhuriyetler gibi uluslararası sorun olmadığını, kendi ulusal sorunu olduğunu belirterek uluslararası camianın yolunu kesmesine neden olmuştur.⁴⁰⁸

Yugoslavya krizi 1981 yılında Kosova'da başlamış, sonu da kanlı ova Kosova'da olmuştur.

Kosova'nın 1989 yılında özerkliği kaldırılması⁴⁰⁹ ve ardından 1990'da aynı şekilde Sırbistan tarafından Kosova Meclisi'nin kapatılması, Kosova Meclisi'nde görevli Arnavut milletvekillerin bağımsızlık kavramına yönelmelerine neden olmuştur. Bu çerçevede 26-30 Eylül 1991'de yapılan referandumda da Kosovalı seçmenlerin yüzde 87'si oylamaya katılmış ve bunların yüzde 99.89'u bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. 19 Ekim 1991'de Parlamento bağımsız Kosova Cumhuriyetini ilan etmiş ve bu cumhuriyetin başına 24 Mayıs başkanlık seçimleri sonucu İbrahim Rogova başkan olarak seçilmiştir.⁴¹⁰

İbrahim Rogova'nın başkanlık ettiği "Kosova Demokratik Birliği (Lidhja Demokratike e Kosoves-LDK)" ve kendisinin izlediği temel politika şu şekilde seyretmiştir; Kosova sorununu ulusal bir sorundan çıkararak uluslararası boyuta taşınmasını sağlamak, Sırp güçlerini kışkırtmadan demokratik çerçeve içinde haklarını kazanmak (şiddet içeren bir ayaklanmanın önüne geçmek) ve yeni kurulmuş (Sırlara ve uluslararası topluma göre) Kosova Cumhuriyeti'nin devlet aygıtlarında ana hatlarının oluşturulması ile kademeli şekilde meşrutiyetine kavuşturmak olmuştur.⁴¹¹

Kosova'nın İbrahim Rogova tarafından izlenen barışçıl ve aşamalı bir politika, Hırvatistan ile Bosna savaşları sırasında Kosova'nın etnik çatışmalardan uzak kalmasını sağlamıştır.⁴¹² Her ne kadar bölgede savaş yaşanmasa da Belgrad'ın uyguladığı politikalar bölgenin tecrit edilmesine neden olmuştur. 1989'da otonominin kaldırılmasından itibaren Kosova, polis, yargı, ekonomik planlama, ülke savunması ve uluslararası ilişkileri tamamen Belgrad tarafından yönetilmiş, Belgrad yönetimi bölgede çok sıkı bir baskı kurmuştur. Arnavutça eğitim yapan başta Priştina Üniversitesi ile birçok kurum kapatılmış ve de devlet kademelerindeki Arnavutların sistematik bir şekilde işten çıkarılması gerçekleştirilmiştir. Boşalan koltuklara Sırların yerleştirilmesine özen gösterilmiştir. Miloşević'in temel hedefi

⁴⁰⁸ Davutoğlu, 2016: 309-310.

⁴⁰⁹ Sırların Kosova'daki özerkliğin kaldırılması nedeni olarak 1974 Anayasasının Sırbistan'ın siyasal sistemini tıkadığı gerekçisini ileri sürmüştür. Şöyle ki, Sırbistan, özerk bölgelerin çıkardığı yasaları engelleyemezken, özerk bölgeler Cumhuriyetin birer parçası olması nedeniyle Sırbistan'ı hem federal düzeyde hem de kendi içerisinde yasalara karşı veto yetkisinin olmasıydı. Kenar, 2005: 239.

⁴¹⁰ Kenar, 2005: 241.

⁴¹¹ Malcom, 1999: 405.

⁴¹² Glenny, 2001: 518.

Kosovalı Arnavutların ikinci sınıf insan statüsüne düşürülmesi ve Kosova'dan göçe zorlanması olmuştur.⁴¹³

Özellikle okullarda Arnavutça eğitimin yasaklanması, bölgede bulunan Arnavutların paralel devlet (tabiri caizse yer altındaki gönüllü öğretmenler ve Arnavut diasporası) hayata geçmiş ve bu süreç boyunca devam etmiştir.⁴¹⁴ Yaşama koşullarının dayanılmaz hale getirilmesi, Sırp'ların bu dönemde başvurduğu en popüler politika olmuştur. Böylece bölgede Arnavutların göç etmesi planlanmıştır. Fakat Kosova nüfusunun yüzde 90'nını oluşturması bu politikanın ters etki yapmasına neden olmuştur. Bölgeye özellikle Miloşević tarafından Sırp'ların göç ettirilmesi için büyük çabalar harcanmıştır. 1995'te Hırvat güçlerinin Krajina bölgesine başlattığı askeri operasyonlar sonucu, bölgedeki 20 bin Sırp'ın Kosova'ya yerleştirilmesine karar verilmiştir. Fakat Belgrad yönetiminin hesaba katmadığı Sırp yönetimi boyunca Kosova'ya uygulanan negatif politikalar ile baskılar Kosova'nın Yugoslavya'da en az gelişmiş ülkesi olması ilaveten bu politikalar sonucu daha da yoksul bir bölgeye dönüşmesine neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Yugoslavya içerisindeki hiçbir Sırp Kosova'ya gelip yaşamak istememiştir. Sırp'ların yoksul ve azınlık konumunda olacağı bir Kosova'ya hiçbir zaman sıcak bakılmamış fakat milliyetçilik ile Sırp kimliğinin oluşturulması açısından her zaman en önemli mekan olmuştur. Bu süreçler bölgede Arnavutların yurt dışına, Sırp'ların Sırbistan'a göçmelerine neden olmuştur.⁴¹⁵

Daha önce de belirtildiği Kosova Sırp milliyetçiliği açısından hayati bir öneme sahip olmasından dolayı Miloşević, Kosova gerilimini sürekli olarak canlı tutmuştur. Miloşević'in izlediği baskı politikaları, bölgede adeta bir polis devletinin kontrolü altında olan Kosova Arnavutları arasında milliyetçiliğin artmasına neden olurken İbrahim Rogova'nın pasif direnişini sorgulamaya itmiştir.⁴¹⁶

Bu süre zarfında Sırp milliyetçiliği retoriği ise, "İslam Tehdit"i üzerine yoğunlaşmıştır Miloşević gibi diğer Sırp milliyetçiler özellikle Radovan Karadzic, Bosna'dan başlayarak Sancak ve Kosova'yı içine katacak bir İslam Hilali'nin Slav topraklarında kurulması planı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tüm bu propagandalar Sırp milliyetçiliğini canlandırmak ve canlı tutmak amacıyla kullanılmıştır. Bunun sebebi ise, Boşnakların Bosna'daki iç savaş sırasında etnik kimlikten çok dini kimliği vurgulamış ve bu uğurda savaştıklarını her hususta dile

⁴¹³ Bu süreçte yaklaşık 130 bin Arnavut çeşitli işlerden çıkarılmıştır. Belgrad'ın direktifleri ile bölgede bulunan cadde isimleri değiştirilip Sırp kahramanlarının isimleri yerleştirilmiştir. Hırvatistan ve Bosna savaşlarından sonra bu bölgelerdeki Sırp'ları ve diğer tüm Sırp'ları Kosova'ya çekmek için 1995 yılında Kosova'da yeleşmek isteyen Sırp'lara bedava arsa, arazileri, ev yapmak ve mülkiyet almak için 40 yıl süreliğine kredilerde tahütte bulunmuştur. Sırp yönetimi bu dönemde Arnavutların elinden topraklarını alarak kamulaştırmıştır. Kenar, 2005: 241.

⁴¹⁴ Malcom, 199: 405-406.

⁴¹⁵ Malcom, 199: 408-409.

⁴¹⁶ Kenar, 2005: 241.

getirmiş olmalıdır. Fakat Kosova Savaşı'nda Arnavutların Müslüman olmalarına rağmen politik uyanış sırasında, bağımsızlık öncesi ve sonrası süreçte dini faktörler sadece bir etken olmuştur.⁴¹⁷

Kosova'daki tüm bu olumsuz koşullar ve Sırp baskısının insan hakları ihlallerine rağmen İbrahim Rogova'nın Kosova Sorun'unun barışçıl çözme politikası karşısında milliyetçi Arnavutlar muhalefet oluşturmuştur. İbrahim Rogova olası bir Arnavut isyanının nasıl sonuçlanacağını Bosna ve Hırvatistan örneklerinden tecrübe etmiştir.⁴¹⁸ Bosna-Hersek'te Savaş'ın son bulması Kosova bunlallımını sona erdirmemiş aksine daha da alevlendirmiştir. Bosna savaşının son bulması aynı zamanda Rogova'nın itibarı için de bir darbe olmuştur. Arnavutlara dört yıl boyunca Yugoslavya'da kesin bir uzlaşma olana kadar sabırlı olmalarını, uluslararası toplumun Kosova'nın da bu süreçte yer alacağı ve sorunun çözüleceği üzerinde durulmuştur. Fakat Bosna-Hersek Savaşı'nı sonlandıran Dayton Barış Anlaşması'nda Kosova'nın yer almaması muhalefetin pasif politikadan aktif politikalara yönelmelerine neden olmuştur.⁴¹⁹

Rogova'nın Dayton Anlaşması ile konumunun zayıflamasının yanında rol oynayan iki faktörden birincisi, 1997 tarihinde Arnavutluk'ta Devlet Başkanı Salih Berisha'ya gerçekleştirilen darbe girişimi (Rogova gibi pasif direnişten yanaydı) olmuştur. Bu süreçte çeteler tarafından Arnavutluk ordusuna ait depolar yağmalanmış ve silahlar Kosova'ya gönderilmiştir. İkincisi ise, Arnavutların pasif direnişten aktif direnişe geçmesi ve Sırp güçlerine gerilla taktikleri ile saldırması olmuştur.⁴²⁰

Kosova'nın Dayton Barış Anlaşması'nda yer almamasının temel sebepleri şunlardır; Birincisi Kosova krizinin bölgede yaşanan etnik çatışmalar açısından basit görülmesi, ikincisi Dayton barış anlaşması açısından Miloşeviçe duyulan ihtiyaç ve bu hassas dönemde Miloşeviç'in tepkisini çekmemek, üçüncüsü İbrahim Rogova'nın izlediği politikalar sonucu bölgede barış olması ve her iki etnik grup arasında ciddi bir çatışmanın bulunmaması sonucu Dayton Anlaşması'nda Kosova'ya yer verilmemiş olmasıdır.⁴²¹

Rogova'nın pasif direniş politikasının popülaritesinin Dayton ile hayal kırıklığına uğramasıyla birlikte Kosova'da muhalefet giderek güçlenmiştir. Muhalefette güçlenen isimler Adem Deamaçi ve Kosova dışındaki hükümetin Başbakanı Buyar Bukoşi pasif, direnişten

⁴¹⁷ Malcom, 1999: 407.

⁴¹⁸ Crampton, 2007: 262.

⁴¹⁹ Malcom, 1999: 409.

⁴²⁰ Malcom, 1999: 409.

⁴²¹ Kenar, 2005: 242.

aktif direnişe geçilme zamanının geldiğine inan isimlerin başında olmuştur. Fakat bu aktif direnişin nasıl olacağı konusunda net bir çözüm bulunamamıştır.⁴²²

Kosova Cumhurbaşkanı İbrahim Rugova'nın barışçıl/pasifist politikaları, beklemekten bıkan birçok Arnavut genç ile muhalefetin farklı mücadele yollarına başvurmasını tetiklemiştir. Özellikle 1989'dan bu yana uygulanan devlet bazlı baskı politikaları ve milliyetçi Arnavutların tepkisi sonucu Kosova Kurtuluş Ordusu (Ushtria Çlirimtare e Kosoves UÇK) kurulmuştur. Bu dönemde kurulmasını tetikleyen en önemli faktör, Arnavutluk'ta yaşanan siyasi olaylar depolardaki silahların Arnavutluk ile Makedonya tarafından Kosova'ya geçirilip silahlı direnişi destekleyecek mühimatların elde edilmesi ile uygun ortam yaratılmıştır.⁴²³

Miloşević'in, Anti-Arnavut ve şovenist siyasetine radikal Arnavutların ilk tepkisi 22 Nisan 1996 Decan'da 3 Sırp'ın öldürülmesi, Mitrovica'da iki Sırp polisinin vurulması, Poduyeva'daki patlama ve Priştina Üniversitesi Sırp rektörüne yapılan saldırılar ile başlamış, pasif direnişten silahlı direnişe geçişin ilk işaretleri olmuştur. Fakat bu eylemleri üstlenen bir grup ya da bir organizasyon olmamıştır. Bu saldırılar sadece Sırlara yönelik kalmamış aynı zamanda Sırlar ile işbirliği yapan Arnavutlara karşı da suikast girişimleri yapılmıştır.⁴²⁴

1997'den itibaren medya kuruluşları bu saldırıları Kosova'nın Kurtuluş Ordusu'nun yaptığını açıklamış ve yer altı bir örgüt olmaktan çıkıp tam anlamıyla aktif bir şekilde Kosova'da faaliyet gösterdiğini aktarmıştır. UÇK'nın Sırp güçlerine saldırıları Dayton Anlaşması'ndan beş ay sonra yükselerek ve şiddetlenerek başlamıştır. Kosova'daki radikal Arnavutlar, Hırvatistan ve Bosna'daki savaşların ardından Sırbistan'ın yenildiği ve artık sıranın Kosova'nın bağımsızlığına geldiğine inanmışlardır. Radikal Arnavutlar böyle pasif kalmaya devam ettikçe dış dünyanın Arnavutları göz ardı edeceğini, Miloşević'in Kosovalı Arnavutlara hakkını vermeyeceğini ve baskı rejiminin artarak devam edeceğini ifade etmişlerdir. Bunun için de UÇK silaha sarılıp ses getirecek eylemler yapmış, Arnavutlar'dan destek görmüş, Kosova sorununu uluslararası gündeme taşıyıp destek sağlayarak bağımsızlığa kavuşmayı hedeflemiştir.⁴²⁵

UÇK'nın artmaya başlayan silahlı eylemleri, ilk başlarda Arnavutların göç ettirilerek etnik açıdan Kosova'nın temizlenmesi projesi, Bosna'da yaşanan etnik temizliğin aynısının gerçekleştirilmesi için fırsat yaratmıştır. Bölgede artan başlayan silahlı çatışmalar neticesinde Bosna'da bulunan Çetnikler Kosova'ya gelmiş ve en iyi yaptıkları işi yani öldürmeye,

⁴²² Kenar, 2005: 243.

⁴²³ Buja, 2007: 312.

⁴²⁴ Gleeny, 2001: 518.

⁴²⁵ Taşkiran, 2009:276-278; Gleeny, 2001: 519.

yakmaya yıkmaya ve kadınlara tecavüz etmeye kısacası etnik temizlik yapmaya gelmişlerdir. Arnavutlar'ın başladıkları bu silahlı eylemler aynı zamanda Miloşeviç için bir meşrutiyet kazandırmıştır. Bilindiği gibi Kosova özerkliğinin kaldırılması ile Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün bir parçası olmuştur. Böylelikle Kosova'daki terör saldırıları meşru bir devlete gerçekleştirilmiş ve en doğal hakkı olan müdahale hakkını doğurmuştur. Nitekim yaptıkları Sırp güçlerinin eylemleri meşrulaştırılmaya çalışmıştır.⁴²⁶

Kosova sorununun uluslararası toplum ve kurumlarında ciddiye alınmaması siyasi hayatın içinde olan Arnavutların radikaleşmeye yönelmesine neden olmuştur. Kosova genelinde ise, ekonomik sıkıntılar, Sırp baskı politikaları bölgenin yaşanmaz hale gelmesine, bölgede UÇK'nın ilk zamanlarda kısa süreli başarılar elde etmesine ve UÇK'nın Kosovalı Arnavutlar tarafından benimsenip taban kazanmasına yol açmıştır.⁴²⁷

UÇK'nın artan eylemleri, Sırp güçleri arasında şiddetlenen silahlı çatışmalara dönüşmüş ve 1998 Mart ayında Kosovalıların parlamento seçimi yapacaklarını ilan etmesi ortamı iyice germiştir. 1998 Kosova'da UÇK'nın kışkırtmaları, Sırp baskısının ve Kosovalı Arnavutların protestolarının hakim olduğu bir dönem olmuştur. UÇK'nın Sırp devriyelerine ateş açması sonucu ilk ciddi olay, 28 Şubat Drenica bölgesinde UÇK'nın dört Sırp polisi öldürmesiyle gerçekleşmiştir. Sırp güçleri bu olaydan sonra bölgeye operasyon düzenleyerek UÇK üyesi olduğunu iddia ettikleri 24 Arnavut'u öldürmüştür. Şiddetlenen çatışmalar Mart ayında Kosova'nın ilerde simgesi olacak ve ayaklanmayı sağlayacak olan Drenica'da Sırp güçlerinin Adem Jasahari'nin bulunduğu evin etrafını sarak müdahale etmesi tüm ailesi ve silah arkadaşlarının katledilmesine neden olmuştur. UÇK'nın şehit vermesi, Sırp Bosna Savaşı'nda olduğu gibi tekrardan etnik temizliğe başladığının göstergesi olmuştur. Olaylar, Arnavut toplumunun UÇK'ya daha fazla destek vermesine ve katılmasına neden olmuştur. Olayların ardından örgüte yurt para ve gönüllü akını yaşanmış, örgüt birkaç hafta içinde Drenic bölgesinin kontrolünü sağlamıştır. Bir kaçyüz kişiyle başlayan UÇK hareketi kısa sürede 12 bin kişilik bir güce dönüşmüştür. UÇK, ülkenin yaklaşık yüzde 40'nda denetimi sağlamıştır. Buna karşılık Sırp güçleri çok şiddetli bir şekilde UÇK'nın sözde barındığı köyleri basarak katliamlara, Arnavutların göç ettirilmesine ve köylerin yakılmasına sebep olmuştur. Bu olaylar ise Eylül ayında Kosovalı mültecilerin sayısının 300 bine ulaşmasına neden olmuştur.⁴²⁸

Uluslararası toplum ilk başlarda Kosova'nın siyasi statüsüne müdahil olmaya yaklaşmamıştır. Fakat UÇK'nın ortaya çıkması ile 1998'de başlayan olaylar neticesinde

⁴²⁶ Stevanoviç, 2005: 2011; Kut, 2005: 153.

⁴²⁷ Emiroğlu, 2010: 181.

⁴²⁸ Cramton, 2007: 263-264; Emiroğlu, 2010: 164.

uluslararası toplum soruna müdahil olmuştur. Yugoslavya'da yaşanan etnik çatışmaların Dayton Anlaşması ile son bulması ve göreceli bir sükunet sağlanmıştır. Fakat bölgedeki gerginlik artıkça medyanın etnik çatışmalara ve mülteci sorununa yer vermesiyle Kosova hakkındaki düşünceler kaygıya dönüşmüştür. Uluslararası toplumu en çok endişe ettiren olay ise Kosova'daki çatışmanın Arnavutların ciddi oranda var olduğu Makedonya'ya sıırçama ihtimali olmuştur.⁴²⁹ Tekrardan bölgeyi saran bir savaştan kaçınmak için diplomatik açıdan harekete geçerek bölgedeki çatışmaların son bulması için bir takım kararlar alınmış ve her iki grup arasında uzlaşmayı sağlamaya yönelik adımlar atılmışlardır. NATO, BM Güvenlik Konseyi ile diğer Batılı devletler Kosova sorununa duyarsız kalmamıştır. Yugoslavya sorununda önemli isimler olan Richard Holbrooke ve ABD'nin Makedonya Büyükelçisi Christopher Hill'in bulunduğu heyet Rogova ve Miloşeviç'le birlikte müzakereler gerçekleştirmiş fakat bir sonuç çıkmamıştır.⁴³⁰

ABD ve Batı dünyasının başını çektiği diplomatik temaslar, toplantılar ve müzakereler devam ederken Sırp güvenlik güçleri ile Arnavutlar arasında çatışmalar bütün hızıyla ve genişleyerek devam etmiştir. Fakat tüm diplomatik girişimlere rağmen bir sonuca varılamamıştır. Kosova Sorunu'nu kendi lehine çözmek için, Miloşeviç sorunu zamana yayma ve yaptıkları/yapacakları eylem ile taktikleri ileuluslararası toplumun dikkatini dağıtarak sorunun soğumasını sağlamayı hedeflemiştir.⁴³¹

Kosova genelinde Sırp güçleri tarafından artan çatışmalar sonucu 31 Mart 1998'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1160 (1998) sayılı karar ile Sırbistan'a, Kosova'daki Sırp güçlerinin çekilmesin ve Kosova'da sivil halkı etkileyen operasyonların sonlandırılması aksi takdirde yaptırımların uygulanacağı deklare edilmiştir. Ayrıca Belgrad yetkilileri ile Kosova Arnavutları'nın lideri, ön şart olmadan Kosova'daki siyasal statü sorunları hususunda dışarıdan temsilcilerin de katılımıyla diyaloga girmeleri için çağrıda bulunulmuştur.⁴³²

Diplomatik çabaların sürekli sonuçsuz kalmasının ardından uluslararası toplum Mayıs ayında Arnavutluk-Kosova sınırına birlikler yerleştirme planını açıklamış ve Ağustos'ta "Cooperative Assembly" kurulmuştur. NATO bölgede 14 ülkeden 1700 askerin katıldığı hava ve deniz tatbikatı bölgede gerçekleştirmiştir. Bunun amacı Sırbistan'a gözdağı vermek olup, aynı tatbikat, Arnavutlukta yapılmadan önce Makedonya'da yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde İngiltere Başbakanı Tony Blair, Yugoslavya'nın uluslararası kararlara saygı göstermemesi durumunda hava saldırının gerçekleşebileceğini ifade etmiştir.⁴³³ Bu olaylar akabinde,

⁴²⁹ Ağır, 2014: 8-9.

⁴³⁰ Cramton, 2007: 263-264.

⁴³¹ Emiroğlu, 2010: 178.

⁴³² Kenar, 2005: 244.

⁴³³ Cramton, 2007: 264.

Milošević ile Richard Holdbrook arasında 13 Ekim 1998 tarihinde uzlaşmaya varılarak bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, Kosova'daki askeri operasyonların son bulması, özerklik hususunda Kosova'nın değerlendirilmesi, Kosova'daki Sırp güçlerinin azaltılması, uluslararası görevlilerin bölgeye konuşlandırılması ile hareket özgürlüğünün sağlanması kabul edilmiş olsa da, anlaşmadan sonra Sırp güçleri ne birliklerini azaltmaya ne de şiddet olaylarını durdurmuştur.⁴³⁴

UÇK'nın gerçekleştirdiği her silahlı ya da silahsız eylem sonrası Sırp güçleri eylemleri gerekçe gösterip kırsaldaki köylere ve özellikle Arnavutluk-Kosova sınır bölgesine şiddetli saldırılara girişmesi, sivilerin yerlerinden edilmesi ve köylerin yakılıp yıkılması sistematik bir politika olmuştur. Sırp güçleri, uluslararası toplumun tüm uyarılarına rağmen 1998 Eylül ayında Arnavutlara karşı tekrardan etnik temizlik saldırılarına başlamıştır. Arnavutlara karşı başlatılan saldırılar giderek şiddetini artmıştır. 26 Eylül tarihinde, Priştina'ya 24 km uzaklıkta olan Gornje Obrinje'de içlerinde çocuk (18 aylık bebekte var içlerinde) ve kadınların bulunduğu 16 sivil katledilmiştir. 18-50 yaş aralığında 14 tane erkek önce işkence edilerek sonra da kurşuna dizilerek öldürülmüştür. 28 Eylül'de ise sivil Arnavutlar buldukları bölgeleri terk ederken pusuya düşürülüp Sırp güçleri tarafından dört kişi öldürülmüş ve 250 araç tahrip edilmiştir. Burada yaşanan örnekler ve daha fazlası konunun ne kadar ciddi olduğunu bir göstergesidir. Aynı zamanda bölgeden Arnavutların derhal çıkarılması adına ellerinden gelen tüm insanlık dışı eylemlerde bulunulmuştur. Eylül ayından sonra Sırp güçleri tarafından yürütülen belirli bir politik hedefe doğru sistematik katliamlar gerçekleşmiş ve Arnavutlar göçe zorlanarak yerlerinden etme harekâtları ciddi oranda yükselmiş, ana hedef haline gelmiştir.⁴³⁵

Bölgede Sırp güçlerinin artan askeri müdahaleleri uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. 23 Eylül'de 1199 (1998) BM Güvenlik Konseyi kararı ile Kosova'da derhal bir ateşkesin sağlanması ve savaşı sonlandırması adına Sırp ile Arnavutlar arasında müzakerelerin başlatılması çağrısında bulunulmuştur. Ayrıca bölgede sivillere şiddet uygulayan güvenlik güçlerinin geri çekilmesi talep edilmiştir. NATO, 24 Eylül tarihinde Milošević yönetimine saldırıların durdurulmaması durumunda hava saldırı gerçekleştirebileceğini bildirmiştir. BM'nin getirdiği yükümlülükleri Milošević kabul ederek bölgede bulunan birliklerin sınırlandırılmasına ve iki bin AGİT görevlisinin bölgeye girişine izin vermiştir. Uluslararası toplumun bu başarısı bölgede kısmi olsa da çatışmaları durdurmuştur. Fakat bu başarı çok kısa ömürlü olmuştur,⁴³⁶ 16 Ocak 1999'da Priştina

⁴³⁴ Kenar, 2005: 245.

⁴³⁵ Emiroğlu, 2010:

⁴³⁶ Cramton, 2007: 265.

yakınlarında bulunan Reçak köyüne saldıran Sırp kuvvetleri 45 sivili katletmiştir. AGİT'in bölgede yaptığı incelemelerle Sırp'ların bölgede bulunan silahsız sivil halkı katlettiği belgelenmiştir. Reçak saldırısının⁴³⁷ ardından gelen 29 Ocak Ruggova saldırısı ile 24 kişi daha katledilmiştir. Anlaşmanın ihlal edilmesiyle birlikte Sırp güçleri ile Arnavutlar arasında çatışmalar tekrardan alevlenmiştir.⁴³⁸

19 Ocak 1999 tarihinde NATO'nun üst düzey iki komutanı Sırbistan'da Miloşević ile görüşmüş fakat olumlu bir netice elde edilememişlerdir. Görüşme sonunda Miloşević, "kendilerini Kosova konusunda hiçbir gücün durdurmayacağını" söyleyerek tavrını giderek sertleştirmiştir. Tüm bu gelişmeler üzerine uluslararası toplum bir kez daha girişimde bulunmuş ve Sırbistan ile Kosova'yı 6 Şubat 1999 tarihinde Fransa Rambouille'te bir konferans gerçekleştirmiştir. Eski Yugoslavya hususunda hayata geçirilen altı üyeli Batı Temas Grubu önderliğinde konferans toplanmıştır. Konferansa katılmadan önce Kosova'ya özerklik verilmesi hususuna karşı olan Adem Demaçi'nin istifa etmesinden dolayı Arnavut heyeti başkanlığına Haşim Taçi getirilmiş, bundan sonraki tarihlerde Batının Kosovaki hususunda muhabatı olmuştur. Bununla birlikte konferans diplomatlar göndermiştir.⁴³⁹

Rambouille başlayan Sırp'lar ve Arnavutlar arasındaki görüşmelere, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun da katılımıyla 18 Mart 1999'da bir antlaşma sunulmuştur. Antlaşmanın kapsamı; Kosova'ya kapsamlı bir özerklik vermek ve Kosova Kurtuluş Ordusu dahil olmak üzere Sırp güçlerinin de silahlarını bırakıp bölgenin silahsızlanması sağlamak. Uygulamanın denetlenmesi için 28.000 NATO askeri bölgeye konuşlanmasında anlaşmada yer almıştır. Kosovalı Arnavutların bağımsızlıktan vazgeçip anlaşmayı onaylamıştır. Sırp'lar ise her zaman yaptıkları gibi sorunu zamana yaymak peşinde oldukları için işleri yokuşa sürmüşlerdir. Tüm bu gelişmelerin sonrasında 19 Mart 1999'da Konferansın başarısızlıkla sonuçlandığı ve bundan Sırp hükümetinin sorumlu olduğu açıklanmıştır.⁴⁴⁰

Uluslararası toplumun bu girişimden de sonuç alınmamasının ardından AGİT kontrol ekibi Kosova'dan ayrılmıştır. NATO toplantısında ise Kosova'ya karşı gerekirse kuvvet kullanılması kararı alınmıştır. 22 Mart'ta Richard Holdbrooke Belgrad'ı son defa ziyaret ederek Miloşević'i uarmayı denemiştir, fakat Miloşević Holdbrooke'nin tüm tekliflerin reddetmiştir. 24 Mart günü NATO Sırbistan, Karadağ ve Kosova'ya yönelik hava saldırısı gerçekleştirmiştir.⁴⁴¹

⁴³⁷ Sırp güçlerinin Reçak bölgesine yaptığı saldırıların görüntülerini izlemeniz şiddetin ne boyutlarda olduğunu anlamınıza yardımcı olacaktır. <https://www.youtube.com/watch?v=29A-LdVuPNQ> (erişim tarihi: 28. 04. 2019)

⁴³⁸ Yürür, 1999: 99.

⁴³⁹ Yürür, 1999: 100.

⁴⁴⁰ Glenny, 2001: 521.

⁴⁴¹ Cramton, 2007: 265.

Sırp kuvvetlerine karşı 24 Mart 1999'da başlatılan NATO müdahalesi, 11 hafta süren bir hava operasyonuna dönüşmüştür. ABD önderliğinde NATO uçakları, Slobodan Miloşeviç tarafından yönetilen ve sadece Sırbistan ile Karadağ Cumhuriyeti'nin kapsadığı Yugoslavya toprakları hedef alınarak vurulmuştur.⁴⁴²

Harekâtın sadece hava operasyonu ile sınırlı kalması Sırp güçlerine Kosova'da manevra kabiliyeti sağlayarak 11 hafta boyunca Kosova'daki Arnavutlara karşı sert müdahalelerde bulunması sebep olmuştur. NATO müdahalesi ile Sırp güçlerinin şiddeti artırmış, bölgeden diğer ülkelere bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Özellikle Arnavutluk ve Makedonya mültecilerle dolmaya başlamış, ekonomisi zayıf olan her iki ülkeye mülteci akınıyla ekonomilerinin tamamen çökmesine neden olmuştur. NATO müdahalesi ile Sırp güçlerinin giriştikleri müdahaleler Balkan coğrafyasında bölge içi dengelerin tekrardan bozulmasına ve istikrarsızlaşmasına neden olmuştur.⁴⁴³

NATO liderleri, müdahale ile Sırbistan'ın birkaç gün sonra teslim olacağını düşünmüşlerdir. Fakat Sırp lideri Miloşeviç'in savaş yanlısı tutumu, bölgede NATO müdahalesinin şiddetinin artırmasına paralel olarak Sırp güçlerinin de Arnavutlara karşı etnik temizliğe girmesi ile bölge adeta bir çıkmaza girmiştir. NATO müdahalesi ile Miloşeviç'i Paris Barış Anlaşmasını kabul etmeye zorlamak, Kosova'daki insanlık suçlarını sonlandırmak, mültecilerin Kosova'ya geri dönmelerini sağlamak, Miloşeviç iktidarını zayıflatmak/sonlandırmak ve olası Kosova çatışmasının yayınlamasını önlemeyi hedeflenmiştir.⁴⁴⁴

NATO harekâtının sonlarına doğru Miloşeviç giderek ülkesindeki destekten mahrum kalmaya başlamıştır. Sırp milliyetçiliği ile Büyük Sırbistan hedefleri çevresinde topladığı halkı artık anlamsız bir inatla çıkarılan bu savaşlardan bıkmıştır. NATO'nun bombalaması sonucu birçok Sırp yerleşkesinin tahrip olmasına neden olmuştur. Sırbistan ekonomisi ise uygulanan ambargo ve savaş yüzünden yerle bir olmuştur. Sırbistan'da işsizliğin yüzde 50'nin üzerinde olduğu ifade edilmiştir. NATO bombalamaları neticesinde 50'den fazla köprü, 20 hastane, 30 sağlık merkezi, 190 eğitim kurumu, demir yolları ve çok sayıda fabrika tahrip olmuştur. Bu kaos ortamında Sırp vatandaşları savaş karşıtı gösterilerde bulunmaya başlamış ve Sırp gençlerin artık savaşmamasını talep etmişlerdir.⁴⁴⁵ 10 Haziran 1999 tarihinde Belgrad hükümeti, hava harekâtının sonlandırılması şartıyla NATO'nun Kosova'ya asker göndermesi, bölgenin BM misyonuna devredilerek yönetilmesine ve Sırp silahlı güçlerinin bölgeyi terk

⁴⁴² Yılmaz, 2011: 192.

⁴⁴³ Davutoğlu, 2016: 311-312.

⁴⁴⁴ Glenny, 2001: 521.

⁴⁴⁵ Yürür, 1999: 109.

etmesini kabul etmiştir. Bu çerçevede NATO ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti askeri heyetleri arasında imzalanananlaşma hayata geçirilmiştir. Bu anlaşmaların ardından BM Güvenlik Konseyi, 1244 sayılı kararı alarak Kosova'yı uluslararası sistemin koruması altına almıştır.⁴⁴⁶ BM'nin kararıyla BM denetiminde sivil bir yönetim kurulmuş, Kosova'nın nihai statüsü belirlenene kadar yönetimi BM'nin sağlamasına karar verilmiştir. BM misyonu, ekonomik ve sosyal yapılanmaya liderlik etmekten, seçimlerin gerçekleşmesinden, insan haklarının uygulanmasını sağlamaktan, mültecilerin geri dönüşünden ve Kosova'nın gelecekteki statüsünün belirlenmesinin kolaylaştırılmasından sorumlu kılınmıştır. Kosova Geçici Yönetimi Misyonu (UMNİK) ile Kosova'nın güvenliğinin sağlanması için bölgeye NATO ve Rusya Federasyonu askerlerinden oluşan "Barış Gücü" (KFOR)⁴⁴⁷ yerleştirilmiştir.⁴⁴⁸

Kosova'da Sırp güçlerinin yerine KFOR'un yer almasının ardından göç etmek zorunda kalan Arnavutların bölgeye tekrardan dönmesi ile Kosova'daki Sırp lar kendilerini tehdit altında hissetmiştir. Sırp güçlerinin bölgeden çıkmasıyla kendilerini sahipsiz hisseden Sırp lar Kosova'dan Sırbistan ve diğer ülkelere göç etmeye başlamıştır. Bölgede zaten Arnavutlara karşı sayıca az olan Sırp lar bu olaylar sonrası Kosova'da adeta azınlık durumuna gelmiştir. Büyük Sırbistan ideali ile çıkılan bu yolun sonunda Kosova ellerinden kayıp gitmiştir.⁴⁴⁹

ABD öncülüğünde yapılan NATO müdahalesi her ne kadar olumlu karşılsa da karşı çıkanların sayısı azımsanmayacak kadar çok olmuştur. İlk önce ABD önderliğinde başlatılan NATO harekâtı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan gerçekleştirilmiştir. Bu olay da Kosova harekâtının gayri meşru olmasına neden olmuştur. NATO⁴⁵⁰ aynı zamanda kendi kurucu anlaşmasının dışına çıkarak başka bir ülkeye müdahalede bulunmuştur. Uluslararası hukuk açısından ciddi ihlaller içeren 24 Mart 1999 NATO müdahalesinin insani hakların ihlallerini önlemek adına yapıldığı ifade edilmiştir. NATO'nun Kosova'ya müdahale gerekçesini 8 Haziran 2000'de Brüksel'de yapılan NATO Bakanlar Toplantısında açıklamıştır. 1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan Kosova Geçici Yönetimi (UMNİK) kontrolü ve Kosova Gücü (KFOR) gözetimi ve idaresi ile Kosova'da

⁴⁴⁶ Yılmaz, 2011: 193.

⁴⁴⁷ KFOR'un temel amaçları ve hedeflerinin detaylı NATO'nun resmi sitesinden bakmanızda fayda olacaktır: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48818.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 05. 05. 2019).

⁴⁴⁸ Abazi, 2007: 94.

⁴⁴⁹ Cramton, 2007: 268.

⁴⁵⁰ NATO Soğuk Savaş sonrası kendi varlığını sorgulama dönemine girmiştir. NATO'nun temel kuruluş amacı SSCB'nin önlenmesi ve savunduğu ideolojinin önüne geçilerek müttefik devletler arasında birliği sağlamaktır. Aynı zamanda müttefik herhangi birine gerçekleştirilecek bir saldırının NATO üyelerine yapılmış bir saldırı olarak kabul edilecek ve bu çerçevede karşılık verilecektir. SSCB'nin yıkılmasından sonra NATO yeniden yapılanmaya gitmiş ve bu tarihten sonra "Alandışılık Sorunu" olarak ifade ettiğimiz sorunsal ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca detaylı bilgi için bakınız: Erhan, 2002: 567.

yaşanan etnik çatışmalara son vermek ve demokrasinin inşasını tekrardan oluşturmak olduğunu deklere edilmiştir.⁴⁵¹

Diana Johnstone, ABD önderliğindeki NATO'nun Kosova müdahalesi hakkında yazdığı kitabın adını "Ahmakların Seferi" seferi olarak adlandırmış, ABD'nin iddia ettiği gibi ahlaki değerler adına müdahale için değil kendi hegemonyasını yaymak ve uluslararası hukuku hiçe sayarak bir devletin iç işlerine karıştığı ve toprak bütünlüğünü dağıtığını iddia etmiştir. ABD'nin ahlaki değerleri ve demokrasiyi bahane ederek ilk önce Irak'a sonra Yugoslavya'ya ardından Afganistan'a müdahalelerde bulunarak dünya gücü olduğunu ve BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan bir devletin egemenliğine müdahalede bulunabileceğini ifade etmiştir. Böylece Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi kendi elerine almış ve gerçekleştirdiği tüm eylemleri bu sistem aracılığı ile meşru göstermeye çalışmıştır. Böylelikle Yeni Dünya Düzeni'ni inşası gerçekleştirmek istemiştir. Ayrıca Yugoslavya hem gözden çıkarılan eski bir müttefik hem de potansiyel bir düşman halini almıştır. Fakat SSCB'nin dağılmasının ardından stratejik değerini kaybetmiştir. Artık Yugoslavya, ABD öncülüğündeki Batının Balkan coğrafyasında yayılmasını tıkayan engel olarak görülmüştür.⁴⁵²

NATO müdahalesinin ardından UNMIK, Kosova'nın siyasal, sosyal ve ekonomik hayatının yeniden inşası süreci başlatmıştır. Bu süre zarfında ulus inşası için gereken tüm kurumların oluşmasına adına adımlar atmıştır. Aynı zamanda UNMIK, bölgenin gelecekteki statüsünün belirlenmesi için tüm taraflarla görüşmeler yapma yetkisine sahip olmuştur. Bu çerçevede Kosovalı Arnavutlar ile Sırlar arasında bir takım görüşmeler gerçekleşmiş fakat nihai sonuca bir türlü varılamamıştır.⁴⁵³

BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı gereği Nihai Statü Görüşmelerinin beş yıl içerisinde sürekli başarısızlık sonuçlanması nedeniyle 2004 yılında Arnavutlar tepki göstererek Kosova'nın karışmasına sebep olmuştur. UNMIK araçlarının taşlanması, Sırp kiliselerin yakılması, Sırlara yönelik saldırıların artması ile BM'ye güvenlerinin azaldığını göstermişlerdir. Bu çerçevede Kosova'nın geleceğine dair görüşmeler tekrardan 2006'da Viyana'da başlatılmıştır. Görüşmelerin ana teması Arnavutlar ve Sırlar arasında Kosova'nın geleceğine dair olmuştur. Ayrıca BM Genel Sekreteri tarafından Kosova Sorunu'na arabuluculuk yapması için Finlandiya Başbakanı Martti Ahtisaari uluslararası toplum adına atanmıştır. Görüşmelerin sürekli tarafların farklı tutumları yüzünden tıkanması

⁴⁵¹ Yılmaz, 2011: 194; Taşdemir ve Yürür, 1999: 149-150.

⁴⁵² Johnstone, 2004: 9-22.

⁴⁵³ Cramton, 2007: 268.

üzerine özel temsilci olan Ahtisaari'den Kosova için nihai bir çözüm içeren plan hazırlaması talep edilmiştir.⁴⁵⁴

Kosova anlaşmazlığına çözüm getirme amacı taşıyan Athissari Planı 26 Mart 2007'de BM Güvenlik Konseyi'ne sunulmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nde RF ile Çin tarafından reddedilmiştir. Athisaari Planı, Kosova'nın istikrarının tesisi ve devamını sağlamanın tek yolu olarak Kosova'nın bağımsız bir devlet şeklinde kurulmasını savunulmuş, yeni kurulacak olan bu devletinde de uluslararası toplumun denetimi bulunacağı deklare edilmiştir. Ayrıca plan çerçevesinde Kosova'nın bir başka devletle birleşmesi, Kosova topraklarının bölünmesi ve Sırbistan içerisinde özerk bölge statüsünün devamı kabul edilemez ve değiştirilemez olarak kabul edilmiştir.⁴⁵⁵

BM Güvenlik Konseyi'nde sürekli olarak RF ve Çin tarafından reddedilen Athisari Planı gerekçe gösterilerek inisiyatif olarak Kosova Parlamentosu, 17 Şubat 2008 tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir. UÇK saflarında yer alan Kosova Başbakan Hashim Taçi tarafından okunan Kosova Bağımsızlık Bildirisi'nde; "Bugünden itibaren Kosova, bağımsız ve hür olmakla gurur duyduğunu ilan eder. Kosova kurumlarının liderleri olarak bizler, Kosova'yı özgür ve bağımsız bir ülke ilan ediyoruz." sözleriyle Kosova'nın bundan sonra bağımsız bir ülke olduğu ilan edilmiştir.⁴⁵⁶

Kuşkusuz bağımsızlık bildirisine en sert tepki Sırbistan'dan gelmiştir. Ayrıca RF, BM'yi acil toplanmaya çağırmıştır. Sırbistan, Kosova'nın kendisine ait özerk bir bölge olduğunu belirtmiş ve bu bağımsızlığı kabul etmediğini açıklamıştır. Bağımsızlık ilanının iptali için Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuş fakat bağımsızlığın uluslararası hukuka aykırı olmadığı ifade edilerek Sırbistan'ın talebi reddedilmiştir. Tüm uluslararası yolları denemesine rağmen Sırbistan sonuç alamamıştır. Batı dünyasının Kosova'ya desteği nedeniyle Sırbistan adeta bu süreçte çaresiz kalmış ama asla Kosova üzerindeki hak iddiasından vazgeçmemiştir.⁴⁵⁷

Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık kararı aynı zamanda kendi kaderini tayin hakkı (Self Determination) tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Self determination sınırlarının nereden başlayıp nereden bittiğinin net olmaması yüzünden bu hak, tartışmalara neden olmuştur. Tartışmanın asıl merkezini oluşturan ise 1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi'nin

⁴⁵⁴ Ülger, 2016: 183.

⁴⁵⁵ Ülger, 2016: 184.

⁴⁵⁶ <https://www.koha.net/arberi/76151/17-shkurt-2008-dita-kur-kosova-shpalli-pavaresine/17> shkurt 2008, dita kur Kosova shpalli Pavarësinë. (erişim tarihi: 05.05.2019.)

⁴⁵⁷ Sırp yetkililer Kosova'nın self determination hakkına sahip olmadığını bunun içinde bağımsızlık ilan etme hakkının olmadığını ileri sürmüştür. 1974 Yugoslavya Anayasasına göre, Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı, Makedon ve Müslüman halkların self determination hakkına sahiptir. Yugoslavya dışında anavatanları olduğu gerekçesiyle Yugoslavya içerisinde "ulus" statüsü elde edemeyen ve "ulusal azınlık" olarak adlandırılan (Arnavutlar) self determination hakkına sahiptirler. Kenar, 2005: 298-239; Kara, 2017: 286.

almış olduğu karar çerçevesinde ‐Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünün korunması şartıyla...‐ Kosova’da kurulan geçici yönetime verilen hakların Kosova’nın self determinationu gerekçe göstererek bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur. Kosova’nın bu hakkı kullanarak bağımsızlık ilan etmesi ile en fazla tepki veren devletler, içlerinde bulundurdıkları ayrılıkçı grupların olduğu devletler olmuştur.⁴⁵⁸ (Gürcistan’da ayrılma talebinde olan Abhazya ile Güney Osetya gibi). Kosova’nın self determination hakkını kullanarak tek taraflı bağımsızlık ilan etmesi ve devletlerce tanınması Güney Osetya ile Abhazya’ya emsal teşkil etmiştir. Fakat 2008 olaylarından sonra bağımsızlığını ilan eden her iki bölge Kosova’ya uygulanan muameleyi görememiştir. Bu çerçevede Kosova adeta kendine özgü (Sui Generis) bir örnek olmuştur.⁴⁵⁹

Kosova’nın bağımsızlık sonrası temel politikası uluslararası camiada daha fazla devlet tarafından tanınarak etkinliğini artırmak olmuştur. Bosna-Hersek’te geç kalınan müdahaleler neticesinde Kosova’daki Sırp-Arnavut çatışmalarında ABD önderliğindeki uluslararası toplum daha aktif politikalar izleyerek sorunun çözülmesine yönelik ciddi adımlar atmış ve NATO müdahalesi ile Sırp güçlerinin bölgeden çıkarılması sağlanmıştır. Bu tarihten sonra Kosova adeta ABD’nin bir uydusu haline gelmiş ve ABD önderliğindeki Batı dünyasının desteği ile tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan edip devlet olması sağlanmıştır.

Yugoslavya’nın dağılma süreci Kosova krizi ile 1981’de başlamış ve Kosova’nın 2008’de Bağımsızlığını ilan etmesiyle son bulmuştur. Yugoslavya’nın parçalanma süreci böylelikle son bulmuş ve Yugoslavya’dan 7 yeni devlet ortaya çıkmıştır.

Yugoslavya’da yaşanan etnik çatışmaların kökenli çok derinlere uzanmakla birlikte aynı zamanda geçmişe dönük sorunsal bir paradokstur. Yugoslavya dağılma süreci, Gürcistan’da yaşanan etnik kökenli iç çatışmalara kıyasla 1980’lerde başlayarak yükselen bir gerilim sonucu doğmuştur. Fakat Gürcistan’da SSCB’nin politikalarının da yumuşaması ve çok kısa bir sürede dağılması ile bölgede bir güç boşluğuna neden olmuştur. Tabiri caizse Gürcistan içerisindeki ayrılıkçı gruplar konjoktürden faydalanarak pastadan en büyük payı almayı hedeflemişlerdir. Her iki bölgede eş zamanlı artan etnik milliyetçilik akımlarının yanı sıra ekonomik-siyasi sorunlar sarmalı bölgeleri içinden çıkmaz bir hale sürüklemiş ve artık bir arada yaşamanın imkânsızlığına inanan farklı etnisiteler arası kanlı etnik çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Fukuyama Tarihin Sonu adlı kitabında, bundan böyle tüm ideolojik çatışmaların son bulacağını, demokrasi ile serbest piyasa ekonomisinin dünyaya hakim olacağını ifade etmiştir. Fukuyama ile benzer fikirleri paylaşanlar, dünyanın artık demokratik bir küreselleşme

⁴⁵⁸ Self determination ve uluslar arası hukuk hakkında detaylı bilgi için bakınız: Pazarcı, H. (2013) ‐Uluslararası Hukuk‐, Turhan Kitapevi, Ankara.

⁴⁵⁹ Taşdemir, 2016: 654-656.

surecine gireceğini ve Soğuk Savaş'ında sonra ermesiyle çatışmaların yaşanmayacağını ileri sürmüştür. Ancak Yugoslavya'da başlayan etnik çatışmaların savaşa dönüşmesi, aynı dönemde Güney Kafkasya'da yaşana Gürcistan etnik savaşları ve Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Karabağ olayı bu iddiaları çürüterek etnik kökenli milliyetçilik akımlarının çok güçlü bir şekilde hayat bulduğunu kanıtlamıştır.⁴⁶⁰

Fakat Samuel P. Huntington'un savunduğu "Medeniyetler Çatışması"nda Soğuk Savaş sonrası çatışmaların ana ekseninde medeniyetler olacağına yer vermiştir. Böylece Soğuk Savaş sonrası çatışmaların/savaşların artık ideolojilerin değil kültürlerin, dinlerin ve etnisitenin etrafında şekilleneceği vurgulanmıştır. Böylelikle Yugoslavya ile Gürcistan'da yaşanan etnik kökenli çatışmaların, Huntington tespitlerinde ne kadar haklı olduğunu göstermiştir.⁴⁶¹

Yugoslavya dağılma sürecini çok kanlı bir şekilde yaşamış ve ulus inşa sürecinde etnik çatışmalar sekteye uğramasına neden olmuştur. Yugoslavya'da yukarda detaylı bir şekilde bahsedilen dağılma sürecinde yaşanan etnik çatışmalar böyle nüks ederken, Gürcistan'da 1989 tarihinden başlayarak ve şiddetini artırarak aynı paradokslar yaşanmıştır.

SSCB'nin çöküşüyle birlikte meydana gelen özgürlük ortamı ve buna bağlı olarak gelişen bağımsızlık hareketleri Kafkasya'da özellikle Gürcistan'da yaşayan farklı etnik gruplar arasında çatışmaların neden olmuştur. Sovyet sisteminin savunduğu komünizmin çöküşü ile oluşan güç boşluğu Kafkasya'da yaşanan halkların tarihlerine ve kültürlerine tekrardan geri dönmelerine ve sahip çıkmalarına imkan sağlamıştır. Fakat her etnik grubun ayrı dili, dini, kökeni ve geçmişi olması, gruplar arasında etnik kökenli çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.⁴⁶²

Başta Gürcistan'da ve Kafkasya'nın genelinde etnik çatışmaların yaşanmasının en temel sebeplerinden birisi Çarlık Rusyası'nın ve Sovyetler Birliği'nin devralması ile daha şiddetli uyguladığı "böl ve yönet" politikasını uygulaması olmuştur. Özellikle Gürcistan'da etnik grupları suni bir biçimde bölen ve aralarına sınırlar koyan Sovyetler Birliği, etnik gruplar arasındaki çatışmaların yaşanmasının baş mimarı olmuştur. Sovyetlerin Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan özgürlük ortamı ve genel asayişsizlik ortamı da Gürcistan'daki etnik gruplar arasındaki milliyetçi akımların güçlenmesine ve etnik kökenli çatışmaların derinleşmesine neden olmuştur.⁴⁶³

⁴⁶⁰ Fukuyama, 2008: 11-22.

⁴⁶¹ Huntington, 2017: 26-31.

⁴⁶² Tavkul, 2002: 61.

⁴⁶³ Tavkul, 2002: 62.

Sovyetler Birliği'nin dağılma arifesine girdiği dönemde diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Gürcistan'da da milliyetçilik akımlarının doğmasına ve şiddetlenmesine neden olmuştur. Diğer cumhuriyetlerde genel olarak Komünist rejim ile Rus karşıtı gelişen milliyetçilik akımları, Gürcistan'da bir de içinde barındırdığı etnik gruplara karşı milliyetçiliğin gelişmesine ve karşı etnik grupların Gürcü milliyetçiliğinin şovenist tutumuna tepki olarak ortaya çıkmış ve giderek bağımsızlığa doğru evrilmiştir.⁴⁶⁴ Bu süreçte Abhazya ile Güney Osetya, Sovyetler Birliği şemsiyesi altında bölgelerini Gürcü irredentist politikaları ve Gürcü milliyetçiliğinden koruduğunu savunmuştur. Bu sebeple Gürcistan dâhil diğer dokuz cumhuriyetin “Tüm-Birlik” plebisitine katılarak birlikte kalma yönünde oy kullanmıştır.⁴⁶⁵ Her iki etnik yapı kendi geleceklerinin bağımsız bir Gürcistan içinde tehlikede olacağını savunmuş ve bu yönde adımlar atarak Gürcistan'dan bağımsız birer yapı ya da Sovyetlere daha sonra RF'ye bağlı birer cumhuriyet /bölge olmak istemişlerdir.

Bölgede etnik çatışmaların altında yatan bir diğer sebep ise, başta Gürcistan olmak üzere Kafkasya'da ulus inşa sürecini gerçekleştirememiş etnik gruplar Sovyetler Birliği'nin dağılması ile uzun yıllar süren ulus inşa/millî kimlik sürecini çok kısa bir sürede geliştirmek zorunda kalması olmuştur. Etnik kimliklerin oluşmasında ve ulus inşa sürecini hayata geçirebilecek en kısa yol olarak etnik milliyetçilik yolunu seçmişlerdir. Bu da bölgede zaten birbirlerine kuşku, güvensizlik ile rakip gören gruplar arası etnik kökenli çatışmaları doğmasına neden olmuştur. Bu süreç de bize, Sovyet insanı yaratılması ve millî kimlik bilincinin zayıflatılmasına yönelik 70 yıllık Sovyet Milletler Politikası'nın başarısızlığının ve etnik çatışmaların temel kaynağının bu başarısızlığın olduğu göstermektedir.⁴⁶⁶

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte sadece içsel sorunların ve çatışmaların çıkmasına neden olmamış, aynı zamanda değişen uluslararası konjonktür Kafkasya/Gürcistan'ı güçler mücadelesinin merkezi haline getirmiştir.⁴⁶⁷ Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Avrasya'da bir kara deliğin oluşmasına neden olmuştur. Bu kara deliğin en büyük girdabı da Kafkasya olmuştur.⁴⁶⁸ RF'nin bölgedeki tek hakim gücünü yitirmesi bölgede güç boşluğunun yaşanmasına ve bölgeye yeni unsurların devreye girmesine neden olmuştur. Bu unsurlar, bölgede yaşanan etnik çatışmalara müdahil olması ile anti-Rus eğiliminde olan Gürcistan'a destek vermelerine, bölgedeki krizlerin daha yoğun ve çözülmesi zor problemlere dönüşmesine neden olmuştur.⁴⁶⁹ Ruslar ise önceden ve günümüzde etnik gruplar arası

⁴⁶⁴ Armaoğlu, 2018: 702.

⁴⁶⁵ Sönmezoğlu, 2010: 308.

⁴⁶⁶ Sönmezoğlu, 2010: 308

⁴⁶⁷ Kantarcı, 2014: 227.

⁴⁶⁸ Brezinski, 2017: 127.

⁴⁶⁹ Davutoğlu, 2016: 126; Dugin, 2014: 369.

çatışmaları körükleyip daha sonra müdahale ederek çatışan grupların/devletlerin barış içinde yaşamalarını sağlayacak yegâne gücün kendisinde olduğunu tarihin her döneminde göstermeye çalışmıştır.⁴⁷⁰

Sovyetlerin dağılma arifesinde yaşananlar, Gürcistan'ın monoetnik bir devlet kurması çabası ve bu monoetnik devletin kurulması için benimsenen anlayış Gürcü milliyetçiliği olmuştur. Gürcistan'ın bağımsızlık aşamasında ülke içinde etnik grupların bağımsızlık talepleri ile etnik gruplar arası artan milliyetçilik akımları ve uluslararası sistemde yaşanan köklü değişiklikler, Gürcistan'ın uluslararası alandaki bakirliğinin son bulmasıyla bölgede yaşanan güç mücadeleleri aynı zamanda etnik kökenli çatışmaların temelinde yatan sebepler olmuş ve bu çatışmaları körüklemiştir.⁴⁷¹

Gürcistan'ın bağımsızlık arifesinde ve sonrasında barındırdığı etnik gruplar “Abhazya ile Güney Osetya”nın Gürcistan'dan paralel olarak bağımsızlık yönünde adımlar atması ve bu çerçevede politikalar izlemesi 1989'dan başlayarak Tiflis ile çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Gürcü ulusal uyanışına paralel olarak Abhaz ulusal hareketi de eski konular etrafında canlanmasına neden olmuştur. Bu canlanma çok kısa bir sürede “Gürcistan'dan bağımsız Abhazya'ya” fikrine dönüşmüştür. Ayrıca, Abhazya'da önde gelen 58 Komünist Parti üyesinin imzaladığı Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılmasını talep eden mektubun 1988'deki Haziran Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XIX. Toplantısına gönderilmesi ile ayrılıkçı eylemler meşrulaşmıştır. Abhazların ayrılıkçı eylemlerinin ilkini 18 Mart 1989 tarihinde gerçekleştirmişlerdir. 18 Mart'ta Lıhni (Lykhny)'de, Ortaçağ döneminde Abhazya'nın başkentinin yer aldığı köyde, ayrılıkçı gruplar toplanarak bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Toplantıya katılan binlerce Abhaz, Abhazya'nın bağımsızlığını savunan dilekçe olarak görülen 58'lerin mektubunu imzalayarak bağımsızlık sürecinde ilk adımlardan birini atmıştır. Bu durum Tiflis'te sert tepkiyle karşılanarak, merkezde gösterilerin yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca Gürcüler tarafından, Abhazların Abhazya'da nüfusun yüzde 17'ni teşkil ettiği ve böyle bir hakkın talebinin söz konusu dahi olamayacağı protestolar ile dile getirilmiştir. Bölgede zaten geniş ayrıcalıklara sahip olan Abhazları kınamışlardır. Bu süreçten sonra olaylar büyümüş ve ileride detaylı bir şekilde değinilecek olan “9 Nisan Olayları”nın yaşanmasına neden olmuştur. Böylece bölgede somut olarak ayrışmanın ilk adımları ve ilk kurbanları olmuştur.⁴⁷²

Gürcistan'ın bölgede etnik kökenli sorunları ile uğraşmasının yanında Gürcistan'ın başına Gürcü milliyetçisi olan Gamsahurdiya'nın geçmesiyle anti-Rus politikalar izlemesi,

⁴⁷⁰ Kahanna, 2011: 94.

⁴⁷¹ Dugin, 2014: 369.

⁴⁷² Cheterian, 2008: 190.

Rusların Gürcistan'da bulunan üslerini boşaltmaları ve BDT'na girmek istemeyişi bölgenin daha da karışmasına ve Rus-Gürcü ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. RF de bölgede bulunan ayrılıkçı hareketleri destekleme yoluna giderek Gürcistan'dan taleplerini yerine getirmesi için adeta bir koz olarak kullanmıştır. Rusya'nın ayrılıkçı hareketleri desteklemesi ile bölgede etnik kökenli sorunların daha da karmaşık olmasına ve içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olmuştur.⁴⁷³

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte Kafkasya'da Pandora'nın kutusu açılıp cinlerin ortalığa saçılması ile bölgedeki durumun vahameti ortaya çıkmıştır. Yıllarca eşit ve sosyalist bir temelde yaşayan halklar, komünist otoritenin ortadan kalmasıyla birbirlerini boğazlamaya başlamıştır.⁴⁷⁴

Bu çerçevede Gürcü-Abhaz çatışmasına değinmeden öncekonun daha iyi kavranabilmesi açısından önemli birkaç hususa değinmek yerinde olacaktır. Abhazyaya, 1921 yılında kurulan Abhazyaya Sovyet Cumhuriyeti, aynı tarihlerde Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile birlik anlaşması imzalamış ve Gürcistan gibi eşit bir statüde SSCB'ye katılmıştır. 1925 tarihli anayasada, Abhazyaya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olduğunu ve SSCB'ye nasıl ki kendi isteği ile katıldıysa aynı şekilde kendi isteği ile birlikten ayrılma özgürlüğünün bulunduğu belirtilmiştir. Fakat bu maddenin sadece kağıt üzerinde olduğu 1931 yılında Gürcistan'a bağlı özerk bir cumhuriyet statüsüne getirilince ortaya çıkmıştır. Böylece bölgede Ruslaştırılmaya dayanan asimilasyon politikalarının yanında bölgede Gürcü kökenli nüfusun artışına bağlı olarak Abhazlar azınlık konumuna düşürülmüştür. Asimilasyon politikalarına Abhazyaya iki cepheden maruz kalmış, bunlar Rus ve Gürcü asimilasyonları olmuştur.⁴⁷⁵ Sovyetlerin dağılma sürecinde yaşadığı özgürlükçü ortam, Abhazyaya'nın 1925 tarihindeki statüsüne dönmesine Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti konumunu geri almayı gündeme getirmiştir.⁴⁷⁶

Abhazyaya'nın ilk ayrılık girişimleri Sovyetlerin çöküşüne doğru değil daha öncesinde başlamıştır. 1978 yılında Abhazyaya yöneticileri, Tiflis'in Abhazyaya'nın ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını göz ardı etikleri gerekçesiyle, Gürcistan'dan resmen ayrılma çağrısında bulunmuş, fakat Moskova bu talebi reddetmiştir. Moskova, Abhazların etnik kaygılarını gidermek adına bir takım girişimlerde bulunmuştur. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi ve Sovyetler Birliği Bakanlar Konseyi özerk olan Abhazyaya'nın tarihi, kültürü ve edebiyat hususunda çalışmaların teşvik edilmesi konusunda fikir birliğine varıp

⁴⁷³ Çiloğlu, 1998: 190; Kahanna, 2011: 95.

⁴⁷⁴ Demirel, 1999: 76.

⁴⁷⁵ Mert, 2004: 32.

⁴⁷⁶ Aslanlı, 2005: 122 .

karar almışlardır. Bu tarihlerden itibaren Sovyetler Birliği'nin dağılışına kadar her iki etnik grup arası ilişkiler inişli çıkışlı ve gergin bir havada yaşanmıştır.⁴⁷⁷

Radikal Gürcüler, Gürcistan'ı SSCB'den ayırıp, üniter bir devlet kurmak ve bünyesinde barındırdığı tüm özerk bölgeleri tasfiye edecekleri beyanında bulunmuştur. Aynı zamanda da bu perspektifte politikalar izlemişlerdir. Böylece Aralık 1988'den başlayarak Abhazya'da sürekli ve düzenli bir şekilde anti-Sovyet ve anti-Abhazya için miting ve yürüyüşler düzenlenmiştir. Bölgede giderek artan Gürcü milliyetçiliği, özerk bölgelerin Moskova'ya seslerini duyurmaya çalışmıştır.⁴⁷⁸

Haziran 1988'de Gorbaçov iktidara oluşunun getirdiği yenilikçi havadan cesaret alan Komünist Parti üyesi 58 Abhaz, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XIX. Toplantısına gönderilen mektupta Gürcistan'dan ayrılmayı ve Abhazya'nın Şubat 1921-Nisan 1930 tarihleri arasındaki cumhuriyet statüsünün tekrardan oluşturulmasını talep etmişlerdir. Mektup Abhazya'nın hükümeti, Komünist Partisi ve halk cephesinin bağımsızlık yönünde beraber hareket etmesinin ve resmi olarak adım atmasının ilk somut örneğini teşkil etmiştir.⁴⁷⁹

58 Abhaz Komünist Parti üyesinin başlattığı ayrılıkçı hava 18 Mart 1989 Lıhni toplantısıyla doruğa ulaşmıştır. Lıhni toplantısının temel amacı, "Sovyetlere içerisinde bulunan milletlerin birbirlerine karşı tutum ve davranışlarının tekrardan yapılandırılması ve daha iyi hale getirilmesi" sorununun değerlendirildiği bir toplantıyı teşkil etmiştir. Lıhni bölgesinde yapılan toplantının bir de sembolik açıdan önemi bulunmaktadır. Lıhni, Gudauta bölgesine bağlı bir köy olmakla birlikte Abhaz Krallığı'nın merkezi ve taht şehri olmuştur. Toplantıya Bakanlar Kurulu üyeleri, devlet kurumlarındaki yöneticiler, parlamenterler Komünist Partisi Abhazya bölge Komitesi üyelerinin yanı sıra halk cephesinden 30 binden fazla insan katılmıştır. Lıhni toplantısı günümüz Abhaz-Gürcü sorununun başlangıcı ve temel sorununu teşkil etmektedir.⁴⁸⁰

Abhaz taleplerine ve ayrılıkçı hareketlere tepki olarak Tiflis'te kitlesel gösteriler düzenlenmiştir. Gürcü göstericiler, Abhazların Abhazya'da nüfusun sadece yüzde 17'ni teşkil ettiğini ve zaten yeteri kadar ayrıcalıklara sahip olduğunu ifade etmişlerdir. 29 Mart'ta Gürcistan Komünist Partisi'nin Lıhni Deklerasyonu'nu reddettiği deklere edilse de gösteriler giderek artmıştır. Nisan ayına gelindiğinde gösteriler kalabalıklaşmış, 8 Nisan'da 100 bin kişiye ulaşarak kontrol edilemez hale gelmiştir. Gösterilerin giderek kontrolden çıkmasıyla Gürcistan Komünist Partisi ilk önce bölgede sıkıyönetim ilan etmiş, ardından Moskova'dan

⁴⁷⁷ Çiloğlu, 1998: 205

⁴⁷⁸ Sımsım, 2018: 32.

⁴⁷⁹ Çiloğlu, 1998: 206.

⁴⁸⁰ Oğan, 2011: 200.

olayların bastırılması adına yardım talep etmiştir. Bu çerçevede, 9 Nisan'da Sovyet Ordusu'nun 345. Paraşütçü Birliği tarafından İçişleri Bakanlığı güçlerince gösteriler son derece sert ve kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bu müdahalenin ardından Gürcistan Komünist Partisi ile Moskova'nın meşrutiyetini Gürcüler tarafından son bulmasına ve etnik milliyetçilik akımlarına daha da sıkıya bağlanmalarına neden olmuştur.⁴⁸¹

9 Nisan olayları 19 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuş, Sovyet otoritesinin son bulması ile Moskova, Gürcistan Komünist Partisi'ni sözde 9 Nisan olaylarını izin almadan gerçekleştirdiği gerekçesiyle kınamış ve dağılma sürecinde yalnız bırakmıştır. 9 Nisan olayları ters etki yaparak gösterilerin daha da yayılmasına neden olmuştur. Gösteriler zaman zaman şiddet eylemlerine dönüşerek Sovyet üslerine Gürcü genç milliyetçilerin saldırılarına ve silahların yağmalanması ile silahlanmalarına neden olmuştur.⁴⁸²

Bölgede artan gerilimlerin yanı sıra artan etnik milliyetçilik akımları, Gürcülerin Abhazya Devlet Üniversitesi'ne bağlı Gürcü Dili ve Edebiyat Fakültesini Tiflis Devlet Üniversitesine bağlama girişimleri Sohom'da iki hafta süren ve 18 kişinin ölümüyle sonuçlanan etnik çatışmalara neden olmuştur.⁴⁸³

Bu arada Zviad Gamsahurdiya 1989 yılında diğer önde gelen Gürcü liderlerle komünist rejime karşı "Yuvarlak Masa İttifakını" kurmuş, Gürcü milliyetçiliğinin savunduğu ve "Gürcistan, Gürcülerindir" sloganlarıyla bölgede mevcut olan gerilimlerin daha artmasına neden olmuştur. Gürcistan'ın üniter bir yapıda şekillenmesini ve özerk bölgelerin (tıpkı Sırbistan'ın 1989 yılında Kosova'nın özerkliğini kaldırması gibi) kaldırılması ile Gürcistan'a bağlanması gerektiğini açıkça dile getirmiştir. Gamsahurdiya, 1990 yılında devlet başkanlığı seçimlerine aday olmuş ve kazanmış, Ocak ayında yapılan plebisit sonucu, 1991 Nisan'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık öncesi ve sonrası Abhazya'ya karşı Gürcü milliyetçi tutumları ve Abhazya'nın "Gürcüleştirilmesi" gerektiği savı bölgede Abhaz milliyetçiliğinin artmasına neden olmuştur.⁴⁸⁴

Abhazya'nın Gürcistan'a bu denli karşıt politika izlemesinin en temel sebeplerinden biri Gürcü nüfusunun bölgeye yerleştirilip bölgede uygulanan asimilasyonlardır. Aynı zamanda Sovyetlerin genelinde uygulanan Ruslaştırma çabaları da bölgede hayata geçirilmiştir. Abhazya'nın Osmanlı'nın bölgede hâkimiyetinin⁴⁸⁵ son bulmasından günümüze kadar sürekli olarak dışarıya göç vermesine ve bölgede azınlık durumuna düşmesine neden

⁴⁸¹ Cheterian, 2008: 190-191.

⁴⁸² Cheterian, 2008: 192.

⁴⁸³ Oğan, 2011: 202.

⁴⁸⁴ Yalçınkaya, 2006: 172.

⁴⁸⁵ Rusya'nın bölgede hâkimiyetinin artması ve yayılmacı politikası sonucu, 300 bine yakın Abhaz, Osmanlı ve yakın doğu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Abhazların göç etmesinin sonucu boşalan yerlere, Gürcüler, Rumlar, Emeniler vs. diğer etnik gruplar yerleşmiş/yerleştirilmiştir. Kalay, 2013: 172.

olmuştur. 1989 tarihindeki nüfus dağılımında Abhazlar yüzde 17'ye kadar düşmüşlerdir.⁴⁸⁶ Gürcüler Sovyet asimilasyonundan korkarken, azınlıklar da Gürcü irrendestik politikalarının baskısı altında demografik yapının değiştirilmesi ve kitlesel göçlerin yaşanmasından endişe duymuşlardır. Bu nedenle Sovyet kozmopolit yapısının ve Moskova'nın hegemonyası altında etnik grupların güvence içinde olacağına inanmışlar, aynı zamanda statükonun devamını garantör olarak görmüşlerdir.⁴⁸⁷

25-26 Ağustos 1989 tarihinde toplanan Kafkas Dağlı Halkları 1. Kongresi'nde bağımsız bir Kafkasya Federal Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Kongre, Gürcü tehlikesiyle karşı karşıya kalan Abhazya'ya destek olacaklarını ifade etmiştir. Kongrede ayrıca, Gürcü halkını kaosa sürükleyen Gürcistan Yüksek Sovyeti ile Parti Merkez Komitesi protesto edilmiştir.⁴⁸⁸

Gürcistan genelinde yaşanan protestolar, olaylar ve Sovyetler Birliği'nin son günlerinde yaşanan siyasi istikrarsızlık ortamında, Kuzey halklarında desteğini alan Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, 25 Ağustos 1990'da yaptığı oturumda Abhazya'nın Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmiş ve 1921'deki statüsüne dönerek SSCB'nin bir cumhuriyet üyesi olacağını deklare etmiştir. Aralık'ta yapılan seçimlerde Vladislav Ardzinba, Abhazya Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Seçimlerde oluşturulan yeni hükümet Temmuz 1992'de Gürcistan'ın özerk bölgesi olduğunu vurgulayan 1978 Anayasasının iptali, bu anayasanın yerine 1921 Anayasasının getirilmesi böylece SSCB'nin bir parçası olduğu ilan edilmiştir.⁴⁸⁹

Abhazya'da tüm bu gelişmeler yaşanırken, Gürcistan'da 26 Mayıs 1991'de yapılan Abhazların ve Osetlerin katılmadığı seçimlerde devlet başkanlığına seçilen Gamsahurdiya'nın Gürcü milliyetçiliğine dayalı politikalar gütmesi ve "Gürcüler için Gürcistan" fikrini benimsemesi, özerk bölgelerin statülerinin kaldırılması gibi hususların etnik azınlıklar açısından kabul edilemez olarak ifade edilmiştir. Seçildiği ilk günden etnik azınlıklarla sorunlar yaşayan Gamsahurdiya, aynı zamanda Tiflis'te izlediği siyaset nedeniyle giderek paternalizmin hakim olmasına neden olmuştur. Devlet Başkanı olduktan sonra anti-Rus politikalar izlemesi ve muhalefeti siyaseten dışlaması, muhalefet tarafından diktatör olmasına neden olmuştur. Tüm bu faktörlerin birleşmesi ve Gürcistan'ın içinde bulunduğu siyasi bunalım sonucu Gamsahurdiya'ya karşı ayaklanmalar yaşanmış ve büyüyen tepkiler sonucu Gamsahurdiya ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece Gamsahurdiya yönetiminin

⁴⁸⁶ Oğan, 2011: 196.

⁴⁸⁷ Cheterian, 2008: 186.

⁴⁸⁸ Tavkul, 2002: 68.

⁴⁸⁹ Karabayram, 2011: 166.

yıkılmasıyla Gürcistan Askeri Konsey'in daveti üzerine Mart 1992 yılında Eduard Şevardnadze Gürcistan Devlet Konseyi'nin Başkanlığı'na atanmış, daha sonra yapılan seçimlerde Gürcistan Devlet Başkanı olmuştur.⁴⁹⁰

Gürcistan'ın başına geçen Şevardnadze, ülkesindeki iki etnik sorunun çözümüne ilişkin bölgelere daha geniş özerklik önersede bu teklif Abhazya ile Güney Osetya tarafından reddedilmiştir. Bu gelişmeler sonucu Abhazya ile Gürcistan ilişkilerinin etnik çatışmalara taşınmasına neden olmuştur.⁴⁹¹

23 Temmuz 1992 tarihinde Abhazya Parlamentosu'nun bağımsızlık ilan etmesinin ardından 14 Ağustos sabahı Gürcistan askeri birliklerinin Abhazya'ya girmesi ve Abhazyanın direnmesinin yanı sıra Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nin desteğinin birleşmesi ile etnik çatışmalar şiddetlenmiştir.⁴⁹²

Gürcistan Savunma Bakanı Tengiz Kitovani önderliğinde başlatılan operasyon Gürcistan'a bağlı kuvvetlerin, Sohum'da hükümet binaları, merkez televizyonu, stratejik ulaşım yolları üzerinde kontrol sağlamışlardır. Abhazya Hükümeti ve Yüksek Sovyet'i Gudauta'ya geçmek zorunda kalmıştır.⁴⁹³ Gürcü güçleri "Kılıç" ismiyle başlatılan askeri operasyon başlangıçta çok etkili ve başarılı olmuştur. Fakat Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nin Abhazya'ya destek vermesi ve iddialara göre Rus kuvvetlerinin etnik savaşa dahil olmasıyla Gürcü birliklerinin mağup olmasına neden olmuştur. 3 Eylül 1992 tarihinde Moskova'da, RF'nin lideri Boris Yeltsi'nin arabuluculuğunda, Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze ve Abhazya'nın lideri olan Ardzınba aralarında ateşkesin gerçekleşmesi ve diğer hususlarda da uzlaşmaya varmışlardır. 3 Eylül anlaşması yapılamadan önce de taraflar arası ateşkes anlaşması yapılmış fakat uzun ömürlü olmamıştır. Gürcü-Abhaz çatışmasının sürekli bozulması sonucu, yine RF'nin denetiminde 27 Temmuz 1993 tarihinde Soçi'de ateşkes imzalanmıştır. Fakat her varılan uzlaşma iki etnik grup arası çatışmaların engellenmesine yetmemiştir.⁴⁹⁴ Abhazların saldırılar sonucu kaybettikleri yerleri geri kazanarak Inguri nehrine (Abhaz-Gürcü sınırı) varmasıyla, 30 Eylül'de çatışma Gürcü askeri birliklerinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Cheterian, 2008: 186; Kantarcı, 2014: 244-145.

⁴⁹¹ Karabayram, 2011: 166.

⁴⁹² Kalay, 2013: 176.

⁴⁹³ Kalkan, 2010: 95.

⁴⁹⁴ 20 Temmuz 1992 tarihinde RF'nin garantörlüğünde Soçi Anlaşması imzalandı. Anlaşma'nın içeriği: Ateşkes sağlandıktan sonra Gürcü kuvvetleri bölgeden çekilecek ve Gürcü ağır silahları Sohum'dan, Poti limanına sevk edilmiştir. Ateşkes sonrası yaşanan olumlu havayı Gamsahurdiya'ya bağlı olan gruplar (Zvadişter) Gürcistan'ın batı bölgelerinde tekrardan isyana ederek çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Bu ayaklanmaları fırsat bilerek, Abhaz yetkililer gerekli askeri ve silah tedariklerini gerçekleştirdikleri de Ağustos sonunda ateşkesi bozarak saldırılara başlamış ve Sohum'un tekrardan Abhazların eline geçmesini sağlamıştır. Sönmez, 2004: 174.

⁴⁹⁵ Oğan, 2011: 203-204.

RF'nin ve Kuzey Kafkasya'dan gelen gönüllülerin desteğini alan Abhazya ordusu birkaç hafta içinde Gürcistan-Abhazya sınırını geçerek nerdeyse tüm batı Gürcistan'ın kontrol altına almıştır. Bulunduğu tehlikenin farkına varan Tiflis, Rus İstihbarat teşkilatı ile yaptığı gayri meşru görüşmelerin ardından Gürcistan hükümeti Rus askeri üslerinin kurulmasını kabul etmiştir. Anlaşmanın ardından Abhazya kuvvetleri Batı Gürcistan topraklarından geri çekilmiş ve RF'nin "Barış gücü" birliklerinin koruması altındaki Abhazya bölgesine dönmüşlerdir.⁴⁹⁶

1 Aralık 1993'te BM önderliğinde Cenevre'de Abhazya ile Gürcistan arasındaki görüşmeler sonucu askeri personelden oluşan BM Gürcistan Gözlemci Heyeti (UNOMIG), bölgede barışın korunması adına Suhumi'ye yerleştirilmiştir. Ayrıca Gürcistan ile Abhazya'nın istekleri doğrultusunda Haziran 1994'te Gürcistan ile Abhazya'yı ikiye bölen İnguri Nehri bölgesinde kurulan güvenli bölgede 3000 BDT Barış Gücü askeri konuşlandırılmıştır.⁴⁹⁷

Abhazya 26 Kasım 1994 tarihinde yeni anayasasını kabul etmiş ve egemen bir devlet olarak tekrardan Abhazya Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Ayrıca Abhazya'nın, Gürcistan ile sadece federatif ya da konfederatif bir yapı içerisinde ilişkilerini sürdürebileceğini de ifade etmiştir. Bölgede bulunan BDT askerlerinin yanı sıra Abhazya Cumhuriyeti RF'nin de koruması altına girmeyi talep etmiştir. Abhazya'nın bu kararı, BM Güvenlik Konseyi tarafından kınanmış ve reddedilmiştir. BM güvenlik Konseyi Abhazya'ın aldığı kararın her iki bölgeyi çatışmaya sürükleyeceğini ve görüşmeler yoluyla çözüm bulma yükümlülüğüne uymadığını ifade etmiştir. BM Güvenlik Konseyi aynı zamanda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü teyit etmiştir.⁴⁹⁸

Gürcü-Abhaz sürtüşmesi giderek artmış ve sürtüşmelerin yerini etnik çatışmalar almıştır. Bölge yaşanan Gürcü-Abhaz etnik çatışmaları 15 ay sürmüş ve iki bölgeyi de derinden etkilemiştir. Savaş sonunda bölgede yaşayan yaklaşık 250 bin Gürcü bölgeyi boşaltmak zorunda kalmıştır. Böylece bölgede yüzde 17 nüfusu olan Abhazlar savaş sonrası bölgede çoğunluk haline gelmiştir.⁴⁹⁹ Abhazya müdahalesinden iki hafta önce, 25 Ağustos 1992 tarihinde Sohum'un yerel bir televizyon kanalında yayınlanan bir programda Gürcistan askeri kumandanı Albay Giorgi Karkarashvili açıkça Abhazları yok etmekle tehdit etmiş: "Biz, 97.000 Abhaz'ı imha etmek için 100.000 Gürcü'yü feda etmeye hazırız. Bütün Abhaz

⁴⁹⁶ Tavkul, 2002: 68.

⁴⁹⁷ BDT diğer üyeleri bölgeye asker yerleştirme konusunda tedirgin olmalarından dolayı sadece Rus askerlerinin oluşturduğu 1800 kişilik bir kuvvet yerleştirilmiştir. Mert, 2004: 33.

⁴⁹⁸ Hewitt, 1999: 474.

⁴⁹⁹ Sönmez, 2004: 175.

halkının soyunu kurutacağız” ifadelerini kullanmıştır.⁵⁰⁰ Bu söylemler Radovan Karaciç’in Bosna-Hersek katliamından önce söylemiş olduğu söylemlerin aynısı olmuştur. Gürcü milliyetçiliği, Abhazları bölgeden silme ve Gürcistan’ın toprak bütünlüğü sağlama hedefleri ile girilen savaş Gürcülerin ağır mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Yenilginin bir diğer ağır faturası ise Gürcistan’ın BDT topluluğuna katılmak zorunda kalmış olması, RF üslerinin boşaltılmaması ve Rus ordusunun Gürcistan topraklarında süresiz kalma hakkını elde etmesi olmuştur. Bu tarihten sonra RF istediklerini ayrılıkçı etnik gruplar aracılığı ile Gürcistan’a yaptırmayı hedeflemiş ve yaptırmıştır.⁵⁰¹

1993-1997 tarihleri arasından iki bölgeyi kapsayan BM, Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve RF’nin öncülüğünde Abhazya sorunun çözülmesi için 350 konferans ile 400 kadar resmi belgenin kabul edilmesine rağmen somut bir çözüme varılamamıştır.⁵⁰²

Gürcistan’ın BDT’ye üye olması ve bölgede askeri varlığını garantiye alan RF, Tiflis destekli politikalar izlemiştir. Bu çerçevede, 24 Haziran 1994’te Abhazya’nın Rusya sınırı Moskova’nın talimatıyla kapatılmıştır. Ayrıca RF tarafından bölgeye ambargo uygulanmaya başlanmış ve 1996’da Gürcistan’ın talebi üzerine BDT üyeleri de ambargoya katılmıştır. Böylece Abhazya adeta dünyadan tecrit edilmiştir. RF ile bu dönemde ilişkilerin iyi olmasının en büyük sebeplerinden biri SSCB’de Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Eduard Şevardnadze’nin Gürcistan’ın başında olmasıdır. Şevardnadze RF’siz sorunun çözülemeyeceğini iyi bildiğinden RF yanlısı bir siyaset izlemiştir.⁵⁰³

BDT barış gücü ve BM temsilcilerinin olmasına rağmen gruplar arası çatışmalar zaman zaman yaşanmıştır. Fakat tansiyonu artıran olayların başında 4 Nisan 1998’de 4 Abhaz polislinin vurularak öldürmesi olmuştur. Abhazların iddialar, Tiflis hükümeti tarafından desteklenen bir grup olduğu ve Tiflis’in talimatı ile yapıldığı yönünde savunmuştur. Bu olay bölgede çatışmaların tekrardan başlamasına neden olmuştur.⁵⁰⁴ 19 Mayıs 1998’de Gürcü birlikleri, sınırda bulunan BDT Barış Gücü askerlerini yararak Galbölgesine müdahalede bulunmuştur. Fakat Abhazya’nın Gali bölgesine ağır silahlarla girmesiyle bölgedeki durum değişmiş ve Gürcü birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda bölgede bulunan 30 bin kadar Gürcü terörist olma bahanesiyle bölgeden sürülmüştür. Bu olaylar yaşanırken BDT Barış Gücü herhangi bir müdahalede bulunmayarak olaylara seyirci kalmıştır.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ Cheterian, 2008: 224-225.

⁵⁰¹ Çiloğlu, 1998: 216-217.

⁵⁰² Mert, 2004: 34.

⁵⁰³ Tavkul, 2002: 71.

⁵⁰⁴ Demirağ, 2006: 53-54.

⁵⁰⁵ Tavkul, 2002: 71.

Bu olayların ardından Abhazya'da 3 Ekim 1999 tarihinde halkın yüzde 97,7'nin katılımıyla plebisit düzenlenmiştir. Halkın plebisite olumlu oy vermesiyle Abhazya bağımsızlığını 12 Ekim 1999'da ilan etmiştir. Abhazya'nın bağımsızlığı BM ile diğer örgütlerce kınanmış ve kimse tarafından resmi olarak tanınmamıştır.⁵⁰⁶ Fakat bayrağı, milli marşı, parlamentosu, hukuk sistemi, ordusu, ekonomisi ve sosyal kurumları bulunmakta ve devlet olması için tüm koşulları barındırmaktadır.⁵⁰⁷

Gürcistan-Abhazya arasındaki anlaşmazlığın temeli, Abhazya'nın statüsü husus olmuştur. Gürcistan, Abhazya'yı Gürcistan sınırları dâhilinde tutmak için bölgeye geniş haklar tanıırken aynı zamanda federasyon ile konfederasyonu da savunmuştur. Abhazya ise ya Gürcistan'dan bağımsızlık ya da RF'ye bağlanma fikrini savunmuştur. Diğer bir sorun ise bölgede yaşanan etnik çatışmalar sonucu bölgeyi terk etmek zorunda kalan Gürcüler olmuştur. Tiflis'in mültecilerin tekrardan bölgelerine güvenli dönmelerini talep etmeleri, Abhazların ise bağımsızlıklarını elde etmeleri durumunda bunun mümkün olacağı ile derin fikir ayrılıkları olmuştur.⁵⁰⁸

Bölgede Gürcistan ile RF'nin aralarındaki ilişkilerin kırılma noktası ise, Şevardnadze'nin yerine "Gül Devrimi" ile gelen Mihail Saakaşvili olmuştur. Şevardnadze'nin bir Sovyet politik kültüründen gelmesi ve Gürcistan'ın içinde bulunduğu etnik çatışmaların RF'nin arabuluculuğu olmadan çözülemeyeceğini bilmesi, RF ile ilişkileri yumuşama yönüne götürmüştür. Şevardnadze 1992-2003 arası iktidarda olduğu süre zarfında etnik çatışmaların çözülmesi hususunda gerek bölgesel gerekse uluslararası arenada yoğun çaba sarf etmiştir. Şevardnadze, etnik grupların Tiflis'e bağlı kalma şartıyla dil ve kültürlerini muhafaza etmelerinin yanı sıra federal bir çözüm önermiş ve etnik kökenleri bakılmaksızın Gürcü vatandaşların eşit olması gerektiğini savunmuştur. Somut olarak başarısı Vaziani'deki Rus askeri üssünün kapatılması olmuştur.⁵⁰⁹ Özetlemek gerekirse Şevardnadze'nin temel politikası/uygulaması; statükonun korunması, etnik çatışmaların yaşanmaması için etnik grupları kışkırtıcı siyasetten kaçınmak ve RF'nin tavizler verilmesi sonucu Gürcü-Rus ilişkilerini gerginleştirmeden sürdürmek olarak sıralanmaktadır. Gül Devrimi'nin ardından Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılık kararları aldığı kontrol edemediği bölgeler haline gelmesinin yanı sıra Acaristan ile Cevahtiye'nin merkezi otoriteyi dışlayan bir Gürcistan bırakmıştır.⁵¹⁰

⁵⁰⁶ Oğan, 2011: 203-204.

⁵⁰⁷ Kalay, 2013: 178

⁵⁰⁸ Mert, 2004: 34.

⁵⁰⁹ Kantarcı, 2014: 248.

⁵¹⁰ Köktaş, 2015: 96-97.

2000’li yıllardan itibaren Gürcistan-RF ilişkilerinde gerileme ve krizler hakim olmaya başlamıştır. Bölgedeki etnik sorunların RF ile ilintili olması nedeniyle gerginleşen ilişkiler etnik grupların hareketlenmesine ve tekrardan çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.⁵¹¹ Rusya bir yandan Abhazya’da mevcut olan BDT bünyesindeki (Rus askerleri) Barış Gücü kuvvetlerinin bölgedeki süresini uzatmaya çalışırken, bir diğer yandan da Abhaz ile Güney Osetya vatandaşlarına Rus pasaportu dağıtmaya başlamış, aynı zamanda da Gürcistan vatandaşlarına vize uygulamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra 28 Haziran 2001’de RF meclisinde “Rusya Federasyonu’na Kabul ve Onun Terkibinde Yeni Søjelerin Oluşturulması ile Yasa” kabul edilmiş ve Yabancı bir devletin veya yabancı bir devletin parçasının RF ile birleşmesinin önü açılmıştır. Tüm bu gelişmeler bölgede tansiyonun ve etnik ayrılıkçı hareketlerin artmasına neden olmuştur.⁵¹²

RF’nin giderek Gürcistan üzerinde artan baskılarına karşı Tiflis yönetimi ABD ile ilişkilerini genişletmeye ve bölgede RF’yi dengelemek uğruna ABD’ye yakınlaşmıştır. Bu sebeple, Nisan 2002’de Gürcistan’ın sınır güvenliğinin sağlanması ve silahlı kuvvetlerinin yapılanması için 64 milyondolar bütçeli "Eğit ve Donat" programı çerçevesinde ABD ile ilişkilerini yoğunlaştırarak artırmıştır.⁵¹³ Gürcistan’ın ABD ile giderek artan işbirliği Tiflis’i NATO üyeliği için cesaretlendirmiş, 2002 yılının sonbaharında resmen NATO’ya başvurmuştur. Etnik ayrılıkçı bölgelerin sorunlarının çözülmesine Batı kurumlarının dahil edilmesini hedefleyerek RF’yi ya oyun dışında tutmayı ya da dengelemeyi hedeflemiştir. Tüm bu faktörler RF’yi Gürcistan karşısı olmaya ve ayrılıkçı hareketleri desteklemeye itmiştir.⁵¹⁴

Gürcistan’ın anti-RF siyaseti izlemeye başlaması (enerji koridorları, ekonomik entegrasyon, ayrılıkçı sorunun çözümü, diğer yerel sorunlar) ABD tarafından koşulsuz desteklenmesi, ABD’nin bölgedeki giderek artan hegemonyasının RF’nin arka bahçesinde olmasında Moskova’yı rahatsız etmiştir. Özellikle, Gürcistan’daki “Gül Devrimi” sonrası Moskova’yı bölgeden tamamiyle dışlayıcı politikaları sergilemesi sonucu Moskova’nın da politikalarını sertleştirmiştir. Kosova’nın Sırbistan’dan ABD önderliğinde koparılışını engelleyemeyen, ABD füzelerinin Çek Cumhuriyeti’ne ve Polonya’ya yerleştirilmesini durduramayan Moskova, Gürcistan üzerindeki jeopolitik ve jeostratejik çıkarları açısından Batı ile hesaplaşmayı bu bölgede yapmaya hazırlanmıştır.⁵¹⁵

⁵¹¹ Kodor çatışmaları sonrası Moskova, 2003 tarihinde Sohum-Soçi arasında kapalı olan tren hatlarını açmıştır. Moskova’nın Adler ile Sohumkale arasında demiryolunun açması Gürcü-Rus ilişkilerini germiş ve Gürcü yetkilileri tarafından iddiaların Rusların bölgeyi ilhak etmek için bu politikaları izlediği savunulmuştur. Kumuk, 2004: 270-271.

⁵¹² Karabayram, 2011: 171.

⁵¹³ Kalkan, 2010: 104;

⁵¹⁴ Karabayram, 2011: 182-183.

⁵¹⁵ Yılmaz, 2010: 30.

“Gül Devrimi”⁵¹⁶ ile Gürcistan’ın başına geçen Mihal Saakaşvili Gürcistan’da yeni bir dönem başlamıştır.⁵¹⁷ Saakaşvili göreve gelir gelmez ülkenin toprak bütünlüğü ve ayrılıkçı bölgelere karşı sert politikalar benimseyerek uygulamıştır. Bu çerçevede, Gürcistan’ın bağımsızlığından beri Tiflis denetiminin dışında kalan Acaristan meselesine yoğunlaşmış ve başarılı sonuç elde etmiştir. Bölgeyi adeta bağımsız bir bölge olarak yöneten ve Tiflis’in kontrolünden uzak tutmaya çalışan Acaristan lideri Aslan Abaşidze, uzun süren gerginliklerin ardından 5 Mayıs’ta istifa ederek Moskova’ya kaçmıştır. Böylece ilk başarısını kazanan genç lider Saakaşvili diğer ayrılıkçı etnik gruplara yönelmiştir.⁵¹⁸

Abhazya’da yapılan 2004 ve 2007 seçimleri bölgede tansiyonun yükselmesine neden olmuştur, Aynı zamanda yukarda da belirtildiği gibi Saakaşvili’nin Batı yönlü siyaseti benimsemesi bölgede Rus-Gürcü gerilimin artmasına ve dolayısıyla etnik gruplar arasında da tansiyonun artmasına neden olmuştur. Saakaşvili ilk önce Rus askeri üslerinin⁵¹⁹ kapatılması ve BDT Barış Gücü’nün bölgeden çıkartılması adına adımlar atmış ve ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Bu çerçevede krizler giderek artmıştır. Başlıca krizler; Gürcistan’ın RF’nin jeopolitik çıkarlarına ters düşen Bakü-Tifli-Ceyhan (BTC) petrol hattının 2006 yılında açılması, 2006 Eylül’de RF askerlerinin tutuklanması sonucu RF’nin Gürcü vatandaşlarını sınır dışı etmesi ile Rusya ulaşım hatlarının kesilmesi ve Güney Osetya’da gerçekleşen olayların ardından Tiflis yönetiminin olağanüstü hal ilan etmesi olmuştur. 2008 Ocak’ta Saakaşvili’nin ikinci kez devlet başkanı olması bölgede daha radikal ve kendinden emin adımlar atmasını teşvik etmiştir.⁵²⁰

Abhazya ile Güney Osetya sorunun kırılma noktası, 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur. Bölgeye emsal teşkil eden bu olayın ardından Abhazya, 7 Mart 2008’de bağımsızlığının tanınması için BM, AB, Rusya ve BDT’ye başvurularda bulunmuş, ayrıca Abhazya RF tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınması ile korunmasını talep edilmiştir.⁵²¹ Şubat 2008’den sonra bölgede giderek etnik kökenli gerginlikler yaşanmış ve RF’nin Kosova’nın bağımsızlığını önleyememesi neticesinde tüm

⁵¹⁶ 22 Kasım 2003 tarihinde Tiflis’te Eduar Şevarnadze yönetimine karşı büyük bir gösteri gerçekleşmiştir. Şevarnadze’nin meclisin ilk toplantısı sırasında konuşma yaparken Mihalis Saakaşvili önderliğindeki muhalefet meclise elerinde güller ile basmıştır. Bunun üzerine Şevarnadze meclisi terk etmiştir. Gürcistan halkının parlamentoya girerek rengârenk güller atmasının ardından Gürcistan’daki halk hareketine “Gül Devrimi” adı verilmiştir. Köktaş, 2015: 97.

⁵¹⁷ Kantarcı, 2014: 248.

⁵¹⁸ Oğan, 2011: 208.

⁵¹⁹ İstanbul’da 1999 tarihinde gerçekleştirilen “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Zirvesi”nde, RF’nin bölgedeki askeri üsleri ile askeri üslerinden çekilme konuları ele alınmış ve karara bağlanmıştır. Kararda, RF’nin Tiflis yakınlarındaki Vazziani ile Abhazya’daki Gudua askeri üslerin kapatılması hususunda anlaşılmıştır. Diğer askeri üslerin bulunduğu Batum ile Ahılkelek’deki üslerinin konusu ise ilerleyen dönemlerde çözülmesi için Gürcü-Rus devlet adamları aralarında görüşülmesi için mutabık kılınmıştır. Yılmaz, 2010: 32

⁵²⁰ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 73.

⁵²¹ Mert, 2004: 43.

ilgisini Gürcistan'a yöneltmiştir. Gerginlik ortamının savaşa dönüşmesi Güney Osetya konusu içinde irdelenmiştir.

Coğrafi açıdan Kafkas sıra dağlarında bulunan Osetya'nın güneyinin Rusya tarafından Gürcü denetimine verilerek bölge bölünmüştür. Rus politikasının ana sütunlarından olan “böl yönet” politikası Osetler içinde uygulanmıştır. Osetya böylece ikiye ayrılarak⁵²² Güney Osetya Özerk Bölgesi adıyla 20 Nisan 1992'de Gürcistan'a bağlanmıştır. Kuzey Osetya ise Kuzey Oset Bölgesi ismiyle RF'nin bir parçası olarak 7 Temmuz 1925'te bağlanmış ve 5 Aralık 1936'da Özerklik statüsü verilerek RF'nin denetimi altına alınmıştır.⁵²³

Gürcü tarihçilerin iddialarında Güney Osetya tarihin her döneminde Gürcistan'ın bir parçası olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca Osetlerin bölgeye son 200 yıldır göç ettiklerini savunmuşlardır. Osetler ise Güney Osetya'nın Osetlerin tarihi vatanlarının bir parçası olduğunu iddia etmişlerdir. Topraklar üzerindeki hakimiyet ve savundukları tezler Yugoslavya içerisindeki etnik gruplarında başvurdukları yöntemin aynısı olduğu görülmektedir. Etnik grupların aynı bölgeleri anavatan ya da anavatanın ayrılmaz bir parçası olarak görmeleri etnik çatışmaların yaşanmasındaki en büyük etkenlerden biridir.⁵²⁴

Güney Osetya nüfus, yüzölçümü, ekonomik bakımdan ya da jeostratejik açıdan önemli bir konuma sahip olmasa da Gürcistan siyasetinde ve dış politika'da önemli bir sorunun kaynağını teşkil etmektedir. Ayrıca bölge yaşanan gelişmeler RF ile Gürcistan savaşa neden olmuştur.⁵²⁵

Güney Osetya sorunun ortaya çıkış sebebi Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ve Gürcistan'da meydana gelen durumdan kaynaklanan iç istikrarsızlık olmuştur. Gürcistan, 1989 sonlarına doğru ciddi anlamda politik karışıklıkların ve kitle milliyetçiliklerin hortladığı bir ülke konumuna dönmüştür.⁵²⁶ Güney Osetya'nın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, Sovyetler genelinde yaşanan siyasi bunalım ve Gürcü milliyetçiliğin irredentist ve şovenist getirdiği terdedütün yanında bir de Tiflis'in söylemlerinde “Gürcistan Gürcülerindir” fikri olası bir asimilasyon tehdidi yaratmıştır. Abhazların kendilerini tehdit altında hissetmeleri gibi Osetler de aynı şekilde tehdit altında hissederek Sovyetlerin bölgedeki statükosunun devamını savunmuşlardır.⁵²⁷

Gürcistan'ın bağımsızlık hareketleri ve artan milliyetçilik akımlarına tepki olarak Abhazyaya ile Güney Osetya'da Gürcistan'dan ayrılma sorununun ortaya çıkmasına neden

⁵²² Kuzey Osetya'da yaşayan Osetlerin neredeyse yüzde 70'i Hıristiyan iken geri kalan kısmı Müslümanlar teşkil etmektedir. Güney Osetya'da ise neredeyse nüfusun tamamı Hıristiyan'dır. Kalkan, 2010: 109.

⁵²³ Mert, 2004: 34.

⁵²⁴ Tavkul, 2002: 77.

⁵²⁵ Yalçınkaya, 2006: 1989.

⁵²⁶ Kantarcı, 2011: 242.

⁵²⁷ Cheterian, 2008: 186.

olmuştur.⁵²⁸ Oset-Gürcü ilişkilerinde kriz dönemini ve bölgenin statüsü ile gerginlikler 1989 yılında tırmanarak artara şiddete dönüşmüştür. Tshinvali Pedagoji Enstitüsü Öğretim Üyesi ve “Ademon Nihas” adlı Güney Osetya Halk Cephesi örgütün lideri Alan Çoçiyev Abhazya merkezli bir gazetede yayınlanan mektubunda, amaçlarının Tiflis yönetiminden ayrılmak ve Sovyetler Birliği’nde Cumhuriyet statüsü kazanmak için başlattıkları mücadelede Abhazya halkına da destek çağrısında bulunmuştur. Ademon Nihas örgütü lideri Çoçiyev’in mektubunun aynı zamanda Gürcü yayın organlarında yayınlanması ile bölgede ilk defa iki grup arasında etnik çatışmalar yaşanmıştır.⁵²⁹

Ağustos 1989’da etnik grup arasındaki gerilimi artıran bir diğer faktör, Gürcistan basınında Gürcü dilinin kullanımının artırılması ve Gürcistan’da tek resmi dil olması yönündeki devlet programının yayınlanması olmuştur. Güney Osetya’da tepkiyle karşılaşmasının nedeni ise bölge halkının yalnızca yüzde 14’nün Gürcüceyi konuşmasıdır. Oset halkı bu programı asimilasyonun ilk adımı olarak değerlendirmiş ve şiddetli bir şekilde karşılık vermiştir.⁵³⁰ 4 Eylül’de Osetler, Osetçenin bölgede resmi dil olması için hem Tiflis’e hem de Moskova’ya isteklerini iletmışler fakat olumlu bir cevap alamamışlardır.⁵³¹

Eylül 1989 Milli Bağımsızlık Partisi’nin Genel Başkanı olan Irakli Tseretli’nin Abhazya ile Güney Osetya’nın özerk bölge statüsü tanımlarını uymadıkları ve bunların bu haktan yararlanmalarının söz konusu olmadığına dair fikirlerini açıklamasının ardından bölgede Gürcü-Oset ilişkilerinin gerilmiştir. Bölgede artan tansiyon, 10 Kasım’da Güney Osetya Bölgesel Meclisi’nin kendi statüsünü Gürcistan Yüksek Sovyeti içerisinde “Otonom Cumhuriyet” olarak bildirmesi yükseltmiştir. Tiflis yönetimi bu kararı reddetmiştir. Tshinvali’deki karışıklıkları durdurması için Tiflis’in asker göndermesi olayları durduramamış, aksine ateşlenmesine neden olmuştur.⁵³²

Güney Osetya nüfusunun yüzde 75’ini oluşturan Osetlerin 10 Aralık 1990’da egemenliğini ilan etmiş ve Gürcistan’dan bağımsız bir yapı olarak Sovyetler Birliği’ne bağlanma kararı almıştır. Daha önce reddedilen bu kararın ardından tekrardan bağımsızlıklarını ilan eden Osetler, yine merkezi hükümet tarafından bu karar yasa dışı olduğu kabul edilmez olduğu açıklanmıştır. Bu olayların ardından Güney Osetya’nın başkenti Tskhival’da çatışmalar çıkmış ve çatışmalar sonucu 3 Gürcü polisi ile 1 Oset hayatını kaybetmiştir. Bölgede devam eden karışıklıklar sonucunda Eylül’de Gürcü ordusu Güney Osetya’ya girmiş ve çatışmaların artmasına neden olmuş, Zviad Gamsahurdiya bölgenin

⁵²⁸ Kantarcı, 2011: 244.

⁵²⁹ Tavkul, 2002: 78.

⁵³⁰ Çiloğlu, 1998: 193.

⁵³¹ Kantarcı, 2011: 249.

⁵³² Kantarcı, 2011: 250.

özerkliğinin kaldırıldığını açıklamıştır (tıpkı S. Miloşeviçin 1989'da Kosova'nın ve Voyvodina'nın bağımsızlıklarını kaldırması gibi).⁵³³

5 Ocak 1992'de Tiflis'in siyasi sebeplerden karışık olması nedeniyle istifa eden Tskhinval 1500 kişilik Gürcü militanları baskın düzenlemiştir. Etnik çatışmaların artmasının ardından bölgede bulunan Osetler, Kuzey Osetya'ya tek geçiş noktası olan tünele doğru kaçmaya başlamışlar fakat Gürcü militanlarca kapatılmış olan tünelin ön kısmından dolayı Kuzey Osetya'ya geçememişlerdir. Bu durum da çatışmaların daha kanlı geçmesine neden olmuştur.⁵³⁴

19 Ocak 1992'de Güney Osetya'da plebisit gerçekleştirilmiştir. Plebisitin sonucunda halkın yüzde 98'i bağımsızlıktan tarafından yana oy kullanmıştır. Ayrıca plebisite Güney Osetya'nın Rusya'ya katılması içinde halkın yüzde 99 evet demiştir.⁵³⁵

Çatışmaların artması, bölgenin istikrarını tehlikeye sokması ve mülteci sorunun yaşanması Güney Osetya hususunda Rusya'yı devreye sokmuştur. 1992 yılında RF'nin başına Yeltsin'in gelmesi ve Gürcistan'da Şevardnadze'nin iktidara gelmesiyle Haziran 1992'de Soçi (Dagomis) Ateşkes Antlaşması'nı görüşmek üzere her iki lider bir araya gelmiş, bölgeye Rus, Gürcü ve Abhazlar'dan oluşan 1500 kişilik barış gücünün yerleştirilmesi karara bağlanmıştır. Abhazya sorununda olduğu gibi bölgeye Barış Gücü ardından Rus askerlerini konuşlandırılmıştır.⁵³⁶

Bölgede yaşanan etnik çatışmaların bedeli 200 bin kadar Osetin Gürcistan'ın farklı bölgelerinden kuzeye göçmesi olmuştur. Gürcüler Tiflis'e kaçarken Osetler de Kuzey Osetya'ya doğru kaçmışlardır.⁵³⁷

Şevardnadze savaş öncesi, sonrası ve yönetimde olduğu sürece, bölgedeki etnik kökenli sorunların çözümünde RF tekeline kırmak için BM, AGİT ve NATO gibi uluslararası örgütleri soruna dahil ederek sorunu uluslararası platforma taşımayı hedeflemiştir. Fakat 1990'ların başındaki etnik çatışmalarda sadece AGİT aktif rol oynamıştır.⁵³⁸

Eduard Şevardnadze yönetimde kaldığı 2003 yılına kadar Güney Osetya'da kayda değer bir olay yaşanmamıştır. Gürcistan'ın ana problem olarak gördüğü yer Abhazya olmuş, bu sebeple tüm ilgisini o bölgeye yoğunlaştırmıştır. Tiflis açısından değerlendirildiğinde Güney Osetya jeopolitik açıdan Abhazya kadar bir önem taşımamıştır. Gürcistan'ın bölgede

⁵³³ Yaçinkaya, 2006: 190.

⁵³⁴ Kantarcı, 2011: 254.

⁵³⁵ Günay, 2009: 113.

⁵³⁶ Tavkul, 2002: 78.

⁵³⁷ Çiloğlu, 1998: 197-199.

⁵³⁸ Günay, 2009: 114.

ana hedefi RF ile Güney Osetya hususunda anlaşarak Abhazyaya meselesine yoğunlaşmak olmuştur. Böylece bölgede Gürcistan ile Rusya arasında sorun dondurulmuştur.⁵³⁹

Yukarda detaylı bir şekilde bahsedildiği gibi Gül Devrimi'yle başa gelen Mikhael Saakaşvili'nin temel hedefi, Batı ile yakınlaşarak Batı şemsiyesi altına girmek olmuştur. Bu hedefi gerçekleştirmek içinde Gürcistan'ın üniter yapısını inşa etmek ve toprak bütünlüğünün sağlanmasını hedeflemiş, bu yönde politikalar izlemiştir. Acaristan'da elde ettiği başarının ardından Güney Osetya ile Abhazyaya dikkatini yönlendirmiştir. SSCB eski Dışişleri Bakanı olan Şevardnadze Gürcistan'daki etnik sorunları Rusya yanlısı siyaset izleyerek çözmeye çalışmıştır. Bu siyaset anlayışından dolayı RF bölgedeki olayları kışkırtmamış ve Tiflis ile ilişkileri sıkı tutmuştur.⁵⁴⁰ Fakat Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ve Batı yanlısı stratejiler ile politikalar izlemesi, Moskova'yı bölgeye daha çok çekmiş ve 1992'den sonra bölgede yaşanan göreceli istikrar ortamı yerini gittikçe artan gerilme, çatışmaya ve istikrarsızlığa bırakmıştır. Bu olaylardan sonra Moskova, statüko yanlısı politikasını değiştirerek bölgedeki etnik sorunlarda daha da aktif rol oynamıştır.⁵⁴¹

Bölgede yaşanan küçük çaplı etnik çatışmaların yanı sıra, Güney Osetya'da 23 Mayıs 2004 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde 25.000 seçmen, toplam 74 sandıkta 34 milletvekili seçmek için sandık başına gitmiştir. Ancak Gürcüler bu seçimleri boykot ederek katılmamışlardır. Seçimlerde "Gürcistan'dan Ayrı, Rusya ile Birlik" sloganını kullanan Devlet Başkanı Eduard Kokoeti'nin liderliğini yaptığı "Yedinstvo Partisi" galip gelmiştir. Eduard Kokoeti'nin başa gelmesinden sonra yaptığı açıklamalar ile izlediği siyaset bölgedeki tansiyonun artmasına nedene olmuştur.⁵⁴²

Gürcistan Batı'ya yaklaştıkça Güney Osetya da RF'ye yakınlaşmış, aynı şekilde RF ayrılıkçı gruplara yaklaşmıştır. 9 Haziran 2004 tarihli oturumunda Güney Osetya Parlamentosu, RF ile birleşme yönünde karar almıştır. Eduard Kokoev, 12 Haziran 2004'te Rusya'nın başkenti Moskova'da basın mensuplarına verdiği ifade de bölgedeki çatışma potansiyelinin iyice artmasına neden olmuştur.

"Osetya halkının bölünmüş bir halk olduğunu, uluslararası toplumun Güney Osetya problemini bölünmüş halk kapsamında ele alması, ayrıcatoprak bütünlüğüne ilişkin, kanun ve taleplerin yanı sıra, bir milletin kendi seçimini yapma hakkını göz önünde bulundurması gerektiği, yakın bir tarihte Osetya'nın Kuzeyve Güney bölünmüşlüğünden kurtularak RF'ye dahil olacağına inandığı, Güney Osetya'nın RF'ye dahil edilmesi için gerekli olan müracaatın DUMA'ya ve RFHükümetine yapıldığı"

⁵³⁹ Kantarcı, 2011: 254.

⁵⁴⁰ Kalay, 2013: 185.

⁵⁴¹ Kantarcı, 2011: 262.

⁵⁴² Sekin ve Tekin, 2006: 3.

ifade edilerek bölgedeki emellerini bir kez daha açıklanmıştır.⁵⁴³

Güney Osetya’da etnik kazanın kaynamaya başlamasıyla RF bölgeye “Barış Gücüne” asker takviyesi yapmış, aynı tarihlerde (Haziran 2004) Gürcistan sınır bölgesine de askeri takviye yaparak karşılık vermiştir. Gürcistan, Rus birliklerinin çekilmesi için Moskova’ya 13 Haziran 2004 tarihinde bir nota vererek bölgeden derhal askerlerin geri çekmesini istemiştir. 2004 yılı adeta Gürcü-Oset gerginliğinin en hat safhaya ulaştığı yıl olmuştur. Bölgede 2004 yılı boyunca yaşanan önemli krizler, Gürcü Başbakan Zurab Jvaniya’nın Güney Osetya’da saldırıya uğraması, Rus birliklerinin durdurulup 100 füzeyle el konması, 40 Rus askerinin durdurulup taşıdıkları anti tank füzeleriyle silahlarına el konulması ve 38 Barış Gücü askerinin Güney Oset güçleri tarafından alıkonması bölgede gerginliği doruğa çıkarmıştır.⁵⁴⁴ Her iki grup arasından gerginliğe neden olan bir diğer faktörde “Ergneti Pazarı” operasyonu olmuştur. Güney Osetya’yı dize getirmek ve isteklerini kabul ettirmek adına kaçakçılığın merkezi haline gelen pazarın kapatılması sorun teşkil etmiştir.⁵⁴⁵

Bölgede bir diğer sorun ise BDT bünyesinde bulunan “Barış Gücü” olmuştur. Saakaşvili’nin göreve geldiği ilk günden itibaren BDT Barış Gücü’nün görev süresinin uzatılması sorunu gerginliğe neden olmuştur. Tiflis yönetimi bölgede bulunan Barış Gücünü kendi toprakları için bir tehdit ve sorunların perde arkasındaki aktör olarak görmüştür. Bu çerçevede Gürcistan Parlamentosu 11 Ekim 2005 ve 15 Şubat’ta Güney Osetya bölgesindeki Barış Gücü’nün ülkeden çıkarılması için kararlar almıştır. Moskova yönetimi, Gürcistan Parlamentosu’nun aldığı kararların bir “kışkırtma” olarak değerlendirmiş, Devlet Başkanı Vladimir Putin bölgede bulunan Barış Gücü’nün görevine devam edeceğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Gürcistan Parlamentosu, 18 Temmuz 2006 tarihinde “Gürcistan’daki etnik ayrılıkçı bölgelerde Barış Harekatı” isimli tasarımı kabul etmiştir. Buna göre, Güney Osetya ile Abhazya bölgelerinde bulunan Barış Güçleri’nin çıkartılması ve yerine uluslararası bir yapının yerleştirilmesi istenmiştir. Diğer tasarımlarda olduğu gibi bu tasarımda şiddetle kınanmış ve tasarıma karşı çıkmıştır.⁵⁴⁶

Eylül 2006 yılında Gürcistan “Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi” ilan edilmiştir. Belgede Rus askeri üslerinin durumu ve ayrılıkçı bölgelerle mücadele edilmesinin gerekliliği yer almıştır. “Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi”, Tiflis’in ayrılıkçı bölgelerde daha aktif oynanmasının ve daha radikal politikalar izlenmesini adeta teşvik etmiştir. Ulusal güvenlik belgesinde, Güney Osetya’nın ayrılıkçı fikirlerinden vazgeçmesi gerektiği ve Tiflis

⁵⁴³ Sekin ve Tekin, 2006: 37; Kantarcı, 2006: 90-91.

⁵⁴⁴ Güney, 2009: 117.

⁵⁴⁵ Kantarcı, 2011: 264.

⁵⁴⁶ Karabayram, 2011:198-197.

ile barışçıl girişimlerde bulunmaları tavsiye edilirken, uluslararası desteğin kazanılması ve bölgede RF tekelinin kırılması gerektiği ifade edilmiştir. 12 Kasım 2006'da devlet başkanlığı seçimleri ile bağımsızlık referandumu gerçekleştirilmiş, seçimlerde Moskova yanlısı Eduard Kokiti oyların yüzde 98'i ile Devlet Başkanlığına seçilmiştir. Tiflis'in desteklediği Dimitri Sanakoev başarı elde edememiştir fakat Gürcülerin yoğun yaşadığımerkezi Kurta şehri olan birimlerde başkan olarak seçilmiştir. Tiflis yönetimi bölgede çift başlı bir yöntem kurmaya çalışmıştır. Güney Osetya'nın bağımsızlığı referandumu sonuçlarında ise, yüzde 99.98'lik oranda evet oyu çıkmıştır. Gürcü yerleşim yerlerinde Güney Osetya'nın Gürcistan ile birleşmesi adına yapılan referandum sonucu "evet" olmuş, böylece bölgede çift başlı bir yapı oluşmuştur. Bölgede hem Moskova yanlısı hem de Tiflis yanlısı iki yönetim doğmuştur.⁵⁴⁷

19 Mart 2007'de bölgeye giden Saakaşvili, Sanakoyev ile görüşmelerinin sonrasında Güney Osetya'da bir idari birim inşa edilmesi kararı almıştır. Bu hususta bir yasa tasarısı hazırlanmış ve Gürcistan Parlamentosu'na sevk edilmiştir. Sevk edilen tasarıda, Kokoeti ve Sanakoev'in bölgelerinin özerklik statüsü üzerinde durulmuş, geçici bir idari yapı kurulması kararı alınmıştır. Geçici yönetimin faaliyetleri, işçileri, maliye, eğitim, adalet, sağlık ve sosyal hizmetlerinin yanı sıra bölgenin kalkınması adına da özel bir pakethazırlanması kararlaştırılmıştır. Tiflis'teki hükümet böylece bölgede alternatif bir hükümet kurulması için faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bu çerçevede kurulacak olan alternatif hükümet ile görüşmelere başlanmış ve kurulacak alternatif hükümetin "Güney Osetya" olarak adlandırılması karara bağlanmıştır. Tiflis yönetimi ayrıca Eduard Kokoeti'yi görüşmelere katılması için davet etmiştir. 8 Mayıs 2007'de yasa tasarısının onaylanmasıyla Sanakoev 10 Mayıs'ta idari birimin başına Saakaşvili tarafından getirilmiştir.

2008 yılı Gürcistan ve etnik gruplar arasında bunalımların yaşandığı bir yıl olmuştur. Kosova tek taraflı bağımsızlık ilan etmeden önce, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, "Kosova'nın olası bir tek taraflı bağımsızlık ilan etmesi halinde, Gürcistan'a yönelik politikalarında değişikliğe neden olacağına" yönünde ifade vererek uluslararası toplumu bu konuda uyarmıştır.⁵⁴⁸

17 Şubat'ta Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin Güney Osetya ve Abhazya Parlamentoları bağımsızlıklarının tanınması için 3 Mart 2008'de RF, BDT, BM ve AB'ye mürcat etmişlerdir. Kosova'yı örnek olarak bağımsızlıklarını talep eden Güney Osetya Parlamentosu, "egemen devletlerin toprak bütünlüğü" argümanının önemini kalmadığını vurgulamıştır. Bölgede yaşanan bu sıcak gelişmeler, Saakaşvili yönetimi, kendi iktidarını

⁵⁴⁷ Kantarcı, 2011: 270-71; Kalkan, 2010: 131.

⁵⁴⁸ Kalkan, 2010: 132.

savaş başarısı ile güçlendirme fikriyle 7-8 Ağustos 2008 tarihinde “anayasal düzeni yeniden sağlama” adı altında Güney Osetya’ya askeri operasyon başlatmıştır.⁵⁴⁹

Gürcistan, tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan eden ve bölgede de facto olarak varlığını sürdüren Güney Osetya’da, Temmuz ayında başlayan ve artan gerginlikler sebebiyle sınır çatışmalarının ve anayasal düzeni yeniden sağlama” adı altında Gürcü birliklerinin 7 Ağustos’ta başlattıkları kara ve hava hareketinde Güney Osetya’nın başkenti Tshinvali’ye girmiş ve bölgeyi denetim altına almıştır.⁵⁵⁰

Savaşın seyrini değiştiren unsur RF’nin savaşa müdahil olması olmuştur. Rusya Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev, bölgede Rus vatandaşlarının bulunduğunu ve can güvenliğinin sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Gürcü birliklerinin Barış Gücü bünyesinde bulunan Rus askerlerine ateş açtıklarını ve bu eylemlerin cezasız kalmayacağını ifade etmiştir. Söylemlerin ardından bölgeye Roki tüneline (Güney Osetya ile Rusya içinde yer alan Kuzey Osetya’yı birbirine bağlayan en önemli geçit) geçerek Rus askeri birlikleri 58. Ordusu bünyesinde 150 tanktan oluşan Rus birlikleri bölgeye intikal etmiştir. Bölgede bulunan Barış Gücü askerleriyle birleşerek olaylara müdahil olmuştur. Rus Savunma Bakanlığı, hareketin amacının Gürcü birliklerinin saldırgan tutumunu sonlandırmak ve başta Rus vatandaşları (bölge halkının yarısından fazlasının Rus pasaportu bulunmaktadır) olmak üzere bölgede bulunan Oset halkının can ile mal güvenliğini sağlamak olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵¹

Rus kuvvetlerinin bölgeye girmesiyle bölgedeki etnik çatışmalar ulusal boyuttan bölgesel bir çatışmaya ardından da uluslararası bir krize neden olmuştur. Rus kuvvetlerinin Güney Osetya’da Gürcü birliklerine sert şekilde karşılık vermesinin ardından bölgede bulunun bütün Gürcüler Güney Osetya’yı terk etmek zorunda kalmıştır. Rus askeri gücü karşısında Gürcü birlikleri daha fazla dayanamamış ve Güney Osetya’dan çekilmeye başlamıştır. Çekilmeden sonra Rus güçleri Gürcistan’ı bombalamaya devam etmiştir. Rus hava kuvvetleri Yukarı Kodor Vadisi ile Gori bölgelerini bombalamış, Rus askerleri Gürcü milisleri ve Abhazya’nın da savaşa katılmasıyla Abhaz güçleri ile birlikte Gori şehrine girmişlerdir. Abhaz birliklerinin de savaşa dahil olmasıyla Tiflis’e ikinci bir cephe açılmıştır.⁵⁵² Böylelikle Rus birlikleri Gori ve Zugdidi Gürcü şehirlerini işgal eden Rus kuvvetleri Tiflis’e 40 kilometre yaklaşmıştı, ani ve şiddetli karşı hareketi sonu Gürcü birlikleri önce Güney Osetya’nın başkenti olan Tskhinvali’den sonra Güney Osetya’dan

⁵⁴⁹ Kantarcı, 2011: 270.

⁵⁵⁰ Oktay, 2015: 311.

⁵⁵¹ Kalkan, 2010: 134.

⁵⁵² Karabayram, 2011: 211-212.

tamamen geri çekilmek zorunda kalmıştır. Güney Osetya'da patlak veren savaşa Abhazların da dahil olması ile Gürcü birlikleri Abhazya'dan ve Yukarı Kodor bölgesinden de çıkmak zorunda kalmıştır.⁵⁵³

Abhazya'da ikincinin cephe açılması ile Abhazya sahillerinde güvenlik şeridi oluşturarak Gürcistan'ı denizden de abluka altına almıştır. Aynı zamanda Poti limanını kuşatarak kontrolü sağlamıştır. Böylelikle hareket karada, havada ve denizde gerçekleştirilerek Gürcistan'a ağır bir darbe vurulmuştur. Savaş sırasında Gürcistan'ın enerji sevkiyatı sekteye uğramıştır. Deniz kıyılarını ablukaya alan Rus kuvvetleri bölgedeki tankerlerin hareketine izin vermemiş ve Bakü-Supsa hattı önlem için kapatılmıştır. RF, savaşta ne petrol borularını nede petrol sevkiyatının gerçekleştiği deniz ile kara tankerleri hedef almıştır. Savaş boyunca petrol sevkiyatı ile enerji borularını hedef almadığını ısrarlarla tekrarlamıştır.⁵⁵⁴

Gürcü-Rus savaşının uluslararası krize bir dönüşmesi sonucu uluslararası toplum harekete geçerek biran önce ateşkesin sağlanması için adımlar atmıştır. NATO, çatışmalara derhal son bulması yönünde çağrıda bulunmuş, BM Güvenlik Konseyi bölgedeki çatışmaları görüşmek için acil toplanmıştır. Fakat RF'nin veto kararlarıyla bu süreç ayrı sonuç vermemiştir.⁵⁵⁵ Avrupa Birliği dönem başkanı Fransa'nın arabuluculuğunda sunulan Sarkozy Planı'nın 12 Ağustos'ta Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev 6 maddelik anlaşmayı kabul etmesinin ardından ateşkes anlaşması, 15-16 Ağustos'ta Oset ile Abhaz liderlerinin ve Rus-Gürcü liderlerinin de kabul etmesiyle birlikte son bulmuştur.⁵⁵⁶

Rusya 26 Ağustos 2008 günü senatosu ve alt meclisi Duma'nın verdiği tavsiye kararlar ile Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Her iki bölge Gürcistan içinde zaten de facto olarak bağımsızdı savaş sonrası de jure olarak tanınmıştır.⁵⁵⁷

Savaşın sonunda Saakaşvili yönetimindeki Gürcistan, Abhazya ile Güney Osetya'dan tamamen çekilmek zorunda kalmış ve bu bölgelerdeki yönetimi son bulmuştur. Aynı zamanda bölgede yaşayan Gürcülerde bu olaylar ardında toplu göçler ile bölgeden kaçmak zorunda kalmıştır. Toprak bütünlüğünü sağlamak için girilen savaşta Gürcistan, RF'nin her iki bölgeyi tanınmasıyla bölgelerdeki hâkimiyetini tamamen yitirmiştir. Ayrıca Batı yanlısı politikagütmesi ve Batılı ortaklarına güvenerek girdiği bu savaşta başta ABD ve NATO'dan

⁵⁵³ Kantarcı, 2011: 270.

⁵⁵⁴ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 9-11.

⁵⁵⁵ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 10-11.

⁵⁵⁶ Kantarcı, 2011: 270.

⁵⁵⁷ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 27.

somut bir destek alamamıştır. Savaş öncesi ve sonrası pasif bir destek gösteren Batı dünyası sadece ateşkesin sağlanması açısından aktif rol oynamıştır.⁵⁵⁸

Bölgede 1989 yılından itibaren devam eden gerginlik 2008’de ABD ve NATO’yu arkasında hisseden Güney Osetya’nın müdahalesi ile 2008 Rus-Gürcü savaşına neden olmuş, Güney Osetya ve Abhazya tamamen Gürcistan denetiminden çıkmıştır. Rusya bu savaşta ilk defa dünya sahnesinde “bende varım” demiştir. Rusya’nın arka bahçesinde NATO ve ABD’nin diledikleri gibi hareket serbestliği olmayacağını göstermiştir. Ayrıca bölgeye yapılan müdahale, Kosova’nın tek taraflı bağımsızlık ilan etmesinin rövanşı olarak değerlendirilmiştir. Gürcistan’a yapılan müdahalede Moskova sadece güç gösterisi yapmıştır. Rusya istese tamamen ele geçirme gücüne sahip olmasına rağmen, Saakaşvili hükümetini devirebilir ve hatta petrol boru hatlarını yok edebilirdi. Fakat bunun yerine Saakaşvili’yi Rus gücü karşısında kravatını yiyen bir lider olarak tanıtmıştır. Bu çerçevede Rusya, Batının menfaatlerini tamamen ortadan kaldırarak savaşı büyütme yerine uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Rus devletinin gücünü ve kudretini dünyaya göstermiştir.⁵⁵⁹

Hem Yugoslavya’da hem de Gürcistan’da ilk başta krizler devlet içi krizler niteliğinde filizlenmiştir. Fakat artan şiddet eylemleri, katliamların bölgesel krizlere dönüşmesine ve ardından uluslararası krizlere dönüşmesine neden olmuştur. Sorunlar her iki bölgede başka devletlerin çıkarları ve politikaları çerçevesinde kronikleşmiş ve çözülmesi daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Özellikle de Kosova ile 2008’deki Gürcistan-Rusya Savaşı’nda taraflar kendi perspektiflerinde sorunları çözmüşlerdir. Moskova’nın tarih boyunca müttefiki olan Sırbistan’dan koparılan Kosova, Batı tarafından desteklenerek tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesi sağlanmıştır. Moskova bu sürece müdahil olmamış ve Kosova tamamen Sırbistan’dan ayrılarak Batı güdümünde bir devlet haline dönüştürülmüştür. Fakat Abhazya ile Güney Osetya olayları adeta Batı ile RF’nin rövanşı olmuştur. Aynı yıl RF’nin müdahalesi ve tanınması ile her iki bölge Batı güdümlü anti-Rus Gürcistan’dan koparılmıştır. Kısacası her iki bölgede de sorunlar kendi yapıları içerisinde çözülmekten çok dondurulmuştur.

⁵⁵⁸ Karabayram, 2011: 211-216.

⁵⁵⁹ Kalay, 2013: 187-188.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL DEVLETLERİN YUGOSLAVYA VE GÜRCİSTAN'DA YAŞANAN ETNİK ÇATIŞMALARA KARŞI YAKLAŞIMLARI

3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı

Soğuk Savaş'ın son bulması, başta SSCB'nin denetimi altında bulunan cumhuriyetlerde ve Balkan coğrafyasında güç boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Yugoslavya'da Tito'nun ölmesiyle başlayan huzursuzluk ortamı Yugoslavya içinde milliyetçilik akımlarının artmasına ve saldırganlaşmasına neden olmuştur. Gorbaçov'un SSCB'nin başına geçmesi ve özgürlükçü politikalar izlemesiyle Gürcistan'da ayrılıkçı görüşlerin filizlenmesine sebep olmuştur. Ayrılıkçı fikirlerin ve milliyetçilik akımlarının yükseldiği her iki bölgenin cumhuriyetleri Sovyet Birliği'nin dağılmasıyla oluşan güç boşluğunu kendi ulusal devletlerini kurmak ya da Büyük Devletlerini kurmak için bir fırsat olarak görmüşlerdir. Bu mantık ile hareket eden gruplar bölgede etnik çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Uluslararası toplum açısından ilk başlarda Yugoslavya ve Gürcistan krizi ülkelerin kendi iç meseleleri olarak görülmüştür. Fakat çatışmaların giderek artması ve etnik çatışmalar ile katliamlara dönüşmesi sonucu bölgesel, daha sonra da küresel birer krize dönüşmüşlerdir. Yugoslavya'nın dağılma süreci uluslararası bir krize dönüşünce ilk olarak, BM, NATO, AGİK ve AT değişik düzeylerde müdahil olmuş ve bağlayıcı olmayan kararlar ile tarafların uymadığı bir çok karar almışlardır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte ABD Soğuk Savaş'tan süper güç olarak çıkmıştır. Fukuyama'nın savunduğu gibi liberalizmin bu süreci kazandığı, bundan sonrada sistemin liberalleşmesi ve çatışmaların son bulacağı görüşü fazla uzun sürmemiştir.⁵⁶⁰ Bu iyimser hava ABD'nin Irak-Kuveyt Savaşı'na müdahale etmesi ve her iki bölgede yükselen etnik çatışmalar ile son bulmuştur. ABD'nin süper güç olmasının getirdiği sorumluluklar yüzünden Irak-Kuveyt savaşına odaklanması, Yugoslavya'da yaşanan gelişmelerden uzak kalmasına neden olmuştur. Yugoslavya olayların başlangıcında bölgedeki sorunlar AT ile uluslararası kurumların inisiyatifine bırakılmıştır. Bu çerçevede AT'nin öncülük ettiği bir takım uluslararası çözümler bölgeye uygulanmıştır. AT'nin öncülük ettiği ve çözüme yönelik bir takım konferanslar, barış planları gerçekleştirilmiştir. Bölgede yaşanan krizlere karşı AT bir takım ateş kes kararı almış fakat taraflar uymayınca etnik çatışmalar tekrardan başlamıştır. Vance-Owen Planı ve Owen-Stoltenborg Planı gibi girişimlerde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

⁵⁶⁰ Kenar, 2005: 156.

ABD bölgede giderek artan çatışmalar ve AT öncülüğünde uluslararası toplum başarısızlıkları ardından bölgeye ilgisi artmış ve süper güç olmanın getirdiği sorumlulukla bölgedeki krize müdahil olmaya başlamıştır.⁵⁶¹

ABD'nin soruna ilk başlarda müdahil olmamasının sebeplerinden biri, o dönem ABD Başkanlığı görevinde bulunan Cumhuriyetçi Goerge Bush'un başta olmasıdır. Bush, Yugoslavya bunalımının ilk yıllarında Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünden yana siyaset izlemiştir. Ayrıca bölgedeki sorunların askeri yöntemlerden ziyade barışçıl ve diplomasi yöntemleri ile çözülmesi yönünde politikalar izlemiştir. Fakat ABD'de yaşanan iktidar değişikliğinde Başkanlığa Demokrat Bill Clinton'un geçmesiyle Yugoslavya krizinde aktif bir siyaset izlemeye başlamıştır.⁵⁶²

Slovenya'nın kansız bir şekilde Yugoslavya'dan ayrılmasının ardından Hırvatistan'ında bağımsızlık ilan etmesi ve Yugoslavya'nın Slovenya'ya ordusuyla girmesi bölgede ilk etnik çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Bölgede artan Sırp-Hırvat etnik çatışmasına arabuluculuk yapan BM Temsilcisi Cyrus Vance'in girişimleriyle taraflar arasında Vance Planı kabul edilmiştir. Vance Planı çerçevesinde Sırp özerk bölgeleri ile Hırvatlar arasında tampon bölgeler oluşturulmuş ve buralara barış güçleri yerleştirilmiştir. ABD, Sloven ve Hırvat bağımsızlıklarına Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün devamı yönündeki politikasından dolayı karşı çıkmış fakat bir süre sonra her iki devletinde bağımsızlıklarını kabul etmiştir.⁵⁶³

ABD'nin tam manasıyla Yugoslavya krizine dahil olması, Bosna-Hersek'in, Slovenya ve Hırvatistan'ın olmadığı bir Yugoslavya'da kalmamak istememesi üzerine bağımsızlığını ilan etmesiyle başlamıştır. Bosna krizinin giderek büyümesi uluslararası camianın işleviyle çelişmesine neden olmuştur. Sırp güçlerinin Bosna'da başlatmış olduğu etnik temizlik başta AB olmak üzere uluslararası toplumun tüm girişimlerine rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 713 sayılı silah ambargosu kararı Yugoslavya'ya uygulanmıştır. Akabinde BM ile NATO tarafından ABD hava kuvvetleri ambargonun uygulanıp uygulanmadığının denetimini sağlamak adına görevlendirilmiştir. Bosna Savaşı'nın başlarında ABD'de dahil BM, krizi doğrudan bir müdahale yerine dışarıdan haledecek çözümlere yönelmiştir. Bu sebeple BM Güvenlik Konseyinin yetkisiyle uçuşa yasak bölge, ambargo ve güvenli bölgeleri korumak için NATO'ya havadan müdahalede bulunma yetkisi verilmiştir.⁵⁶⁴ Aynı zamanda Bosna için bir Vance-Owen Barış Planı oluşturulmuş (Bosna-

⁵⁶¹ Arı ve Pirinççi, 2011: 4.

⁵⁶² Arı ve Pirinççi, 2011: 5.

⁵⁶³ Kenar, 2005: 156.

⁵⁶⁴ Arı ve Pirinççi, 2011: 4-6.

Herske'in kantonlara ayrılması) fakat yine özellikle Sırp tarafının karşı çıkmalarıyla hayata geçirilememiştir. Fakat bazı bölgelerde artan çatışmaları önlemek adına BM Koruma Gücü (UNPROFOR) yerleştirilmiş ve yerleştirilen bölgelerde “Güvenli Bölge” ilan edilmiştir. Ayrıca bölgeye yerleştirilen güvenlik güçleri kuvvet kullanma yetkisi ile donatılmıştır. Fakat bu yetkinin kullanımı ancak bir saldırıya karşı koymaktan ibareti.⁵⁶⁵

ABD'nin bölgeye askeri seçeneğinin seçmesinin en önemli sebeplerden biri 11 Temmuz 1995'te BM Güvenlik Konseyi kararıyla Srebrenica'da oluşturulan “Güvenli Bölge”de gerçekleşen katliam olmuştur. Hollandalı askerlerin Sırp kasabı Ratko Mladić'e şehri teslim etmesinin ardından yaklaşık 9 bin Bosnalı Müslümanlara etnik temizlik yapılması, ABD'nin devreye girmesine neden olmuştur.⁵⁶⁶

Bölgede artan katliamlar sonucu ABD öncülüğünde uluslararası toplum harekete geçmiştir. Holbrooke, Yugoslavya krizinin NATO bünyesinde ele alınması ve ABD öncülüğünde NATO hava gücünün kullanılması gerektiğini savunmuştur.⁵⁶⁷ Bu çerçevede, BM Güvenlik Konseyi'nin verdiği yetkiyle Bosna'da bulunan Sırp güçleri bombalanmıştır. Bombalamanın ardından Sırp güçleri barış anlaşması için masaya oturmayı kabul etmiştir. Mekik diplomasisi ile ABD Başkan Yardımcısı Holbrooke taraflar için bir Barış anlaşması hazırlamıştır.⁵⁶⁸ İzzetbegović, Tudjman ve Milošević'in imzalarıyla ABD'nin Dayton kentinde Bosna-Hersek Savaşı'nı bitiren Dayton Anlaşması ABD'nin aktif politikası sonucu imzalanmıştır. Böylece Bosna-Hersek kantonlara bölünerek (yüzde 51 Boşnak-Hırvat ve yüzde 49 Sırp bölgeleri) ABD ile BM öncülüğünde devlet inşa süreci başlatılmıştır.⁵⁶⁹

Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek krizlerinde/savaşlarında pasif siyaset izleyen ABD, Kosova krizinde daha aktif rol alıp liderlik ederek soruna dahil olmuştur. Sırp tarafının barış görüşmelerini uzatma taktiğini bilen ve tecrübe eden -başta ABD ile uluslararası camia Kosova sürecinde aktif bir şekilde rol oynamıştır-. Fakat Kosova olayının bir diğer farkı ise bir egemen devletin içinde bulunması olmuştur. Bosna müdahalesinde NATO'nun hava harekatı BM'nin yetkilendirmesi ve uluslararası caminin desteği ile gerçekleşmişken olası bir Kosova müdahalesinde uluslararası toplum tarafından egemen devlet kavramının ihlali olarak görülmüştür. Fakat Sırp tarafının artan şiddet olayları ve Bosna'da gerçekleştirilen etnik temizlik sürecinin Kosova'nın değişik bölgelerinde uygulanmaya başlaması ile ABD öncülüğünde NATO inisiyatif olarak bölgeye hava harekatı düzenlemiştir. İnisiyatif dememizin sebebi ise BM Güvenlik Konseyi'nin kararı alınmadan gerçekleştirilen bir hava

⁵⁶⁵ Ülger, 2016:151; Samary, 1995: 80-90.

⁵⁶⁶ İzzetbegović, 2018a: 516; Yılmaz, 2011: 167.

⁵⁶⁷ Holbrooke, 1999: 110-114.

⁵⁶⁸ Glenny, 2001: 516; Ülger, 2016: 151-152.

⁵⁶⁹ Holbrooke, 1999: 388-395

harekatı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca belirtilmesi gereken NATO harekatı gerçekleşmeden önce gerek BM bünyesinde gerek ABD ile NATO bünyesinde sorunu çözmek için çok sayıda karar ve ateşkes ilan edilmiş fakat bölgede işe yaramamıştır. ABD öncülüğünde Ramboullte görüşmelerinin sonuçsuz kalması, askeri seçenek seçmekten başka çözüm yolu bırakmamıştır.⁵⁷⁰

Sırp kuvvetlerine karşı başlatılan 24 Mart 1999 NATO hava harekatı 11 hafta boyunca sürmüştür. 11 haftanın sonunda Sırp güçleri Kosova'dan çekilmiş ve Paris Barış Anlaşması imzalanmıştır. Bölge BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ile uluslararası korumaya alınmıştır. Ayrıca Kosova Geçici Yönetimi Misyonu (UNMIK) ile Kosova güvenliğinin sağlanması için NATO ve RF'nin askerlerinden oluşan "Barış Gücü" (KFOR) bölgede konuşlandırılmıştır.⁵⁷¹

Kosova'da BM bünyesinde kurulan uluslararası Kosova Geçici Yönetimi bölgenin tekrardan yapılanmasına ve devletin işler düzeye getirilmesi için çalışmalar gerçekleştirmiş. 2004 yılında Kosova'da artan gerilimler üzerine ABD'nin desteği ile BM Genel Sekreteri tarafından bölgenin nihai sonuca kavuşması için Martti Ahtisaari görevlendirilmiştir. Ahtisaari, görüşmelerin iki tarafın uzlaşmaması sonucu Kosova'nın anlaşmazlığına çözüm amacı taşıyan Ahtisaari Planı'nı BM Güvenlik Konseyi'ne sunulmuştur. Fakat Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan RF ile Çin Halk Cumhuriyeti planı reddetmiştir. Bu sürecin ardından ABD'nin yoğun desteği ile Kosova 17 Şubat 2008'de tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova bundan sonraki süreçte tamamen ABD güdümünde küçük bir ülke olarak dünya sahnesine çıkmıştır.⁵⁷²

Soğuk Savaşın son bulmasıyla uluslararası sistemin tek hakimi olarak ortaya çıkan ABD ilk önce Kuveyt'e, ardından Yugoslavya krizine yoğunlaşmıştır. ABD, Yugoslavya krizinin sonlarına doğru NATO çerçevesinde bölgeye müdahalelerde bulunmuş ve Yugoslavya'nın yıkılmasıyla birlikte oluşan güç boşluğunda otoritesini tehsis etmiştir. Bu noktada kendi anayasası ile çelişen NATO, sadece kendine üye devletleri korumayı hedefleyen vizyonundan çıkıp insan haklarını korumak üzere dış müdahalelerde bulunmuştur. Yugoslavya'nın parçalanması sonucu AB ve NATO bölgeyi genişleme potansı olarak görmüş, yavaş yavaş bağımsızlık ilan eden devletleri kendi kurumlarına dahil etmiştir. Slovenya, Hırvatistan ve Karadağ'ın NATO'nun askeri kanadına girmesiyle birlikte RF'nin Adriyatik denizi ile bağlantısı kesilerek NATO genişlemesi sürmüştür/sürmektedir.⁵⁷³ ABD,

⁵⁷⁰ Glenny, 201: 520-525.

⁵⁷¹ Abazi, 2007: 94.

⁵⁷² Ülger, 2016: 183-184; Cramton, 2007: 268.

⁵⁷³ https://www.nato.int/cps/su/natohq/nato_countries.htm (erişim tarihi: 05.19.2019.)

“Yeni Dünya Düzeni” çerçevesinde bölgeyi hakimiyetine almış ve Kosova’da (Bondsteel askeri üssü) Avrupa’nın en büyük askeri üssünü inşa ederek askeri açıdan da bölgeye hakim olmuştur. AB kılıfı üzerinden de Almanya bölgeyi ekonomik açıdan kontrolü altına almıştır.⁵⁷⁴

Daha önce bahsedildiği üzere uluslararası sistemde yaşanan köklü değişiklikler ve Kuveyt Savaşı’na ABD’nin müdahil olması, Yugoslavyave Gürcistan’da yaşanan olaylara müdahale etmesini geciktirmiştir. Yugoslavya’da giderek artan etnik çatışmalara ABD’nin dahil olması ve güç boşluğunu doldurmasıyla enerjisini Yugoslavya’ya yoğunlaştırmıştır. Yugoslavya sorununda olduğu gibi Gürcistan’da yaşanan Abhazya ve Güney Osetya etnik çatışmaları devlet içi bir sorun olarak değerlendirilmiş ve aktif bir siyaset güdülmemiştir. Ayrıca SSCB’nin yıkılmasıyla Soğuk Savaş’ın son bulmasıve Moskova’nın liberal ekonomiye geçiş sürecinde olması, Batı tarzı kurumları inşası gibi süreçlerin yaşandığı dönemde Washington-Moskova ilişkilerinin gerilmemesi için ABD, Gürcistan’da yaşanan etnik çatışmalara müdahil olmamayı tercih etmiştir. Kısacası bölgede ilk başlarda yaşanan çatışmalarda pasif rol oynamıştır.

ABD, Gürcistan’da yaşanan etnik çatışmalar karşısında RF karşısına almak istemediği için pasif bir siyaset izlemiştir. Abhazya’da patlak veren etnik çatışmanın giderek şiddetlenmesi sonucu uluslararası kurumlar harekete geçmiş ve Abhazya ile ilgili bir takım kararlar almıştır. Bölgedeki çatışmalarda en fail olan kurum BM olmuştur. Bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi 9 Temmuz 1993 tarihinde 849 sayılı kararı Gürcistan’a Güvenlik Konseyi’nin ilk kararını teşkil etmiştir. Etnik çatışmaların giderek yükselmesinin ardından 4 Kasım 1993 tarihinde 881 sayılı ve 22 Aralık 1993’te de 892 sayılı kararlar alarak bölgedeki çatışmaların son bulması için çaba sarfetmiştir. Bölgede tüm kararlara rağmen etnik çatışmaların artmasına takiben bir süre daha karar alınmıştır. BM Güvenlik Konseyi’nin aldığı kararlar daha çok ateşkes ile çatışan tarafların müzakere süreçlerinin başlatılması olmuştur. Ayrıca BM Genel Sekreteri’nin bölgede yaşanan olaylar için özel temsilcisi Dieter Boden görevlendirilmiştir. Boden tarafından Gürcistan için bir çözüm paketi hazırlanmıştır. ABD bu süreçte aktif bir şekilde rol almış ve raporun kabul görmesi için girişimlerde bulunmuştur fakat Abhazya kabul etmediği için hayata geçirilememiştir.⁵⁷⁵

BM’nin en önemli kararlarından biri çatışma bölgelerine 1 Aralık 1993 tarihinde BM Gürcistan Gözlemci Heyeti (UNOMIG) gönderilmesi olmuştur. Bölgede her Abhazya ve Güney Osetya’nın ilk önce egemenliklerini ardından da bağımsızlıklarını ilan etmeleri başta ABD ile BM tarafından kınanmış ve Gürcistan toprak bütünlüğüne saygı duyulması

⁵⁷⁴ Arı ve Pirinççi, 2011: 4-6; Fouskas, 2004: 38-40.

⁵⁷⁵ Oğan, 2011: 226.

gerektiğini deklere etmişlerdir. Bölgede BM daha çok BDT bünyesinde Ruslardan oluşan Barış Gücü etkin olmuştur.⁵⁷⁶

Şevardnadze NATO, AGİT ve BM'ye başvurarak ülkesinin korunması için adım atmalarını istemiştir. Fakat uluslararası toplum BM bünyesinde sadece gözlemciler yollamakla yetinmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin radikal bir karar almamasının temel nedeni ise Moskova'nın etkisi olmuştur. Aynı zamanda AGİT gözlem yaparak bir takım raporlar hazırlamış fakat taraflar arasındaki anlaşmazlık yüzünden hiçbiri hayata geçirilememiştir. Şevardnadze'nin asıl istediği BDT'nun barış gücünü değil de bölgede uluslararası bir barış gücünün konuşlanması olmuştur. Fakat uluslararası camia sadece gözlemci göndermekle yetinmiştir.⁵⁷⁷

ABD bölgede yaşanan Abhazya ile Güney Osetya krizlerinde aktif bir siyaset izlemek yerine uluslararası kuruluşlar nezdinde siyaset izlemiştir. Yani doğrudan müdahil olmak yerine BM ve AGİT gibi kurumlar ile bölgede varlık göstermiştir. ABD'nin sorunlara dahil olmasının birkaç nedeni bulunmaktadır. Birincisi, RF'nin Gürcistan'a karşı tutumu ve bölgeyi arka bahçesi olarak görmesi, ikinci, ABD-RF ilişkilerinin ilk yıllarda zarar görmemesi için aktif siyaset izlenmemiş ve son olarak Şubat 1999'da RF'nin "Yakın Çevre Doktrini"ni kabul etmesi olmuştur. ABD'nin ilk başlarda Gürcistan'ı Moskova'nın etki alanı olarak değerlendirmesi Gürcistan ile ilişkilerinin gelişmesine engel olmuştur. Fakat 1995 yılında ABD eski SSCB cumhuriyetlerine insani ve demokrasi yardımına Gürcistan'ı alarak maddi destek sağlamaya başlamıştır.⁵⁷⁸

ABD 1996'dan 2000 yılların sonuna kadar bölgede Amerikan ekonomik yardımları ile bölgede etkinliğini artırmaya çalışmıştır. Bölgeye doğrudan yapılan ABD yardımları dört başlık altında toplanmış, ekonominin yeniden yapılandırılması, demokrasi, güvenlik, hukuk reformları ve insani yardımlar başlıkları altında Gürcistan'a ekonomik yardımlar gerçekleştirilmiştir. ABD'nin bu dönemde Gürcistan'a ekonomik yardımları ABD Uluslararası Gelişim Ofisi USAİD tarafından gerçekleştirilmiş ve kontrol edilmiştir. ABD, Gürcistan siyasetinde 2000'li yıllara kadar sadece ekonomik yardımlar ile boy göstermiştir.⁵⁷⁹

Gürcistan'ın jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli olduğu konumuzun içinde detaylı bir şekilde bahsedilmiştir. Bu denli stratejik bir bölgeden ABD'nin uzak kalması Sovyetler Birliği'nin dağıldığı dönemde Gürcistan'a karşı daha temkinli bir siyaset izlemiştir. Bunun en önemli nedeni de RF'nin o dönem kışkırtılmak istememesi olmuştur. Brzeznski'nin ifade

⁵⁷⁶ Mert, 2004: 33.

⁵⁷⁷ Cemilli, 2007: 128-129.

⁵⁷⁸ Cemilli, 2007: 116-117.

⁵⁷⁹ Cemilli, 2007: 118-119.

ettiği gibi, Soğuk Savaş sonrası ABD için en büyük ödül Avrasya olmuştur. Aynı zamanda Brzeznski, ABD'nin dünyadaki hegemonyasının doğrudan doğruya Avrasya'daki hakimiyeti ile ilintili olduğu ve bölgedeki hakimiyetine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda SSCB'nin yıkılmasının ardından Avrasya'da bir kara delik oluşmuştur⁵⁸⁰

Güney Kafkasya'nın dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin yanı sıra doğal kaynakların uluslararası piyasalara aktarılması açısından zamanla öneminin artmasıyla birlikte ABD Güney Kafkasya çekiciliğine daha fazla kapılmaya başlamıştır. Gürcistan'ın hazar enerji kaynaklarının kontrolü ve dünya piyasalarına ulaştırılması için bölgede kilit rol oynamıştır. ABD için enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara aktarılması ve enerji kaynaklarının kontrolü, ABD'nin uluslararası camiada hegemonyasını sürdürmesi için hayati önem taşımaktadır.⁵⁸¹

ABD, Gürcistan'ın enerji kaynakları açısından transit ülke konumunda olmasından dolayı Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana olmuştur. Hazar havzasında çıkarılan enerji kaynaklarının Gürcistan üzerinden dünyaya dağılması açısından ABD, Gürcistan'a ayrı bir değer biçmiştir. Özellikle enerji alanında Rus tekelinin kırılması adına birçok proje hayata geçirilmiştir. Bunlardan en bilineni olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattıdır. Bunların yanında Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) yanı sıra Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu hattı gibi projelerde bulunmaktadır. AB'nin ise bölgeye ilgisi tamamen enerji çerçevesinde yansımıştır. Bu sebeple Gürcistan'ın demokratikleşme süreci, insan hakları ve hukukun inşa edilmesi gibi projelerde yer almış ve maddi destek sağlamıştır. AB, Gürcistan sorununda genelde BM bünyesinde ya da kendi bünyesinde aldığı kararlar ile müdahil olmuştur. Fakat genel olarak ilişkinin çerçevesi ekonomik ve enerji üzerine olmuştur.⁵⁸²

ABD ile Gürcistan ilişkileri 11 Eylül 2001 yılından sonra değişmiştir. ABD'nin, Afganistan'a açtığı global savaşta Gürcistan'dan destek gelmiş ve ülkesini ABD askerlerine açmıştır. ABD önce askeri danışmanlar ardından da askeri helikopterler göndererek bölgede konuşlanmıştır. ABD'nin Gürcistan Silahlı Kuvvetlerinin eğitilmesi ve donatılması adına bölgede ilk etapta 200 tane askerini görevlendirmiştir. Gürcistan tek taraflı olarak da ABD askerleri için birçok imtiyaz sağlamıştır. ABD'nin bölgede konuşlanması RF tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Gürcistan'ın El-Kaide'ye karşı ABD'ye bölgeyi açması Amerikan-Gürcü ilişkilerinin gelişmesini sağlamış, bu süreçten sonra Tiflis yönetimi bölgede RF'yi

⁵⁸⁰ Brzeznski, 2017: 51.

⁵⁸¹ Şen, 2009: 80-81.

⁵⁸² Cemilli, 2007: 103-106.

dengelemek adına başta ABD olmak üzere Batı merkezli politikalar izlemesine neden olmuştur.⁵⁸³

ABD'nin Güney Kafkasya'da askeri yardımlarından en çok yararlanan ülke Gürcistan olmuştur. Bunun temel nedenleri RF karşısında askeri ve siyasi olarak güçlenmesi, gelecekte olası bir NATO üyeliği için Gürcü ordusunun modernizasyonu sağlamlaştırmak ve NATO birlikleri ile uzlaştırmaktır. Bu bağlamda ABD, SSCB'nin dağılmasının ardından bölgede etkinliğini artırmak için NATO'nun doğuya doğru genişlemesini desteklerken, Barış İçin Ortaklık programı ile bölgedeki ülkelerin RF'ye bağımlılığı azaltılması hedeflenmiştir. Gürcistan 2004'te üye olduğu Barış İçin Ortaklık programı dâhilinde tatbikat ve eğitim toplantılarına katılarak aktif bir rol oynamıştır. 2001 yılında yapılan "Cooperative Partner" NATO tatbikatının da ev sahipliğini yapmıştır. Böylece Gürcistan giderek NATO örgütüne yaklaşırken RF'nin tepkisini üzerine çekmesine neden olmuştur.⁵⁸⁴

Gürcistan-ABD ilişkilerinin dönüm noktası "Gül Devrimi" ile Gürcistan'ın başına geçen Mikhail Saakasvili ile olmuştur. İddialara göre, Gül Devrimi'nin gerçekleşmesi için Soros Vakfı, Freedom House, Uluslararası Demokrasi Vakfı ve ABD Büyükelçisi Richar Miles'in alt yapı çalışmaları yaptığı olmuştur. ABD'de eğitim görmüş Mikhail Saakasvili böylece Gürcistan'ın lideri olmuştur. Gül Devrimi'nin ardından giderek artan Gürcü-Amerikan ilişkileri neticesinde ABD bölgede etkin hale gelmeye başlamıştır. Tiflis ise Moskova'nın bölgedeki etkisine karşı ABD ile Batı kurumlarını kullanarak etnik olarak bölünmüş bölgelerin tekrardan Gürcistan'a bağlayıp toprak bütünlüğünü sağlamayı hedeflemiştir. Kısacası Gürcistan, bölgede ABD'nin kendisine hamisi olmasını istemiş, fakat ABD bu süreçte daha ihtiyatlı davranmıştır.⁵⁸⁵

ABD ile artan ilişkiler, Saakaşvili'nin Gürcistan'dan de facto olarak ayrı bulunan Abhazya ve Güney Osetya'ya yönelik radikal kararlar almasına neden olmuştur. Özellikle Gürcistan, NATO Bükreş Zirvesinde (2-4 Nisan 2004) MAP (Üyelik Eylem Planı)'a üyelik için başvurmuştur. Böylece olası bir MAP üyeliği Gürcistan'a NATO kapılarını açma ihtimali ortaya çıkmıştır. Fakat Almanya ile Fransa'nın karşı çıkması ve süreci erken bulması ile Rusya'nın NATO'nun doğuya doğru genişlemesine duyduğu kaygıdan dolayı olumsuz karar alınmıştır. Gürcistan'ın yaşadığı hayal kırıklığı Saakaşvili'yi AB ile NATO'ya üye olabilmek için başka çözümlere itmiştir. Saakaşvili'ye göre örgütlerin Gürcistan'ı kabul etmemelerinin nedeni bünyesindeki etnik ayrılıklardan kaynaklanmıştır. Böylece Saakaşvili'nin yıpranmış olduğu iktidarını tekrardan güçlendirmek ve Gürcistan'dan ayrı olan iki etnik yapının Tiflis

⁵⁸³ Kasım, 2011: 323.

⁵⁸⁴ Şen, 2009: 88-89.

⁵⁸⁵ Şen, 2009: 86.

merkezinin denetimine alarak AB ile NATO kapılarının açılması adına 8 Ağustos 2008 tarihinde Gürcü birlikleri Güney Osetya'ya saldırmıştır.⁵⁸⁶

Gürcistan-Güney Osetya çatışmasına RF'nin müdahil olmasıyla küresel krize dönüşen savaş 5 gün sürmüştür ve Gürcistan'ın ağır mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. ABD savaş sırası bölgedeki gelişmeleri kaygı içinde izledikleri ve bu sürecin Rus-Amerikan ilişkilerini olumsuz şekilde yansıtacağı ifade edilmiştir. Ayrıca ABD'nin Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Moskova'nın Gürcistan'a karşı askeri hareketinin kabul edilemez olduğuna ve bu müdahaleyi 40 yıl önceki Çekoslovakya işgaline benzeterek Soğuk Savaşın tekrardan hortlaması tehlikesine vurgu yapmıştır. ABD'nin izlediği siyaset, bölgede yaşanan savaş süresince söylemlerden ileri gitmemiş ve herhangi bir caydırıcı bir önlem almamıştır. Bu süreçte klasik diplomasi yöntemlerini kullanan ABD sürekli olarak Gürcistan toprak bütünlüğüne vurgu yapmış, fakat 27 Ağustos'ta Moskova'nın Abhazyaya ile Güney Osetya'yı tanımasının ardından Moskova'yı kınamıştır.⁵⁸⁷

RF'nin daimi üyesi olduğu BM, bu süreçte bağlayıcı olmayan pasif kararlar ile yaşanan gelişmelerde etkin olamamıştır. NATO üyelerinin dışişleri bakanları açıklamaları ile NATO-Rusya ilişkilerinin Rus güçlerinin bölgeden çıkana kadar normalleşmeyeceği açıklanmıştır. Fakat diğer tüm kararlar etkisiz kalmış, söylemden ileri gidememiştir. Bölgede başta ABD ile uluslararası camianın pasif bir siyaset izlemesi Gürcü-Rus Savaşında AB'yi en aktif kuvvet yapmıştır. AB Dönem Başkanı olan Fransa Devlet Başkanı Sarkozy, savaş öncesi ve sonrası önemli rol oynayarak hazırladığı 6 maddelik bir ateşkes planı Medvedev tarafından imzalanarak süreci sona erdirmiştir. Ayrıca AB savaştan sonra 15 Eylül'de AB Aracılık Misyonu Gürcistan'da görevlendirilerek anlaşmaya varılan 6 maddenin uygulanması ve istikrarın sağlanması için görevlendirilmiştir.⁵⁸⁸

ABD, Kosova'nın bağımsızlığını desteklerken Gürcistan'dan ayrılan Abhazyaya ile Güney Osetya'nın RF tarafından tanınmasına karşı çıkmış ve her iki bölgeyi tanımamıştır. Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapmıştır. Günümüzde Gürcistan ile yoğun bir ilişki içerisinde olan ABD için Gürcistan enerji kaynaklarının aktarımı konusunda stratejik önem arz etmektedir. Bu süreci en kısa ve en özlü sözle anlatmak gerekirse Henry Kissinger'ın tabiriyle; "Büyük güçler müttefikleri için intihar etmezler".⁵⁸⁹

⁵⁸⁶ Kanbolat, 2010: 119-120.

⁵⁸⁷ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 10-20; Kasım, 2011: 324-325.

⁵⁸⁸ Erkan, 2016: 58-59; <https://dergipark.org.tr/download/article-file/202087> (erişim tarihi:05.18.2019)

⁵⁸⁹ Kanbolat, 2010: 117.

3.2. Rusya Federasyonu'nun İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı

Balkan coğrafyası tarih boyunca Rus politikası için önemli bir nokta teşkil etmiştir. Rusya'nın politikve siyasal yapısı tarih içinde geçirdiği değişikliklere rağmen Balkan politikasını ve önemi hiçbir zaman yitirmemiştir. Balkan coğrafyası sıcak denizlere inme politikası ve dünya ticaretine açılan bir kapı rolünde olması Rusya'nın bölgede politikalar gütmesine sebebiyet vermiştir. Rusya'nın Balkan coğrafyasında olan ilgisi hem jeopolitik hem de jeostratejik açıdan önemlidir. Rusya'nın bölgeye olan ilgisinin bir diğer faktörü de kültür, dil, din ve ırki olarak yakınlıklarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı tarihin her döneminde bölgede fail şekilde politikalar izlemiştir/izlemektedir.⁵⁹⁰

1980'lerin sonlarına doğru SSCB'de reformlar hayata geçirilmiş ve Sovyet hakimiyetinde bulunan bölgelerde etnik milliyetçilik yeşermesi ve ayrılma istekleri ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması başta hakim olduğu cumhuriyetlerde ve yaklaşık yarım asırdır aynı ideolojiyi paylaştığı Yugoslavya'da güç boşluklarının oluşmasına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Moskova devlet içi kaos ve yeniden yapılanma gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İdeolojinin ve bu ideoloji üzerine kurulmuş bir devletin yıkılmasının ardından Batı tarzı bir yapı ile tekrardan inşa etme sürecine giren Moskova dış politikada pasif kalmıştır. Bu süreç ile İkinci Dünya Savaşı sonrası Balkan coğrafyasında kurmuş olduğu hakimiyetin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Yugoslavya'da uluslararası ortamdan kaynaklanan güç boşluğu sonucu etnik çatışmalarla parçalanma süreci başlamıştır.

Moskova ülke içi yaşadığı krizlerden dolayı Yugoslavya'nın kanlı bir şekilde dağılma sürecine girdiği dönemde bölgede etkin bir dış politika izleyememiş, hatta bölgedeki sorunları Batının inisiyatifine bırakmıştır. Bölgede din, dil bakımında Slav kökenli olan Sırları krizin başlangıcından sonuna kadar desteklemiş ve Sırp yanlısı bir siyaset izlemiştir. Sırlara destek vermelerinin nedeni tarih boyunca birlik olmaları ve Sırların, Rusları hamisi olarak görülmesidir. Bu görüş günümüzde de devam etmektedir. Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından Kosova hariç tüm üyeleri NATO'nun askeri kanadına katılırken Sırlar katılmayı tercih etmişlerdir. Krizin giderek artması ile Slovenya ve Hırvatistan'ın 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından AT tarafından Ocak 1992 yılında tanınmasıyla birlikte bağımsız birer devlet olarak uluslararası camiada yerini almıştır. Moskova'nın Sırp yanlısı politika izlemesine rağmen Slovenya ile Hırvatistan'ı 14 Şubat 1992'de resmi olarak

⁵⁹⁰ http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/899/rusyanin_balkan_politikasi (erişim tarihi: 24.05.2019)

tanımış ve 1992 Mayıs'ında diplomatik ilişkiler kurmuştur. Böylelikle Moskova, Sosyalist Yugoslavya'nın dağılma sürecine onay vermiştir.⁵⁹¹

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Moskova Batı ile işbirliği çerçevesinde hareket etmiş ve yaşadığı ekonomik ve siyasi sorunlar yüzünden Yugoslavya krizinde etkili olmamıştır. Bosna Savaşı'nın başlangıcından itibaren Batı perspektifinde sorunlara yaklaşarak bu süreçte pasif kalmıştır. RF'nin Slovenya ile Hırvatistan'ı tanımasının ardından genelde uluslararası kuruluşlar çerçevesinde bölgedeki sorunlara müdahil olmuştur. ABD'de olduğu gibi RF de ilk başlarda Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü yönünde politikalar izlemiş fakat teker teker bağımsızlıklarını ilan eden devletleri önce eleştirse de Batı'nın bu bağımsızlıkları kabul etmesiyle birlikte Bosna-Hersek dahil diğer ayrılan Yugoslav cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kabul etmiştir. RF'nin Sırbistan'ın tarihi müttefiki olmasına rağmen BM'de veto hakkını kullanmayıp Temmuz 1992'de Sırbistan için ambargo kararı almıştır.⁵⁹²

Moskova'nın Batı yanlısı tutumu Bosna Hersek'i 28 Nisan 1992'de tanınmasıyla devam etmiştir. Boris Yeltsin'in göreve gelmesiyle birlikte ilk başlarda Sırbistan lideri Miloşeviç'i Ağustos 1991'de Moskova'daki darbe girişimini desteklediği içindışlayan bir siyaset izlemiştir. Moskova 1994 yılından itibaren Batı ile ortaklıklarını sorgulamaya başlamıştır. Bunun nedenleri ise, Yugoslavya krizinde çözüme yönelik Batı'nın başarısızlığı, Yugoslavya krizi ile AB ve ABD'nin bölgede oluşan güç boşluğunu doldurma çabaları, 1993'te Duma meclisine eski komünistler ile milliyetçilerin girmesi ve Yugoslavya politikasının eleştirilmeye başlanması, Yakın Çevre doktrininin ilan edilmesi ve BDT'nin kurulmasıyla eski nüfuz bölgelerinin tekrardan kontrol edilme arzusunun artması olmuştur. Her ne kadar radikal kararlar alınmış olsa da Yugoslavya krizine karşı radikal adımlar atılmamıştır.⁵⁹³

Moskova özellikle Bosna sorununun diplomasi ve BM çerçevesinde çözülmesi için yoğun çaba harcamıştır. Bu dönemde Moskova tabiri caizse zikzak diplomasisini benmsiyerek hem Sırları hoşnut etmek istemiş hem de uluslararası bir çözüm bulmanın yollarını aramıştır. Bu dönemde Belgrad'ı hoşnut tutmak adına Rusya, Bosnalı Sırlar ile Sırbistan'la 360 milyon dolar değerinde silah anlaşması yapmıştır. Ayrıca Rusya'dan çeşitli kuruluşlar aracılığı ile Sırp kardeşleri için gönüllü gruplar Yugoslavya'ya gelerek Sırp mevzilerinde savaşmışlardır.⁵⁹⁴

ABD'de Clinton'un göreve gelmesiyle BM ve AT bünyesinde Yugoslavya krizine yapılan tüm girişimlerin sonuçsuz kalması neticesinde ABD sorunu çözmeye odaklanmıştır.

⁵⁹¹ Tatar, 2012: 175.

⁵⁹² Derman, 2017: 562.

⁵⁹³ Kenar, 2005: 493-494.

⁵⁹⁴ Kenar, 2005: 493-498.

Artan etnik çatışmalar ve soykırımlar çerçevesinde bölgeye NATO bünyesinde hava operasyonu yapmaya karar vermiştir. Daha öncede yetkilendirilen NATO Sırp mevzilerini bombalamaya başlamış ve Sırp güçlerini dize getirerek Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştır. Bu zaman zarfında Moskova tamamen dışlanmış ve sürecin dışıda bırakılmıştır. Moskova'nın uyguladığı en radikal adımı ise, Dayton çerçevesinde bölgede konuşlandırılacak olan BM Barış Gücünün içinde kendi birliklerini kendi kumanda etmesi olmuştur. Yani NATO kumandasına tahsis edilmemiştir.⁵⁹⁵

Bosna krizinde izlemiş olduğu pasifliğin temel nedeni iç sorunların dış politikayı etkilemesinden kaynaklanmıştır. Fakat Kosova müdahalesinde Moskova aktif bir politika benimseyerek uygulamıştır. Kosova'da yaşanan etnik çatışmaları BM bünyesinde çözmeyi hedeflemiş ve Sırbistan'a koşulsuz destek sağlamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nden Sırbistan aleyhinde bir kararın çıkmasına izin vermemiştir. Sırp güçlerinin giderek artan şiddet eylemleri ve Rusya'nın etkisizleşmesi sonucu BM 24 Mart 1999 başta Kosova'da bulunan Sırp güçlerini ardından 27 Nisan 1992'de kurulan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni yani Sırbistan ile Karadağ bombalamıştır. Bu süreç sonunda BM'nin 1244 sayılı raporuyla Sırp güçleri bölgeden çekilmiş ve Kosova'da, KFOR ve UMNİK gibi uluslararası organizasyonlar kurularak geçici olarak yönetilmeye başlanmıştır.⁵⁹⁶

Kosova'ya yapılan NATO harekatına Rusya sert bir şekilde karşı çıkmıştır. NATO harekatını uluslararası hukukun çiğnenmesi, kuvvet kullanma yasağının ve devlet egemenliğinin çiğnemesi olarak değerlendiren Rusya, sorunu uluslararasılaştırmaya çalışsa da başarısız olmuştur. Müdahalenin ardından Moskova, NATO ile ilişkilerinin kesildiğini ilan etmiştir. Başta ABD ile NATO'ya destek veren devletler ile ilişkileri bozulan Rusya, sorunu BM'ye taşımış, fakat batılı devletlerin vetolarıyla bir sonuç alamamıştır.⁵⁹⁷ Ayrıca Kosova'da barışın sağlanmasının ardından bölgeye NATO kuvvetleri gelmeden önce Bosna-Hersek'te görevli 200 kişilik bir Rus birliği Bosna'dan hareket edip Kosova'ya girmiş ve Priştina Havalimanı'nda konuşlanmıştır. Moskova'nın bölgede yaptığı en somut örneği teşkil eden bu adımdan başka bir somut adım atmayı Moskova becerememiştir.

NATO harekatının BM Güvenlik Konseyi kararı alınmadan yapılmasını şiddetli bir şekilde Moskova vurgulasa da herhangi bir somut adım atmamış, tepkisi söylemlerden ileriye gidememiştir. 1244 sayılı BM kararıyla Kosova'nın geleceğine dair alınan tüm kararlar Sırp çıkarlarına karşı geldiği için taraflar arasında anlaşmazlıklar sonucu nihai çözüm sağlanamamıştır. Nihai çözüm için görevlendirilen Finlandiya Başbakanı Martti Ahtisaari'nin

⁵⁹⁵ Kenar, 2005: 493-495.

⁵⁹⁶ Abazi, 2007: 94.

⁵⁹⁷ Andersen, 2000: 203.

hazırladığı çözüm planı Moskova'nın Güvenlik Konseyi'nde Çin ile beraber veto etmesinin ardından Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiş ve Yugoslavya'nın dağılma sürecini sonlandırmıştır.⁵⁹⁸

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ve sonrasında ABD'nin öncülüğünde Batı tarafından dışlanan Moskova, bölgede gelişen tüm olaylara sadece BM bünyesinde müdahil olabilmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu Balkan coğrafyasında yaklaşık yarım asırdır denetimi altında olduğu Moskova kısa bir sürede bölgede etkinliğini kaybetmiştir. Oluşan bu otorite boşluğunda ise bölgede başta ABD olmak üzere AB ile NATO'nun genişleme alanına dönüşmüştür. Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetler (Sırbistan-Kosova hariç) gerek AB gerekse de NATO'ya üyelikleri ya da entegrasyon süreçleri başlamıştır. Tüm bu süreçlerin sonunda Rusya Balkan coğrafyasında adeta kanatları yolunmuş bir kuşa dönüşmüştür. Günümüzde ise Moskova'nın Balkan bölgesinde tek müttefiki Sırbistan kalmıştır.⁵⁹⁹

Moskova'nın Balkan coğrafyasında etnik çatışmalar ve sonrasındaki gelişmelerde görülen pasifliği, Gürcistan krizinde tam tersi yönde yaşanmıştır. Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmalarda aktif bir siyaset izleyen Moskova sorunlara doğrudan müdahil olup çözüm süreçlerinin başat gücü olmuştur.

Sovyetler Birliğinden RF'ye dönüşüm sürecinde yaşadığı kargaşa nedeniyle Batı yanlısı hatta Batı bağımlısı bir siyaset izleyen Moskova, Gürcistan'da artmaya başlayan etnik çatışmalar karşısında ilk başlarda kayıtsız kalmıştır. Aynı zamanda Gürcistan'ın başına anti-Rus ve Gürcü milliyetçiliğini savunan Gamsahurdiya'nın geçmesi Rus-Gürcü ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Fakat bölgede giderek artan etnik gerilimin yanında bir de Tiflis'te yaşanan protestolar, Gamsahurdiya'nın iktidarını sallamaya başlamıştır. İktidara karşı çığırından çıkan tepkiler ve ayaklanmalar sonucu Gamsahurdiya ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Gamsahurdiya'nın yerine ise Mart 1992 Sovyet Birliği'nin Dışişleri Bakanlığını yapmış ve bölgeyi iyi bilen Eduar Şevardnadze gelmiştir. Bununla birlikte Gürcü-Rus ilişkilerinde bir nevi düzelme yaşanmıştır.⁶⁰⁰

Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte etnik yapı olarak farklı olan Abhazya ile Güney Osetya'nın ayrılma yönünde bağımsızlık ilan etmeleri ve giderek artan gerilim sonucu bölgelere Gürcistan silahlı kuvvetlerinin müdahale etmesi ile etnik çatışmalar yaşanmıştır. Gürcü kuvvetlerinin Sohum'a girmesiyle etnik çatışmalar şiddetlenmiş ve - Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri iddiaya dayanmakla birlikte- Moskova'nın desteği sonucu

⁵⁹⁸ Kenar, 2005: 495-496; Ülger, 2016: 183-184.

⁵⁹⁹ Derman, 2017: 564-567.

⁶⁰⁰ Cheterain, 2008, 186; Kantarcı: 2014: 244-245.

Gürcü kuvvetlerinin mağlup olmasına neden olmuştur. RF'nin arabuluculuğu ile bölgede yaşanan etnik çatışmalar son bulmuş aynı zamanda BDT'ye bağlı "Barış Gücü" bölgeye yerleştirilmiştir.⁶⁰¹

Her ne kadar Rusya çöküş sonrası sarsıntılar yaşamış olsa da arka bahçesi diye hitap ettiği Kafkasya ile Orta Asya Cumhuriyetleri için politikalar geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur. Bu dönemde Moskova eski nüfuz bölgeleri başta olmak üzere Gürcistan'da BDT aracılığı ile etkin olmaya çalışmıştır. 1993'te kabul edilen Yakın Çevre Doktrini ile de eski SSCB topraklarını kendi etki alanı olarak kabul etmiş, bu coğrafyanın istikrar ve güvenliği RF tarafından sorumlu olduğu deklare edilmiştir.⁶⁰²

Gamsahurdiya'nın aksine bölgede Moskova olmadan bir siyaset yapılamayacağını iyi bilen Şevardnadze yaşanan etnik çatışmaların ardından Moskova'nın arabuluculuğu ile savaşı sonlandırmıştır. Moskova her ne kadar savaşın başlangıcında sürecinde tam anlamıyla etkin olmasa da savaşın ilerleyen bölümlerinde ve sonunda aktif bir politika izleyerek Gürcistan'da etkin olmuştur. Bu dönemde Moskova'nın genel siyaseti, etnik sorunları kaşıyarak bölgede etkinliğini artırmak ve devletleri baskı altında tutmak olmuştur.⁶⁰³

Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından anti-Rus siyaset benimsemesinin sonucu en çok tartışılan konulardan biri bölgede bulunan Rus üsleri olmuştur. Bağımsızlık sonrası Gürcistan toprak bütünlüğüne en büyük tehdidin bu üsler olduğu vurgulanmıştır. Fakat Şevardnadze'nin göreve gelmesi ve bölgede patlak veren etnik çatışmalar sonucu Abhazya savaşının sonlandırılması için Moskova'nın BDT üye olma koşulu ile Rus üslerinin konumunu kabul etmek zorunda kalarak politikasını değiştirmiştir. Bu çerçevede imzalanan anlaşmaya göre, Gürcistan ile Abhazya'yı ikiye bölen İnguri Nehri bölgesi sınır olarak kabul edilmiş ve üç bin BDT Barış Gücü askerinin yerleştirilmesi kararı alınmıştır.⁶⁰⁴

Gürcü-Abhaz çatışmasının faturası Tiflis'e ağır mal olmuştur. Abhazya ile Güney Osetya'da devlet denetimini kaybetmiş ve savaşı sonlandırabilmek adına BDT'ye üye olmayı kabul etmiştir. Ayrıca Gürcistan'da bulunan dört askeri üssü de (Batum, Gudauta, Ahılkelek ve Vaziani) 25 yıllığına Moskova'ya tesis edilmiştir. Böylelikle Moskova, Gürcistan'da hareket kabiliyetini sağlamlaştırmış ve bölgede etkin olmuştur.⁶⁰⁵

Moskova, Gürcistan'ın imtiyazlar vermesinin ardından genel hatlarıyla 2000'li yılların başlarına kadar Tiflis merkezli siyaset güderek bölgede etnik çatışmaların oluşmasına neden olacak bir adım atmamıştır. Fakat Gürcistan'ın zamanla Euro-Atlantik çizgisine kayması ve

⁶⁰¹ Oğan, 2011: 203-202; Tavkul, 2002: 68.

⁶⁰² Kalay, 2013: 88.

⁶⁰³ Oğan, 2011: 203-202;

⁶⁰⁴ Mert, 2004: 30.

⁶⁰⁵ Çiloğlu, 2008: 217-218.

giderek Moskova merkezli siyasetten uzaklaşması sonucu 1990'ların sonunda Şevardnadze birkaç meçhul suikast girişimine uğramıştır. Gürcistan'ın Batı yanlısı kuruluşlara üye olmak istemesi, BTC boru hatları gibi enerji konularında Rusya'nın tekelliğine zarar verecek projelerde aktif rol alması ve Çeçen savaşçılara Moskova'nın yardım yapmasıyla suçlamıştır. Moskova bu sebeplerden dolayı Gürcistan'a karşı bir takım caydırıcı kararlar almaya itmiştir. Bölgeye aktarılan doğalgaz zaman zaman kesilmiş, vize ve pasaport politikası ile ayrılıkçı gruplar desteklenmiş, Gürcülere vize istenirken Abhaz ile Osetlervizeden muaf tutulmuş ve Rus vatandaşlığı da verilmiştir.⁶⁰⁶

İkili ilişkilerde giderek artan gerilim 28 Haziran 2001 tarihinde RF'nin kabul etmiş olduğu "Rusya Federasyonuna Kabul ve Onun Terkibinde Yeni Søjelerin Oluşturulması ile İlgili Yasa" tasarısı yabancı bir ülkenin yahut yabancı bir ülkenin bir kısmının RF ile birleşmesine yasal zemin oluşturulmuştur. Ayrıca yasa tasarısında ortak sınır şartı aranmamıştır. RF yasa tasarısı ile Gürcistan'a irrendentist bir siyaset gütmüştür. Abhazya ile Güney Osetya'nın RF ile birleşmesinin yolu böylelikle yasal olarak açılmıştır.⁶⁰⁷

Gürcistan-Rusya ilişkilerinde asıl değişim 11 Eylül sonrası Gürcistan'ın topraklarını ABD'ye açması ile ABD askerlerinin Gürcistan'da konuşlanması ve Gül Devriminin ardından Saakaşvili yönetiminin tamamen ABD destekli Batı güdümlü bir siyaset benimsemesi olmuştur. Saakaşvili'nin Acaristan sorununda başarılı olması sonucu de facto olarak ayrı olan Abhazya ve Güney Osetya'ya daha radikal adımlar atmasına neden olmuştur. AB ile NATO üyeliği için ülkesindeki toprak bütünlüğü sorununu çözmeye yönelik girişimlerde bulunması Moskova-Tiflis hattının gerginleşmesine neden olmuştur. Özellikle Rus askeri üslerinin boşaltılması talebi Moskova'nın ayrılıkçı grupları desteklemesine neden olmuştur. RF'nin Karadeniz'deki donanması açısından hayati önem taşıyan Abhazya (Batum limanı) bu süreçte taviz verilmeyeceğinin en somut örneği olmuştur.⁶⁰⁸

Gürcü Parlamentosu 2006 tarihinde BDT Barış Gücünün bölgeden çıkarılması için bir takım karar almıştır. Bölgedeki BDT Barış Gücünün yerine BM bünyesinde bir barış gücünün konuşlandırılması gerektiği ya da tamamen Tiflis otoritesine teslim edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁰⁹ Bu kararın ardından Moskova, Rusya'da bulunan Gürcü işçilerin sınır dışı edilmesi kozunu kullanmıştır.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Kalay, 2013: 89.

⁶⁰⁷ Karabayram, 2011: 171.

⁶⁰⁸ Kasım, 2011: 132.

⁶⁰⁹ Karabayram, 2011: 196.

⁶¹⁰ Kalay, 2013: 91

Gürcistan'ın enerji politikaları ve Batıya entegrasyon çabaları Moskova'dan giderek uzaklaştırmış ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne zarar vermiştir. Gürcistan'ın Batıya karşı her adımı aynı zamanda Moskova'nın ayrılıkçı gruplara yaklaşmasına neden olmuştur.⁶¹¹

Gürcistan-Rus savaşına dönüşecek olayın fitilini ateşleyen ise 17 Şubat'ta Kosova'nın tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur. Güney Osetya ile Abhazya 3 Mart 2008 tarihinde RF, BM ve AB'ye Kosova'yı emsal göstererek bağımsızlıklarının tanınmasını talep etmişlerdir. RF, Kosova'nın bağımsızlığına karşı gelmiş ve sert bir şekilde eleştirmiştir. 8 Ağustos 2008'de Gürcü birliklerinin anayasal düzeni yeniden sağlama adı altında başladıkları askeri operasyonu, RF'nin savaşa dahil olmasıyla Tiflis ağır bir mağlubiyet almıştır. Gürcü birliklerinin çekilmelerinin ardından Moskova 26 Ağustos'ta Ahazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımıştır.⁶¹²

Kosova'nın bağımsızlığı sürecinde tarihsel müttefiki olan Sırbistan'a destek veremeyen Moskova, uluslararası camiaya Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanınmasıyla Kosova hususunda cevap vermiştir. Ayrıca RF'nin arka bahçesinde top oynamanın ne gibi sonuçlar doğuracağını en somut örneği ile göstermiştir.

Moskova-Tiflis ilişkileri savaş sonrası ve günümüzde doğal olarak gerginlik içindedir. Moskova bölgedeki etkiliğini gerek Abhazya gerekse de Güney Osetya üzerinden sağlamaktadır. Gürcistan savaş sonrası tamamen Batı yönlü bir siyaset gütmüş ve savaşta kaybettiği bölgeleri tekrardan alabilmenin yegâne yolunun ABD öncülüğündeki Batı ile bütünleşmek olduğunu görmüştür.

3.3. Türkiye'nin İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı

Osmanlı Devleti'nin beş asır hüküm sürdüğü Balkan coğrafyası, Türkler için her zaman önemli bir konuma sahip olmuştur. Osmanlı'nın gerçek anlamda güçlü bir devlet haline gelmesi, güçlenmesi ve büyümesi 1350-1444'te Balkan bölgesinde ve İstanbul'un fethi ile olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı'nın çöküşünün başlangıcı da Balkan coğrafyasında 93 Harbi (1887/8) ile olmuştur.⁶¹³ Osmanlı'nın bölgeden tasfiye edilmesi⁶¹⁴ ve Soğuk Savaş'ın bitişine kadar maalesef Türkiye bölgede aktif bir siyaset izleyememiştir. Balkan coğrafyası

⁶¹¹ Kasım, 2011: 132.

⁶¹² USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 27.

⁶¹³ Karpat, 2015: 7.

⁶¹⁴ Osmanlı'nın Balkan Savaşı ile bozguna uğraması ve nerdeyse beş asır bölgede hüküm süren İmparatorluğun savaş sonrası bölgeyi çok kısa bir süre terk etmiştir. Oluşan bu güç boşluğunda ilk önce Osmanlı Devletine karşı aynı safta yer alan Balkan ülkeleri pastadan pay alabilmek adına aralarında savaşa neden olmuştur. Detaylı bilgi için bakınız. Akyo, T. (2015), "Rumeli'ye Elvada 100. Yılında Balkan Bozgunu". Doğan Kitap, İstanbul.

adeta bu süreçte Türk Dış Politikası (TDP) açısından kendi kaderine terk edilmiştir.⁶¹⁵ Türkiye'nin Balkan bölgesinde siyasi etkinliği Osmanlı mirası tarafından bırakılan dini yani Müslüman toplulukların varlığıdır. Özellikle Boşnakların Türkiye'yi hami görmesi Türkiye'nin bölgede etkin olmasına ya da sorunların içine çekilmesine neden olmuştur/olmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin bir Balkan ülkesi olması bölgede yaşanan olumsuzluklardan doğrudan etkilenmektedir.⁶¹⁶

1980'lerin sonlarından itibaren uluslararası sistemdeki değişiklikler TDP'yi derinden etkilemiştir. Ankara bu dönemde iç politikadan kaynaklanan sorunlarla uğraşırken diğer taraftan SSCB'nin çökmesiyle Balkan coğrafyası ve Kafkasya'ya yönelik yeni politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin sınırlarında yaşanan radikal değişimlerin yanında bir de ABD'nin Irak-Kuveyt Savaşı'na müdahale etmesi ile TDP'nin ilgisini Ortadoğu'ya çevirmesine neden olmuştur. TDP ise, Soğuk Savaş boyunca "statükocu ve pasif" bir dış politika izlemiştir. SSCB'nin dağılması ile TDP'de köklü bir değişim yaşanmıştır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın daha bitmemesine rağmen Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Türkiye Dışişleri Bakanı Sarper ile yaptığı görüşmeden 1925 Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının fesih edilmesi ve sınır değişikliklerini içeren bir takım isteklerde bulunmuştur.⁶¹⁷ Bu süreçten sonra Soğuk Savaş boyunca Sovyet tehdidi etrafında şekillenen TDP, Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla ilgisini yakın coğrafyalara çevirmiştir. (Özellikle de Balkan coğrafyası ile Kafkasya'ya). Dönemin Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal konjonktürden yararlanarak artık dış politikada aktif bir siyaset izleneceğini vurgulamıştır.⁶¹⁸

⁶¹⁵ TDP her ne kadar etkin ve işbirliği artırıcı siyaset izlemek istesede işbirliği kurabileceği fazla seçeneği bulunmamaktaydı. NATO üyesi olan Yunanistan ve SSCB den bağımsız bir politika izleyen Sosyalist Yugoslavya dışında kalan diğer ülkeler, Doğu Bloku içerisinde yer almaktaydı. Soğuk Savaş mantığı ve bloklar arası rekabetin sürdüğü yıllarda Türkiye'nin tıki Gürcistan'da olduğu gibi bu ülkeler ile ilişkiler geliştirmesi mümkün olmamıştır. Her ne kadar bölgede Balkan Pakti kurulmuş olsa da Türkiye'nin Yunanistan ile Kıbrıs sorununu patlak vermesi ve Yugoslavya'nın tekrardan Moskova ile ilişkilerinin yumuşamasının yanında "Bağlantısızlar" politikasını benimsemesi ile barışarısızlığa uğramıştır. Tüysüzoğlu, 2017: 4.

⁶¹⁶ Davutoğlu, 2016: 122-123; Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasında etkin olmasından bu yana TDP geleneksel Balkan politikasının iki temel dayanak grubu vardır: Boşnaklar ve Arnavutlar. Her ne kadar Türkiye yaklaşık bir asır bölgeden uzak kalmış olsada bölgede Osmanlı bakiyesi olarak kalan ve Türkiye'nin çizgisinde siyaset izlemeye çalışan ve kendi güvenliklerini sağlamanın yolu olarak Türkiye'nin yanında olmayı gören Boşnaklar ve Arnavutlar bulunmaktadır. Her iki topluluğun Müslüman oluşu ve kendini dini, dili, kültürü, ekonomisi ve iç güvenliklerinin sağlanması ile sürdürülmesi açısından Türkiye'yi bölgede hem barış unsuru hem de garantör olarak görmeleri, Türkiye'yi bölgede aktif dış politika izlemesine yardımcı olmaktadır. Koçer, 2009: 306.

⁶¹⁷ Gönülbol ve Kürkçüoğlu, 1977: 201-202.

⁶¹⁸ <https://dergipark.org.tr/download/article-file/12925> (erişim tarihi: 24.05.2019), Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Balkan coğrafyasında yaşanan rejim değişiklikleri Türkiye'yi memnun etmiştir. Diğer taraftan balkan ülkeleri ve özellikle Yugoslavya ile arasındaki ideolojik farklılıkların ortadan kalması, Türkiye açısından Balkan coğrafyasında daha da etkin olma fırsatı yaratmıştır. Türkiye bu dönemde SSCB'nin Balkan coğrafyasında oluşturduğu güç boşluğunu bölgesel bir güç olarak gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan kendisinin doldurabileceğine düşünmekteydi. Bu çerçevede Türkiye açısından Balkan coğrafyasına tekarardan politika geliştirme ve uygulama imkanı elde etmiştir. Tuncer, 2017: 755.

Yugoslavya 1980'lerden başlayarak artan etnik gerilimlerin Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla dağılma sürecine girmesi konusunda diğer devletler gibi Türkiye ilk başlarda Yugoslavya toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini savunmuştur. Yugoslavya'nın dağılmasını teşvik eden ülke durumuna düşmemek için gayret göstermiştir. Yugoslavya birliğinden Slovenya ile Hırvatistan'ın ayrılmasının ardından Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve meydana gelen etnik çatışmaları kaygıyla izleyen Ankara, cumhuriyetler arasında yaşanan bu olayları federe devlet içi bir sorun olarak değerlendirmiş ve barışçıl çözüm aranmasında aktif bir siyaset izlemiştir.⁶¹⁹

TDP giderek artan çatışmaların bölgesel ve uluslararası kuruluşların dikkatini çekmeye ve etnik çatışmaların durdurulması için çözüm önerilerin üretilmesi adına aktif olarak çalışmıştır. Bu çerçevede İslam Konferansı Örgütü 17-18 Haziran 1992'de Türkiye'nin önderliğinde toplanmış, konferansta BM'ye Sırp saldırılarının derhal durdurulması yönünde çağrı yapılmıştır. Aynı zamanda Ankara'nın etnik çatışmaların yaşandığı Ağustos 1992'de oluşturduğu "Eylem Planı" BM Güvenlik Konseyi'ne sunulmuştur. Plana göre Sırp güçleri ile diplomasi gerçekleştirilmesi ve eğer diplomasi sonuçsuz kalırsa askeri önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.⁶²⁰

Ankara yukarıda da bahsedildiği gibi Yugoslavya krizi ortaya çıktığında Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Sırasıyla Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını ilk etapta kabul etmemiştir. Fakat AT ile ABD'nin cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kabul etmeleriyle birlikte Türkiyede sürecin dışında kalmamak adına aynı anda 6 Ocak 1992'de bağımsızlıklarını kabul etmiştir. TDP bölgede yaşanan etnik çatışmaların başta üyesi olduğu NATO, AGİT ve BM gibi kuruluşlar ile barışçıl çözülmesi yönünde uluslararası kuruluşlarda aktif bir siyaset izlemiştir, kuruluşlarında dikkatini çekerek Yugoslavya'da yaşanan krizlere odaklanmalarını hedeflemiştir.⁶²¹

Ankara'nın Yugoslav krizine asıl yoğunlaşması Bosna Savaşı'nın giderek etnik temizliğe dönüşmesi ile olmuştur. Unutulmaması gereken bir husus bu dönemde Türkiye, ABD ile politikaları politikalar götürmüştür. ABD'nin tutumunun 1994 tarihinden sonra çözüme yönelik aktif politikalar benimsenmesi daha önce ayrıntılı olarak önceki bölümlerde açıklanmıştır. Bu çerçevede Ankara'nın bölgeye yönelik ilgisinin artmasına neden olmuştur. Boşnaklara karşı duyulan hassasiyetin temelinde iki sebep yatmaktadır. Sebeplerden birincisi, Boşnaklarla tarihi, kültürel ve dini bağlarının güçlü bir şekilde var olması, ayrıca Boşnakların Türkiye'yi ana vatan olarak kabul etmeleri ve Türkiye'yi hami olarak kabul etmeleri

⁶¹⁹ Sönmezoğlu, 2010: 721.

⁶²⁰ İlhan, 2010: 98-99; Coşkun, 2015: 216.

⁶²¹ Kut, 2004: 591; Dönmez, 2017: 63.

Ankara'nın bölgeye yönelik kararlar almasına neden olmuştur. İkincisi Türk kamuoyunun Bosna'da yaşanan vahşete kayıtsız kalmaması ve hükümeti aktif bir siyaset izlemeye itmeleri olmuştur.⁶²²

Aralık 1994'de Bosna Savaşı sırasında Türkiye'nin Bosna-Hersek'e silah yardımıyla bulunduğu iddia edilmiştir, Eski Genel Kurmay Başkanı olan Doğan Güneş tarafından Boşnaklara silah yardımı yapıldığı doğrulanmıştır.⁶²³

BM'nin almış olduğu silah ambargosuna Ankara karşı çıkararak Boşnakların hem Hırvatlar karşısında hem de Sırp karşılarında korunmasız bırakıldığını ifade etse de değişen bir şey olmamıştır. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi, Bosna Hersek hava sahasını uçuşa yasak bölge ilan etmiş ve ihlal edilmesi durumunda NATO uçakları tarafından vurulma emrini vermiştir". Bu kararın ardından Türkiye'nin üye olduğu NATO'ya 18 adet F-16 savaş uçağı katılmıştır. Ayrıca etnik çatışmaların yaşandığı Bosna'da BM Koruma Gücü bünyesinde (UNPROFOR) Türk silahlı kuvvetleri de yer almıştır.⁶²⁴

Uluslararası kuruluşlar bünyesinde girişilen tüm eylemler, ateşkesler ve barış anlaşmalarının sonuçsuz kalması neticesinde 1995'te ABD öncülüğünde NATO hava kuvvetleri Sırp mevzilerine yönelik saldırıyı başlatmıştır. Aktif olarak katılmayan Türk jetleri operasyona sadece hava desteğı vermiştir. Sırp güçlerinin ateşkesi kabul etmeleri, tarafların Dayton Anlaşmasını imzalamasıyla savaş son bulmuş, savaşın bilançosu çok ağır olmuştur. Yaklaşık 200 bin insan savaşta hayatını kaybetmiş ve 1 milyon 300 kişi bin bölgelerinden göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye kapılarını açtığı bu dönemde mültecilere ev sahipliğı yapmıştır. Ayrıca Türkiye bölgede sivil toplum kuruluşlarıyla da aktif bir şekilde yer almıştır.⁶²⁵

Türkiye'nin aktif bir siyaset izlemesi ve Osmanlı döneminden bölgede kalan Boşnakların yanında yer alması memnuniyetle karşılanmıştır.⁶²⁶ Dayton Barış Anlaşması ile son bulan savaşın ardından barışın uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve uygulanmasını sağlamak adına NATO üyelerinden oluşan 60 bin kişilik "Uygulama Gücü (IFOR-Implementation Force)" bölgede konuşlandırılmıştır. Uygulama Gücü'ne Türkiye 1500 asker ile destek sağlamıştır. Bosna Savaşı'nın sonlarına doğru ve sonrası aktif bir şekilde politika

⁶²² Dönmez, 2017: 62-63, Koçer, 2009: 304-305.

⁶²³ Aydın, 2017: 493.

⁶²⁴ İlhan, 2010: 96; Coşkun, 2015: 220.

⁶²⁵ Koçer, 2009: 306-307; Dönmez, 2017: 67.

⁶²⁶ Aliya İzzetbegoviç'in Türklere Yazdığı Mektup dinlemenizde fayda olacaktır, <https://www.youtube.com/watch?v=52oUp4Zqxs> (erişim tarihi: 22.05.2019)

izleyen Türkiye Boşnakların yanında olmuştur. İlerleyen dönemlerde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilerek Bosna Hersek- Türkiye ilişkileri geliştirilmiştir.⁶²⁷

Türkiye, Bosna-Hersek Savaşı'nın son bulmasından 3 yıl sonra başlayan Kosova Savaşı'nda yoğun bir diplomasi takip ederek Bosna Savaşı'nda olduğu gibi Kosova Sorunu'nun uluslararası kuruluşlar çerçevesinde son bulması yönünde çaba harcamıştır.⁶²⁸

Türkiye, bağımsızlıklarını ilan eden Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın ilk başlarda karşı çıktığı ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunduğu gibi Kosova olaylarında ilk başlarda Sırp yanlısı politikalar izlemiştir. Fakat Kosova'yı diğer cumhuriyetlerden ayrı kılan durum ise özerk bölge olması ve bu özerkliğin 1989 yılında kaldırılıp Belgrad'a bağlanması olmuştur. Ayrıca 1974 Yugoslav anayasasına göre özerk bölgelerin Yugoslavya'dan ayrılması hakkı tanınmamıştır. Bu sebeple Ankara, Kosova sorunun Yugoslavya'nın bir iç meselesi olduğunu savunmuştur. Ankara anayasa çerçevesinde kendi kaderini belirleme hakkı olmayan Kosova'nın bağımsızlık fikrine sıcak bakmamıştır.⁶²⁹

Türkiye tarafından Kosova'nın desteklenmemesi başta Arnavutluk ve Makedonya (Arnavutlar) tarafından eleştirilmiş ve Türkiye ile ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Bosna Savaşı'nda Sırp nefretinin Türk kamuoyunda artması ve Ankara'nın eleştirilmesine neden olmuştur. Ayrıca Balkan coğrafyasından gelen başta Arnavutların ve Türkiye'de yaşayan grupların Ankara'yı eleştirmesine yol açmıştır.⁶³⁰

Kosova'da artmaya başlayan etnik çatışmalar Türkiye'nin savunduğu fikirlerin değişmesine neden olmuştur. Bosna'da olduğu gibi bölge halkının Müslüman olması ve Arnavutların Türkiye ile aile bağlarının bulunması Sırbistan karşıtı adımların atılmasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye bölgede sorunun çözülmesi adına Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 7 Mart 1988'de Belgrad'a gitmesi ile Kosova'da çatışmaların durması, Sırp-Arnavut müzakerelerinin başlatılması ve Arnavut mültecilerin geri dönmesi taleplerinde bulunmuştur. Fakat Miloşević'in politikaları yüzünden istenilen koşullar hayata geçirilememiştir.⁶³¹

Türkiye ayrıca, 1998 Haziran ayında Kosova konusunu görüşmek ve Kosova sorununa çözüm sağlamak adına Türkiye, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan, Makedonya, Bulgaristan ve Romanya'nın liderleri Antalya'da bir araya getirmiştir. Toplantıda gerek Türk tarafının gerekse diğer devletlerin sundukları barış planları fikir birliği olmadığı için bir

⁶²⁷ Coşkun, 2015: 220.

⁶²⁸ Coşkun, 2015: 221.

⁶²⁹ Coşkun, 2010: 59.

⁶³⁰ İlhan, 2010: 179-182; Aydın, 2012: 493.

⁶³¹ Aydın, 2017: 493.

karara bağlanamamıştır. Ayrıca Arnavutluk'un askeri müdahale önerisi diğer devletlerce kabul görmemiştir.⁶³²

Türkiye'nin girişimleri ve başta ABD ile AB, NATO ve BM'nin tüm girişimlerine rağmen Kosova hususunda geri adım atmayan Miloşeviç, bölgede gerilim artmasına ve 24 Mart 1999 tarihinde NATO'nun Sırbistan, Karadağ ve Kosova'daki Sırp hedeflerini bombalamasına neden olmuştur. Bosna'da aktif olarak hava hareketına katılmayan Türk uçakları aktif olarak harekate katılmıştır. Türkiye aynı zamanda bir savaş gemisini Adriyatik kıyılarına göndererek ambargoyu denetleme görevi verilmiştir. NATO hareketi sırasında Türkiye'deki havaalanları kullanılmıştır.⁶³³

11 hafta süren NATO hava hareketi sonunda Sırp güçlerinin barış anlaşmasını imzalamasıyla birlikte Sırp güçleri Kosova'dan çıkarılmıştır. Savaş boyunca bölgeden kaçan mültecilerin çoğu Türkiye'ye sığınmışlardır. Türkiye'nin aynı zamanda bir Balkan ülkesi olması nedeniyle bölgede yaşanan tüm olumsuzluklar doğrudan Türkiye'yi etkilemiştir.

BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı ile bölgede UNMIK ve KFOR'un Kosova'da konuşlandırılmasına karar verilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri NATO bünyesinde yaklaşık bin kişilik bir kuvvetle Kosova'daki KFOR'a katılmıştır. Çoğunluğu Türklerden oluşan Mamuşa, Dragas ve Prizren'de Türk askerleri konuşlandırılmıştır.⁶³⁴

Kosova'nın tek taraflı olarak 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmesine kadar geçen süre zarfında Türkiye bölgede aktif bir siyaset izleyerek tarafları kışkırtmaktan kaçınarak her iki tarafla da iyi ilişkiler kurmuştur.⁶³⁵ Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ABD'den sonra Kosova'yı tanıyan ikinci ülke Türkiye olmuştur. Böylece Yugoslavya'nın parçalanması ile Türkiye bölgede iki müttefik edinmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye Balkan siyasetinde aktif bir şekilde politika izlemiştir. Gerek toplumsal kuruluşlar gerekse de devlet bünyesinde yumuşak güç diye tabir ettiğimiz kamu diplomasisi ile bölgede etkinliğini artırmıştır.⁶³⁶

Türkiye, Kosova'ya uluslararası platformda sınırsız destek vererek tanınmasına ve devlet statüsünü kazanmasını hedeflemiştir. Türkiye, İslam Konferansı Örgütü'ne Kosova'nın tanınması adına çağrıda bulunmuştur. Ayrıca devlet inşa sürecin destek veren Türkiye, bölgede yaşayanların Türkiye'de eğitim görmeleri içinde programlar açarak Kosovalıların Türkiye'ye gelmesini sağlamıştır.⁶³⁷

⁶³² Coşkun, 2010: 61-52.

⁶³³ Aydın, 2017: 493.

⁶³⁴ Coşkun, 2015: 225.

⁶³⁵ Üzgel, 2017: 702.

⁶³⁶ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (erişim tarihi 22.05.2019)

⁶³⁷ Üzgel, 2017: 705.

Türkiye, Yugoslavya krizinde ilk başlarda pasif bir siyaset izlemiş ve bölgede Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Fakat ABD ile Batı dünyasının Yugoslav cumhuriyetlerini tanımasıyla birlikte Türkiye de siyasetini değiştirerek devletlerin bağımsızlıklarını tanımıştır. Özellikle Bosna-Hersek ile Kosova olaylarında aktif bir şekilde politika izlemesi bölge halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye'nin bölgeye olan tarihsel bağı neticesinde bölge adeta Türkiye'yi içine çekmiştir.⁶³⁸ Ankara, Yugoslavya konusunda bu politik çizgide siyaset belirlemiş ve uygulamıştır.⁶³⁹

Balkan coğrafyası 1980'lerin sonuna doğru yaşadığı köklü değişimler Türkiye açısından yeni ekonomik, politik, askeri ve kültürel açılım fırsatları yarattmıştır. Fakat aynı şekilde Türkiye'yi ve bölgedeki diğer ülkeleri tehdit eden belirsizlik, güvensizlik ve savaş ortamının ortaya çıkmasına neden olmuştur. TDP bu süreçte dengeli politikalar izleyerek ortaya çıkan tehlike ve tehditleri en az zararla atlatmayı başarmıştır ve Balkan coğrafyasına yönelik politik, ekonomik, askeri ve kültürel açılımlar gerçekleştirmiştir. Böylece Türkiye 1912'den itibaren bölge ile kopan bağlarının tekrardan kurma imkanı elde etmiştir.⁶⁴⁰

Türkiye, Yugoslavya siyasetinde olduğu gibi Kafkasya'da da izlediği siyaset tamamen o zaman ki koşullarına uygun olarak Soğuk Savaş mantığı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği ve Sovyetlerin Türkiye'ye karşı izlemiş olduğu irredentist siyaseti sonucu Batı tarafında Türkiye yerini almıştır. Bu sebepten dolayı Kafkasya'da iki kutuplu sistem boyunca Türkiye'nin ilişkileri çok sınırlı olmuştur ve Moskova aracılığı ile yürütülmüştür. Ankara'nın ABD perspektifinde bölgesel politikalar benimsemesi sonucu Sovyetler Birliği denetiminde olan başta Kafkasya ile Balkanlar arasındaki ilişkilerin pasif kalmasına ve Türkiye'nin adeta bu bölgelerden tecrit edilmesine neden olmuştur.⁶⁴¹ Fakat Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Ankara iki kutuplu sistem boyunca tecrit olduğu bölgeler ile ilişkiler kurma, etkinlik sağlama ve aktif bir dış politika izleme fırsatı elde etmiştir. Türkiye Sovyetler Birliği'nin dağılması ardından Güney Kafkasya'da 1991 tarihinde Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlık ilanlarını kabul ederek her üç ülkeye de remi olarak tanımıştır.⁶⁴²

TDP'nin Balkan coğrafyasında özellikle Yugoslavya'nın oluşturduğu coğrafyada temel hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Birincisi, Türkiye'nin bölgedeki ekonomik, siyasi,

⁶³⁸ Türk tarihinin Balkan coğrafyasındaki izleri için bakınız. Taşkıran, C. (2010) Balkanlarda İzlerimiz. Savaş Yayınları, Ankara.

⁶³⁹ Günümüzde Türkiye bölgede "Yunus Emre Enstitüsü" ve "Türk İşbirliği ve Kordinasyon Ajansı Bakanlığı TİKA" bölgede yumuşak güç olarak adlandırdığımız eğitim ve altyapı gibi konularda faaliyet göstermektedir. <https://www.tika.gov.tr/tr> (erişim tarihi 22.05.2019); Tüysüzöğlü, 2017: 9; Kantarcı, Ş. (2004), Amerika Birleşik Devletler'inde Ermeniler ve Ermeni Lobisi. Aktüel, İstanbul.

⁶⁴⁰ Sancaktar, 2010: 346.

⁶⁴¹ Kasım, 2003: 80.

⁶⁴² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi 22.05.2019)

kültürel ve askeri olarak varlığını artırmak ve muhafaza etmek. İkincisi, Bölgede bulunan Müslüman ve Türk toplulukların haklarını ve varlığını korumak. Üçüncüsü, Bölgede barış, istikrarın ve bölge ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilip daha da artırılması hedeflenmiştir.⁶⁴³ Fakat Türkiye tüm bunları uygularken ve bölgede aktif bir siyaset uygularken dikkat etmesi gereken husus şudur. Türkiye'nin Balkan coğrafyasında "neo-Osmancılık"⁶⁴⁴ ve göze batan bir şekilde dış politika izlemesi neticesinde geçmişte olduğu gibi Türkiye'ye karşı yeni koalisyonların kurulmasını tetikleyebilir. Her ne kadar Balkan ülkeleri birbirleri anlaşamaz olsalarda Balkan Savaşı'nda olduğu gibi ortak düşman etrafında birleşmesi ihtimali her daim bulunmaktadır. Türkiye'nin bölge ile sahip olduğu tarih kimi zaman bölgeye politika geliştirmesini sınırlarken kimi zamanda etki alanı kurmasına yardımcı olmaktadır.⁶⁴⁵

Türkiye Soğuk Savaş sonrası Kafkasya'da bulunan her üç ülkeyle de dostane ilişkiler geliştirmeye hedeflemiş ve bu yönde dış politika geliştirmiştir. Fakat bölgede yaşanan çatışmalar ve gelişmeler neticesinde Ankara'nın dış politikasının tekrardan gözden geçirilmesine ve değişmesine sebep olmuştur. Özellikle Ermenistan-Azerbaycan arasında yaşanan Karabağ çatışması ve Ermenistan'ın bölgeyi işgal etmesi sonucu Ermenistan ile ilişkiler kopmuştur. Ermenistan 3T (Toprak, Tanıma ve Tazminat) olarak adlandırdığımız politikayı benimsemesi ve Ermenistan dış politikasının ana merkezine koyması Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin sürekli bir şekilde gerginleşmesine neden olmuştur.⁶⁴⁶ Ayrıca sözde ermeni soykırımı gibi konular sürekli gündemde tutulmayı çalışılmaktadır. Ermeni lobisinin ABD ne kadar güçlü olduğu da bilinmektedir.⁶⁴⁷ Ermenistan'ın Karabağ'ı işgal etmesinin bir diğre sonucu ise Türkiye'nin Türk dünyası ile fiziki sınırın ortadan kalkmasına neden olmuştur. İşte bu yüzden Gürcistan'ın konumu Türkiye açısından hayati değere sahiptir. Gürcistan jeostratejik konumunu Türkiye'nin Azerbaycan'a ve Türk dünyasına açılan bir kapı durumundadır. Ayrıca enerji kaynaklarının başta Türkiye'ye ulaştırılması ve buradan dünya pazarına taşınması adına da Türk dış politikası açısından Gürcistan son derece stratejik bir konumda yer almaktadır.⁶⁴⁸

Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla birlikte iki kutuplu sistem boyunca strajik açıdan önemli olan ülkelerin stratejik öneminin ya azalmasına ya da ortadan kalmasına neden

⁶⁴³ Sancaktar, 2010: 347.

⁶⁴⁴ Detaylı bilgi için bakınız. Mustafa, L. (2013), Medeniyetleşmenin Kesişme Noktasında Balkanlar: Destekçiler ve Muhalifler Arasında Balkanlarda "Yeni Osmanlılık". Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

⁶⁴⁵ Karpat, 2015: 14.

⁶⁴⁶ <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/239/ermeni-Diasporasi-ve-turkiyenin-uluslararası-iliskilerine-etkisi> (erişim tarihi 22.05.2019)

⁶⁴⁷ Detaylı bilgi için bakınız. Kantarcı, Ş. (2004), "Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi". Aktüel, İstanbul.

⁶⁴⁸ Cemili, 2007: 26.

olmuştur. Tıpkı Yugoslavya ile Türkiye'nin stratejik önemlerinde yaşanan değişimler gibi. Fakat Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla birlikte bölgesel güçler uluslararası sistemde ön plana çıkmış ve bölgelerinde çok daha etkin olmalarını sağlayacak koşullar oluşmuştur. Türkiye'nin gerek Balkan coğrafyasında gerekse Kafkasya'da imparatorluğun getirdiği din, dil, kültürel ve siyasi geçmişinden dolayı adeta her iki bölge Türkiye'yi bir doğal çekim gibi bölgeye çekmekteydi.⁶⁴⁹ Türkiye her iki bölgede de model bir ülke konumundaydı. Laik ve batı siyaseti benimseyen bir ülke görünümünde olan Türkiye aynı zamanda batı tarafından da desteklenerek her iki bölge örnek teşkil eden bir ülke konumunda olmuştur. Batının desteği sadece Türkiye'nin örnek model olmasından değil bölgede olası bir İran yayılması adına bölgesel bir güç olan Türkiye'nin desteklenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Moskova tekelinin yıkılmasının bölgede tarihi bağları güçlü olan Türkiye'nin desteği olmadan yapılmasının pek başarılı olacağı düşünülmemiştir. Türkiye'nin her iki bölgeye komşu olması ister dolayı isterse doğrudan Türkiye'yi her anlamda etkilemekteydi. Bu sebepten dolayı Türkiye Batının da izlemiş olduğu siyasi çizginin yanında kendi dış politikası çerçevesinde politikalar güderek bölgede aktif bir şekilde rol almayı hedeflemiştir.⁶⁵⁰

Türkiye bu hedefler çerçevesinde Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde siyasal, mali, askeri, kültürel ve ekonomik alanlarda aktif bir dış politika izleyerek lider olmayı hedeflemiştir. Dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in Şubat 1992 tarihinde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" uzanan bir Türk dünyasının kurulmakta olduğu ifadesi aslında Türkiye'nin bölgeye nasıl bir şekilde baktığının bir göstergesi olmuştur.⁶⁵¹ Her ne kadar bu söylemler çerçevesinde siyaset izlenmeye çalışılsa da Azerbaycan'da RF tarafından desteklenen 4 Haziran 1994 darbesi ile Türkiye yanlısı Elçibey'in düşürülmesine seyirci kalmış ve iktidardan indirilmesine engel olamamıştır. Elçibeyin indirilmesinin ardından 1994 Eylül'de Bakü'de Hazar bölgesinin Azerbaycan bölümündeki petrol kuyularının işletilmesi için üzerinde anlaşılan anlaşmalarda Türkiye'ye çok az oranda pay almıştır. Diğer ülkelerin yanında Türkiye yüzde 6.75 oranında pay elde etmiştir. İlk başlarda gerginlik çerçevesinde gelişen Türkiye-Azerbaycan ilişkileri gerçekleştiren projeler ve "Tek millet iki vatan" siyasetinin benimsenmesinin ardından ilişkiler normal düzeye dönmüştür.⁶⁵²

Görüldüğü gibi Türkiye Ermenistan ile ilişkileri ilk başlarda geliştirmeyi hedeflemiş olsada bölgede yaşanan gelişmeler sonucu ilişkilerin kopmasına neden olmuştur. Azerbaycan

⁶⁴⁹ Kasım, 2011: 330.

⁶⁵⁰ Kasım, 2003: 82.

⁶⁵¹ Tuncer, 2017: 724.

⁶⁵² Cemli, 2007: 26.

ile etnik, dini, dil ve kültürel bağlarına sahip olsada Elçibeyin darbe ile indirildiği dönemde Türkiye ile ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Türkiye, Gürcistan ile ciddi sayılabilecek hiçbir problem yaşamamıştır. Türkiye açısından Gürcistan Güney Kafkasya’da Türk dış politikasında merkezi bir ülke konumunda yer almış/almaktadır.

Türkiye açısından çalışmada bahsedildiği gibi Gürcistan’ın jeostratejik konumu hayati öneme sahiptir. Türkiye’nin enerji kaynaklara uzanmasına ve Türk Cumhuriyetler ile fiziki sınırının Gürcistan’dan geçmesi Ankara için Tiflis’i son derece önemli bir konuma getirmektedir. Aynı şekilde Gürcistan’ın da Türkiye ile sıcak ilişkiler kurmasının kendi çıkarlarına uygun düştüğü ve Batı dünyasına açılan kapı olmasından kaynaklanmaktadır. Gürcistan, Hazar petrolerinin Gürcistan üzerinden geçirilmesi ve Türkiye’den uluslar arası piyasalara aktarılması açısından Türkiye ile ilişkilerine her daim önem vermektedir. Bunun yanı sıra RF’nin bölgede etkinlik kurmasına karşılık Türkiye ile sıcak ilişkiler geliştirilerek ABD ve NATO ile sıcak ilişkiler krup bölgede Rus tekelenin sonlandırılması hedeflenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Batı dünyasına açılan kapı olması ve Türkiye’nin Gürcistan’da yaşanan etnik çatışmalarda Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü savunması Gürcistan açısından Türkiye’nin vazgeçilmez bir komşu konumuna getirmektedir.⁶⁵³

Türkiye’nin Gürcistan’ın bağımsızlığını tanımasıyla birlikte ilişkiler her geçen gün ilerlemiştir. Türkiye, Gürcistan’ı tanımasıyla birlikte 30 Temmuz 1992 tarihinde “Dostluk İşbirliği ve İyi Komşuluk Antlaşması” imzalamıştır. Yeni devlet olmanın getirdiği ekonomik sıkıntılar ve içinde bulunduğu etnik sorunlardan dolayı yaşadığı ekonomik krize karşın Türkiye, Gürcistan’a 1992’de 50 milyon dolarlık düşük faizli kredi vererek o dönemde Gürcistan’ın yanında yer alarak hayati bir destekte bulunmuştur. İki ülke arasında siyasi ve ekonomik ilişkiler ilerleyen yıllarda artarak devam etmiştir.⁶⁵⁴

Soğuk Savaş sonrası Gürcistan, Türkiye’yi siyasi olduğu gibi ekonomik açıdan da nir model olarak almıştır. Soğuk Savaş sonrası Gürcistan’ın ekonomik açıdan serbest Pazar ekonomisine geçişi ve iç sorunlardan kaynaklanan istikrarsızlık yüzünde bağımsızlığı elde ettiği ilk yıllarda ekonomik açıdan çok büyük sıkıntılar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte komşusunun yanında olan Türkiye ekonomik açıdan Gürcistan’a bir takım yardımlarda bulunmaktan kaçınmamıştır. Bu sebeple ekonomik açıdan Türkiye, Gürcistan için son derece önemli bir ülkedir. Türkiye açısından bakıldığında ise Gürcistan, Orta Asya açılan kapı olması ve Hazar enerji kaynaklarının başta Türkiye’ye getirilmesi ve buradan dünya piyasasına aktarılması açısından son derece kilit bir rol oynamaktadır. Özellikle 1996’dan petrol boru

⁶⁵³ Cemli, 2007: 27.

⁶⁵⁴ Demir, 2004: 737.

hatlının her iki ülkeden geçecek olması her iki ülke arasında ekonomik ilişkilerde ivme kazandırmıştır.⁶⁵⁵

TDP Güney Kafkasya'daki ülkeler ile ilişkileri büyük ölçüde ekonomik ve enerji çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye'nin bölgede gelişen gelişmeler sonucu bölgesel enerji merkezi olma yönünde birçok somut adım atmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi projeleri ile Gürcistan-Türkiye ilişkilerinin gelişmesi ve birbirlerine gerek siyasi gerek ekonomik açıdan kenetlenmelerine neden olmuştur.⁶⁵⁶ Ortak enerji, ulaşım ve haberleşme projeleri her iki ülkenin istikrarına ve refah artışına büyük katkı sağlamıştır/sağlamaktadır. Her iki ülkenin Hazar enerji kaynakları açısından "Doğu-Batı Enerji Koridoru" oluşturması ve Türkiye'nin Gürcistan'ın adeta bölgede başta Azerbaycan ve Orta Asya'ya açılan kapı konumunda olması ve Gürcistan'ın da Türkiye'yi Batıya açılan kapı olarak görmesi her iki ülkenin birbirlerine ne denli bağımlı oldukların göstergesi olmuştur.⁶⁵⁷ Gürcistan 2007'den başlayarak Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarının arasında yer almaktadır. Diğer yandan, iki ülke arasında her ülkenin vatandaşları pasaporta ihtiyaç duymadan sadece kimlikleri ile seyahat edebilmektedirler.⁶⁵⁸

Türkiye-Gürcistan ilişkileri sadece ekonomik değil aynı zamanda askeri açıdan da gelişmiştir. Türkiye 1996-1997-1998 yılları arasında savunma işbirliği, Gürcü askerlerininin eğitilmesi ve donatılması yönünde kararlar alınmış ve anlaşmalar imzalanmıştır. Bu çerçevede 1988'de Ankara Gürcistan ordusunun modernizasyonu için 5,5 milyon dolar harcamıştır. Aynı zamanda 1999 yılları için Gürcistan silahlı kuvvetlerine 5,7 milyon dolar hibede bulunmuştur. Türkiye aynı zamanda Gürcistan'ın NATO'ya üye olması için destek vermiş ve uluslar arası platformda Gürcistan'ın yanında yer almıştır. Fakat Fransa ile Almanyanın bu süreçte Gürcistan'ın NATO üyeliğine sıcak bakmaması nedeniyle ve RF faktörünün olması sonucu Gürcistan NATO'ya üye olmamıştır.⁶⁵⁹ Türkiye'nin askeri açıdan Gürcistan'ı desteklemesi sonucu Gürcistanhiçbir karşılık beklemeden Azerilerin yaşadığı bölge olan Marneuli'de bir askeri üsü Türkiye'ye vermiştir.⁶⁶⁰

Türkiye'nin Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmalara karşı tutumu her daim Tiflis yönetimin yanında olmuş ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Güney Osetya

⁶⁵⁵ Demir, 2004: 738-740.

⁶⁵⁶ Türkiye'nin bölgesel enerji merkezi olma söylemi doğrultusunda petrol, doğalgaz ve ulaşım hususlarında aktif olarak üyesi olduğu projeler için bakınız: Aydın, 2017: 466-467

⁶⁵⁷ Topal, 2015: 753-756.

⁶⁵⁸ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.06.2019)

⁶⁵⁹ Tuncer, 2017: 730; Aydın, 2017: 490; <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3123/turkiye-gurcistan-iliskileri> (erişim tarihi: 25.06.2019).

⁶⁶⁰ Cemili, 2007: 30.

alevlen ardından Abhazya'nın bağımsızlıklarını ilan etmesiyle birlikte Türkiye, Gürcistan'ın yanında yer alarak Gürcistan toprak bütünlüğünü savunmuştur. Güney Osetya husunda Türk kamuoyundan Ankara'nın Tiflis yanlısı siyaset izlemesi herhangi bir tepkiyle karşılaşmazken, Abhazya hususunda Ankara'nın Tiflis yönetimini desteklemesi sonucu Türk kamuoyunda tepkilere neden olmuştur. Bunun sebebi Türkiye'de yaklaşık yarım milyonu geçen Türk vatandaşı olan Abhazlardan kaynaklanmaktadır Türkiye bu süreçte tabiri caizse ne Abhaz vatandaşlarını ne de stratejik açıdan hayati önem taşıyan Gürcistan kırmamak adına son derece dikkatli ve ihtiyatlı politika benimserken sert çizgili politikalar uzak durmuştur.⁶⁶¹

Türkiye daha önce de belirtildiği gibi bu süreçte Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur ve sorunun barışçıl yoldan çözülmesini savunmuştur. Türkiye'nin Tiflis yönetiminin yanında yer almasının temel nedenleri ise Türkiye'ye ulaşak enerji hatlarının güzergâhında olması, bölgede yaşanacak istikrarsızlığın doğrudan Türkiye'yi etkilemesi ve Azerbaycan ile Orta Asya'ya açılan bir kapı olmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁶²

Ankara taraflar arasında diyalogu sağlamayı ve barışın sağlanması adına bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bunun en önemlisi 1999 yılında İstanbul'da toplanan zirve olmuştur. Türkiye'de zirvede her iki taraf arasında önemli bir arabuluculuk rolü üstlenmiştir. İstanbul'da AGİT ve BM'nin katılımı ile gerçekleştirilen zirvede Gürcüler ile Abhazlar bir araya getirilmiştir. Fakat her iki tarafın farklı görüşleri nedeniyle nihai çözüme varılamamıştır.⁶⁶³ Görüldüğü gibi Türkiye sorunun çözümünde barışçıl yolların tercih edilmesine ve sorunun uluslararası platformda çözülmesi adına aktif bir şekilde rol oynamıştır. Bölgede barış ve istikrarın sağlanması, bölge devletleri kadar Türkiye'nin de istikrarına ve güvenliğine doğrudan etkilmektedir.⁶⁶⁴

Gürcistan'da yaşanan "Gül Devrimi"ne Türkiye ilk başlarda ihtiyatlı yaklaşarak keskin bir şekilde politika izlemekten uzak durmuş bekle gör siyaseti ile olayların seyrine göre politikalar geliştirmiştir. Türkiye'yi bu süreçte en tedirgin eden olay ise tekrardan bölgede etnik kökenli bir savaşın yaşanma ihtimali olmuştur. Bölge yaşanacak olan bir çatışmanın tekrardan bölgenin istikrarsızlaşmasına neden olmasından Ankara çekinmiştir. Ankara Gül Devrimi'nden sonra Saakaşvili ile ilişkilerini tıpkı Şevardnadze döneminde olduğu gibi sorunsuz bir şekilde yürütmüştür.⁶⁶⁵

2008 Gürcü-Rus savaşı Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. O dönemde gelişmekte olan Türk-Rus ilişkileri ve Gürcistan ile stratejik ortak konumunda olan Türkiye 2008'de

⁶⁶¹ Demir, 2004: 754.

⁶⁶² Kasım, 2011:336.

⁶⁶³ <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3123/turkiye-gurcistan-iliskileri> (erişim tarihi: 25.06.2019)

⁶⁶⁴ Demir, 2004: 756.

⁶⁶⁵ Elmas, 2018: 346.

yaşanan olaylarda aktif bir siyaset izlemekten kaçınmıştır. Sorunun barışçıl yoldan çözülmesi adına taraflara çağrıda bulunmuştur. Türkiye bu süreçte de Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne vurgu yaparak Tiflis yönetimini desteklemiştir. Abhzya ve Güney Osetya'nın sözde bağımsızlıklarını tanımamıştır.⁶⁶⁶

Ankara ile Tiflis yönetimi arasında ilişkiler her dağım pozitif yönde ilerlemiş ve projeler ile iki ülke birbirine daha da bağımlı hale gelmiştir. Fakat her iki ülke arasında gerginliğe neden olan bir konu mevcuttur. Bu konu Ahıska Türklerinin Gürcistan'a geri dönmesi mevzusu olmuştur. Stalin döneminde sürgün edilen Ahıska Türkleri bölgeye tekrar dönmesi adına Gürcistan 1999'da Avrupa Konseyi'ne giriş şartı olarak Ahıska Türklerinin 12 yıl içinde aşamalı olarak Gürcistan'a dönüş programını kabul etmiştir. Fakat Gürcistan'ın bu süreci ağırdan alması ve bölgeye gelen birkaç yüz Ahıskalı Türklerin dışlanması ile süreci tam manıyla uygulamaması Türk-Gürcü ilişkilerinde gerginliği neden olmaktadır. Türkiye bu süreci yakından takip etmektedir.⁶⁶⁷

Türkiye, Gürcistan ilişkilerinde son derece diikatli ve ihtiyatlı politikalar izlemiştir. TDP açısından Gürcistan'ın jeopolitik ile jeostratejik konumundan dolayı hayati öneme sahiptir bu sebeple Türk-Gürcü ilişkileri her geçen gün artmaktadır. Gürcistan açısından Türkiye'nin Batıya açılan bir kapı olması aynı şekilde Türkiye için de başta Azerbaycan'a ve Orta Asya'ya bağlayan Gürcistan TDP açısından önem taşımaktadır. Jeostratejik açıdan birbirine bağımlı olan iki ülke aynı zamanda enerji, ulaşım ve haberleşme gibi konularda da birbirine bağlı konumdadır. Bu çerçevede Ankara Tiflis yönetime son derece önem vermektedir. Türkiye bölgede yaşanan tüm gelişmelere rağmen Gürcistan toprak bütünlüğünü savunmaktadır ve sorunların barışçıl yollardan çözülmesi adına aktif bir şekilde rol oynamaktadır. Görüldüğü gibi Gürcistan'da yaşananlar gelişmeler Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Bölgede yaşanacak olacak olumsuz gelişmeler gerek ekonomik gerekse de istikrar ve güvenlik açısından doğrudan Türkiye'ye etki etmektedir. Bölgede adeta stratejik ortak konumda olan Gürcistan TDP açısından hayati önem taşımış/taşımaktadır.⁶⁶⁸

Türkiye Soğuk Savaş sonrası hem Yugoslavya coğrafyasında hem de Güney Kafkasya'da oluşan güç boşluğundan TDP açısından fırsatlar ortaya çıkmıştır. TDP açısından tarihsel, kültürel ve dini bağlarının bulunduğu her iki bölge yeni ufuklar açmıştır. Böylesi bir konumda bulunan her iki bölgenin geleceği Türkiye için son derece stratejik değere sahiptir. Türkiye için her iki bölgede yeni fırsatlar, yeni kazançlar, yeni mütetefikler, takradan ata

⁶⁶⁶ <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.06.2019)

⁶⁶⁷ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.06.2019); Oktay, 2015: 314-315.

⁶⁶⁸ Şen, (2009):129-138; Elmas, (2018): 348-349.

topraklarına dönüş ve yeni etki alanları getirir. Bunların yanında yeni riskler, yeni çatışma noktaları ve yeni sorunlar da getirmiştir.⁶⁶⁹

TDP Soğuk Savaş sonrası Gürcistan'ın toprak bütünlüğü yönünde siyaset izlesede Abhazya ve Güney Osetya ile ilişkilerini tamamen koparmamış ve dengeli bir siyaset izleyerek bölgede etkinliğini korumayı hedeflemiştir. Aynı şekilde Türkiye Kosova'nın bağımsızlığını tanımasına rağmen günümüzde Sırbistan ile ilişkileri gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan son derece ileri bir seviyede bulunmaktadır. TDP bu açıdan denge siyaseti güderek her iki bölgede etkinliğini sürdürmeyi ve bölgesel bir güç olarak aktif bir şekilde rol oynamayı hedeflemiştir/hedeflemektedir.⁶⁷⁰

3.4. Birleşmiş Milletler'in İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı

Yugoslavya ve Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmaların uluslararası nitelik kazanması ve giderek şiddet eylemleri başta BM ile diğer uluslararası kuruluşların her iki bölgeye karşı politikalar geliştirmesine neden olmuştur.⁶⁷¹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 26 Haziran 1945'te San Francisco'da imzalanan antlaşma 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girerek Birleşmiş Milletler kurulmuştur. BM kuruluşundan günümüze kadar temel hedefi uluslararası barışın, güvenliğin korunması, insan haklarının güvence altına alınması ve uluslararası uyuşmazlıkları barışçıl yollardan çözmek gibi perspektifler etrafında kurulmuştur.⁶⁷²

BM, altı temel organ ve yardımcı organlarından oluşmaktadır. BM'nin ana organları sırasıyla Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Sekreteryaya, Uluslararası Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Konseyi ve Vesayet Konseyi'nden oluşmaktadır. Bunların arasında en önemli olan organlar ise Genel Kurul ile Güvenlik Konseyi'dir.⁶⁷³

BM Genel Kurulu, BM'nin iki kilit organından birisidir. BM üye her devlet Genel Kurul'da oy hakkına sahiptir. Genel Kurul BM'nin yetki alanına giren tüm konuları ele alabilir ve karar verebilir. Fakat Genel Kurulun kararları hukuksal açıdan bağlayıcı değildir, ancak tavsiye niteliğindedir.⁶⁷⁴

Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletlerin 15 üyesinden oluşmaktadır. Çin Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Fransa, İngiltere ve ABD Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleridir. Güvenlik Konseyi'nin diğer 10 üye ise geçici üye olarak seçilmektedir. Güvenlik Konseyi

⁶⁶⁹ Demir, 2004: 755-756.

⁶⁷⁰ Oktay, 2015: 314.

⁶⁷¹ Kenar, 2005: 268.

⁶⁷² <https://www.un.org/en/sections/history/history-united-nations/index.html> (erişim tarihi: 28.06.2019)

⁶⁷³ <https://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html> (erişim tarihi: 28.06.2019)

⁶⁷⁴ <https://www.un.org/en/sections/general/documents/index.html> (erişim tarihi: 28.06.2019)

örgütün barış ve güvenliğin korunmasından sorumlu organdır. Güvenlik Konseyi'nin yetkileri geniş olup aldığı kararlar hukuki açıdan bağlayıcıdır. Güvenlik Konseyi'nin kararları oy çokluğu ile alınır. Fakat daimi üyelerin veto hakkına sahip olması nedeniyle bir daimi ülkenin kararı veto etmesi durumunda Güvenlik Konseyi'nden karar çıkamaz.⁶⁷⁵

Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve neticesinde Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Yugoslavya ile Gürcistan kendilerini etnik savaşın içinde bulmuşlardır. Bu süreçte BM aktif bir rol üstlenerek her iki bölgeye karşı politikalar geliştirmiş ve bir takım kararlar almıştır. Fakat BM yapısından dolayı etkin bir şekilde rol oynamasın engel olmuştur. BM özellikle Güvenlik Konseyi Yugoslavya krizinde daha etkin bir şekilde rol almıştır. Bölgede Güvenlik Konseyi kararı ile Bosna-Hersek'e askeri müdahale kararı verilmiş ayrıca birçok somut karar almıştır. Bu nedenle Yugoslavya'da yaşanan etnik çatışmalarda BM daha etkin bir şekilde rol oynamıştır.

Güvenlik Konseyi'nin Gürcistan'da etkili ya da somut kararlar alamamasının nedeni ise RF'nin Güvenlik Konseyi'de daimi üye olması ve bölgenin kendisi açısından hayati önem taşımasından dolayı Güvenlik Konseyi'nden bölgede Rus çıkarları açısından Moskova'yı zora sokabilecek hiçbir kararı onaylamayarak kararları veto etmiştir. Bu süreçte ise bölgede BM Genel Kurul'u rol üstlenerek bir takım kararlar alarak bölgede barışı sağlamak adına adımlar atmıştır. Fakat Genel Kurul'un kararlarının bağlayıcı olmaması nedeniyle somut bir başarı elde edememiştir.⁶⁷⁶

BM bu süreçte her iki bölgeye karşı bir takım kararlar almış ve uygulamıştır. BM'nin bu doğrultuda 713, 721, 724, 743, 769, 758, 770, 802, 836, 900 ve 1244 sayılı BM kararları ile eski Yugoslavya'da⁶⁷⁷, 849, 881 ve 892 sayılı kararlar ile de Gürcistan'da silah ambargosu güvenli bölge oluşturma, barışı koruma adına operasyonlar gerçekleştirme, bu operasyonları gerçekleştirmek için teşkilat oluşturma, bölgelerdeki sivelerin güvenliğini sağlamak, tarafların arasında ateşkesin yapılması, uyulması ve denetiminin gerçekleştirilmesi ve hava saldırıları gibi kararlar alarak bölgedeki çatışmaların son bulması adına çaba sarf etmiştir.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ Sönmezoğlu, 2010: 152-153.

⁶⁷⁶ Denk, 2016:558.

⁶⁷⁷ https://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof_b.htm (erişim tarihi: 28.06.2019)

⁶⁷⁸ <http://unscr.com/en/resolutions/849> (erişim tarihi:28.06.2019)

3.5. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın İki Bölgeye Karşı Yaklaşımı

Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı blokları arasında diyalog kurmak, anlaşmazlıkları azaltmak ve Avrupa coğrafyasında güvenliği sağlamak adına (AGİT) kurulmuştur. Bu teşkilat, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı adıyla müzakere formu ve konferans diplomasisi çerçevesinde ortaya çıkmıştır.⁶⁷⁹ AGİT, diğer uluslar arası çaptaki NATO, BM, AB gibi örgütlerden değişik olarak hukuki bağlayıcılığa sahip bir belgeye dayanmaktadır.

Soğuk Savaş'ın yumuşama dönemine girmesi ve 1975'de başlayan Helsinki sürecinde AGİT, bu sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1975 tarihinde 35 üyesi olan konferans olarak doğmuştur. Katılımcı devletler konferans sonucunda Helsinki Nihai Senedi⁶⁸⁰ imzalanmıştır. Bu anlaşma Soğuk Savaş'ın yumuşama döneminin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmanın devamı olan AGİT, her iki blok arasındaki ayrımın üstesinden gelmeye yardımcı olmak, güven artırıcı mekanizmaları sağlamak adına; siyasi bir danışma süreci olarak başlatılmıştır. AGİT, 1990 Paris Şartı⁶⁸¹ ile kurumlaşan ve 1991 tarihinde acil durumlara ilgili danışma ve işbirliği mekanizmasına dönüştürülmüş. AGİT bu değişiklik sonrası ilk uygulamaları eski Yugoslavya ve Dağlık Karabağ ile Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmalar olmuştur.⁶⁸²

AGİT'in kurumsallaşması sonrasında yapılan zirvelerde⁶⁸³ temel ilkeleri ve kapsamı genel hatlarıyla çizilmiştir. "Ortak Sorunlarımız, Ortak Müdahalelerimiz, Ortak Araçlarımız" gibi başlıklar altında AGİT'in temel prensipleri oluşturulmuştur.⁶⁸⁴ Bu prensipler doğrultusunda AGİT'e üye olan devletlerin istekleriyle çatışmaların engellenmesi ve kriz yönetiminin kurulması için Yugoslavya cumhuriyetlerine ve özerk bölgelerine aynı zamanda Güney Kafkasya'ya inceleme ve araştırma komisyonları gönderilmiş ve görevlendirilmiştir. AGİT bu çerçevede etrafında çatışmaların önlenmesi ve barışın desteklenmesi ile korunması adına birçok ülkede bürolar ve temsilcilikler oluşturmuştur. Bu bağlamda Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kosova ve Gürcistan'da misyonlarda bulunmuştur. Her iki bölgede inceleme ve gözetim görevlerinde bulunmaktadır. AGİT misyonları vasıtasıyla, barış ve güvenliğin korunması ve sürdürülmesi çerçevesinde, her iki bölgede önlemlerin alınmasına ve görevlerde bulunmasında önemli roller üstlenmiştir.⁶⁸⁵

⁶⁷⁹ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa> (erişim tarihi 20.06. 2019)

⁶⁸⁰ Yılmaz, 2017: 543.

⁶⁸¹ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2546/199106535.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi 20.06. 2019)

⁶⁸² Erdoğan, 2004: 176.

⁶⁸³ <https://www.osce.org/summits> (erişim tarihi 28.06. 2019)

⁶⁸⁴ <https://www.osce.org/what-we-do> (erişim tarihi 28.06. 2019)

⁶⁸⁵ Kenar, 2005: 426.

Nihatine AGİT her iki bölgede çatışmaların yaşadığı yıllarda ve sonrasında düzenilince konferans düzenlenmiştir ve yüzlerce resmi belgede çatışmaların çözüme kavuşması adına kararlar almıştır. Fakat bu kararların hukuki bir bağlayıcılığı olmadığı için her iki çatışma bölgesinde somut bir çözüme varılamamıştır.⁶⁸⁶

⁶⁸⁶ <https://www.osce.org/georgia-closed> (erişim tarihi 28.06.2019); <https://www.osce.org/odihr/52914> (erişim tarihi 28.06.2019)

SONUÇ

Balkan coğrafyası ile Kafkasya gerek jeopolitik gerekse jeostratejik konumundan dolayı tarihin her döneminde uluslararası arenada öneme sahip olmuş ve dönemin büyük güçleri arasında da güç mücadelesine ev sahipliği yapmıştır. Dönemin güçleri her iki bölgede hakimiyetlerini pekiştirmek adına dilini, dinini, mezhebini, ideolojisini ve kültürünü yaymaya ya da empoze etmeye çalışmıştır. Dünyanın etnik ve dini yönden en karmaşık bölgesi olan Balkan coğrafyası ile Kafkasya'nın bu politikalar sonucunda daha da karışmasına, etnik gruplar arası nefret tohumlarının yeşermesine, milliyetçilik akımlarının oluşmasına ve ileride yaşanacak olan etnik çatışmaların yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Etnik çatışmaların temellerine baktığımızda grupların geçmişte yaşadıkları seçilmiş travmalar yatmaktadır. Yugoslavya'da seçilmiş travmalar, farklı imparatorluklarda bulunan etnik grupların tek çatı altında birleşmesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde kurulan Birinci Yugoslavya'nın Sırp hegemonyası altında şekillenmesi, gruplar arasında gerginliğe ve kutuplaşmaya neden olmuştur. Özellikle Birinci ile İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya'yı oluşturan etnik grupların birbirlerine karşı sırf büyük devletlerini kurma adına katliamlar gerçekleşmiştir. Tüm bu olumsuz gelişmeler etnik gruplar arasında düşmanlık, nefret, milliyetçilik ve korkuya sebebiyet vermiştir. Kafkasya'da özellikle de Gürcistan'da ise, 1917 Bolşevik Devrimi ile 1991 Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar Moskova'nın izlemiş olduğu politikalar yatmaktadır. Sovyetler Birliği tarafından 1921 yılında Gürcistan'ın ilhak edilmesiyle birlikte bölgede 70 yıllık sürecek olan Moskova hakimiyeti başlamış, birliğin temel politikası olan "böl ve yönet" mantığı ile ülke 70 yıl boyunca Ruslar tarafından toplum mühendisliği adı altında şekillendirilmiştir. Bölgenin zaten etnik ve dini açıdan karmaşık olmasının yanında nüfus politikaları ile etnik grupları farklı bölgelerden farklı bölgelere yerleştirilerek suni sınırlar oluşturulmuştur. Böl-yönet politikaları etnik kökenli sorunların oluşmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca Abhazya ile Güney Osetya'nın Gürcistan'a bağlanması neticesinde her iki bölgeye hem Moskova hem de Tiflis tarafından asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Bu çerçevede her iki bölgede başta Tiflis yönetimine ve Moskova'ya karşı bir cephe oluşturulmuştur. Sovyet hakimiyeti boyunca Gürcistan içinde bulunan tüm etnik gruplar SSCB'nin kimliklerin yok edilmesi politikalarına maruz kalmışlardır. Tüm bu olgular Gürcistan içerisinde nüfus bakımından gruplar arası uçurumların oluşmasına neden olmuştur.

Yugoslavya ve Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmaların geçmişten gelen seçilmiş travmalarının yanında her iki bölgede 1980'lerden başlayarak ve giderek artan krizlerin iç ve

dış dinamiklerinde yaşanan değişiklikler en önemli unsurların başında gelmiştir. Mayıs 1980'de Mareşal Tito'nun ölümüyle birlikte Yugoslavya dağılma sürecine girmiş ve Tito'nun yıllarca oluşturmaya çalıştığı Titoizm fikri aşınmaya başlamıştır. Aynı şekilde SSCB'nin yumuşama dönemine girmesi ve Komünist Genel Sekreterliğine Gorbaçov'un geçmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nde özgürlük rüzgarları esmeye başlamıştır. Glasnot ve Perestroika politikaları başta Sovyet Cumhuriyetleri'nde ardından da Balkan coğrafyasında tetikleyici bir rol oynamıştır. Her iki bölgede Sosyalizmin ve merkezi otoritenin örttüğü etnik ve dini sürtüşmelerin yanı sıra milliyetçilik akımlarının hortlamasına ve merkezkaç kuvvetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği 70 yıl, Yugoslavya 35 yıl boyunca içinde barındırdıkları çok uluslu, çok dilli, çok dinli yapılarından ve bu karmaşık yapılardan doğabilecek sorunları ulus üstü bir kimlik yani Sovyet vatandaşı ve Yugoslav kimliğinin yaratılmasını hedeflemişlerdir. Sosyalizmin temel mantığı kimliklerinden arındırılmış ulusların kaynaştırılarak yeni bir ulus üstü kimliğin yaratılması ve toplumun inşa edilmesi mantığına dayanmıştır. Fakat her iki bölgede gerek iç sorunlar gerekse de küresel konjonktürde yaşanan gelişmeler bölgelerde etnik milliyetçi akımlarının yükselmesine, ayrılıkçı hareketlerin baş göstermesine ve etnik çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği ile Yugoslavya'nın merkezi yönetimlerince bastırılan milliyetçi ve ayrılıkçı duygular her iki gücün zayıflaması ile her ulusun kendi kimliğini benimsemesine ve bundan kaynaklı çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

SSCB'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın bitişinin yarattığı küresel ölçekli deprem, 45 yıldır bazı hareketlenmelere karşı uyuyan tarihsel fay hatlarını Yugoslavya'da harekete geçirmiştir. Bu depremi en şiddetli hisseden ise Sovyetler Birliğinin içinde bulunan cumhuriyetler olmuştur. Her iki bölgede ulus üstü kimliğin yaratılmasının başarısızlığı bölgelerde yaşanan ekonomik, siyasi krizler ve Sovyetlerin dağılmasıyla oluşan güç boşluğunun etkisi her iki coğrafyada yaşayan grupların etnik kimlikleri etrafında toplanmasına neden olmuştur. Milli duygular etrafında toplanan etnik gruplar Yugoslavya'da ve Gürcistan'da etnik milliyetçiliğin benimsenmesine neden olmuştur. Pastadan pay almayı hedefleyen bütün gruplar kendi etnik kimliklerinin isminde devlet kurma fikri ile etnik milliyetçiliğin yükselmesine ve şiddetlenmesine neden olmuştur. Yugoslavya'da milliyetçiliğin yükselmesinin en önemli sebeplerinden biri tarihidir. Balkan coğrafyasında milliyetçilik, tarihin bir mirasıdır. Yugoslav coğrafyasında milliyetçilik açısından en radikal grubu teşkil eden Sırplar, Tito'nun karizmatik kişiliği ile kurmuş olduğu sistem sayesinde bölgede Sırp milliyetçiliği dizginlenmiştir. Fakat Tito'nun ölümünden sonra Sırp milliyetçiliği

giderek yükselmiş ve kilise, okullar, partiler ile halkın Sırp milliyetçiliğini desteklemesi ile radikal bir hale dönüşmüştür. Bu dönemde Sırbistan'ın başına geçen şovenist Miloşeviç, Sırp denetimi altında bir Yugoslavya hayali kurmuş ve bu perspektifler etrafında politikalar izlemiştir. Miloşeviç'in 1989'da Kosova'nın ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırması ve Sırbistan'a bağlaması, başta Slovenya ile Hırvatistan'ın tepkilerine neden olmuştur. Yugoslavya'da giderek artan Sırp milliyetçiliğine karşı diğer etnik grupların Sırp milliyetçiliğine karşı tepki olarak kendi milliyetçilik fikirlerine dönmelerine ve gelişmelerine neden olmuştur. Aynı şekilde Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Gamsahurdiya'nın devlet başkanı olarak seçilmesi, tıpkı Miloşeviç gibi etnik grupları dışlayıcı ve Gürcü merkezi otoritesinde bir Gürcistan kurmak için birçok radikal adımlar atılmıştır. Gamsahurdiya'nın "Gürcistan, Gürcülerindir" sloganları ve başkanlığı boyunca izlediği şovenist politikalar sonucu Yugoslavya'da olduğu gibi etnik gruplar arasında Gürcü karşıtlığı milliyetçiliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her iki bölgede kızışan milliyetçilik duyguları artık bir arada yaşamama isteğinin oluşmasına ve kendi ulusal devletlerin kurma hedefleri çerçevesinde şekillenmiştir. Yugoslavya'dan farklı olarak Gürcistan'ın Moskova'dan ayrılması ve sonrasında anti-Rus politikalar sergileyerek BDT üyeliğinin reddedilmesi, enerji hususunda Batı için transit ülke olması ve RF'nin etkinliğini bölgede kırabilmek adına Batı kurumlarına entegre olma çabaları, Moskova'nın ayrılıkçı hareketleri desteklemesine ve radikal kararlar almasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak bölgede yaşanan etnik temelli sorunların daha da komplike olmasına neden olmuştur.

Çalışmada bahsedilen tüm olumsuz koşullar adeta bir domino etkisi yaratarak her iki bölgede etnik çatışmaların yaşanmasına ve kanlı bir şekilde parçalanmalarına neden olmuştur. Yugoslavya'nın etnik kökenli bir iç savaş ile parçalanma sürecine girmesi ve Gürcistan'ın da bağımsızlığını ilan eder etmez Abhazya ile Güney Osetya'nın ayrılma talepleri ile kendilerini aniden bir etnik savaşın içinde bulmuşlardır.

Sosyalizmin ve güçlü merkezi yönetimlerin örttüğü etnik kimlikler ile milliyetçilik, bu iki kavramın ortadan kalkmasıyla etnik kökenli sorunlar gün yüzüne çıkmıştır. İlk önce devlet içi gibi bir kriz olarak başlayan sorunlar paradoksu sonrasında bölgesel ve küresel krizlere dönüşmüştür. Yugoslavya ile Gürcistan'da gerçekleşen etnik kökenli savaşlar uluslararası toplumun bocaladığı ve ilk başlarda çaresiz kaldığı bir sınav olmuştur. Sebebi ise gerek NATO'nun gerekse de diğer örgütlerin yapılanma aşamasında tamamen devlet bazlı şekillenmelerinden kaynaklanmıştır. Yani etnik gruplar arası bir çatışmayı tanımlamazken devletlerarası çatışmaları tanımlamış ve buna göre savunma mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bosna Savaşı'ndan itibaren aktif bir şekilde ABD öncülüğünde Batı dünyası Yugoslavya

krizinde rol almıştır. Fakat Moskova SSCB'nin çöküşünün ardından kendi iç çelişkilerinden dolayı bölgede yaşanan olaylarda aktif bir şekilde rol alamamıştır. Özellikle NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği hava hareketinde BM Güvenlik Konseyi'nden izin almaksızın gerçekleştirmesi BM'nin yapısının sorgulanmasına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Balkan coğrafyasında oluşan güç boşluğunun ABD'nin öncülüğünde Batı dünyası doldurmuştur. Balkan bölgesini denetimi altına ABD, Kosova'nın tek tarafı olarak bağımsızlığını ilan etmesini desteklemiş ve 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle Yugoslavya'nın parçalanma süreci son bulmuştur.

Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmalarda ilk başlarda aktif olamayan Moskova ilerleyen zaman diliminde bölgede aktif siyaset izleyerek sorunların ana merkezini teşkil etmiştir. Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmalar Moskova'nın bölgede askeri üsleri, barış gücü ve BDT üyeliği koşullarının kabul edilmesi ile son bulmuştur. Fakat Gürcistan'ın giderek Batı merkezli bir siyaset gütmesi ve RF'nin enerji tekeli kırımayı hedefleyen projelere üye olması, Moskova'nın bölgedeki etnik çatışmaları kaşımaya neden olmuştur. 2008'de Kosova'nın tek tarafı olarak bağımsızlığını ilan etmesinin ardından bölgenin tekrardan karışmasına ve Saakaşvili'nin Ağustos 2008'de bölgeye başlatmış olduğu askeri harekât sonucu RF'de savaşa katılmış ve Gürcistan'ın ağır bir mağlubiyet alması sonucu Abhazya ile Güney Osetya denetimden çıkmıştır. Moskova adeta Kosova'nın rövanşı olarak Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığı kabul etmiştir.

Günümüzde eski Yugoslav coğrafyasında özellikle Kosova'da ABD tarafından etnik sorunlar çözülmemiş sadece tek tarafı olarak dondurulmuştur. Aynı şekilde Gürcistan'da Moskova tarafından Abhazya ile Güney Osetya'da etnik sorunları çözülmemiş sadece dondurulmuştur. Moskova bölgeyi arka bahçesi ve 1993 yılında ilan ettiği yakın çevre doktrini ile etki alanı olarak belirlemiş, bu çerçevede de politikalar izlemiştir. ABD ise Balkanları başta AB ile NATO'nun genişleme alanı olarak görmüş ve etkinliğini her geçen gün artırmıştır.

Yugoslavya ve Gürcistan'da karşılaştırmalı analizin benimsenmesinin temel sebebi; belirli olayların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan fonksiyonel faktörleri sınırlandırmayı ve açıklamayı temel alan bir araştırma metodolojisi olmasıdır, karşılaştırma tekniği ile iki bölgede gerçekleşen olayların incelenmesi ve açıklanması hedeflenmiştir.

Çalışmada; her iki ülkenin Soğuk Savaş sonrası nasıl bir şekilde etnik çatışmaların çemberine sürüklendiğine, ulus üstü kimliğin yaratılmasındaki başarısızlığa, otorite boşluğunun yaşanmasına, devletlerin ulus inşa sürecini nasıl sancılı bir şekilde yaşadığına ve

etnik milliyetçiliğin her iki tarafta da nasıl bir yıkıcı rol oynadığına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abazi, B. (2007). *Yugoslavya Sosyal Sızteminin Yıkılışı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Konya
- Ağacan, K. (2011). “Gürcistan: Çok Milletli Yapıda Devlet İnşa Sürecinin Öyküsü”. C. Veliev ve A. Aslanlı (der.). *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*. Berikan Yayınevi, Ankara, 57-104.
- Ağdaş, O. (2006). *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlık Sonrası Temel Makro Ekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek, Kırgızistan.
- Ağır, B. S. (2014). “Etnik Çatışmaların Yayılması ve Bölgesel Güvenliğe Etkileri: Kosova Örneği”. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* VII (1): 2-28.
- Akıncı, A. (2014). “Milliyetçilik Kuramları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (1): 131-150.
- Akman, H. (2006). *Paylaşılamayan Balkanlar*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Aktürk, Ş. (2006). “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-etnili, Gayri-etnili ve Gayri-etnik Rejimler”. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 9 (38): 23-56.
- Akyol, T. (2015). *Rumeli'ye Elvada 100. Yılında Balkan Bozgunu*. Doğan Kitap, İstanbul.
- Alkan, N. (1995). *Dağılan Yugoslavya Mozaiğinde Bosna*. Beyan Yayınları, İstanbul.
- Alp, İ. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Bosna-Hersek ve Srebrenitsa Mezalimi”. İ. Kamil (ed.). *Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar (1990-2015)*. Nobel Kitap, Ankara, 107-162.
- Alpurgu, M. ve Şahin, E. (2007). “Sovyet Rusya'nın Dağılmasından Sonra Kafkasya'da Kimlik Problemi”, *Akademik İncelemeler*, 2 (1): 329-345.
- Andersen, M. (2000). “Russia and the Former Yugoslavia”. Webber, M. (ed.). *Russia and Europe: Conflict or Cooperation?*. Antony Rowe, Wiltshire, 179-209.
- Arı, T. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Alfa Akademi Yayınları, Bursa.
- Arı, T. ve Pirinçci, F. (2011). “Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası”. *Alternatif Politika*, 3 (1): 1-30.
- Armaoğlu, F. (2018). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. Kronik Yayınları, İstanbul.
- Aslanlı, A. (2005). “Bölgesel ve Küresel Dengeler Açısından Abhazy Sorunu”. *Karadeniz Araştırmaları*, (5): 116-136.
- Atıcı Köktaş, N. (2015). “Saakaşvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ekim (2): 95-110.

- Avşar, B. Z. ve Solak, F. (1994). *Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Aydın, M. (2017). “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”. B. Oran (ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:2001-2012*. İletişim Yayınları, İstanbul, 463-531.
- Aydın, K. ve Hanağası, U. B. (2017). “Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem” . *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33): 57-86.
- Bedirhan, Y. (2000). *Selçuklular ve Kafkasya*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Birsel, H. (2012). “Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı, Madalyonun iki Yüzü”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs (25): 109-124.
- Blanciç, D. (1999). *Hrvatska Moderna Povjest*. Teknička Knjiga, Zagreb.
- Buja, .R. (2007). “Çeshtija e Kosoves dhe Shkaterrimi i Jugosllavise”.Universiteti AAB, Prishtine.
- Bora, T. (1995). *Bölgeler Sorunlar Yugoslavya Milliyetçiliğın Provokasyonu*. Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bostancı, M. N. (2003). “Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik”. (75): 1-19.
- Bozkurt, G. S. (2006). “Enerji Nakil Hatları ve Türkiye-Rusya İlişkileri”. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7 : 21-45.
- Brzezinski, Z. (2017). *Büyük Satranç Tahtası Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri*. (Çev. Y. Türedi). İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Buksur, A. (2013). “Etniklik ve Uluslararası İlişkiler”. *Akademik Bakış*, 6 (12):243-263.
- Buttanrı, B. (2004). *Bölgesel Güç Karadeniz*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Can, S. (1996). “Jeopolitik Açından Kafkasya”. *ASAM Avrasya Dosyası*, 3 (4): 202-246.
- Castella, G. (1995). *Balkanların Tarihi*. Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Castells, M. (1997). *The Power of Identity*. Blackwell, Oxford.
- Cemilli, E. (2007). *ABD’nin Güney Kafkasya Politikası*. IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Cheterian, V. (2017). *Kafkasya’da Savaş ve Barış Rusya’nın Sorunlu Hududu*. (Çev. E. Kaplan). Belge Yayınları, İstanbul.
- Clarck, I. (1999). *International Relations Theory*, Oxford University Press, New York.
- Clenny, M. (2001). *Balkanlar 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*. (Çev. M. Harmancı). Sabah Kitapları, İstanbul.
- Coşkun Demirtaş, B. (2010). “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (27): 51-86.
- Coşkun Demirtaş, B. (2015). “ Yugoslavya’nın Dağılma Krizi (1991-1999)”. H. Çakmak (ed.). *Türk Dış Politikası’nda 41 Kriz 1924-2014*. Kripto Yayınları, Ankara, 215-226.

- Crnobrnja, M. (1995). *The Yugoslav Drama*. Second Edition, London-New York.
- Crampton, R. J. (2007). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*. (Çev. E. Kurt). Yayın Odası Yayıncılık, İstanbul.
- Çelik, B. (2013). *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*. Gürer Yayınları, İstanbul.
- Çelikkpala, M. (2011). "Güney Kafkasya'da Yeni Jeopolitik Denge". C. Veliev ve A. Aslanlı (der.). *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*. Berikan Yayınevi, Ankara, 289-312.
- Çiloğlu, F. (haz.) (1998). *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*. Sinatle Yayınları, İstanbul.
- Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Derman, G. S. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Bosna-Hersek ve Srebrenitsa Mezalimi". İ. Kamil (ed.). *Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar (1990-2015)*. Nobel Kitap, Ankara, 547-580.
- Demirel, H. (1999). "Kafkasya Neler Oluyor?". *Biradım Teorik-Politik Dergi*, Haziran: 76-85.
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik*. (Çev. İ. Yerguz). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Demir, A. F. (2004). "Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya Yönelik Dış Politikası" . F. Sönmezoğlu (ed.). *Türk Dış Politikasının Analizi*. Der Yayınları, İstanbul, 717-755.
- Demir, B. (2000). "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci". *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Ağustos-Ekim (6): 1-23.
- Demir, H. (2017). "Soğuk Savaş Sonrasında Hırvatistan" . İ. Kamil (ed.). *Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar (1990-2015)*. Nobel Kitap, Ankara, 217-237.
- Demirağ, Y. (2006). "The Role of Turco-Russian Rapprochement in the Resolution of Ethnic Conflicts in Georgia", *Turkish Review of EurasianStudies, OBIV*, Annual: 45-67.
- Demirtaş Coşku, B. (2015). "Yugoslavya'nın Dağılma Krizi (1991-1999)". H. Çakmak (ed.). *Türk Dış Politikası'nda 41 Kriz 1924-2014*. Kripto Yayınları, Ankara, 215-226.
- Denk, E. (2011). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti". Ş. Kardaş ve A. Balcı (ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 57-78.
- Dönmez Albayrak, B. (2017). "Türkiye-Bosna Hersek İlişkileri". P. Yürür ve A. Özkan (ed.). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Siyaseti*. Detay Yayıncılık, Ankara, 51-78.
- Dugin, A. (2014). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. (Çev. V. İmanov). Küre Yayınları, İstanbul.

- Dugin, A. (2017). *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya* (Çev. E. Ergen) (2. Bs.). Kaynak Yayınları, Ankara.
- Durdular, E. (1993). "Hırvatistan Cumhuriyeti". *TBMM Bilgi Enformasyon Merkezi Dergisi*, Şubat (6): 26-91.
- Elmas, B. (2018). "Türkiye'nin Gürcistan Politikası'ndaki Değişim ve Dönüşüm". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (59): 344-351.
- Emiroğlu, H. (2010). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989-2000)*. Asil Yayınları, Ankara.
- Erhan, Ç. (2002). "ABD ve NATO'yla İlişkiler". B. Oran (ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001*. İletişim Yayınları, İstanbul, 522-575.
- Erkan, S. (2016). "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum". *International Journal of Economic and Administrative Studies/Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (17): 41-64.
- Erol, M. S. (2017). "Soğuk Savaş Döneminde Balkanlar (19456-1989)". B. Gökdağ ve O. Karatay (ed.). *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*. Akçağ Yayınları, Ankara, 647-680.
- Fearon, J. ve Laitin, D. D. (2000). "Violence and Social Construction of Ethnic Identity". *Int. Organization*, 54 (4): 834-861.
- Fırat, M. (2002). "Yunanistan'la İlişkiler". B. Oran (ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001*. İletişim Yayınları, İstanbul, 576-614.
- Fnrick, W. J. (2001). "Targeting and Propartioanlity During the NATO Bombing Campaign Aganist Yugoslavia". *EJIL*, 12 (3): 489-502.
- Fukuyama, F. (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çev. Z. Dicleli). Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Fukuyama, F. (2018). *Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme Sanayi Devrimi'nden Demokrasinin Küreselleşmesine*. (Çev. M. M. Özeren). Profil Kitap, İstanbul.
- Fuller, E. (1996). "Transkafkasya'da Etnik Milliyetçilik" . *Yeni Forum*, 17 (321).
- Fouskas, V. K. (2004). *Balkanlar Ortadoğu Kafkasya Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*. (Çev. A. Çakıroğlu). Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Gharton, P. (2010). *Georgia: Pawn in the Near Great Game*. Pluto Press, New York.
- Glenny, M. (2001). *Balkanlar 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*. (Çev. M. Harmancı). Sabah Kitapları, İstanbul.

- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. Aşına Kitaplar, Ankara.
- Gökdağ, B. A. (2012). “Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları”. *Karadeniz Araştırmaları*, Kış (32): 1-27.
- Gönlübol, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (1977). “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”. M. Gönlübol ve C. Sar (ed.). *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt: I (1919-1973)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Gurr, R. T. (1994). “People Against State: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System”. *International Studies Quarterly*, 28 (3): 347-387.
- Günay, C. A. (2009). *Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Politikaları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gürkaynak, M. (2014). “Eski Yugoslavya Coğrafyasında Kalıcı Barış Üzerine: Homojenleşme-Heterojen Kalma Paradoksu”. H. Çomak ve C. Sancaktar (ed.). *21'inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği*. Uluslararası Balkan Kongresi (BİLGESAM), 230-236.
- Harp Akademileri Komutanlığı. (1995). *Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü –Bu Günü- Yarını*. Harp Akademisi Yayınları, İstanbul.
- Harf, B. ve Gurr, T. R. (2000) *Ethnic Conflict in World Politikcs*. Routledge, New York.
- Henze, P. B. (1994). “Kafkasya'da Çatışma: Geçmiş, Sorunlar ve Gelecek İçin Öngörüler”. *Avrasya Etütleri*, Cilt: I: 62-80.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. (çev. B. B. Özipek, vd.). Liberte Yayınları, Ankara.
- Hewitt, G. (1999). “Abkhazia, Georgia and the Circassian (NW Caucasus)”. *Central Asia Survey*, 18 (4): 463-499.
- Hobsbavm, E. (1993). *Naciye i Nacionalizam: Program, Mit, Stvarnos*. (Çev. Nada Cengic). Zagreb.
- Holbrooke, R. (1999). *Bir Savaşı Bitirmek*. (Çev. B. Dişbudak). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Horowitz, D. (1985). *Ethnic Groups in Conflicts*. Univ. OF California Press, Berkeley.
- Hungtington, S. (2017). *Medeniyetler Çatışması*. (Çev. M. Yılmaz). Vadi Yayınları, İstanbul.
- Hüseyin, D. (1999). “Kafkasya'da Neler Oluyor”. *Biradım Teorik-Politik Dergisi*. Haziran: 76-85.
- Isakovic, A. (1990). *O „Nacionaliziranju“ Muslimana – 101 Godina Afirmiranja i Negiranja Nacionalnog Identiteta Muslimana*. Zagreb.

- İlhan, M. S. (2010). *Bosna Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- İnalcık, H. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. Kronik Yayınları, İstanbul.
- İnbaşı, M. (2008). *Balkanlarda Osmanlı, Fetih ve İskan*. (Balkanlar El Kitabı). Öncü Basımevi, Ankara.
- İrge, F. N. (2006). *Sovyetlerden Rusya Federasyonu'na (Balkanlar-Orta Asya-Kafkaslar) Kapitalist Kuşatma*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- İrge, F. N. (2014). "Balkanlarda Jeopolitik Bölünmeler ve Türkiye". H. Çomak ve C. Sancaktar (ed.). *21'inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği*. Uluslararası Balkan Kongresi (BİLGESAM), 275-297.
- İzzetbegoviç, A. (2018a). *Tarihe Tanıklığım*. (Çev. İ. E. Karahan). Klasik Kitap, İstanbul.
- İzzetbegoviç, A. (2018b). *Köle Olmayacağız*. Yarı Yayınları, İstanbul.
- Jelavich, B. (2017). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl Cilt: II*. (Çev. Z. Savan ve H. Uğur). Küre Yayınları, İstanbul.
- Jelavich, B. (2017), *Balkan Tarihi C:1 18. ve 19. Yüzyıllar*, (Çev. İ. Duru, G. Tunalı ve H. Koç) Küre, Yayınları, İstanbul
- Johnstone, D. (2004). *Ahmakların Seferi Yugoslavya, NATO ve Batının Aldatmaları*. (Çev. E. Ergüven ve E. Bulut). Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- James D, F. (1994). "Ethnic War As A Committent Problem". *Annual Meetings of The American Political Science Assocation*, New York.
- Kalay, G. (2013). *Soğuk Savaş Sonrası Eski SSCB Coğrafyasında Etnik ve Dinsel Çatışmalar*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kalkan, D. (2010). *Güney Kafkasya Bölgesi'ndeki Etnik Çatışma Alanları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kanbolat, H. (2010). " 'Beş Gün Savaşı' Sonrası Kafkasya'daki Yeni Dengeler". S. Babakuş (ed.). *Abhazy'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği*. Ömür Matbaacılık, İstanbul.
- Kantarıcı, H. (2006a). "Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları ve Güç Mücadelelerinin Türkiye'ye Etkileri". *2023 Dergisi*, Eylül (53): 30-48.
- Kantarıcı, H. (2006b). *Kısaçtaki Bölge Kafkasya*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Kantarıcı, Ş. (2004). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*. Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Kantarıcı, Ş. (2011). "Kafkasya'da Etnik Çatışmalar Ekseninde 'Güney Osetya' Sorunu". C. Veliev ve A. Aslanlı (der.). *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*. Berikan Yayınevi, Ankara, 229-288.

- Kantarci, Ş. (2012). “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8 (16): 47-85.
- Kantarci, Ş. (2014). “Soğuk Savaş Sonrası Gürcistan: Jeopolitiği ve Etnisite Sorunları”. O. Yeşilot (ed.). *Hazar’dan Karadeniz’e Stratejik Bakış*. Yeditepe Yayınları, İstanbul, 227-255.
- Kara, D. (2017). “Kosova Cumhuriyeti’nin Siyasal, Ekonomik Yapısı ve Dış Politikası”. İ. Kamil (ed.). *Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar (1990-2015)*. Nobel Kitap, Ankara, 257-282.
- Karabayram, F. (2007). *Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası*. Lalezar Kitabevi, Ankara.
- Karabayram, F. (2011). *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Karakuzu, T. (2013). *Mikro Milliyetçilik: Yugoslavya Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kardaş, T. (2014). “Güvenlik”. Ş. Kardaş ve A. Balcı (ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 337-350.
- Karpat, K. H. (2015). *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*. (Çev. R. Boztemur). TiMaş Yayınları, İstanbul.
- Kasım, K. (2003). “Türkiye’nin Kafkasya Politikası”. T. Göksu, H. H. Çevik, A. Baharçipek ve A. Şen (ed.). *1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 79-98.
- Kasım, K. (2011). “Büyük Güçlerin Kafkasya Politikaları”. C. Veliev ve A. Aslanlı (der.). *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*. Berikan Yayınevi, Ankara, 313-344.
- Kellas, J. G. (1991). *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. MacMillan, Hong Kong.
- Kenar, N. (2005). *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*. Palme Yayıncılık, Ankara.
- Kenar, N. (2017). “Soğuk Savaş Sonrasında Slovenya’nın Siyasal, Ekonomik Yapısı ve Dış Politikası”. İ. Kamil (ed.). *Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar (1990-2015)*. Nobel Kitap, Ankara, 327-361.
- Khanna, P. (2011). *Yeni Dünya Düzeni Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?*. (Çev. E. N. Akbaş). Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Kırzioğlu, F. M. (1998). *Osmanlıların Kafkas Elleri’ni Fethi (1451-1590)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Kissenger, H. (2014). *Diplomasi*. (Çev. İ. H. Kurt). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kissenger, H. (2016). *Dünya Düzeni*. (Çev. S. S. Gül). Boyner Yayınları, İstanbul.
- Koçer, G. (2009). “Türkiye’nin Balkanlar’a Dönüşü: Barışı Destekleme Harekatları”. *Birinci Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi*, Priştine, Kosova.
- Koçer, G. (2010). “Gürcistan: Jeopolitik, Jeokültür, Jeoekonomi. T. Arı (der.). *Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine*. MKM Yayıncılık, Bursa, 105-130.
- Kodama, T. ve Birsell, H. (2014). “21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı ile İncelenmesi ve Türkiye’ye Etkilerinin Değerlendirilmesi”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1): 49-64.
- Kohn, H. (1991). *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*. (Çev. A. O. Güner). Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını, Ankara.
- Kumuk, C. (2004). *Kafkasya Aydınlik Günlerini Arıyor/Nerdesin Prometheus*. Alfa Yayınlar, İstanbul.
- Kut, Ş. (2004). “Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye’nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993”. F. Sönmezoğlu (ed.). *Türk Dış Politikasının Analizi*. Der Yayınları, İstanbul, 585-608.
- Kut, Ş. (2005). *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Lendvai, P. ve Parcell, L. (1991). “Yugoslavia Without the Yugoslavs: Roots of the Crisis” *International Affairs*, 67 (2): 251-261.
- Macmahon, R. J. (2013). *Soğuk Savaş*. (Çev. S. Gül). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Malcom, N. (1999). *Kosova Balkanları Anlamak İçin*. (Çev. Ö. Arıkan). Sabah Kitapları, İstanbul.
- Mazower, M. (2014). *Bizans’ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Mert, O. (2004a). *Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*. IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Mihailo, C. (1996). *The Yugoslav Drama, Second Edition*. I.B. Tauris Publishers, New York.
- Mitchell, N. (2009). “After the 2008 Russia-Georgia War: Implications for the Wider Caucacus”. *The International Spectator*, 44 (3): 27-42.
- Morgenthau, J. H. (1970). *Uluslararası Politika ve Güç ve Barış Mücadelesi Cilt: II*. (Çev. B. Oran). Sevinç Matbaası, Ankara.
- Mujezinoviç, M. (2007). “AB’nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile ilişkileri”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3 (12): 65-82.

- Mustafa, L. (2013). *Medeniyetleşmenin Kesişme Noktasında Balkanlar: Destekçiler ve Muhalifler Arasında Balkanlarda “Yeni Osmanlılık”*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ogan, S. (2011). “Kafkasya Etnik Çatışmalar Ekseninde ‘Abhazya’ Sorunu”. C. Veliev ve A. Aslanlı (der.). *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*. Berikan Yayınevi, Ankara, 193-228.
- Okur, M. (2017). “Balkan Savaşları”. B. Gökdağ ve O. Karatay (ed.). *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*. Akçağ Yayınları, Ankara, 595-606.
- Oran, B. (2001). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. İmaj Yayınevi, Ankara.
- Oran, B. (ed.) (2002). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B. (ed.) (2013). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:2001-2012*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oktay, H. (2015). “Gürcistan Krizi”. H. Çakmak (ed.). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz*. Kripto Yayınları, Ankara, 307-316.
- Öztoprak Sağır M. ve Akıllı, S. (2004). “Etnisite Kuramları ve Eleştirisi”. *Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (1): 1-22.
- Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı*. Hayy Kitap, İstanbul.
- Pazarıcı, H. (2013). *Uluslararası Hukuk*. (Gözden Geçirilmiş 12. Bs.). Turhan Kitabevi, Ankara.
- Samary, C. (1995). *Parçalanmış Yugoslavya Bosna’da Etnik Savaş*. (Çev. B. Tanatar) Yazın Yayıncılık, İstanbul.
- Sancaktar, C. (2010). “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Balkanlar Açılımı”. H. Çomak (ed.). 21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasi. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Sander, O. (2014). *Siyasi Tarih 1918-1994*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Sekin, S. ve Tekin R. (2006). “Güney Kafkasya ve Gürcistan”. *Kafkasya Araştırma & Analiz Dergisi*, 1 (2): 28-38.
- Selver, M. (2003). *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Sherner, C. P. (2003). *Nationalism and Violence: Conflict Management, Human Rights and Multilateral Regimes*, Ashgate Publishing, Aldershot.
- Sımsım, S. (2018). *Başka Bir Vatanımız Yok Abhazya’nın Özgürlük Savaşı (1992-1993)*. Arpa Yayıncılık, İstanbul.
- Silber, L. ve Little, A. (1996). *The Death of Yugoslavia*. Penguin Books, London.

- Smith, A. (1994). *Milli Kimlik* (Çev. B. S. Şener). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Smith, A. D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. (Çev. D. Kömürcü). Everest Yayınları, İstanbul.
- Smith, A. D. (2003). *Ulusların Etnik Kökeni*. (Çev. S. Bayramoğlu ve H. Kendir). Dost Kitabevi, Ankara.
- Sönmez, F. S. (2004). *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikasının Bölgenin Etnik Çatışma Potansiyeli Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sönmezoğlu, F. (der.) (2010). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Der Yayınları, İstanbul.
- Sproule, A. (1996). *Mihail Gorbaçov Soğuk Savaş'ın sona ermesini sağlayan ve Doğu Avrupa'nın Özgürlüğüne Kavuşmasına Yardımcı Olan Sovyet Lideri*. İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri, Ankara.
- Stevanoviç, V. (2005). *Halkın Tiranı Miloseviç*. (Çev. H. Yüksel). Kapı Yayınları, İstanbul.
- Şahin, M. (2009). *Din-Dış Politika İlişkisi: ABD Örneği*. Barış Platin Kitabevi, Ankara.
- Şen, L. (2008). *Türkiye ve Güney Kafkasya Gerçeği Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası*. Ürün Yayınları, Ankara.
- Şen, Y. F. (2004). *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*. Yargı Yayınevi, Ankara.
- Tatar, V. (2012). *Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tataroğlu, M. (2004). "Siyasi Entegrasyon ve Etnik Milliyetçilik". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (8): 215-230.
- Taşdemir, F. (2016). "Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3): 644-668.
- Taşkıran, C. (2009). "Kosova'nın Bağımsızlık İlanı ve Sonrasındaki Gelişmeler". *Birinci Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi*, Priştine, Kosova.
- Taşkıran, C. (2010). *Balkanlarda İzlerimiz Kosova Arnavutluk, Karadağ, Hırvatistan, Bosna-Hersek*. Sarkaç Yayınları, Ankara.
- Tavkul, U. (2015). *Kafkasya Gerçeği*. Selenge Yayınları, İstanbul.
- Tavkul, U. (2002). *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*. Selenge Yayınları, İstanbul.
- Tekin, C. (2018). *Hırvatistan Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye ile Münasebetleri*. Çizgi Kitabevi, Konya.

- Tellal, E. (2002). “SSCB ile İlişkiler”. B. Oran (ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001*. İletişim Yayınları, İstanbul, 499-521.
- Tezkan, Y. ve Taşar, M. M. (2013). *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya Ve Türkiye*. Ülke Yayınları, İstanbul.
- Todosjevic, B. (2001). “Marco-Political Means of Ethnic Conflict Managment in Southeast Europe; A Critacal Examination”. *Southeast European Politics*, 2 (2): 74-103.
- Topal, C. (2015). “Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan”. *Turkish Studies*, 10 (1): 753,-770.
- Tudorova, M. (2009). *Balkanları Tahayyül Etmek*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tuğcu, T. (2001). *Immanuel Kant ve Transedental İdealizm*. Alesta Yayınevi, Ankara.
- Tuncer, H. (2017). *Türk Dış Politikası 2. Cilt Cumhuriyet Dönemi (1920-2002)*. Kaynak Yayınları, Ankara.
- Türbedar, E. (2003). *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*. ASAM Yayınevi, Ankara.
- Türbedar, E. (2008). “Büyük Finale Doğru Kosova”. *Stratejik Analiz Dergisi*, 8 (93): 48-60.
- Türkeş, M. (2017). “Yugoslavya Devletinin Kuruluşu ve Krallık Dönemi”. B. Gökdağ ve O. Karatay (ed.). *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*. Akçağ Yayınları, Ankara, 15-22.
- Tüysüzöğlü, G. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkan Stratejisi”. P. Yürür ve A. Özkan (ed.). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Siyaseti*. Detay Yayıncılık, Ankara, 3-16.
- Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK). (2008). *Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu Krizin Türkiye'ye, Bölgeye ve Küreye Etkileri*. USAK Yayınları, Ankara.
- Uzgel, İ. (1992). “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47 (1): 217-244.
- Uzgel, İ. (2017). “Balkanlarla İlişkiler”. B. Oran (ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:2001-2012*. İletişim Yayınları, İstanbul, 690-708.
- Ülger, İ. K. (2016). *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Volkan, V. D. (2013). *Divandaki Düşmanlar*. (Çev. S. Erdoğan Taycan). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Vukadinovic, R. (1992). *The Brak – up Yugoslavia: Threat and Challenger*. Netherlands Institue of International Relations “Clingendael”, Hague, Netherlands.

- Yalçınkaya, A. (2006). *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Düğüme*. Lalezar Kitabevi, Ankara.
- Yanar, S. (2002). *Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Yapıcı, U. (2011). *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik: Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri*. Tan Yayınları, Ankara.
- Yenigün, C. ve Bolat, M. A. (2010). "Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı". *Dünya Çatışmaları*, 1: 457-488.
- Yerasimos, S. (2015). *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-doğu*. (Çev. Ş. Tekeli). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeşiltaş, M. (2014). "Jeopolitik". Ş. Kardaş ve A. Balcı (ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 351-366.
- Yılmaz, M. E. (2007). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, R. (2010). "Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktası". *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Avrasya Etüdüleri*, 38 (2): 21-42.
- Yılmaz, M. (2011). *Yugoslavya'nın Dağılması ve Sırp Milliyetçiliği*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, T. (2011). *Uluslararası Politikada Ortadoğu*. Barış Kitap, Ankara.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*. Kaynak Yayınları, Ankara.
- Yürür, P. (1999). *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu*. Yayımlanmış Yüksek lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yürür, P. ve Taşdemir, F. (1999). "Kosova Sorunu: Tarihsel ve Hukuki Bir Değerlendirme". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (3): 135-157.
- Walker, C. (2004). *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. Princeton University Press, New Jersey.
- Wheatley, J. (2009). "Managing Ethinc Diversity in Georgia: One Step Forward, Two steps Back". *Central Asian Survery*, 28 (2): 119-134.
- White, J. S. (2001). *The Psychology of Nationalism*. Palgrave Macmillian, NewYork.

İnternet Kaynakçaları

- Atabay, M. “Yugoslavya’nın Dağılmasından Sonra Bağımsızlığını İlan Eden Cumhuriyetlere Karşı Türkiye’nin İzlediği Politika” . <https://dergipark.org.tr/download/article-file/12925> (erişim tarihi: 24.05.2019)
- Çolakoğlu, S. , “Türkiye-Gürcistan İlişkileri”. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*.http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3123/turkiye-gurcistan_iliskileri (erişim tarihi: 25.04.2019)
- Demir, M. “Aliya İzzetbegoviç'in Türklere Yazdığı Mektup”. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=52oUp4Zqxss> (22.05.2019)
- Demirci Rüstemova, S. “Rusya’nın Balkan Politikası”. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/899/rusyanin_balkan_politikasi (erişim tarihi: 24.05.2019)
- Feyzioğlu, H. S. “Yunan İsyanı Sırasında Sırp-Yunan İlişkileri” . <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/940/11701.pdf> (erişim tarihi: 13.03.2018)
- Kaçmaz, M. “Balkan Coğrafyası”. https://www.academia.edu/20803695/BALKAN_CO%C4%9ERAFYASI?auto=download (erişim tarihi: 01.03.2018)
- Kurubaş, E. “Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki”. https://www.academia.edu/22100272/ETN%C4%B0K_SORUNLAR_ULUS-DEVLET_VE_ETN%C4%B0K_GRUPLAR_ARASINDAK%C4%B0_VAROLU%C5%9ESAL_%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0 (erişim tarihi: 22.03.2018)
- Nasuhbeyoğlu, T. “Balkan Tarihine Genel Bir Bakış”. http://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/balkan_tarihi.pdf (erişim tarihi: 10.03.2018)
- Saydam, A. “Rusya’nın Kafkasya’yı İşgali. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/188221> (erişim tarihi: 07.03.2018)
- Yılmaz, T. “Balkanlarda Yeni Bir Oluşum Yugoslavya”. https://www.turkcebilgi.com/balkanlarda_yeni_bir_olu%C5%9Fum_yugoslavya (erişim tarihi: 15.03.2018)
- “ABD'nin Gizli Tarihi”. <https://www.dailymotion.com/video/xyzytl> (Erişim Tarihi: 29.04.2019) (Konuşmanın tamamını izlemek için Oliver Stone’un “ABD’nin Gizli Tarihi” Belgeselinde 4. Bölümünün 13-15 dakikaları arasına bakılması gerekir.)
- “Aliya Karadziç'e cevap veriyor”. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=WjBPMms-Kf8> (erişim tarihi: 22.05.2019)
- “Anasayfa”. *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)*.<https://www.tika.gov.tr/tr> (erişim tarihi: 28.06.2019)

- “Bosna Sen Benim Annemsin”. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=27GY1oc0wOQ> (erişim tarihi: 28. 04. 2019)
- “Documents”. *The United Nations*.<https://www.un.org/en/sections/general/documents/index.html> (erişim tarihi: 28.06.2019)
- “Ermeni Diasporası ve Türkiye’nin Uluslararası İlişkilerine Etkisi”. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*.<http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/239/ermeni-Diasporasi-ve-turkiyenin-uluslararasi-iliskilerine-etkisi> (erişim tarihi: 22.06.2019)
- “Former Yugoslavia- UNPROFOR”. *The United Nations*.https://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof_b.htm (erişim tarihi: 28.06.2019)
- “Gürcistan’ın Siyasi Görünümü”. *T. C. Dışişleri Bakanlığı*.<http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.06.2019)
- “History of The United Nations”. *The United Nations*.<https://www.un.org/en/sections/history/history-united-nations/index.html> (erişim tarihi: 28.06.2016)
- “Josip Broz Tito Kimdir?”. <https://www.biyografi.net.tr/josip-broz-tito-kimdir/> (erişim tarihi: 19.03.2018)
- “Kafkasya’nın Sınırları” . *Kafkasevi Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi*.<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/19> (erişim tarihi: 01.03.2018)
- “Mostar Bridge Falls Down”. Youtube.<https://www.youtube.com/watch?v=V-aLuhS9HGU> (erişim tarihi: 28. 04. 2019).
- “NATO Member Countries” . https://www.nato.int/cps/su/natohq/nato_countries.htm (erişim tarihi: 18.04.2018).
- “NATO’s Role in Kosovo”. *North Atlantic Treaty Organization*.https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48818.htm?selectedLocale=en (05.05.2019).
- “OSCE Mission to Georgia”. *Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)*.<https://www.osce.org/georgia-closed> (erişim tarihi: 28.06.2019)
- “OSCE and Yugoslavia- Important Dates Time Lines”*Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)*.<https://www.osce.org/odihr/52914> (erişim tarihi: 28.06.2019)

- “Overview”. *The United Nations*. “<https://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html> (erişim tarihi: 28.06.2019)
- “Paris Şartı”. *Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)*.<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2546/199106535.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi 20.06. 2019)
- “Resolution 849”. *The United Nation*.<http://unscr.com/en/resolutions/849> (erişim tarihi: 28.06.2019).
- “Summits”. *Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)*.<https://www.osce.org/summits> (erişim tarihi 20.06. 2019)
- “The World Bank in Georgia”. *The World Bank*.<http://documents.worldbank.org/curated/en/496731525097717444/pdf/GEO-SCD-04-24-04272018.pdf> (erişim tarihi: 24.04.2019).
- “Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri”. *T. C. Dışişleri Bakanlığı*.<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 22.06.2019)
- “Türkiye-Gürcistan Siyasi İlişkileri”. *T. C. Dışişleri Bakanlığı*.<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.06.2019)
- “Türkiye-Kosova Siyasi İlişkileri”. *T. C. Dışişleri Bakanlığı*.<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (erişim tarihi: 28.06.2019)
- “Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”. *T. C. Dışişleri Bakanlığı*.[http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit .tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa) (erişim tarihi: 20.06.2019)
- “War in Kosovo Village Reçak 16 Janar 1999”. *Youtube*.<https://www.youtube.com/watch?v=29A-LdVuPNQ> (erişim tarihi: 14.05.2019).
- “What we do”. *Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)*.<https://www.osce.org/what-we-do> (erişim tarihi 20.06. 2019)
- “17 shkurt 2008, dita kur Kosova shpalli Pavarësinë”.<https://www.koha.net/arberi/76151/17-shkurt-2008-dita-kur-kosova-shpalli-pavaresine/> (erişim tarihi: 05.05.2019.)

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyadı	Deysin DIRVAR
Doğum Yeri	Prizren/Kosova
Doğum Tarihi	22.12.1989
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kosova/Prizren Lucano Motroni
Mezun Olduğu Üniversite	Gazi Üniversitesi
Mezun Olduğu Bölüm	Uluslararası İlişkiler
Yabancı Diller	Türkçe, Arnavutça, Boşnakça ve İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
E-Posta	deysin004@gmail.com